

ע
24

111

אור לישראל

АНТОЛОГІЯ

ДЛЯ УМА И СЕРДЦА,

ИЛИ

ОТБОРНѢЙШІЯ ИЗРЕЧЕНІЯ МУДРОСТИ ДРЕВНЯГО
И НОВАГО МІРА, ПЕРЕВЕДЕННЫЯ НА СВЯЩЕННО-
ЕВРЕЙСКІЙ ЯЗЫКЪ, ВЪ СТИЛѢ БИБЛЕЙСКОЙ ПОЭЗИИ,
И СОПРОВОЖДЕННЫЯ НРАВСТВЕННО-ПОУЧИТЕЛЬНЫ-
МИ РАЗМЫШЛЕНІЯМИ.

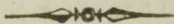
Сочиненіе

Виленакаго Раввина и Цензора,

О. ШТЕЙНБЕРГА.

. . . Aus manchem Samenkorn, das ein Vogel
hintrug, erwuchs mit der Zeit ein Wald von
Bäumen, eine neue Schöpfung. Für jugendliche
Jahre ist dieser Geistes-Umgang eine vortreffliche
Uebung; er weckt das Urtheil und schärft die Gedan-
ken. Wer wollte aber auch je ohne diesen Umgang
leben? wer für ihn alt werden?

Herder.

אור לִישָׁרִים

כּוֹלֵל

משלי חכמה ומוסר

ממֻסָּב דברי חכמי הקדם וחכמי זמננו, אנשי מופת, חִבְרוּ
בלשון כתבי הקדש עם הערות מאירות להשכיל

מ א ת

יהושע שטיינבערג

רב לעדת ווילנא ומבקר לספרי ישראל.

תְּפִילַת זָהָב בְּמִשְׁכַּנֵּי כֶסֶף
דְּבַר דְּבַר עַל־אֶפְנֵי (משלי כ"ה י"א).

— כמו זה התפוח של זהב אשר כסוהו בשכבת כסף דקה
העינים מאד, וכשיראה מרחוק או מבלתי התבוננות יחשוב הרואה
בו שהוא תפוח של כסף, וכשיסתכל איש חד הראות הסתכלות
טובה יתבאר לו מה שבתוכה, וידע שהוא זהב.
(פתיחה למורה נבוכים).

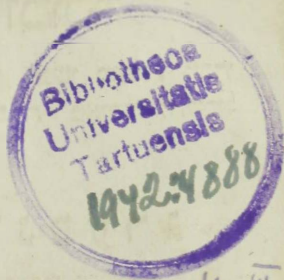
ווילנא

ברפוס ר' שמואל יוסף פיין ור' אברהם צבי ראזענקראניץ.
תרכ"ו

МИШЛЕ ХАХМА УМУСАРЪ,
т. е. Сборникъ антологическихъ притчей.

В И Л Ъ Н А.

Въ типографіи С. І. Фина и А. Г. Розенкрайца.
1865.

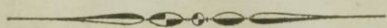
g. 238.

4-VIA
3892

Доволено Цензурою 16 Августа 1865 года Вильна.

מפתח השערים

צד	קאפיטל	צד	קאפיטל
98	כג הקנאה		IV. — 1 ראש דבר
103	כד כבוד ותהלה	1	א העת
109	כה גאווה וענוה	7	ב מדע והשכל
113	כו ארך אפים וכעס	12	ג הוללות וסכלות
115	כז חמלה ואכזריות	17	ד המסה
116	כח נקם וסליחה	23	ה העצה והמוסר
117	כט חבת ארץ מולדת	29	ו חסד וצדקה
124	ל הידידות	30	ז רשע כסל
126	לא האיבה	35	ח הנחם
127	לב אמון ובגד	39	ט אמונה אמון
129	לג גמול ותודה	41	י אמוני שוא
130	לד מרמה וחלקות	46	יא התפלה
133	לה הסוד	51	יב החנופה
134	לו דבה ורכיל	55	יג אמת ושקר
136	לז האהבה	60	יד הנפש
137	לח האשה	63	טו האדם
139	לט יגון וששון	66	טז החיים
144	מ הנעורים והזקנה	71	יז טוב ורע
145	מא המות	72	יח עצלה וחריצות
148	מב התקוה	78	יט עשר ומסכנות
150	מג אבני חפץ	83	כ השמחה בחלקו
152	מד אמרות טהרות	88	כא כילי ומפור
154	מה תפוחי זהב	92	כב תאוה ובצע

*

יש מִשָּׁל בַּחַץ כִּי יַחְלוֹף הַנְּהוּ ,
אֲדָּ יִשְׁרוּט שָׁרֵט בְּבֶשֶׁר אִישׁ חֶרְמָהּ ;
יֵשׁ בַּעַל פִּיפּוּת , שֶׁנּוֹן כַּחֲרָב ,
חִדּוּדֵי חוֹדְרִים כְּלִיּוֹת אִישׁ וְקָרָב : . .
גַּם יֵשׁ כַּבָּרְק הוּא , יֵט מִשְׁמַיִם :
לֹא לֵהִט בָּא , — כִּי אִם לְאִיר עֵינָיִם .
נֶאֱדָר קְלֶאֱמֶשֶׁטְאָק .

ראש דבר

תכלית כל קריאה והגיון בספרים היא בלי ספק להוציא לנו מהם איזה משפטי חכמה, מוסר השכל, צדק ומישרים, הנחוצים לבעל נפש בדרך החיים, כי לולא זאת הלא יהיו הקריאה וההגיון אך שעשועים ואכזר הזמן. והנה בהיות לבי ונפשי נתונים מאז להועיל לבני עמי תועלת הרוחני כפי כחי וכשרוני, מדי עברי על ספרי בעלי אסופות מחכמי העמים אנשי המופת העתיקים והחדשים, קנאתי לבני עמי להעניק גם להם ממיטב דברי חכמתם וממבחר הניזניהם. ואלקט כשבלים אל ילקוטי כל אמרי חכמה שתברו בהם הערב והמועיל, המנעים והמשכיל, עומק הרעיון ותפארת הדבר גם יחד, וברותי מהם אמרות טהורות שנתנו להיות נפשות על אדמת הקדש, היא שפתנו הקדושה, ואשימם לניתוחן להליטעראטור העברית. והנה רוב המאמרים האלה מלוקטים הם לאחד אחד מספרי משלי החכמה והמוסר שאנה המקרה לידי בשפת אשכנז צרפת אנגלית רוסית ופולנית; ומקור מוצאם הוא מחכמי עמים שונים, מחכמי עמי הקדם, חכמי יון ופרס וחינא וערב, וחכמי רומי ויתר ארצות אירופא, ככל אשר מצאתים מעתקים לחמש הלשונויות אשר זכרתי. ונלוו עליהם גם רבים ממשלי החכמה המובאים מחכמי התלמוד, וגם הוספתי עליהם כשלש מאות מאמרים ילידי רעיוני, עד אשר נקבצו ובאו על הלוחות אשר לפני יותר מאלף וחמש מאות כתובים, מוכנים על טהרת לשון הקדש, ומסודרים איש על גולו

לפי ענינו. וכל יודעי בינה בשפת קדשנו ומכירים ערכה לעמת השפות האחרות יכירו וידעו כי ממשלי החכמה הכתובים בשפת עמים אחרים רק אחד מעשרה או רק אחד ממאה יכשר להיות נעתק ללשון עבר בשפה ברורה, וגם כי יש רבים במשלי החכמה בלשונות החדשות שכל חין ערכם מוסד רק ביופי הלשון שנתיסדו בה ובמבטאיה, ואם יצטקו לא יעמוד עוד טעמם בהם, אף כי אל שפת הקדש העתיקה והמעטה, החסרה רוב המלות והמבטאים אשר נוצרו ונתחדשו בשפות האחרות; כי על כן יש אשר מספרים שלמים רבי הכמות עלו בידי המאמרים הדרושים לחפצי רק לעשרות.

ובהיות אמרות טהורות אלה כוללים יסודי המוסר ותכונת הנפש ומדותיה, על כן בהרתי לשימם למאמרים קצרים, מעטי הדבור ורבי המחשבה, בסגנון וטעם מליצות משלי הקדש, באשר מאמרים כאלה חודרים ויורדים חדרי לבב, ויתר עז למו לעורר את הנפש ולהטביע בה את פעולתם, עד שיושמו כחותם על לב קוראם, והיו לזכרון לפניו תמיד בדרך החיים. ומודעת זאת שכל מאמר חכמה אשר היה "למרגלא בפומא דאנשי" נורא עלילה הוא על בני אדם בהליכות עולם ועניניהן, עד שפעמים רבות בהיות רוח מבינתנו פוסה על שתי הסעפים, ומסתפק אם לעשות דבר-מה או להדול, אז יש שנחתוך את הדין על ידי איזה משל קדמוני או מאמר חכם השגור בפי בני האדם, בשכבר משפטים כאלה מוצאים הם מכור הבחינה והנסיון, אשר נסו ובחנו אנשי מופת, יודעי בינה בתכונת הנפש, וצרפוס בעליל שכלם, והיו לכללים בחקות החיים שרוח כל דור ודור וכל עם ועם נוחה מהם ומסכים עמם ומכיר אמתותם.

ודע שכל הכתובים בספרי זה אשר תבוא לפניהם ולאחריהם רק נקודה אחת מפסקת (.). הם כל אחד מאמר בפני עצמו, ואשר תבוא ביניהם נקודה כפולה (:). דבוקים הם זה בזה לענין אחד.

ועוד מצאתי להעיר בזה על איזה משלי חכמה אשר בהשקפה ראשונה הם נראים כמכחישים וסותרים זה את זה, אבל אם נעמיק להתבונן בהם נראה שיש מקום בענין המדובר בם לזה ולזה יחד; רק שאם נביט אל הענין המדובר בם מעבר מזה יתאמת האחד, ואם מעבר מזה ונצדק השני. דרך משל, אם נאמר: „האדם אוהב לראות את עצמו מאהבתו לעצמו” הוא מאמר אמתי. ואולם לא נופל ממנו גם המאמר: „האדם מתעלם מראות את עצמו מאהבתו לעצמו”, אם גם נראה הוא כסותר את הראשון. כי בהיות הענין המדובר בהם דבור על שני אִפְנֵי השונים איש מרעהו, על כן נראים הם כמכחישים זה את זה, אם גם באמת שניהם צדקו יחדו. ואם יבוא כתוב שלישי: „האדם יביט אך למותריו וממומיו יגרע עינו” והכריע ביניהם. וכעין זה אמרו בגמרא על הכתובים הסותרים זה את זה בספר קהלת; וכן בספר משלי: אל תען כסיל כאולתו, ענה כסיל כאולתו (שנפ ל' ע"ב).

ולעמת משלי החכמה והמוסר הבאים בכתובים העירותי כמעט בסוף כל מדה ומדה הערות מקבילות להן כפי הנוגע לבני עמנו בארצנו בדור הזה. והנה ידעתי גם ידעתי שעל איזה מהערותי אלה יפערו רבים בעם פיהם. המוציא כל חדש מפני ישן יחפוש עולות לאמר: ראו הנה זה בא לגלות איזה שגיונות בהליכות החיים בבני עמנו בקהל רב; והמשכיל יקרא: מה בצע בתוכחות כאלה אם שומע אין להן!

והמקנא

והמקנא ינקר ויבקר אך למצוא בספרי איזה משגה, כזובי
מות אשר יתורו למו רק פצע וחבורה בבשר האדם, כי
בהמה שָׁמֵן חלקם. ואף אני אשיב להם שלישים, לאיש
כמערכי לבו. לראשון אשיב: אם גם בשפת עבר, אשר
אך לנו לבדנו היא, נהדל מהניד באוני בת עמנו קושט
אמרי אמת בלי כל חונף וחלקות, הלא לעולם לא יצא
משפט; ואם מאהביה הדבקים בה בהבה יתרה גם הם
יפתוה בפיהם ובלשונם יחליקו לה, מי זה עוד יטיף לה ישר
דברי צדק ותשכל הדרושים לטובתה וקיומה וכבודה בדור
דעה זה? ואם לא עכשיו — אימתי? לשני אומר כאשר
אמרתי גם אני אל לבי: "לא עליך המלאכה לגמור ולא
אתה בן הורין להבטל ממנה". ולשלישי — הן אם אשיב
או לא אשיב, ידעתי כי לא ינקני, כי כל ישעו וכל הפצו
להאשימני, וגם אם לבו ידע יושר אקרי — לשונו תרשיעני.
על כן אחריש לאלה, וכל הדוברים רע על נפשי מקנאה או
מרהב ורוע לב המה ימצאו להם מענה במשלי הספר הזה,
איש על פי מדותיו. ואני בתמי אלק ולא אירא רע, ולבי
גם נפשי אך אל ישרי הלב בבני עמנו למצוא חן ושכל טוב
בעיניהם להכירני כי אך דורש שלומם וכבודם וטובתם אני

המחבר.

הַעֵת

(א) כָּל הָעֵתוֹת הַזֵּלוֹכוֹת אֶל הָעֶבֶר וְהָעֶבֶר אֵינָנו מְלֵא .
 (ב) הַזְּמַן הוּא זְמַן שִׁבְעַת יָמִים וְהַנְּצִיחַ נֶעַר וְרַב מְלֵא עֲלוּמִים .
 (ג) הַרְגַע נִקְרָה קְטֻנָּה תִפְרֵד לְאַלְפֵי רֵאשִׁים . (ד) יוֹם אֶתְמוֹל חֲלָף
 וְהַיּוֹם הַזֶּה וְהַמָּחָרֶת מִי יִדְעֵנו . (ה) נִסְתָּמוּ מֵעֵין אִישׁ הַלִּיכוֹת
 הָעֵת וּלְבַד בְּעֶבְרָה נִפְרוּ עֲקֻבוֹתֶיהָ . (ו) שָׁן הָעֵת תִּגְזֹר עַל יָמִין
 וְעַל שְׂמָאל וְהָאָדָם שׁוֹגֵה בְּמַאֲוִיָּו וְלֹא יִבִּין . (ז) הָאָדָם גְּלוּי־
 עֵינָיִם לָעֵת הַהִוא וְעוֹר לְרִגְעִים יֵאָתֵיו . (ח) הָעֵתִיר הַזֶּה וְחִסּוֹר
 וְהָעֶבֶר הַזֶּה וְגִדְל וּמָה הוּא לְאָדָם בְּלֹתִי אִם פְּרִי הַהוּא .
 (ט) מָה יִשְׁעֶבֶר לֹא יִשׁוּב עוֹד עַד בְּלֹתִי שָׁמַיִם לֹא תִשׁוּרְנוּ :
 (י) אוּלַם אִם בְּלָכְתוּ הַלֵךְ וְאוֹר גַּם אֶחָרָיו יֵאִיר נְתִיב .
 (יא) בְּחֻבּוֹן הָעֵתִירוֹת אֶל תַּחֲפוּשׁ תַּחֲפוּשׁ כִּי חִקֵר הָאוֹתִיוֹת לִי
 לְבָדוּ . (יב) שְׁתֵּים הִנֵּה עֵינֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֶחָת צוֹפֶיֶה הַלִּיכוֹת הַזְּמַן
 וְהַשְּׁנִית אוֹר חַיִּי הַנְּצִיחַ . (יג) כְּסוּפָה וּמְעָרָה תַחֲלוֹף הָעֵת
 מְרַעֵשׁ לְרִכְבָּה כָּל יִשָּׁן יִתֵּן וּמִמְעֵי מַפְלָתוֹ תִרְשׁוֹת תִּצְמִיחַ .
 (יד) אֶל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ מִהֲאֵנוּ לְעַמֵּת קְדָמוֹנִים שֶׁבְּכָר הוּוּ
 לְעוֹלָמִים : (טו) כִּי לֹא מִחֻכְמָה הוּצֵאתָ מַלְּיִם אֱלֹהִים וְאֵךְ לְשׁוֹנֵךְ
 בְּפִיךָ דִבַּרְתָּ : (טז) כִּי אֲמַנֵם בְּעַם כְּאִישׁ דָּרָךְ אֶחָד לָמוֹ

וּמִשְׁפַּט הָאָחֵר יֵאָמֵן בְּרַבִּים : (י) הֵן בְּהוֹסִיף אִישׁ יָמִים בֶּן
 יוֹסִיף דַּעַת וְכֵן יִשְׁלֶיךָ הַבְּלִי גְעוּרָיו : (יח) וְכִמוּ יִזְכֶּן עִם בֶּן
 יִרְחִיב גְּבוּלוֹת דַּעְתּוֹ וְעַל תְּבוּנוֹת דוֹר קְדוּמִים יוֹסִיף בִּינָה . —
 (ט) בְּצֵל עַת הַחַוָּה תַּחֲיָה בְּאַרְץ־עַל : בֶּן הַתְּנַהֵל לְרַגְלָהּ :
 (כ) קוּמָה וַיִּנְחָף רוּחַ עַת הַחַוָּה וְלִישָׁנוֹת עֶבְרוּ אֶל תִּשְׁאֵא נַפְשָׁהּ :
 (כא) כִּי בְיוֹם עֶמְדָה תִּירַשׁ קָלוֹן אָף כִּי בְלִכְתָּךְ אַחֲזַרְנִית :
 (כב) הַתְּנַהֵל לְרַגְלָהּ וְאֵל תִּבְטַמַּא מֵאַחֲרֶיךָ כִּי עֵינֶיךָ הֵלֵא לְפָנַיִם
 וְלֹא לְאַחֲזוֹר : (כג) מִן תֵּאָחֲזוּ בְּעַרְפְּךָ הַקָּשָׁה וְתִסְחָבְךָ אַחֲרֶיךָ
 בְּתַנְרַת יָדָהּ : (כד) אַךְ עַת וּמִשְׁפַּט יִדַע לֵב חֶכֶם וּמִשְׁכִּילִים
 יְבִינּוּ בִּינָה לְעֵתִים .

* * *

בבואנו לחקור ולתור לדעת ממי תהיה הנסבה הראשית להריסות
 איזה עדה באיזה דור, או לתקן הנהגתה, הלא נשגה אם נבקשנה רק בעדה
 היא והליכות אישיה; אבל נחוץ הוא שנתבונן תחלה היטב למנהיגיה
 ולמאשריה, למען דעת איך וכמה רפתה או חזקה ידם לעצור בבני
 משמעתם לנהלם בארה מישור.

והנה בדורנו זה קול כחולה תשמע אוזנו לרגעים, קול יללת
 הרועים מעיר ועיר יקרא ולא יסוף כי אך מאת ההשכלה תהיה המכשלה
 להרבות בעם הריסות ופוצים בעניני התורה והמצוה, ועל כן ישפכו
 עליה זעם לשונם ובאזני העם יקראו את הקריאה הגדולה לאמר: פקדו
 את הארורה הזאת במקל ובחצים, הרחיקו והשמידו כל חכמה וכל
 מדע מנחלת ישראל!...

אולם נחקרה נא ונבחן משפטם זה בכור הבקרת והנסיון ונראה
 היעמדו דבריהם. הן אם נזכור ימות עולם נבין שנות דור ודור לעם
 ישראל בכל מושבותיו או נראה שבדורות הראשונים נהפוך היה מצב
 עמנו הרוחני תכלית ההפך מאשר בדור הזה: רוב מורי ומאשרי עם
 יעקב, קדושי ישראל ונאוניו מימי קדם עד הדורות הקרובים לדורנו

זה היו מלאים חכמה ודעת והשכל, ולא לבד בספרי הקדש והשפה הקדושה ודקדוקה השכילו שכל טוב, כי אך ידם היתה רוממה גם ביתר הלשונות והמדעים הכוללים, ויהיו לנס; וכפי אשר נראה משרידי ספריהם אשר נמלטו אך מעט מוער משמף שבלת הזמן. לא כן אמנם היה המון העם כלו; כי הוא הלך חשכים ואור ההשכלה לא נגה עליו, כי בכלל היה עוד דבר ההשכלה יקר בימים ההם, אין מדע נפרץ, ובכל זאת לא טובים היו בני הדורות ההמה בצל הבערות מדור ההולך הזה, אבל יש ויש שרבה עוד הפריצות בהמון העם בימים ההם מאשר בימינו אלה; וכמו שנראה מספרי מורינו הקדמונים שכמעט כל אחד נשא תלונתו על ספרו לאמר: ובפרט בדור הזה שרבו המתפרצים כו'. יען כי בימי החשך והרעה ההם רבו מדיחי עם יעקב לאין מספר מכל סביביו. ואם לא בא העם בצוק העתים האלה עד תכלית ההריסות והפריצות והכליון, אין זאת כי אם בעזר ההשכלה אשר אורה נגה על חכמי התושיה מנהלי ומאשרי העם בדורות האלה, ואך היא באה אז לעזרת ה' בנבורי התורה להגן על עדת יעקב; כי היא שעמדה אז לנשיאי העדה יודעי בינה לעתים להשכיל אל העם ולהתחכם לו לפי צורך המקום והשעה לנחותם בתבונות כפיהם במענלי צדק ולעמוד בפרץ; והיא שעמדה להם לדבר את שומני ישראל בשער ולהתיצב לפני מלכים ורוזני ארץ בטוב טעם ודעת וימלטו את העדה בחכמתם.

לא כן איפו משפט הדור ההולך הזה: מצב עמנו נהפך בו כמעט תכלית הפך ממה שהיה בדורות עברו. בני עם יעקב חוסים שלווים ושקטים בצל מלכי חסד מבלי כל שמן ומפריע לדתם ותורתם מחוץ, ורבים מן העם הולכים הלוך ואור לנגה ההשכלה הזרוע על כל סביביהם. ולעת כזאת איפו נחוצים לנו ביותר מאשרים ומנהלים חכמים ונבונים בתורה ובחכמה גם יחד ויודעי בינה לעתים לפלס מעגל רגלי דור דעה זה בדרך התנך ולהשלים בקרב עמם את עניני התורה וההשכלה לבלתי תהיינה צרות אשה לרעותה. אולם תופשי התורה מנהלינו לא כן יחשובו. כי המה כלם נסוגו אחור מן הדרך אשר דרכו בו נשיאי עמנו מתי קדם, פנו ערף אל כל המדעים והלשונות וחטודות החכמה, אשר הן צפירת תפארה לעם ולתורתו, ואשר אך במ ישגב נשיא העדה להשכיל אל צאן מרעיתו להדריכם בדרך טוב בעיני אלהים ואדם ולהגן עליהם מכל מפגע מבית ומחוץ. ובוא נא

וראה עד כמה הדיחו מעליהם כל דבר השכל וסכו להם ולעדה בענן כבוד מעבור קרן אור ההשכלה במערכות ישראל עד שהנהיגו את העם לפנות ערף גם אל שכל דבר ה' ביד נביאיו הקדושים, ויעמידוה ליעקב לחק להניח בקרן זוית את ספרי הקדש האלה, אשר כל כבוד אומתנו תלוי עליהם וכל אדני דתנו הטבעו בם, ומננה נגדם תבער בלב ההוגה בם שלהבת-יה. ובכן גורש עמי גם מבית תענוגיו זה, ששם אמרי אלוה ירחיבו לב ותנחומיו ישעשעו נפש! ...

ובהיות בני העם (אחרי אשר אכף עליהם רוח הזמן וצרף השעה) הולכים ומשכילים שכל טוב, ותופשי התורה העומדים בראשיהם עודם מחזיקים בדרךם להדיח את כל המדעים והלשונות דחה בשתי ידיים, הלא עקב זאת יראת הכבוד למנהלי העדה תלך הלוך ודלה בלב רבים מבני העם, ומי זה איפו יצליח עוד לעצור בעדתו עצרת נאמנה וקיסמת כדרוש לדור דעה זה, כי יקבץ לנוודים להשיבם בתבונות כפים אל נוה הקדש, ומי ימצא תחבולות חכמה לאחד ולקרב הלבבות ביום היות בתוך צאנו נפרשות, כאשר השכילו מאז מלפנים מורינו הקדמונים, אשר מלאה הארץ כבוד תורתם ואור חכמתם?

עליכם מנהלי העדה העומדים בראש עם קדש לשום לב אל הדבר הזה ולהרים מכשול מדרך העם בטרם תוחרו המועד לגדור ורחב וגדל הפרץ עד אפס מעצור עוד. זכרו נא והתאוששו כי לא בזה אתם עושים גדר לתורה וליראת ה' בשימכם על כל דבר מדע וחקר לשון חותם ההטא והפשע, ועל כל דבר בינה והשכל תאמרו כי אלה המה אשר שנא ה', אבי האור ומקור החכמה, ובהיותכם נצבים כאויבים לכל שוחרי חכמה ולשון, עד שתכריחו אותם בזה לראות את עצמם כנבדלים מעל העדה ומשולחים לנפשם. הלא עקב זאת היו תופשי התורה ושוחרי גם מדע כאויבים עורכי קרבות תמיד אלה באלה, ורבו הפרצים וגדלה הקנאה והמשטמה לבלי חק — ואין שלום. הפרם תדעו כי העוצר בזמן הזה בעד ההשכלה דמיונו כמשליך אבנים אל שבלת הנהר למען עשות שקר למימיו העצומים, והנה יחזק עוד בזה את שטף ערוץ שבלתו והמו גליו והתנעשו באין מעצור לתרום את כל אשר יפריע מרוצתם, הרום ולא יחמול? — הפרם תדעו כי לא בירכם לסתום בעד נפש אדם המשכלת את כל מעיני החכמה וארובות המדע — הפרם תדעו כי היא לא תצלח?

אף כי האיש אשר נפשו חשקה גם בלמורים הכוללים יש לו על מי לסמוך: על גאוני קדמונינו קדושי אלהים, אשר אור חכמתם ורחב דעתם והשכלתם מלאה הארץ! — חרלו לכם איפו מקרוא שאון על המדעים וחקר הלשונות אשר עליהם יחיה האדם חיי נפש וחיי בשרים, וקראו לשלום לההשכלה ולמשהריה, וחשבו מחשבות דעת ותבונה לעדת אלהים לבלתי ירח ממנה נדה אחר נדה בגלל חשקו גם בלמורים הכוללים. כי אם יהרסו מבני העם לאחד אחד מסבע נפשם המשכלת אל גוה המדעים כמתננבים אל גן נעול — ופרצו ועברו את שער התוך שמוף ועבור עד הקצה האחר באין מעצור עוד, ושבתם ונהמתם באחריתכם לראות בפלגות העדה, ואין מעצור עוד.

הלוא מאז הראיתם לדעת כי לא בחיל ולא בכח ולא בשצף קצף תהרסו את מוסדות החכמה והמדעים הנאמנים והחזקים מעולם ועד עולם, ולכל בהם מותר האדם, ומה גם בדור דעה והשכל זה, אשר ידיעת הלשונות והמדעים נחוצים הם עד מאד לאומתנו לכבודה ולקיומה. לא זו הדרך, אחי, אבל יש דרך אמת וישר לפניכם, ואחר הוא ואין אחר בלתו: שתלמדו את בני ערכתכם לחנוך את צאצאיהם חנוך טבעי בעודם רכים באקם על ברכי האמונה והמדעים כאחד, ולא ישמע עוד באוני המון העם שהתורה לא תחד את ההשכלה, או שכל מדע ולשון שנואי נפש המה לדת ישראל; כי מאת השקר הזה, אשר גדולי קדמונינו יענו כחשו, יצאה הרעה הגדולה להיות בני ההמון חושבים שכל הבותר בחמדות המדעים העביר ממנו בזה את עול התורה והמצות, וכל הנותן עליו עול התורה מחויב שיהיה נבער מכל דעת ושונא תכלית שנאה את כל המדעים ושוחריהם, הפך ממה שהורו לנו חבמינו ז"ל וכללו באבות המדות (* ויסודי המוסר (לכות פ"ג, כ"ח): „אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה

(* כל המעתיקים טראיטי עד כה למסכת אבות העתיקו את השם הזה „טפריכע דער פֿאָטער" וכן היא גם דעת רבינו הרמב"ם ז"ל בהקדמתו למס' זאת - אבל האמת יורה דרכו שנקראו הפרקים ההם אבות על היותם כוללים ראשי המדות האורך יתנהגו הדיינים ויסודי המוסר ודרך הארץ לכל אדם, וכמו

ה ע ת

יראה אין חכמה" ללמדנו ששתיהן אינן מתקיימות כי אם בהיותן מחזקות אשה רעותה: עד אשר בקרב הימים תחלק כל עדה ועדה לשתי כתות מתנגדות, צרות ואויבות זו לזו, וקנאתם — אש היא עד אברון תאכל. העדה עוינת ורודפת כל שוחרי מדע ולשון או תשלחם לנפשם תכלית שלוח, והנרדפים נבדלים ומתרחקים לאחד אחר מעל העדה אניבתם — וכן יחצו לשני מחנות הולכים ומתרחקים זה מזה יותר ויותר, ומתגרים זה בזה בשאט נפש ובשוט לשון, ואין קצה לפרוד הלבבות ולהפסד האומה המסובבים מזה, לבשת וגם לחרפה לכל סביבותינו. על כן אמרתי — ושהדי מי שחותמו אמת שאך מקנאתי לשלום עמי ודתו הנני דובר את הדברים הנאמנים האלה — שאין דרך אחרת לגדור הפרצים ולתקן ההריסות ולבצר חומת הדת בדור דעה והשכל זה, בלתי אם השב תשיבו לאט לאט את עדתכם אל הדרך התוך הישר והטבעי: להיות ילדיה אמונים מנעוריהם על האמונה והמדעים יחד, אמן והנוך טבעי, ולבלתי תשמענה עוד אזניהם השקר המפסיד והמקניא שהדת והחכמה הנטועה בנפשנו צרות ומתנגדות הנה אשה לרעותה; כי אין לך חלול כבוד דתנו לעיניהם גדול מזה. אם אך את זאת תעשו להשיב את שבות בני יעקב ולהעמיד רגלם בדרך הישר והטבעי הזה, והיו מנודלים מנעוריהם למודי ה' ומשכילים שכל טוב לכבוד ולתפארת לישראל ותורתו, והתענגו על רוב שלום: ההשכלה לא תצור את הדת, והדת לא תשטום את ההשכלה, ואז קום יקומו עלינו דברי ה' ביד נביאו: והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת — יראת ה' היא אוצרו (ישעיה ל"ג, ו').

שהשתמשו חכמי המשנה ז"ל בשם זה כהוראתו זאת בכל מקום, כמו ח' צו ט מלאכות, ח' צו ט מיקין ודומיהם. ולפי זה יותר נכון וראוי להעתיק את השם ח' צו ט למסכת זו, "מאקסימטן".

מדע והשכל

(א) תחלת צדקה שנאת דרע וראשית חכמה תעב אולת.
 (ב) תכלית חכמה הבין דבר לכל אפגיו והשפיר ענין לאשרו.
 (ג) אחרית סבלות הוללות ורשע ותכלית חכמה צדק ומישרים.
 (ד) שמש לא תאסוף נגהה לקול חרפות עמלף וגרופות תנשמת.
 (ה) שכל אדם ציר מנגוה המלאך בינו ובין אלוה. (ו) אין שונא
 לאדם פיצר לבו ואין רע נאמן לו פרוח בינתו. (ז) על חטאת
 פתיים תכסה פתיותם ושגגת חכמים תחשב ורון. (ח) חכמת
 ודעת הן מנגיף צנה וסוחרה מרשע כסל: (ט) ראה כי תנגף
 אלהים מגן ונשק ונשמרת מאד לנפשך: (י) הן עור יתע ויוחן
 יוטל ויקימהו כר עובר: (יא) וגרוי עינים כי יפול ושחקו כל
 רוציו לו. (יב) הון ועשר תעשה בתחבלות חכמה וחכמה לא
 תקנה בהון עתק. — (יג) מדע במדע מאתוים יחד משלבים איש
 אל אחיהו: (יד) אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך כי לא תדע
 מה יסבולך. — (טו) פאין גרים יחרב בית ובאפס מזה תבוק
 נפש. (טז) רבות תאלף ממוריק ורב מזה מרעיק ויותר עוד
 מתלמידך. (יז) באפס עצים תכבה אש ובאין חברת חכמים

מדע והשכל

תִּשְׁבַח חֲכָמָה . (יח) חֲכָמָה בִּי תִעְזֹב יוֹם יוֹמִים תִּעֲזֹבָהּ וּבְיוֹם
עֲמִידָהּ מִלְּכֶתִּי בָּהֶן נִסּוּגוֹת אַחֲזֹר . (יט) מוֹבָה מִסְּפָנוֹת חֲכָמָה
וּמִרְיָהּ מִעֲשֵׂר אוֹלֹת וּמִנְעֻמָּיהָ . (כ) עֲדֵי בְיוֹם מוֹבָה וּמִפְּהֵעוֹ
בְיוֹם נִכְר וּכְשֶׁרוֹן הַעֵת לְנַפֵּשׁ בְּעֵלְיוֹ . (כא) בִּינָה בַסְּפָרִים כְּתוּבִים
חֲכָמֵי־עַם בִּי בָם תִּמְצֵא מִצְפוּנֵי נַפְשָׁהּ . (כב) לֹא יֵאמָר
נְבוֹן לְאִישׁ נַפְשׁ אֶת תְּבוּנָהּ בִּי אֶךְ לְאִשֶׁר רִדְפָהּ וַיִּשְׁיַנְּנָהּ .
(כג) לֹא יוֹעִיל אִסְף חֲכָמָה לְבַעֲלֵיו אִם לֹא יִדַע הַרְבוּתוֹ בְּמִרְבֵּית .
(כד) בְּאַחֲרִית דְּבַר יַחֲבֵם רַב־אָדָם וּמִבֵּין מְרֵאשִׁית אַחֲרִית־חֲכָם .
(כה) לִמַּד אֲזוּנָה שְׂמוּעַ הַיָּטִב וּמִפִּיָּה יְבִינֵהוּ קֶחֶח . (כו) מִשְׁפָּטֵי
הַשֵּׁכֶל בְּקוֹלוֹת הַשִּׁיר וּבְאוֹתוֹת מְנוֹ לַחֲשָׁבוֹן : (כז) מִסְּפָרָם אֶךְ
מִעַם מוֹזַעַר וּמִשְׁטָרָם הַלִּיכּוֹת עוֹלָם לוֹ וּסְדָרִים לְאִין חֶקֶר .
(כח) בְּדַעְתָּהּ הַיָּטִב מִחֲסוֹר חֲכָמְתָּהּ כִּכְר מִצֵּאת חֲצֵי־מִרְבֵּית
הַחֲכָמָה . (כט) שׁוֹחֵר תְּבוּנָה וְחֻקוֹתֶיהָ לֹא יִשְׁמֹר בְּאִישׁ
יַחְרוֹשׁ שְׂדֵהוּ וְלֹא יוֹרֵע־בּוֹ זֶרַע . (ל) אִין שֶׁקֶל נַחֲשָׁב לְמֵלֵא
תְּאוּנָה וְאִם לְקִנּוֹת חֲכָמָה עֲשָׂרִים נִרְהַ הַשֵּׁקֶל . (לא) רוּחַ
בְּבִיר בָּלֵב מִשְׁכִּיל כְּמַבּוּעַ מַיִם וּכְמַעֵן יַפְרֵץ חוּצָה :
(לב) יַהֲרוֹם שְׁתוֹת יִבְקַע חֲלָמִישׁ צוּר וּמִצּוֹקֵי סֵלַע יִגְדַע :
(לג) יַפְרֵץ לוֹ דֶּרֶךְ פְּרוּץ וְעִבּוֹר הָרִים וְהַדּוּרִים צוּרִים וּכְפִים :
(לד) וְהָיָה כָּל מַעֲבֵר גָּלְיוֹ לְבָרְכָהּ וּפְלִגְיוֹ יִשְׁמַחוּ אָדָם רַב . —
(לה) בְּרוּחַ עֲצָה וְתְבוּנָה תִּכְנִיעַ גַּם הַמּוֹן חֵיתוֹ מִרְפֵּה . (לו) כָּל תְּשׁוּעַת
הַהַמּוֹן מִחֲכָמֵי לֵב וְהוּא יִשְׁנֵאמוֹ תְּבִלִּית שְׁנֵאָהּ . (לז) אֲבָנֵי

חפץ

(* כידוע שקולות השייך למעלותיו הם רק שבעה וכן לחשבון נחמו רק
עשר אותיות, ומהם יסודו כל מערכי השייך וכל המספרים לאין קץ ותכלית .

מדע והשכל ה

חֲפִץ מְשַׁבְּצוֹת בַּפּוֹד אִמְרֵי חֲכָמָה בְּשִׁפְתֵי דַעַת . (לח) שִׁכְל
 גְּשִׁים יִפְּיֵן וַיִּפִּי הַגְּבָרִים שִׁכְלָם . (לט) אֵל תַּחֲשׂוּךְ נִיד שִׁפְתֵיךְ
 בָּבוֹא עֵת לְדַבֵּר : (מ) כִּי כִמוֹ נְבוֹזָה נִיב הַכָּסִיל בַּעַת לַחֲשׂוֹת
 כֵּן לֹא נֶאֱוָה לַחֲכָם הַחֲרִישׁ לַעַת דְּבָרִים . — (מא) יִקָּר מִכָּל
 אִמְרֵי שֶׁפֶר יִדְוַע לַחֲשׂוֹת בְּעֵתוֹ .

*
*
*

ראיתי אני ונתון אל לבי מה ידבר המון העם אודות ההשכלה ואיך יבין דרכה ותכונתה מרי יחרוץ עליה משפטו אם לחסד או לשבט, ואבינה בעם והנה רבים שנו ברואה להבין תחת שם השכלה כשרון הדעת באיזה לשון מן הלשונות, וכל איש אשר עשה לו עט סופרים באיזה לשון והקדוקה לו משביל יקראו, ועל כן גם כל עונותיו ההשכלה תשא: שאם יראו איזה מעשה הבל או עול בבעל הלשון כזה ימיטו על ההשכלה און לאמר: אך מידה היתה זאת לו, ובאף ישטמוה. ורבים אחרים לעמתם פקו פליליה ויחשבו שההשכלה היא חקר עמוקות החכמה ותעלומות הפלסופיא ומן המשנה הזה יצא להם משפט מעקל שההשכלה איננה מושגת בלתי אם לאצילי העם אשר להם יתרון הכשר חכמה, רחב הלב ועמק השכל וגם עתותיהם בידם להתעסק בענינים רמים ונשגבים כמו אלה, אבל להמון העם בכלל אך למותר היא, ואין כל תועלת מוצאת לו ממנה; כי לא לאנשים המוכרחים לבקש מוצא ללחם חקם להלך בנדולות ובנפלאות מהם. ובין כה וכה אלה יפנו קשי ערפם אל ההשכלה, הכלית שנאה ישנאוה, כי בה ימצאו נסבת כל פשעי יודעי לשון ותופשי עט סופרים, על כן ישלחוה מעל פניהם כשעיר הנושא את כל עונות בני ישראל אל ארץ גזרה, וישימו נשף חשקם וחשך סתרתם; ואלה אין חפץ בלבבם לרדוף אחריה, כי אך למותר היא בעיניהם, על כן ילכו חשכים ואין נגה להם. — אולם אלו ואלו לילה להם מחזון ההשכלה כי לא ידעו מה היא ואיך יבינו תועלתה וחין ערכה לכל אדם. כי באמת כל ענין ותכלית ההשכלה הנחוצה לאדם לאשרו ותועלתו אך זאת היא: שבכל עניני החיים הנוגעים לאושר נפשו וטובה ישתדל לעמוד על אמתת כל דבר על ידי רוח מבינתו אשר חננו היוצר לתכלית זאת, ושיהיה נגר בהליכותיו ועניניו

ועניניו עם הבריות שהשכל אור לו להוליכו בדרך טוב וישר בעיני אלהים ואדם. ולבלתי יהיה בעיניו כאלה עור ועינים לו, הולך אחר ההרגל בעינים עצומות, ולבלתי יהיה נפתה לכל ענין אך לשמע און, כטרם שקל בפלס תבונתו לדעת מהוהו ואיכותו ותועלתו באר היטב בדעה ישרה ובלי כל דרך עקש ופתלתל, ושיתאמץ כפי יכלתו לזרות כמו דוה כל מיה שוא ומקסם חלק אשר יעטו למו עניני הבל ורעות רוח לרוב להדיח לבות המון האדם אחריהם. ומה יקרו בזה דברי הרב רנה"ו ז"ל באמרו: „כמו שאינך מצויר יודע צדק בתאר צדיק בעבור שנודעו לו דרכי הצדק, אבל תתארהו צדיק בלכתו בדרכי צדק ועושה צדקה; כי אם ינהג בכמל וברשע תתארהו רשע ואיש בליעל, אעפ"י שנטוע בנפשו כה לעשות צדק וגם יודע דרכי הצדק: ככה לא תוכל לתאר לנוהג בסכלות בתאר חכם, אעפ"י שנטוע בנפשו הכח להיות נוהג בחכמה וגם למד חקי החכמה, מהיותו נלוו מלכת בדרכי החכמה האסופים בכח השומר הנטוע בו". (גן נעול בית ראשון חדר ב' חלון א'). הנה תראה מזה שההשכלה איננה מונבלת לא ביריעת איזה לשון מן הלשוניות, ולא בחקר איזו מן ההכמות, כי אם בהבנת את עניני החיים על בורים. כי על כן יש שיהיה איש אחר משכיל ביחס אל ענין זה והולך חשכים בענין אחר הבלתי נודע לו כראוי; ואם נאמר על איש שהוא משכיל אין זאת כ"א ביחס אל המושכלים אשר השכיל במ בנות השכל ובכרור הדעת וחי בהם. ולענין זה נחוצים הם המדעים לאדם, שעל ידם יתרחב גבול השכלתו. ומי זה יתעקש ולא יודה שהשכלה כזאת נצרכת היא לכל איש בכל עניני החיים כנשמת חיים לאפיו, וכי אך למטרה הזאת חננו היוצר אבי האור והחכמה כשרון דעת והשכל, למען יבחן את אשר יבחר: כי מבלי בחינה כזאת אין יתרון עוד לאדם לאמת מן השקר, אחרי אשר כזה כן זה יקבל מבלי בקרת תבונתו. והשכלה כזאת, אשר אין חקר לתועלתה בכל ענין וחפץ, לא נפלאות היא מכל אדם ולא נשגבה מכל בעל נפש, וכל מבקשיה ימצאו עור למו בקנין המדעים, אם מעט ואם הרבה, המישרים את כח השופט ומצרפים את השכל מכל נלוו ומעוקל, ומלמדים את האדם לבחון כל דבר בכל אפניו ומכל עברי פניו, לבקר אם הוא אמת וצדק, או הוא רק מן המדוחים והבלי השוא, ונפשו קשורה בהם רק באשר לבו נוהג בהם מכבר, אם גם מתנגדים הם לטבעו ולשכלו ולחקות החיים ומשפטי המוסר. הנה זאת היא ההשכלה

אשר

אשר לא תביא את האדם בלתי אם לתקן המדות ואהבת המישרים, להרחקת התאוות הנתעבות ועזיבת כל רשע כסל, אשר כל מקורו הוא רק חסרון הבקרת והעדר ההתבוננות כראוי בכל מזמה ופעולה להבין לאחריתן, וכאשר אבאר את הענין הזה בעז"ה בהערה לסימן הבא. —

ידוע לחכמי הלשון שהשם **חכמה** יורה על כשרון נפש האדם לחקור ולמצוא ענין הנעלם ממנה וכמו שתרגמו הח' געזעניום (געטיקקויִקייט); והשם **תבונה** שרשו נרדף עם **בנה** והוראתו על כשרון הנפש לדמות דבר לדבר ולשית עליהם נוספות חדשות, כדרך **הבונה**, המשים אבן על אבן למען השלים בנין שלם וכלול, וכן תרגמו הח' הנזכר (מיינייט); וכן רש"י למשלי א' ה': נבון מוסיף על ידיעת הכס, שיודע להבין דבר מתוך דבר ומוסיף על שמועה, וכדאיתא בסנהדרין צ"ג ע"ב. ושונה משתיהן (ר"ל מן החכמה והתבונה) — הדעת, — שהיא רק הכרת הנפש את הדברים מחוצה לה והגבלתם ע"י אמצעות החושים. כאמרם ז"ל (לכות פ"ג): אם אין דעת אין בינה; כי הדעת היא כמו החמר והלבנים אשר מהם תבנה התבונה את בנינה.

ועתה אחרי שהצעתי לפניך, ידידי הקורא, את ראשי הדברים האלה, אשכילך ואורך את כונת המושל החכם לפי דעתי באמרו (משלי כ"ד, ג'). „בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים” — יתאר את האדם ונפשו לבנין אשר כבר הוצבו חומותיו וקירותיו והוא הולך ומשתלם מיום ליום, ויאמר: החכמה והתבונה הן הבונות בבנין הזה, מבוננות ומסודרות דלתותיו וחלוניו מקלעות פקעיו ופטורי ציציו, איש על מכונו ועל כנו, — „ובדעת חדרים ימלאו” כו', ר"ל הדעת היא הממלאת את כל חדרי הבנין כחמר יקר ונחמד להבין ממנו כל מלאכות התבנית והדרו. — והנה כמו שהחמר והלבנים, האבנים והעצים הצבורים בבית להשלים במ בנינו לא נוכל עוד לאמר עליהם שהם חלקי הבית ועצמותו בלתי אם אחרי עבדום ובנו אותם בבנין איש על כנו ועל מקומו הנאווה לו, כן גם המדעים, שהם רק כחמר להשכלה, ולא ההשכלה בעצמה, לא יחשבו עוד לקנין נפש האדם בלתי אם אחרי השביל עליהם שכל טוב, לכלכלם במשפט בטוב טעם ודעת, ולהוציא לו מהם פרי תועלת בחקות החיים ועניניהם.

הזללות וסכלות

(א) צדק מהשכל יצמח ורשע מפסל יפרה. (ב) רבה בארץ רעת הסכלות מרעת רע ללב: (ג) רבו בארץ חסדי החכמה מחסדי נדיבת הלב: (ד) על־כן יאמרו חמוּשלים על אפני חכמה וסכלות תספינה כל עלילות בני האדם. (ה) תיי הפסיל פחולם חלום וכמתענג בשעפים מחזיונות לילה: (ו) וכגבר הקיץ משנתו משפיל כל משאות שוא ומדוחים יורה כמו דוה. (ז) לו יש מכוּנה מחכימת פתי אז חשו להרפא בה כל בוני חכמה: (ח) בי ראמות לאויל חכמות משאתן יחרד תקפחו עזלה: (ט) על־כן בהכלי סכלותו ישפיק ובאלילי אולתו יתהלל: (י) יקרא חכמה דבר־מר בשועל בז לענבים אם נבהו מנו. (יא) תפארת גנים ירושש חלד ומבנה התבונה יקרקר פסל. (יב) אך משחק לילד הדר הפרמל ולרפא אמן סמים למרפא: (יג) כן רפאות לנבון בספרי מדע וחמודיהם ללא־הועיל לחסר לב. — (יד) שפרו על החמור שריקות העורב כי תשוּינה לקול נחרו. (טו) איש חכם גשפט את אוילים החכמה תשיב לו חרפתה. (טז) גוזר בתער חלמיש סלע נוכח עם פסיל באמרי בינה: (יז) פסיל יבר בשפה דוברת והחכם באון קשבת. (יח) בארץ אוננים יבר חמור וכסיל בארץ לשון. (יט) כל משמע

הוללות וסבלות

ז

אֲזַנְיֹי יִפִּיחַ בְּעַר דְּמִיּוֹנֹו כְּהַר הַיַּעַר : (כ) אַךְ שִׁמְיֹן לְקַחְהוּ אֲזַנְהוּ
 וְהִלְאָה יִשְׁעֶרְהוּ . (כא) אֶל תִּשְׁמַע הַמַּיִת נִבְלָה עַת תִּפְּיִם מִסָּבִיב
 יִרְעֶשׂוּ : (כב) וּכְסִילִים כִּי יִהְיוּ יִתְהוֹלְלוּ אֲזַנְאוֹה לְמִשְׁכִּיל דּוּמְיָה .
 (כג) זָרַע וּרְבִיבִים עַל צְחִיחַ סָלַע אֲמַרִי חֲכָמָה עַל לֵב בְּעַר .
 (כד) בְּקֶשׁ אֲוִיל תִּתְחַכֵּם וּנְגִלָה קְלוֹנוֹ שִׁבְעַ בְּאוֹלָתוֹ . (כה) אִם לֹא
 חֲכָמָת דְּבַר לְדָשֶׁת תִּהְיֶה חֲכָם וְהִתְחַרֵּשׁ וְלֹא תִירֵשׁ קְלוֹן .
 (כו) סְבֻלוֹת מַעֲט קְשׁוּרָה בְּלֵב כָּל אָדָם זֶה בְּחַבּוֹ יִסְתִּירְנָה וְזֶה
 קִבְּלֵעַם יִגְלָנָה . (כז) גַּם הַכְּחִיד אֲוֹלָתוֹ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ תִּהְיֶה לְאָדָם
 לְחֲכָמָה . (כח) לֵבב כְּסִילִים עַל לְשׁוֹנָם וּלְשׁוֹן חֲכָמִים בְּלִפּוֹתָם .
 (כט) בְּאֶפֶס חֲטָה הַרְבֵּה קָמְשׁוֹנִים וּבְאִין תְּבוּנוֹת כְּבִיר מְלִים .
 (ל) מִשָּׂא לַעֲיִפָה אִישׁ כְּסִיל גָּנַב אֱלִיהוּ שִׁמְיֹן חֲכָמָה . (לא) שְׁנַיִם
 הַמָּה יוֹקְשִׁים בְּלְשׁוֹנָם וְאַחֲרֵיתָם נָגַע וּקְלוֹן : (לב) אֲוִיל בּוֹטֵר
 שְׁפָתַיִם בְּמוֹשֵׁב חֲכָמִים וְחֲכָם דּוּבַר תְּבוּנוֹת בְּמוֹשֵׁב כְּסִילִים . —
 (לג) שְׁלִישָׁה לְשִׁלְשָׁה לֹא יוֹעִירוּ כָּל יְמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ : (לד) נִקְלָה
 לְנִכְבֵּד נָבֵל רְאִישׁ יִשְׂרָאֵל וּבְעַר לְחֲכָם לֵבָב . — (לה) כָּל צָרֵי הַחֲכָמָה
 לֹא יַעֲלֶה אַרוּכָה לְאִוִּיל כִּי יִזְקֹן בְּאוֹלָתוֹ . (לו) כְּסִיל זָקֵן אַחַד
 יִכְבִּיר אוֹלֵת מִשְׁבַּעַה נְעָרִים נְבַעְרִים . (לז) חֶסֶד לֵב לֹא יִדְרֵשׁ
 בְּהַמְצָאוֹ וְאִם נַעֲדַר לֹא יִפְקֹד מוֹשָׁבוֹ . (לח) יִשְׁמְרֶה אֱלֹהִים מִרְשָׁע
 עָרוֹם וּמִחֲסִיד נִבְעַר מִדַּעַת . (לט) יֵשׁ אוֹלֵת תַּעֲזוּ לְאָדָם מִחֲכָמַת
 חֲכָמִים מִחֲכָמִים . (מ) גַּם מוֹזִדִּים תִּלְמַד צָדֵק וְחֲכָמָה מִכְּסִילִים
 תִּאֲלָה : (מא) כִּי תִשְׁכִּיל עֲשׂוֹ הַפֶּךָ מִמַּעֲשֵׂיהֶם וְנִגַּד עֲלִילוֹתֵיהֶם
 הַמָּה . (מב) מִחֲשָׁבוֹת אָדָם הַבֵּל וְאוֹלֵת עֲלִיהֶן תִּבְנֶה
 בֵּיתָה . (מג) כְּבֹר הַכְּחִידוֹ חֲכָמִים מִנִּי-אַרְצָן אוֹלֵת לוֹלֵא מְצָאוֹ גַם
 כִּהַ תּוֹעֲלֵת . (מד) מַעֲנֶה הַחֲכָם לְאִישׁ כְּסִיל הַתְּחַרֵּשׁ וְדוּמָם סָלָה .

בהליכות עולם וחקות החיים אין לאדם פלס נבחר ממדע, וקו טוב מהשכלה, לפלס מעגל רגליו ולהישיר אשוריו, ולשמור צעדיו מלבד הבלי השוא והמדוחים, אשר אם עתקו ונושנו בהמון ויהיו לו לחק עולם ולא יעברנהו. וכן אין מכשול ואבן נגף לאדם על כל מצעדיו ופח יקוש על כל דרכיו, כמו הסכלות והבערות, שהן מאיסת המדעים והנטייה ללכת אחרי כל הבל עתק וכל מקסם כזב ישן נושן ומורגל בעינים עצומות, בלי דעת והבין ושום שכל. וכבר אמרתי למעלה (מאמר מדע והשכל) שלא נקרא משכיל איש אשר קנה לו כשרון דעת וחריצות באיזה מן הלשונות, כאשר יחשוב ההמון, כי מה יתרון לבעל הלשון? אבל רק זה משכיל ואיש תבונות יקרא, איש אשר קנה לו מן המדעים הנאותים לאדם באשר הוא בעל נפש משכלת, אם רב אם מעט, והסכין על ידם להשכיל על כל דבר וענין בטוב טעם ודעת ושום שכל, וגם מתאמץ הוא בכל מאמציו כחו ויכלתו לכיין את כל עלילותיו ועיניו חייו לפי חקי הדעת והתבונה לטוב לו ולזולתו, וכמו שנתבאר בהערה הקודמת. והשכלה כזאת היא מקור נפתה להשלמת מדות הנפש וכשרונותיה. כי אם הסכין הסכין האדם להשכיל על כל דבר ולטעת על תלמי לבבו נטעי המדעים, ולהתבונן אל כל ענין בטוב טעם ושום שכל, לדעת נסבותיו ותוצאותיו, תועלתו ונזקו, כן ילמד לפלס נפיותיו הטבעיות ולהשליט את שכלו על יצרי לבו ומעללי ידיו, להטותם אל הטוב והמועיל. ובדרך הזה תהיה ההשכלה אך מקור הטוב והמישרים, ונוראה עלילה על בני אדם, מאין כמות, ללמדם לדרוף צדק ולשגוא רשע.

כי אם נתבונן היטב אל ענין החמאות והפשעים הזדונות והשגנות אשר יוקשים בהם בני האדם, אז נראה כי כלם יחד מקורם ומוצאם הוא רק העדר ההשכלה וחסרון ההתבוננות בדברים בטוב טעם ודעת ושום שכל. ועל כל דבר פשע אשר יקש בו איש בשטף תאותו, אם יחקור אחרי נסבתו וראשיתו וראה ונוכח כי מקורו הוא רק העדר העיון השכלי או חסרון ההתבוננות בדבר כראוי. וכל עון עקביו של אדם לא יבואהו כי אם באשר לא נועץ עם רוח מבינתו כל מאומה בהולד בו התאוה, ויען כי לא הסכין מעורו להשכיל על דבר כי אם ללכת בשרירות לבו, או אחרי המורגל, בעינים עצומות; או שהתרפה בעיון שכלו, על כן שנה ברואה ויצא לו משפט מעוקל, או שקצרה

הוללות וסכלות

ח

יד שכלו ותבונתו להתבונן אל כל דבר וענין על כל עברי פניו וכל אפניו, אחד לאחד למצוא חשבון, ולראות מראש את כל הרעות היכולות לבוא לו לרגלם. והדברים האלה עתיקים כנים ונאמנים, עד שגם אתה, אחי הקורא, הנך מודה ומעיד באמתותם יום יום בפוך ובלבבך, אם באונם או ברצון. כי מדי תפקוד על מעללי ידיך ותפקחנה עיניך לראות כי עשית איזה עול או תועבה וסלף בשטף תאותך, הלא תשיב אז אל לבבך כמשתאה לאמר: איך לא ראיתי מראש כי כזאת יבואני? איך לא התבוננתי ולא השבתי דרכי לראות כי מרה תהיה אחריתי? איך טחו עיני שכלי מראות כי משנה אתי או כי עול בכפי? — הגה תראה מזה ומפוך אתה תצל דבר אמת כי עיון השכל הוא לברו הפלם המפלם מעגל רגלי בני האדם. וכמו יסכין האדם להשכיל אל כל דבר ולהועץ תמיד את רוח מבינתו בשום שכל, כן יקנה לו הכשרון להתבונן אל כל דבר וענין על כל צדדיו וכל אפניו וכן ירחק ממשגה, מעושק ונלוז, מחטאת ותועבה, אשר כל יסודם הוא רק רפיון השכל, וכל נסבתם תעתועי הלב ושניוונותיו. וזה שאמר המושל החכם: משכיל על דבר ימצא טוב (משלי כ"ז); וכן יאמר: אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול ממה (סס ט"ו, כ"ד). וזה אשר הורו לנו גם חכמינו ז"ל באמרם: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, (ברכות י"ז, ע"ה), ובאמרם: אם אין חכמה אין יראה (אבות ג', כ"ה).

הן לו יוכל האיש השולח יד לרצה או להטאת נמרצה, לשער ברגע ההוא בנפשו היטב את תכנית מצבו ומערכי לבבו אשר יבואוהו אחרי עשותו התועבה, כי אז נקעה נפשו ממנה והשיב אחור ימינו בשאט בנפש מעשותה. ואם יתגר ידו ויבצע מזמתו המוראה ונגאלה, הלא אין זאת כי אם מרפיון כח שכלו ועצלות כח העיוני בו להתבונן היטב אל אשר הוא זומם לעשות לבוא עד תכונתו ולהבין לאחריתו, כי על כן ימצא לו יצרו הרע שלטון עליו לרעתו. הגה הראית בזה לדעת שרפיון כח העיוני ועצלותו הוא המקור לכל תועבה ופשע, לכל עול והבל; כי רוח תרדמה נסוכה על האדם ברגע עשותו תועבה ותעצם את עין תבונתו מהבין לאחריתו הרעה. ועל דרך זה אמרו חכמינו ז"ל (סוטה ג', ע"ה): אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות. וכן תמצא במקומות רבים בספרי קדשנו את השמות

צדיק

הוללות וסכלות

צדיק, חכם, ישר, משכיל, כשמות נרדפים הבאים זה תמורת זה: תן לחכם ויחכם עוד הוסף לצדיק ויוסף לקח (משלי ט', ט'). פי צדיק יהנה חכמה (מהליל ל"ז, ל'). ואת צנועים חכמה (משלי י"א, ב'). וכן יכונה הרשע והרע בשם כסיל, אויל, בער, פתי, חסר-לב. וכאשר יאמר המושל החכם: ולדעת רשע כסל (קהלת ז', כ"ה) ודומיהם מן הכתובים חדלתי ספורות כי עצמו מספר, וכן תמצא גם בדחז"ל: קשה סלוקן של צדיקים שנאמר ואברה חכמת חמיו (איכה רנ"ג), ועוד רבים. וחכם אחד מחמיו העמים יאמר: „כהוסיפי ימים על ימי שנותי „כן אוסיף אמהה ממספר הזדים הרשומים בספר זכרוני לספחם אל „מספר הכסילים“.

ובן הוא גם בכל האדם כלו לדורותיו בכלל: שהסכלות תפריח כראש רשע, וההשכלה תצמיח צדק ומישרים; הסכלות מלאה פני תבל שמה ושערוריה, וההשכלה השיבה את השלום על כנן ותשם משטרים וסדרים בארץ. קראו נא אחי מעל ספר ימות עולם, הבינו לשנות דור ודור, וראו והתבוננו מאד איך רבה רעת האדם, עמי הקדם, בעגן עליהם הבערות והסכלות את ענניהן, עד שכל חכמת מחוקקי דת ודין ומשפטי מוסרם לא עצרו כח לעצור בעמם את רוח האכזריות ושטף הקנאה והשמחה לעשות רע והנמיות לתועבות ועלילות נשחתות. ואך ההשכלה לבדה הזריחה בדורות האחרונים שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ותפץ את ענני הבערות אשר העיקו כשמי ברזל על בני האדם — והנה רוח נדיבות מלפניה יעטוף, מכנף הארץ התחולל רוח חסד וצדק, אמת ומישרים. זכרו נא אחי את כל ענותכם מאת הסכלות בימי ממשלתה; זכרו נא את כל חסדי ההשכלה בדור זה ואל תשכחו כל גמולה עליכם מיום רמה קרנה בבני האדם. זכרו ושימו על לב את כל התלאות והמצוקות שעברו על ראש עם ישראל בדורות הקדם, — וכל אלה הלא אך יד הבערות עשתה, וממקור הסכלות והבל-ישוא יצאו המים הוידונים האלה, החולכים עתה הלוך וחסור, כשלוח שמש ההשכלה קרני אורה על מלוא תבל.

הַמָּסָה

(א) בְּחִנְיָא מְעַשֵּׂיךְ בְּכוֹר תְּהִינִין וְצִרוּף הַגִּיּוּנִיךָ בְּעֵלִיל
הַמְּעַשָּׂה אֹז תִּשְׁכִּיל בְּכָל דְּרָכֶיךָ . (ב) חֹקֵר וּבֹחֵן יוֹסִיף דַּעַת
וְהוֹלֵךְ חֲשָׁבִים אַף לְמַחְסוֹר . (ג) חֹקֵר וּבֹחֵן יִפְלֵם מַעְגְלֵי
וְעוֹצֵה עֵינָיו יִרְבֶּה כְּשֵׁלוֹן . (ד) בְּמַחְבּוֹא הַחֶדֶר תַּחְקֵר חֲכָמָה
וְדַעַת חֲקוֹת הַחַיִּים בְּתִשְׁאוֹת קָרַת . (ה) יֵשׁ יוֹם מָסָה לְאִישׁ
תְּבוּנָה לֹא יִסְלָה בְּשִׁבְעָה סִפְרֵי מַדְעָה . (ו) חֲכָמַת וְדַעַת בְּאַפְס
מָסָה פְּקוּחַ עֵינָיִם עַל דְּרָךְ לֹא יִדַּע : (ז) יִצְרוּ צַעְדֵיךָ כְּהוֹלֵךְ
עַל שִׁבְכָה וְרַבָּה מִתְלַאָּה . — (ח) גַּר לְרַגְלֵי אִישׁ־תְּבוּנָה
מָסָה וּלְפִתֵּי חֲסֵר־לֵב לְלֹא־הוֹעֵיר . (ט) לֹא בְּלִבְנַת זָקֵן נָבִיא
לְבַב חֲכָמָה וְהַמָּסָה בְּאִין תְּבוּנָה עוֹר לְמוֹד דְּרָךְ : (י) יִהְיֶה לְמִנּוּ
כָּל חֲדָשׁ לֹא יִדַּע שִׁחְרוּ וְכָל חֵלֶף פֶּח יִקוּשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו . —
(יא) בְּמִסּוֹתֶיךָ לְבַד לֹא תַחַבֵּם פִּי רַב מִמֶּךָ הַדְּרָךְ וְחִלְדֶּךָ
כְּאִין נִגְדּוּ . (יב) אֵל תִּשְׁעֵן אֵל כָּל עוֹבֵר פִּי יוֹרֵךְ הַדְּרָךְ
פִּי תוֹחֵר מוֹעֵד בּוֹאֵךְ לְמַחֲזוּ חִפְצֶךָ : (יג) אֹז אִם שׁוּגַג
וּמִשְׁנָה יִמְצְאוּךָ וְהוֹלִיכוּךָ בְּדְרָךְ לֹא־טוֹב . — (יד) טוֹבָה
חֲכָמָה עִם מָסָה לְאָדָם אֵת שְׁתִּיחָן יִלְךְ בְּטַח וְאִין גְּלוּז
בְּמַעְגְלוֹתָיו . (טו) שׁוֹחָה עֲמוּקָה פְּחוֹזַת אָדָם לְמַדְחַפּוֹת
תְּצוֹדְדֶנּוּ : (טז) בְּאַחֲרִית חַיִּים יָקוּם צוֹלַע לְלַכְתָּ לְאִפּוֹ עַל

המסה

מִשְׁעֵנֶת הַתְּבוּנָה . (י"ז) אֵל תִּתְהַלֵּל בְּכֹר פְּפֹיךָ בְּטָרְם
 נְסִיחַת בְּמִטָּה . (י"ח) בְּהוֹסִיף אִישׁ יָמִים עַל-יָמֵי תִיְהוּ כֵן יִרְבֶּה
 חֲכָמָה אוֹ יוֹסִיף אֲנֹלֶת . (י"ט) גַּם נִפְךָ יִמְרֹט עַד-הֵיחִיּוֹתֶיךָ לֹא בָרַק
 וּמִשְׁבִּילִים כִּי גָסוּ וַנְהָרוּ . (כ) יֵשׁ מִשְׁנֶה אֶחָד יֵאָלְפֶךָ דַּעַת
 יוֹתֵר מִשְׁבַּע מִזְמוֹת חֲכָמָה .

* * *

אחרי שכל שכל אדם וכה השופט בו איננו כי אם הכשרון להעריך את המקרים והמושגים אלה לעמת אלה, ולהוציא לו מזה משפטים מוצאים חדשים, על כן כל עוד יוסיף איש ראות ושמוע ובחון וקרוא בספרי מדע, כן ירבה לו הענינים המושגים, שהם החמר, ויחדד בזה את כח השופט בו, שהוא הפועל, המעריך אותם אלה לעמת אלה. ועל ידי זה יצרף שכלו וימציא לו כר נרחב למצוא חשבונות ולהוציא משפטים ולצרפם בכור הנסיון והתבונה, ולבחון ולבקר כל מושג על כל עברי פניו ועל כל אפניו, למצוא יושר דברי אמת.

אולם גם אם ירבה האדם חיים על הארץ, ורב שיהיו ימי שניו, עוד לא יבוא מנסיונותיו לבד לבב החכמה, באשר הם רק פרטים שאין מהם ולא מהמונם לדון אלא כעין הפרט, ואינם מספיקים לשכל די צרכו בקניני המדעים, כי הדברים יגיעים והענינים רבים לאין חקר, ובמפחות ימי חיי האדם לא יתנסו לו גם מעוטם. ואם יחכה איש להשכיל ולהשתלם רק מנסיונותיו לבד, הלוא יבוא לו שמש החיים, ועד חצי מהלכו לא יבוא עוד. כי על כן ההתבוננות בספרי החכמה והמדע ומקרי העתים, הליכותיהם ותוצאותם, אשר חקקו בעלי אסופות לזכרון לדור דור, נחוצה וגדולה היא אל כל איש החפץ להשלים שכלו ודעתו ולמלא את חסרון הנסיונות אשר יבצר ממנו לנסותם בעצמו. הנה כי כן תראה כי האיש הנשען אל נסיונותיו לבד, ודעת לא למד מנעוריו, הוא ימוד את הכל באיפת רזון ובמפחות מושגיו הפרטים, ועין שכלו בהה תכה מראות את הענינים מחוץ לגבול דעתו הצר מאד, עד אפס מקום

מקום לכח השופט בו להפוך מסבות ולהתבונן לכל ענין אל כל אפניו. איש אשר כזה ישפוט על גוי ועל אדם יחד רק לפי מסבות חייו הוא: לפי משפחתו, לפי רחוב משכנו, לפי עיר תחנותו, ולפי בני דורו ובני עמו או עם קרובו השוכן אתו. לא ימוד כל ראמות ונשגבות בחקות החיים והליכות עולם, בלתי אם בשעל הזמן שהוא בו, או באמת הפנה והזוית שהוא פונה וסובב בו. אף לא יאמין כי יש דרכי צדק ומישרים מבלעדו אלה אשר הסכינו מצעדיו ללכת בהם מאז מלפנים. — לא כן אמנם האיש אשר מלבד נסיונותיו הרבה לו גם קניני המדעים והרחיב בהם גבול דעתו, ולמד בזה להשכיל אל מושגיו ולבור אמת משקר ולהוציא יקר מזולל, הוא ישים המדע הכללי לו לקו, וחקות הליכות עולם לו למשקלת בעניני החיים. כי המדע וההשכלה הם נר לרגלי אדם וירחיבו צעדיו תחתיו להתהלך ברחבה, לבלתי תהיינה רגליו אסורות רק בכבלי כל הרגל, סבלי שום בקרת לו, ולבלתי תהיינה שמורות עיניו אחזות רק במשעול הצר אשר למד בו מאז, אם טוב הוא ואם רע, אם דרך תבונה או הבל.

אמת הדבר שגם ההניון בספרי מדע לבד לא ישפוק עוד לאדם להשלים בו שכלו ודעתו, אם לא יצרף הניונו בכור הנסיון ולא יזקק קניני רוחו בעליל העלילה; באשר אין כה המרמה והמשער מספיק להבין בו את ההוה והמציאות. וכמו שיש הבדל רב ד"מ: בענין דעת את הים הגדול בין שני בני אדם, אשר האחד ראה את הדר מראה הים הנורא בנאון גליו ושוא דכיו בפועל, והשני לא ראה רק תבניתו מתואר בשרד עלי לוח; כן אינו דומה היודע איזה ענין, באשר כבר נסה בו בעצמו והסכין עמו, לאיש אשר לא ידעו רק מן הכתוב בספר, כי טוב מראה עינים מהלך נפש.

אולם אל תאמרו נסיון אל כל אשר יאמר העם הזה נסיון, כי הבווערים בעם זה דרכם כסל למו לקרוא בשם נסיון כל הרגל אשר כבר נאחזו בו, וכל דרך מלומדה אשר כבר הסכינו לשרך בה מאז מלפנים, ואם גם יהיה הדרך הזה מתנגד לחקי השכל הישר, ויש גם נגד התורה והמוסר, ומלא משנה או בלתי נאה לא להם ולא לבריות. והמסה תהיה להם דברים מרבים הבל אשר נפשם קשורה בהם מימים כבירים, עד שכל הנוגע בהם בדברים או במעשה, כנוגע בעניני הדת או במושכלות הראשונות ומשפטי השכל, — נקה לא ינקה.

ראו נא והתבוננו אל מואס הרעת, איך הוא אומן את בניו, עקב השענו רק על ההרגל אשר פיו יקבנו בשם נסיון. לא יבקר אחרי תכונת נפש ילדיו ואחרי כשרונותיהם, כי לא ידע לעשות דבר בלתי אם אשר שם ההרגל בידו מימי עולם, ואשר יראה את שכניו מסביב עושים, אותו ישמור לעשות. גם את הטוב גם את הרע, גם את המתקן גם את המעוות יקבל מיד הזמן בענין החנוך, כי לא ישכיל להבדיל בין התבן והכר, ולא ידע מה לזרות ומה להבר, מה לשמור ומה להשליך. עוצם עיניו מראות מכשול על דרכו, רואה און ולא יתבונן. וגם אם יכיר משחת יחמול עליה ולא יעובנה, ואם יכיר מעֶת יתעקש ולא יאבה לתקנה, כי הדברים עתיקים, ולבו נוהג בהם מכבר, על כן קדשו. לא כן אמנם איש משכיל על דבר, השם לו לחק לפקוח עיני שכלו על כל מצעדיו לקחת עצה מפי חכמי לב יודעי בינה לעתים, וקנה לו כשרון דעת להבין בספרי חכמים בעלי אסופות אשר אספו נסיונותם על לוח, ולבחון דעותיהם לדעת לבור את אשר יעשה ואת אשר יחדל, איש אשר כזה עין שכלו צופיה הליכות ביתו לשמור רק כל טוב אשר ימצא בענין האמן והחנוך, וכל ענין המועיל להדריך רגלי ילדיו על דרך האמונה והמישרים, אם גם יהיה הדרך הזה חדש; וכל מום ומשחת, וכל מעֶת ומעוקל יזרה כמו דוח, אם גם עתקו ונושנו. כי עת ומשפט ידע לב משכיל על דבר למצוא טוב, והוא ישים על לבו תמיד כי לא לעזר ולא להועיל הוא להתחקות בענין נכבד כזה כקוף. ותמיד יזכור כי צאצאיו הולכים ומתעתדים לדור ההולך ולא לדור קדומים, שכבר אבד זכרו והשתנה טעמו עשרת מונים. כי על כן כל ישעו וכל חפצו בעמלו להמציאם חן ושכל טוב בעיני אלהים ובעיני בני דורם אשר הם חיים בו.

וכן בכל משמר אשר העמידך שם ה' אלהיך, ובכל חקת החיים והליכות עולם, אם סוחר ורוכל אתה, אם מושך בשבט סופר או עושה מלאכה על האבנים — תמיד תראה כי ההשכלה תרחיב צעדי גבר ובלתה יצרו צעדיו; ושלא על נסיונותיו או נסיונות קדמוניו לבד יחיה האדם, כי אך על השכל המנסה ובוחר את הנסיונות לדעת אם יכשרו ויִרְצו לצורך הענין, המקום או הזמן שהוא בו, אפ לא. ובחינת הדברים כזאת היא ההשכלה הנצרכת לכל בעל נפש להאיר לפניו, להרים מכשול מדרכו; ונקנית על ידי המדעים, המאשרים בדרך בינה, ומפלסים

את המחשבות לנחותן בארה מישור. ואמנם כי האָמֵן או הסוחר נעדר
ההשכלה נחוץ הוא תמיד להיות רגלו אוחות רק במשעול אשר דרך
מאלפו לפניו מאז, וכל מלאכת ידיו היא רק מלאכת ידים מלוסדה,
מבלי אשר ידע מעצמו לנסות ימין או שמאל. ונכ אם ישנה הזמן
את פני הדור ומעטו עשרת סוגים לטוב, הוא עודו מתהלך כעל שבכה
על המשעול הצר אשר דרכו לפניו מתי קדם, ומשרך בדרכי המסחר
או המלאכה האבלות מבלי דורש עוד אחריהם: כי על כן תפוג תורתו
וידיעתו מיום ליום, כי לא עמד מעמה בה, ופעלו אין עוד ידים
לו, ואיד נכון לצלעו תמיד להיות נדחה מאלה, המשכילים שכל טוב
במלאכתם או בסחורת ידם לשנותן כטוב טעם ודעת ובשום שכל
כשנות הזמן את טעמו על פני הדור. ומי זה יכחש, או מי לא
ראה ונוכח, שכל אלה אשר ההשכלה קודמת למעשיהם, ואשר למדו
את משפטי המסחר או חרושת המעשה ומלאכת מחשבת בדרך מדעי
וקנו להם המדעים הרושיים לחפציהם מספרי מדע והליכות עולם,
המה רבם יעלו ויצליחו, באשר לא יעמדו על עמדם כיתדות תקועים
ובמשמרות נטועים, כי אך ילכו הלוך ונסוע לפניו עלי נתיבה רחבת
ידים לרוח הזמן, הלוך ועוזב את החשקים, הנחשלים אחריהם במשעול
הצר אשר הרגלו בו בצלמות ולא סדרים, ולא ידעו במה ישלחו מאפס השכל
ומחוסר מדע. יען כי הסוחר המשכיל והחרש החושב, אשר כשרון
המעשה וההשכלה לאחדים בידו, מהיר וחרוץ הוא במעללי ידיו יתר
הרבה מאד, מאלה אשר כל ידיעתם מוסדה היא רק בהרגל אשר הרגלו
בו ידיהם מאז. כי ההשכלה היא המלמדת לאדם לכלכל מחשבותיו
במשפט, וכל פועל כפיו בסדר ובמשטר נכון; והסדר הוא יעזור עזר
לאדמעט לבעליו, ובתעדרו אין ברכה מוצאת.

הנה תראה מזה, כי לא יתכן להקרא בעל נסיון בלתי אם האיש
אשר הביא מנסיונותיו לבב חכמה לבור הענינים, להעריך אותם
אלה לעמת אלה ולבקרם על כל אפניהם, למען הישיר ופלס תמיד
לפי בחינותיו אלה את מעגל רגליו, ולשפוט כל דבר לפי חקת השכל הישר,
עד שלא יעור אותו כל מקסם כזב לצדד אחרי שוא מתעה ולהתפתות
מאמת מדומה. ואלה המלות אי אפשר לו לאדם להשיגם מבלעדי
עזר ההשכלה וקנין המדעים אם טעט ואם הרבה. כי מה יתרון לבעל
הנסיון אשר נסה דבר אליו אלה פעמים, אם בכל פעם לא ידע
להשכיל

להשכיל אל הדבר ההוא בטוב מעם ודעת. ולא להכמה תהיה לאדם אולת נושנת, באשר כבר נסה בה והסכין עמה, כי אך כצרעת ממארת היא אשר לא תרפא אחרי מתי עוד. הן אך לשקר היה למשל בפי החמון לאמר: "הנזק מתכים פתי"; כי באמת הפתי לא יחוש לעולם בלתי אם את נזקו לבד, אולם אל נסבת נזקו לא יבין ואל מוצאו לא ישכיל למען דעת להזהר בימים יבואו, ומה בצע לו כי נקמה בנזק פעם ופעמים?

In allem was du thust folgst du der alten Zeit,
Und setzest ihren Wahn dir selbst zur Folge für;
Es sollte die Erfahrung dir dienen,—
Und du dienest ihr. Ch. Vernike.

מסבות החיים ועניניהם הולכים הלוך וטוב מדור לדור, כלבוש יחליפם הזמן ויחלופו. הלא גם בעניני החכמה ותחבולותיה רבות הנה הדרכים אשר נסו חכמי קדם במדעים ובחרושת המעשה, ועתה אותותיהם אין עוד דורש ומבקש אחריהם, וכן יש מהנסיגות אשר היו טובים ונכוחים במסבות חיי מתי קדם, ועתה לא יועילו ולא יצליחו עוד בדור הזה, אשר כל מקרי החיים ותהלוכותיהם ועניניהם השתנו תכלית שנוי, ויהי נא המשל הזה לך למופת:

הלוא ראינו עד כמה גדול כחו של התרגל והנסיגן, עד שיש ענין שתומדענים הולך דרכו בטח ברחובות קרת: מטה עקלקלותיה, עולה רכסיה ויורד במורדיה, ולא יכשל בהליכתו, באשר כבר נסה בה, ובחן פעמים רבות את כל פנות העיר, מעקשיה ורכסיה ומורדיה כלם, איש לא נעדר. אולם כמעט יעשו איזה סדרים חדשים בעיר הזאת, וישנו פני חוצותיה ומבואיה לטוב, יעשו לה ברכות מים, שוקים ורחובות חדשים, או עמודי תפארת על כל כר נרחב, או יציבו ציונים על כל פנותיה להורות הדרך ועמודי אור להאיר לילה — הלא או פתאום לפתע יהיה העיר ההוא כנבר עברו יין, כי ישליכוהו נסיגותיו וכל אותותיו יתבלעו; יען כי התמורות והשנויים ימסכו ברוח זכרוננו רוח עיעים

עושים והיו לו לצוריו נגף ומכשול על כל דרכיו, אם גם לכל בני עירו הפקחים יהיו אך לטוב, לעזר ולהועיל.

הנה כי כן הוא גם בדבר הנסיון בכלל, אשר לא יועיל רק לאיש משכיל הולך והכין צעדו בעינים פקוחות, ואשר הסכין לבחון תמיד את דרכו בעיני החיים והליכות עולם, ולשים עיניו על צעדיו להכינם לפי השתנות דרך מהלכו לפניו לבלי ישל ויפול לרע לו ולשחוק לכל עובר. וחובה היא על כל איש בעיניו המדעים או בהליכות עולם ודרך ארץ, להסכים מהלכו עם מעם בני דורו בכל אשר ישונה לטוב ולהועיל. כי אם יתעקש בעיניו אלה להחזיק בכל ישן נושן, אם גם לא תואר ולא הדר ולא סדרים לו, ויתן כתף סוררת לכל חדש טוב ומועיל אשר יחדש הזמן בבני דורו; אם יקשה ערפו לשרך דרכו בעינים עצומות לאחור ולא לפניו, לא בהשכל ולא בדעת, כי אם באשר הסכן הסכין ללכת כן מאז מלפנים, אם גם זה דרכו כסל לו, ואינו נאה לא לו ולא לבריות, וגם כל יחס אין לו עם עיניו דתו וברית אמונתו עם אלהיו, הלא היו תהיה אחריתו אחרית העור ההוא, אשר יתבלעו נסיונותיו ואותותיו על ידי כל שנוי ומקרה חדש; והיה דרכו לפניו מלא חתחתים וחלקלקות ואפלה מנודה, מבלי ידע במה ישל, וכל ימיו רוגז, מכאובים וכעס, כי יהיה לשחוק ולקלסה על כל סביביו.

ה. Cap. V.

הַעֲצָה וְהַמּוֹסֵר

(א) שְׁלַח תְּבוּנָתְךָ לְפָנַי כָּל מִזְמָה וּלְפָנַי כָּל מַעֲשֵׂה מוֹעֲצוֹת וְדַעַת. (ב) שְׁאֵל וְלֹא תִשְׁנֶה תוֹעֵץ וְלֹא תִנְחָם. (ג) רַבִּים יִחְלְצוּ לְמִלְחָמָה וַיִּזְדְּעוּ תַחְבְּלוֹתֶיהָ אֶךְ מַעַט. (ד) רַבִּים יִמְצְאוּ

העצה והמוכר

ימצאו חסרון דבר ויודעי לתקן אנוש מזער. (ה) ברזל כברזל
 יחד ושכל בשכל ישתונן. (ו) חטאת אדם בתימיבה לו
 תמחצנו ושכט מוסר געת יך יחבשנו. (ז) נקד לאיש הורות
 לאלף מהטוב מהיות אחר מן האלף הנצור תורתו. (ח) נקל
 לשוכני על חוף מבטחים עוץ עצה לנאבק עם גלים בלב
 ים. (ט) רב עצה יפיק האדם לכל ולנפשו לבדו בינתו
 תסתתך. (י) אין דבר שיתן איש ברוח גדיבה פעצה ודבר
 שפתים. (יא) כל איש מטיף הוא אך לרעהו עלפן לא יטיבו
 בניחלד הרבם. (יב) יש מוכיח יועץ לרבים ועניניו הוא
 בשגעון ינהג: (יג) דמיונו כעור ישא לפידו מאיר לאחרים והוא
 חשכים יהלך. — (יד) כנור מיטיב נגן ולא ידע איש מטיף
 צדק ולא יעשנו. (טו) מוכיח עד עול והוא יעשנו נותן דפי
 בסחורת ידו. (טז) ציצים באין פרי ועבים באין גשם תוכחות
 מוסר באין מופת מעשה. (יז) מפתח נאמן מופת מעשה
 אל סגור לב בני האדם. (יח) דת ותוכחות עשו חיד ומופת
 המעשה עולה עדיפלהנה. (יט) תאות אדם לא תשבות
 מעיר משחרת לפרך ולא תדע תנומות: (כ) אך רוח עצתו
 נרדמת קרבו לא תקיץ עדי יעירנה. — (כא) גם אם את
 ארפי חכמים נועצת אך תחדד משאול את תבונתך גם
 אתה. (כב) תנה אונקד לעצת רבים ורוח מבניתך גם הוא
 יענה. (כג) דולא מועצות חכמה ביום קרב אין מותר
 לאדם מחיתו טרף. (כד) גבורה תבון לאדם עם עצה ובקתה
 תצעידנו למדחפות. (כה) מאן לקחת מוסר השכל אחריתו

מוסר כדמתו ישמע . (כו) יש נושך בשניו אצבע נותנת
 לפיהו רבש ונפת . (כז) לא רבים יחכמו לקשיב נערת חכם
 וחפז בזה משמוע תהלות מפי כסיר לא יבין . (כח) מה
 לסוס קצוין ראש מתג ורסן ומה לבער חסר לב חכמה ומוסר .
 (כט) אוי לחכם נשפט עם אוילים ואבוי לישר נוכח עם
 עוילים . (ל) תבן מבר במטה יחבט ואולת בער תוסר
 בשבט . (לא) חושך מבניו שבט מוסרו שוט הזמן יודיעמו
 על אחת שבע . (לב) רוח בקלוב ומים בכברה מועצות חכמה
 באזני חסר לב . (לג) יפר העף במועצות ודעת ואת אויבך
 במעשה צדקתך . (לד) יש מאלף רעהו ועצתו עצת השועל
 רדגים . (לה) גם את אויבך הועץ למען תדע הפר עצתו :
 (לו) אם פה יאמר השמאיל הימנה ולך דרפק .
 (לז) ביישישים עצה ואת בני הנעורים עזרה . (לח) רופא
 לא יחבוש מפתו ואסיר לא יפתח חרצבות ידיו : (לט) והאדם
 ברהו יעזר ומחשבתו בעצה תקון . (מ) מוכיח
 דכסיל בתבונה והשכל במספר החכמים אל יבוא .
 (מא) היוכל מנצח בנגינות פרה און תבתי לשומעיו : (מב) או
 אם ייצר ציר רבפעלים עין חדה עין משפט דרואים :
 (מג) כן לא יועיל כל ישר אמרי דעת לנעוילב וחסרי שכל . —
 (מד) יש עצה נמהרה תעז לאדם מחכמת שבעה משיבי מעם :
 (מה) יש רוח איש מזמות לריק יחפש ימין ושמאל אהור וקדם :
 (מו) בשל אשר ידע האדם פי מאל מצעדיו פוננו ולא יחקרו
 למראי רבצבר .

העצה והמוסר

אין איש בארץ אשר יבוש להודות בשפתיו שהשכל האנושי חסר השלימות הוא, וכירוח בינתו קרוב מאד לשנות. אולם לפעולות אדם אם נתבונן, אז נראה כי יש ויש אשר הודאתם זאת היא רק מבטא שפתיים הרחוק מכליותם; ורב אדם שונג בהשפטו עם מוכיח משוגתו, נכון הוא תמיד להוכיח שהמשנה הוא ברעהו, ואתו הצדק והישר. שרש הדבר הזה הוא באהבת עצמו המוסבעת בתכונת האדם; ואם תתחבר עמה מדת הנאווה והיתה לעקשות קשת העורף ועזת המצח, המחזקת במשוגתה ותמאן לשוב. ואל תהי אץ להאמין שכל המתקצף ברעהו המוכיח חטאתו על פניו הוא באשר איננו מכיר שננתו; כי אמנם נהפוך הוא, שרוב המתעקשים זה דרכם להחרות עוד יותר אפם וחמתם במוכיח על פניהם חטאתם, אם ירעו בסתר לבכם את עונם ומשוגתם. כי באמת כל עוד שיש לאל יד איש להוכיח צדקו וישרו על נקלה לא יתקצף הרבה ולא יתמרמר עד מאד אל משופטו, כאשר לא יתמרמר איש גבור רב אונים אל החלש ורפה כח, בדעתו כי גם בהשקט ובכבשה תהיה גבורתו, ובשובה ונחת תעוז ידו עליו. לא כן אמנם אם ישמע גבה לב מרעהו תוכחות על עון שנם לבו בקרבו יחרפהו עליו, אז קרוב הוא יותר להתקצף רב קצף, בראותו כי נקלה הוא לעיני רעהו, כי נגלה לו קלונו אשר הוא מתאמץ להסתירו ולכסותו במשאון; ועל כן יקשה לבו להתנגד אליו בכל קשי ערפו ויתעקש לבלתי הודות על שננתו.

והנה העקשות אין לה כל מזור ותרופה אם המתעקש יצא לפתע פתאום מגדר השכל הישר לבקש משען וסמך לו בעולם הדמיון, או בענין מקרי ופרטי. דרך משל: אם יהיה איש נשפט עם רעהו בחקית דרך ארץ, ויוכיח אותו כי הרע לנפשו ולזולתו מאד בהפירו חקות החיים המוכרחים לתקון העולם, ורעהו זה יתעקש להוכיח צדקו ממנו על ידי איזה משלי אפר חסרי טעם, או באמרו: מנהג אבותי בידי, מבלי שום על לב שאבותיו חיו בזמן אחר ובין מסבות חיים אחרות; או שיביא טופת לישרת דרכו איזה מקרה פרטי שקרה עם איזה אדם פרטי — מתשובות נבערות כאלה ילאה גם המוכיח היותר חרוץ ותתבלע חכמתו לעמת הנתעה, אם גם היו תהיה משוגת האחרון הזה גלויה ומוחשה עד מאד לכל בעל שכל ישר.

תשובות כאלה רבות תשמע אחי בהמין המתעקשים, עד כי

תמלא אונך מהם. אם כה יאמר איש לרעהו: ראה כי אין אתה יוצא ידי חובתך לא למקום ולא לבריות, אם אין אתה מחנך את בניך גם באיזה מלאכה וכשרון המעשה, או בכשרון דעת המחיה את בעליה, למען יוכלו להחיות נפשם ונפש ביתם באמונה ובמישרים בימים יבואו, כמצווה ומוזהר עליך מן התורה וחכמיה פעמים אין מספר, וכפי אשר יורוך חקות החיים העומדים ברומו של תקון העולם ומשפטי דרך הארץ שקדמו גם לתורה (ריש תנא דבי אליהו) אשר לא יעברם אדם וישלם; — או יש ויש שיתן עליו חברו בקולו לאמר: אבותי ואבות אבותי לא היו אומנים ובעלי מלאכה, וגם כל עניני המדע והחכמה כמו זר נחשבו להם, ובכל זאת גדלו והצליחו ותהי להם הרוחה! או שיאמר עוד: ראה שם פלוני בן פלוני לא ידע מלאכה מעולם ומנעוריו לא למד חכמה והוא בין עשירי עם יתחשב; או שיתחרץ עוד לזרוק בפני מוכיחו את המאמר: מימי לא ראיתי צבי קיץ ושועל חנוני כו' וכדומה מדברי אנדה שאין למדים ממנה; או שימשל לו עוד איזה משל מעולם הדמיון להוכיח שיש אמן וחכם אובדים בכשרונותם, וחדל ממלאכה מצליח בידים ריקניות, ודומיהן מן התשובות של תהו ומשלים של בהו, אשר אין להם כל שחר במשפטי השכל הישר, ואין אתם כל יחס אמתי וכללי אל הענין שהוא נשפט עליו עם רעהו. ובכל אלה יש ויש שיצליח כסיל כזה באמרי הבל כאלה לסתום את פי מוכיחו ולשים כאל את שכל מליו אשר צדקו יחדו, עד שלא ימצא עוד בפיו מענה. וכל זאת הוא בגלל היות הראשון עורך דבריו לפי משפטי השכל הישר, דרכו ישמור ולא יט; ומשנהו מועף ביעף ומטה עקלקלותיו מן המורגל אל המקרה ומן המקרה אל האנדה ומן האנדה אל תהום הדמיון — מעקשים אשר לא ימצא במ השכל הישר מעמד לכף רגליו לעמוד להלחם נגד יריבו. והי מה? — זה בחכמתו יהיה לכלמה כאיש אשר אין בפיו תוכחות, וזה יעוז בקנתו ובהבלי אולתו יתמך, וישרך דרכו כמלפנים בצואר עתק ובחוסר נאוו.

ובמו כן ראינו איש בער אחד . . . יסבל כל הכמת בן-רמחם ז"ל מאור ישראל ותפארתו וסחי ומאוס ישים כל מחקרי שכלו ועומק תבונתו בספריו, — לא באשר ראה ומצא מוס במ, (כי חלילה לטהור עינים כמוהו מראות ברע כזה אף כי להבין עוד שמץ מנתו) גם לא בחיל סופתי השכל, ולא בכח משפטי התבונה והמחקר (כי כל אלה אך חלק

העצה והמוסר

אדם רשע הם . . .), כי אך בהבל פיו וברוח שפתיו לבד, באמרו שהרב הזה הוא באמת (בלי שום ספק) מכני דור ההפלגה והערב רב, ושבודאי (ובלי שום פקפוק) נתדבקו בו קלפות הטומאה. ולמען הראותך עוד לדעת עד כמה גדול בהמון המתעקשים כחה של הלצה תפלה לשים לאל כל תוכחות אמת והשכל, הנני שם לפניך משל אחד מני אלף אשר כבר שמעו אזניך כמוהו, אחי בן עמי, לא אחת ולא שתיים:

בשבת איש משכיל אחד באספת בעלי תריסין על זבח משפחה עבר עליו הרוח להוכיח בדבריו עד כמה גדול כחה של ההשכלה, ומה רבה התועלת היוצאת מאת ההגיון לעתים בספרי מדע גם לאומנים ובעלי מסחר וקנין, באשר ההשכלה תעזו לאדם מכל נבורה ועושר להוציא כל דבר וענין למענהו בסדרים ובתחבולות הכמה. וכדברו, והנה אחד הקרואים אשר כבר זרקה שיבה בו תחת דגל מורדי האור, הרים בכה קולו לְסָבֵל עצת המוכיח ההוא ולסתום פיו, וימשל באזני המסכה את המשל הזה:

„חובש אחד אשר מספרי המדע קנה ידיעתו בהכמת הרפואה, נקרא אל בית איש להקיו דם ויטיב על ערש החולה ויחל להתהפך ברעיונותיו כה וכה ולהתחכם בתחבולותיו ולבור דעותיו אשר אסף לו מן הספרים; ובעוד הוא מהפלקף ומתנודד במומותיו בקנה הנה והנה, התעלף החולה ויאסף אל עיניו. . . זה שרש ספרי ההשכלה וזה פרים. הנה זאת חקרונה כן היא, שאין חפץ לאיש הישראלי, בספרים החיצונים המלאים אפיקורסות ומינות, ומוטב לאיש ישראל שיהיה שומה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום!“ — כל בני החבורה נענעו בראשם לבעל המשל ההוא, ויצהלו איש אל רעהו וישפכו בוז ולעג על המשכיל ההוא ועל דבריו, ולא אחד בהם התעשת אל לבו לאמר: מה למשל פרטי הזה, משל אפר אשר בדא הממשל מלבו וְכֵן אותו לרצונו שנוציא ממנו כלל גדול לחקות החיים, להיותנו נוהגים יתרון לסבלות מן ההשכלה? ומה יוכיח מקרה בדוי אוילי, עם רופא בדוי אוילי — אחרי שמעשים בכל יום ובכל קצוי ארץ מוכיחים הפכו, שיתרון המשכיל מן הבער בכל ענין, כיתרון האור מן החשך. והדבר אמת ויציב ומקובל בכל רחבי התבל, עד שחרפה היא לקיימו ולהוכיח צדקו במשלים והיודות, כמו שחרפה היא להוכיח

להוכיח במשלים וחידות שמתוק האור וטוב לעינים מן החשך ואפלה מנודה. ומי יודע באיזה אמרי לצון ומשלי אפר ואנדות דפי יפטירו בשפה גם לדברי אלה המון המתלוצצים בסכלותם, אשר נתיבותיהם עקשו להם, דרך ישר לא ידעו, וכל משגבם בקורי הדמיון בן בלי חק וסדר, אשר אין מעצור לו לברוא לחמור כנפים, ולדגה רגלים, לשום חשך לאור ואור לחשך, לממא טהורים ולמהר טמאים באלף מעמים חסרי טעם, ולהפוך כמו רגע כל סדרי הטבע ומשפטי השכל תכלית הפך, ככל הדרוש לחזק לו איזה משפט מעוקל וענין הבל; כי די לאלה בקש יבש נדף להדיח בו כל קושט אמרי יושר. וכבר אמר החכם שאין מוסר ללצים ואין עצה ותוכחת לעקשים, עד יערה עליהם ממרום רוח צדק השכל ומישרים, לפשט עקמומיות שבלבם — והיה העקוב למישור.

 Cap. VI. 1

 חֶסֶד וְצַדִּיקָה

(א) הָעֹשֶׂה קֵל רַגְלִים הַכְּבוֹד בְּעַל כְּנָפַיִם וְצַדִּיקָה לְעַד עוֹמֶדֶת. (ב) שׁוֹחֵר צַדִּיקָה אוֹהֵב אֱלֹהֵיו וּמוֹצֵאתָה אֱלֹהֵיו אֹהֲבוּ. (ג) עוֹד לֹא שָׁדַם תָּם גֵּבֵר וְצַדִּיקָתוֹ אִם לֹא יוֹפֵה אֶרְחוּ גַם בֵּין שׁוֹקְדֵי אֲוֹן. (ד) צַדִּיקָה כִּי תִפְתָּן כְּבוֹד עֲנִי מְזַקֶּקָה הִיא שְׁבַעֲתַיִם. (ה) בְּצַעוּ יִבְקֹשׁ עוֹשֵׂה עוֹד וְצַדִּיקָה פְּעֻלָּתָה אֲתָה. (ו) צַדִּיק יִּבְכֹּל הֲרַכִּיבוּ וְאָדַם אֶךְ כְּפִי בִּינַת אָדָם. (ז) תָּם וַיִּשֶׁר יִבְיֵנוּ לֹא־שָׁרוּ אֶת אֲשֶׁר לֹא יִבְיֵנוּ חֲכָמֵי חֲרָשִׁים. (ח) מַעֲשֵׂה אֲנוּשׁ כְּזֹרַע הַשְּׂדֵה עוֹשֵׂה פְרִי לְמִינְהוּ. (ט) מוֹנֵעַ חֶסֶד בְּהִיזוֹת לֹא־ל יְדוֹ קֵל מְהֵרָה יִבְקֹשְׁנוּ וְלֹא

וְלֹא יַעֲנֶה . (י) נוֹטֵר כָּרֶם כִּי יִרְדּוּ וּמִצְאָהוּ עֵינָיו וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ
 כִּי יִישָׁן אֲשָׁמוּ בְּרֹאשׁוֹ . (יא) בְּהִתְנַדֵּב לְבָבָהּ לַעֲשׂוֹת טוֹב
 מִיָּד עָשָׂה וְאֵל תּוֹחִיר עַד חֲמֻצְתּוֹ . (יב) צְדָקוֹת הָאָדָם
 תְּרוּצוּ פְּגָמִים מִשְׁלֹבוֹת אִשָּׁה אֶךְ אַחֻתָּהּ : (יג) אֶךְ אֵת
 תִּשְׁמַט לְאָרֶץ וְלַעֲפָר תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה בְּלִהְיָה . (יד) לֹא תִחַשֵׁב
 הַצְּדָקָה לְעוֹשֶׂהָ בְּלִיתִי אִם מִנְדָּבֵת רוּחוֹ מוֹצֵאָהּ : (טו) כִּי
 יֵשׁ פְּעֻלַּת צְדָקָה תִּכְסֶה עוֹשֶׂהָ כְּלִמָּה בְּזִכּוֹר נִסְכְּתָהּ . —
 (טז) בִּקְשׁ חֲכָמָה כְּאִישׁ יָחִי עוֹד לְנִצָּחַ וְרִדְף צְדָק כְּאֵלֹה
 יֵאָחַז בְּעֶרְפָּהּ תְּמוֹנֹת . (יז) נָגַהּ לַתָּם קַרְנִים מִיָּדוֹ לוֹ לְפִלַח
 כְּלִיֹּת מְלִשְׁנָיו . (יח) פּוֹעֵל צְדָק בְּאִמוּנָה לֹא תִחַתְּנוּ דַבַּת
 רַבִּים כִּי תִהְיֶינָה שְׂמוּרָה בְּקֶרֶב לְבוֹ . (יט) אֲשֶׁרִי מִשְׁבִּיל בִּפְתֵר
 אֶךְ דָּל בַּחֲנוּת בְּמָרָם בְּקֶרֶ שְׂכֵבֵת הַטָּל . (כ) כָּרֵב לְעַמְלָהּ
 בְּעִבּוֹדֵת הַצְּדָקָה בֵּן תּוֹסִיף תִּשְׁיֵשׁ עָלֶיהָ מְשׁוֹשׁ . (כא) עֵינָיו
 יִחְתּוּם בְּעַד אֹר כּוֹכְבִים וּמִסְכָּנוֹת וְחֶסֶד בְּעַד צְדָקוֹת זָכָר .
 (כב) גַּם כִּי שׁוֹרְדִים יִרְיֵן מִשְׁפָּט צְדָק בְּחֻלְקָם חֲמַס יְדִיהֶם .

* *

Cap. VII. 1

רִשְׁעֵי כֶּסֶל

(א) רִאשִׁית כָּל רִשְׁעֵי כֶּסֶל וּפְתִיּוֹת וּתְחִלַּת כָּל צְדָק
 תְּבוּנָה וְהַשְׁכָּל : (ב) עַל כֵּן יֵאָמְרוּ הַמוֹשְׁלִים רִשְׁעֵי וְכֶסֶל
 נִפְגְּשׁוּ

נִפְגְּשׁוּ צְדָק וְהַשְׁכֵּל נִשְׁקוּ . (ג) בְּעַר מִגְּנֵתָהּ כָּל שֶׁרֶשׁ
 פָּרַח רֹאשׁ וְנִמְעֵי נְעֻמִּים גַּם בְּלִי-עֲזָרָה יִפְרָחוּ . (ד) פִּשְׁעֵי
 אָדָם נָדָה יִנָּדוּ לוֹ גַּם בְּסֵפֶה עֲלִימוֹ כָּל מַעֲבֵה הָאָרֶץ .
 (ה) בְּשִׁפּוֹן הָעוֹרֵב עַל גַּג בֵּיתָהּ הִגְרָשְׁנוּ וְלֹא יוֹשִׁים שָׁם
 קָנוּ . (ו) וְאִם זַמַּת רֶשַׁע עֲלֵתָהּ עַל לִבָּהּ אִם-תֵּאבְדָה תַּעֲזָרְנָהּ
 לְבִלְתִּי תִשְׁרִישׁ : (ז) כִּי אָנוּשׁ אֵין שְׁלִיט בְּרוּחוֹ וְאֵין נָקִי
 בְּאָדָם עָלֵי אָרֶץ : (ח) וְיִתְרוֹן צְדִיק בְּכֹל הוּא יָדוּעַ לְתַקָּן
 עֲוֹנֹתָיו . (ט) חֲסָדֵי אָנוּשׁ כְּצִיץ הַשֶּׁדֶה וּפְרֵי רֶשַׁעוֹ מִתְעַרְרֵה
 כְּאֶרְזוֹ . (י) גַּם אִם אָבֵד רֶשַׁע וְאֵינְנוּ עוֹד יְצִיץ רֶשַׁעוֹ
 כְּרֹאשׁ עַל גַּל קִבְרוֹ . (יא) רֵאשִׁית חַטָּאת בְּקוֹרֵי עַבְבֵּי־שׁ
 וְאַחֲרֵיתָהּ בְּעֵבוֹת הָעֲנָלָה : (יב) אִם קָטַף עֲרִיץ תְּפִיחַ מֵעֵץ
 אֶבְיֹון וּבָאוּ עֵינָיו וְרַעוּ דְלוּתָיו : (יג) וְשִׁתִּים שֶׁלֶשׁ בֵּי-צִיִּים
 בְּחֻזְקָה כִּי יִקַּח וְנָזְלוּ אַחֲרָיו הָאֵם עַל אֶפְרוּחֶיהָ :
 (יד) הַשׁוֹדֵד חֲלַף הַלֶּהֱלֹו וְחַמֵּס יָדָיו בְּאָרֶץ שְׂרִידָיו יִפְלְסוּ .
 (טו) גָּמוּד הַצֶּדֶק שִׁמְחַת לִבָּב וְשִׁלְמַת הַרֶשַׁע שְׁבֵר-רוּחַ .
 (טז) רֵאשִׁית עֲנֵשׁ כָּל אָנָּשִׁי רֶשַׁע כִּי גַם נִפְשָׁם לֹא-תִנְקְמוּ .
 (יז) כְּלִי-יָמֵי פוֹשֵׁעַ מְגוֹר וּפְחָד וְעֲנֵשׁ עוֹלָתָהּ מִדֵּי רָגַע :
 (יח) עַל-כֵּן יֵאמֶר בְּסִפְרֵי תִקְדְּמוֹנִים יֵצֵר לֵב הָאָדָם הוּא
 שׁוֹמְנוֹ וְגַם הוּא מְלֹא-דְמוּתוֹ . (יט) עוֹזְרֵי אִישׁ-צְדָקוֹת אֲדָה
 מְעַט וְעוֹזֵר לְכַנִּי-עֲלוֹהַ נִמְצָא מָאֵד : (כ) עַל-כֵּן עוֹל יָרִים
 רֹאשׁ וּפְרַח כְּרֹאשׁ זָדוֹן : (כא) עַל-כֵּן יִשְׁתַּם לֹא יִחְצֶה
 יָמָיו וְרֶשַׁע כָּסֵל יָבוֹא אֶל־כָּלָח . (כב) כָּל עוֹד יָפוּ נִעְלֶקָה
 הֵלֹא תִכִּין צַעֲדֶיהָ לְבִלְתִּי טִנְפָם : (כג) וְאִם נִגְאָלוּ בְּמַעַט

צְעָדֶיךָ לֹא תִבְחַן עוֹד : (כד) הִנֵּה-כִי-כֵן תִּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מֵאֵד
מִכָּל שְׁמֵץ דָּפִי : (כה) כִּי פָטַר מַיִם רֵאשִׁית חַטָּאת אַחֲרֶיהָ
רַעוּתֶיהָ פְּזֹרֵם-קִיר וּכְפָרִץ רָחַב תִּאֲתִינָהּ . (כו) כִּסֶּה פִּשְׁעָיו
וְלֹא יוֹדֶה עַד-עוֹלָם לֹא יוֹכַר נִקְיוֹן . (כז) כִּסֶּה פִּשְׁעוֹ בְּדָבָר
שֶׁקֶר בְּמִכְסֶה כְּתָם בְּגָדוֹ בַּחזֹר אֲדַרְתּוֹ . (כח) נֶאֱוָה לְנִכְל
רֵישׁ דְּרָשָׁעִים שֹׁנֵה וּלְאִישׁ-חַמְסִים מֵאֲסַר כֶּלֶא . (כט) עַל-
פָּנָי אִישׁ נָבֵל עֲבַרְתִּי שׁוֹכֵב הַזֹּהֶה בְּתוֹךְ צַהֲרִים : (ל) הוּי
נָנַע בְּגִי-הָאָדָם אֲמַרְתִּי הֲרָדָם וְנוֹמָה שְׁנִתְּךָ : (לא) כִּי אִישׁ
כְּמוֹךָ בִּשְׁנֵתוֹ יוֹעִיר לְבַנְי-דָּוִד יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּהַקִּיין .
(לב) חֲרָפוֹת וְגִדּוּפִים לְנִבָּל בְּפָנָי צַדִּיק עַל-כֵּן לְשֹׁכִים הוּא
תָּמִיד בְּעֵינָיו . (לג) פִּשְׁעַ עֲמִיתֵנו חֲרוֹת בְּעַט בְּרָזַל אֲתַנּוּ
וְחִסְדוֹ בְּכַתְּבַת קַעֲקַע עַל-פְּנֵי-חֹל . (לד) פִּשְׁעֵי אַחֲרִים
וְשִׁגְגוֹתֵם יֵאֲדַפְּנוּ יוֹתֵר מִצְדָּקוֹתֵם וּתְבוֹנוֹת כְּפִיהֶם .
(לה) עֲשֶׂר בְּגוֹל יִחַלְקוּ יוֹרְשִׁים וְהַעֲנֵשׁ שְׁמוֹר לְעוֹשֶׂק . (לו) סוּרֵי
הַגֶּפֶן אִם בְּעֵדֶן תִּפְטְעוּ אֶל-בֵּין נִהְרֵי נַחֲלֵי-שָׁמֶן : (לז) אִם
בְּרִבְבֵי חֶלֶב תִּשְׁוֹק קִמּוֹ וְתִמּוֹגַג עֲפָרָם בְּדָבֶשׁ וְנִפְתָּ : (לח) אַךְ
אֲשֶׁבֵּלוֹת מִרְרוֹת יִתְּנוּ וּפְרִימוֹ עֲנִבֵי רוֹשׁ . (לט) יֵשׁ רָעִים
לֹא נִתְּנוּ חֲתִינָתָם בְּבִנְי הָאָדָם לוֹלֵא גִבֹּב אֵלֵימוּ גַם שְׁמֵץ טוֹב .
(מ) אִם לֹא נִשְׁמַרְתָּ בְּרוּחְךָ מִחֲטוּא בְּלִשׁוֹנְךָ קִלְמַחֲרָה גַם
יָדֶךָ תִּהְיֶה בַּמַּעַל . (מא) עוֹשֶׂה תוֹעֵבָה אַחַת קְבָר־עַם שְׁבַע
בַּיּוֹם יַעַשׂ בְּצַל קוֹרְתּוֹ . (מב) בְּגִבוֹהַ שָׁמַיִם מֵעַד לָאָרֶץ כֵּן נִבְחָו
דְּרָכֵי אִישׁ מֵאֵן הֲרַע מֵאִישׁ לֹא יוֹכַל הֲרַע . (מג) רָסָן לִסּוּס וּמִתְּג
לְחֲמוֹר וּבִשֶׁת חֲפָנִים לְרַעַת הָאָדָם : (מד) אַךְ מוֹפֵת הָרָשָׁע

חסד וצדקה רשע כסל
 מוסר בלפתו יפתח ורסן הבושה מעל פניו ישלח. (סה) לו
 נקה איש איש לפני פתחו ונקו ארץ וחוצות.

אין דבר נחוץ למשכיל על דבר אמת הולך והכין צעדו, כמו
 לדעת באר היטב, את נדרי הצדק והמישרים. כי מבלי הדעת הזאת
 קרוב הוא מאד לראות את צל הצדק כצדק, יחשוב כי ילך במישרים
 והוא נבוך בתעתועי הדמיון, ידמה לעשות טוב ולא יבין כי אחריתו
 רע, ישיש כי יזרע צדק ולא יראה כי זרעו יצמיח און; סוף דבר,
 מבלי התבוננות האדם לעמוד על אמתת עניני הצדק והמישרים
 ונדריהם נעו מעגלותיהם לפניו ולא ידע במה יכשל. — והנה כבר
 הורה לנו זקן, הוא הלל העני, את הקות החיים במלים אחדים:
 „מה דעלך סני לחברך לא תעביר“ (שבת ל"א ע"א); וכן אמרו חכמינו
 במדרש שוחר טוב לתהלות ז', י': „אין אדם נקרא צדיק אלא אם כן הוא
 טוב“. אולם המאמרים האלה ודומיהם הם שמים חק רק ליחס האדם
 לאדם, שיצמצם כל אחד את אהבתו לעצמו להניח מקום גם לאהבת
 עצמו של רעהו, אולם אינם מגבילים עוד את נדרי הצדק והמישרים,
 אשר תכליתם הוא לא טוב הפרט, כי אך טוב הכלל ושלום החברה
 והקבוץ. ולפי הקות הצדק והישר יתכן שיהיה איזה מעשה טוב ורצוי
 מאד ליחיד, ואיננו באמת כי אם רע, באשר מתנגד הוא אל טוב
 הכלל ושלומו. וכן להפך שיש מעשים נראים כמתנגדים לדרך הצדקה
 והחסד, והם באמת טובים ישרים ונכוחים, באשר דרושים הם לנחת
 הכלל לשלומו וטובו. וכמו שתמצא שהתורה צותה אותנו לבער כל רע
 אשר הוא מוקש לשלום הכלל וטובו, והזהירה הרבות והזהר לבלתי
 חוס ורחם עליו; כי חקת עולם היא לדרך הצדק והמישרים שידחה
 תמיד טוב היחיד מפני טוב הרבים ותועלת הפרט מפני תועלת הכלל.
 והחקה הזאת הנבילו לנו חכמינו במקום אחר בהשכל ורעת, והוא
 באבות ג', י"ג: „כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה
 הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו“.
 ירונו בזה לדעת נדר המישרים, שכל מעשה המכון לנחת הכלל
 ושלומו, טוב וישר הוא ונרצה לפני האלהים, אם גם יניע ממנו רע

חסד וצדקה רשע כסל

לאיזה יחיד, וכן להפך שכל מעשה המפריע את נחת הכלל ושלומו ומסבב את נזקו, רע הוא ומשחתו בו ואין רוח המקום נוחה הימנו, אם גם הוא כלו חסד ביחס אל הפרט.

והנה אם גם רבים בעמי הארץ הנאורים שונים זה מזה בעניני האמונה ויסודי הדת, לא נבדלו אמנם אלה מאלה ביסודי הצדק והמישרים. כי הצדק בכלל אחד הוא ומסכים עם העות כל בני האדם הנאורים. ואי אפשר שמה שהוא רשע לבעלי איזה דת יחשב לצדק לבעלי דת אחרת, ולא יתכן חלוק הדעות ביסודי הובות האדם לאדם וחקות מדות הנפש. וזה אות כי חוש הצדק והישר מוטבע הוא מידי אלהי הרוחות לכל בשר בנפש כל האדם, איש לא נעדר. וכן נאמר שהצדקה נצחת היא בזמן, וחקותיה לא השתנו ולא ישתנו לעולם. אפס כי חמדת הבצע ויצרי לב האדם הרעים, אשר מלחמה להם עם הצדק והמישרים מדור דור, הם נצבים לשטן לפרוע פרעות בעניני הצדקה וחקותיה. — ואולם אם גם יצרי לב האדם רעים מנעוריו, עוד לא השחיתו התעיבו עליה כמו הסכלות הנדגלת בשם הצדק לשקר ולא לאמונה. כי היא עקשה את נתיבות הצדקה ותסכסך את ארחות המישרים, להמותם בדרך נלוז ופתלתל. היא הרתה ותלד כל הבלי השוא אשר נספחו על אמונות עם ועם ויהיו המרוחים האלה לרסן מתעה לבני האדם לשום חשך לאור ורשע לצדק, עד שנעו לפניהם מעגלות הצדק וכל ארחות המישרים התקלקלו, אלה חשבו שצדקה תהיה למו אם יקריבו בניהם ובנותיהם לאלילים, ואלה ידמו שלא ירצו לפני אלהי האמת והחסד, בלתי אם ישנאו תכלית שנאה את כל אלה אשר לא מבני דתם הם וירדפום רדוף מבלי כל חמלה; אשר התעתועים האלה עקשו נתיבות הצדק והמישרים ויוליכו את בני משמעתם בתהו לא דרך. ולעומתם הלכו אחרים תועה לחשוב שעניני הדת החיצונים, הם יסוד כל הצדק והמישרים אשר ה' שואל מאתנו, ובהם לבד יצא האדם כל ידי חובתו; ובגלל המשגה הזה רפו ידי העם מעבודת הצדקה האמתית, וסבו לַיָּאֵשׁ את לבם ממשמרת המישרים, אשר הם אבני הפנה לתורת האדם. והמשגה הזה נתן יד גם לצניעות הכוזבה, המחללת את קדשי הדת להעבידם למאויי בצעה, והמתקדשת מטומאתה, לשקר ולא לאמונה, רק על ידי זריוותה ודקדוקה בעניני הדת החמריים, ותאמר נצלתי, למען עשות כל און במחשך, בטח ואין סבלים דבר. ויותר תתחזק התרמית הזאת בכל אפניה ופרטיה בקרב

חסד וצדקה רשע כסל יח

בקרב עם אשר לא ננה עליו אור ההשכלה, ולא למד לשפוט את הדברים כי אם למראה עיניו ומשמע אזניו, ולא למד לבחון את כל ענין על כל עברי פניו לעמוד על אמתותו; כי על כן ילאה להכיר את הצדקה הנאמנה, אשר חסד ומישרים והצנע לכת עם אלהים משוש דרכה, לפני הצדקה הרמיה, אשר היא רק שפחה נחרפת לרשע ולבצע ולחמדת הכבוד; וכמו שאמרו חז"ל: מיום שנברה אנרופה של חנופה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ולא היה אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך (סוטה מ"א, ע"ג). וכבר הורגו אלהי אמת השכם והורות על ידי נביאי האמת את ארחות הצדק והמישרים הטובים בעיניו, והזהירונו על ידי קדושו, הרבות והזהר, לבלתי התעות במשאות שוא ומרוחים, למען נשכיל לפלם מעגל רגלינו תמיד בדרך הישר, הרצוי לאלהים ואדם — כי זה כל האדם.

ח Cap. VIII.

הַנְּחָם (כ"ט)

(א) בְּהִרֹת תִּמְחָה לְזִנְוִיִּים כִּי רָשָׁע תִּקְפֶּה וַיַּעֲנֶה: (ב) חֲבָלִים בָּאוּ לָהּ וּתְמָלִיט בֵּן וּתִקְרָא שְׁמוֹ נָחֻם: (ג) בֶּן־מִכַּיִשׁ לְאַמֹּז הוּא מִחֲפִיר הוֹרְתוֹ יוֹמָם וְלַיִל יִיִּסְרְנָה עַל חֲטָא בּוֹ יַחֲמִתּוּ: (ד) הִנֵּעַ לֹא יִרְפְּנָה עַד אִם תִּרְחִיק מֵעֲנָה אִזּוּ יָשׁוּב וְשָׁלֵם גַּחְוּמִים לָהּ. — (ה) עָרוּךְ מֵאַתְמוֹל בְּלֵב הָאָדָם הַתִּפְּת וְהַעֲבֹן. (ו) אֵין שׁוֹפֵט לְאָדָם כְּרוּחוֹ קִרְבּוֹ וְאֵין מְאַלֵּף עֲוֹנוֹ לוֹ כְּלַבָּבוֹ: (ז) אֲשֶׁר לֹא יִשְׂאוּ פָּנָי כָּל כְּפָר וְלֹא יִרְצוּ כִּי יִרְבֶּה שְׁחַד. — (ח) יִקָּר לְאָדָם רוּחַ נְכוֹן קִרְבּוֹ מִשְׁנַיִם עֲדֵי

הנחם

צִדְקוֹ. (ט) מֵאֲדִיָּה מְקַרְבָּה תִּחְשָׁף אֶרֶץ וּבְאִשְׁמַת נִפְשׁוֹ
 יוֹעַם רוּחַ נָבֵר. (י) אֵד הָאֶרֶץ יוֹלִיד אֲנֹלִי מִטָּר וְאֲדִי נִפְשׁ
 הָאָדָם דִּמְעוֹת נָחַם וּבְעַם. (יא) מִפְּרִי רִשְׁעֵת אִישׁ תִּקְהִינָה
 שְׁנָיו וּבְחַטָּאת נִפְשׁוֹ יוֹסֵר שְׁבַעֲתַיִם: (יב) כִּי אִיהַ מִטַּת שָׁן
 בִּיקְר־פָּרִים וּמִרְבֵּדִים שָׁבָה יִשְׁנֹו וְדִים בְּנַעֲיָמִים. — (יג) תַּחַת
 הַתְּרָגוֹךְ לְלֹא-יוֹעִיל עַל יָמִים עָבְרוּ בֵּין תִּבְיִן לְשִׁמּוֹר אֶת
 אֲשֶׁר קִפְנִיךְ. (יד) עֲצֵר־נָא בְּחַפְצֶךָ נִהְיֶהוּ כְּמוֹעֲצוֹת וְשׁוֹם
 שָׁכַל: (טו) כִּי אִם תִּגְרַע שְׁכֻלְךָ מִנְהוֹ וְהִדְבִּיקוּהוּ נָחַם וּבְעַם. —
 (טז) לֵב אָדָם יִחְשַׁב דְּרָכּוֹ הַצֶּדֶק הוּא אִם רִשְׁעוֹ וּלְפִי חֲשָׁבוֹנוֹ יִמְצֵא
 עֲנָג אוֹ נִגְעָלוֹ. (יז) יֵשׁ מִקְשָׁה לְבוֹ לְבָלִיחַת מִכָּל וְעַם
 לְבָבוֹ יִשְׁיחַ וְהַחֲזִיקוּ רֶטֶט. (יח) כּוֹסֶה נִגְעוֹ וְלֹא יִשְׁחַנּוּ לֹא תַעֲלֶה
 אֲרוֹכְתוֹ לְעוֹלָם. (יט) בְּהוֹדוֹת אִישׁ עַל שְׁגָגָתוֹ אוֹ זְדוּגוֹ יִקַּל
 מֵעַל לְבוֹ כִּבְדַּר עֲוֹנוֹ. (כ) מִתַּעֲלֵם מִחֲשַׁב דְּרָכּוֹ בְּסִתֵּר לְבָבוֹ
 תִּגְלִינָה עֲלִילוֹתָיו בְּקֶהַל רַב.

* *

אם נתבונן היסב בשרשי לשה"ק שסופם מ"ם או נראה שהמ"ם
 הזאת נוספת היא על אותיות השרש. ואין ספק שלא לחנם הוסיפו
 מיסדי הלשון אות על השרש, כי אך לציון בה את תכלית כונת
 המלה ויחוסה. אפס כי לא בכל מלות השפה נדע לחקור אחר
 כונת האות הנוספת אל שרשם, ולבוא עד תכונתה, מקוצר ידיעתנו
 בעת בשפה העתיקה הזאת. והנה בזה אחוה דעי מה שנראה
 לי במלות אשר האות הנוספת לשרשם הוא מ"ם, שלפי ראות עיני
 המ"ם הזאת תצטרף אל השמות והפעלים שיש בהוראתם איזה יחס
 שממנו, ובאה המ"ם בסוף שרשם להשלים מלת "מן". ד"מ: השם
 צלם מקור שרשו הוא צ ל, והמ"ם נוספה להורות את היחס "מן";
 צל

צ'ל מ... ; וכן ת'לם ת'ל מ... (מעפר) ; וכן גם הפעלים שמופ
 שרשם מ"ם : חסם מרכב מן חסה מ... ; זעם, זעם... (רנז
 מכעס, מחרון) ; רחם רח מ... (התפשטות הלב מחמלה) ; כסם,
 כס מ... כמו שתרנמו הע' כסם יכסמו ונז' (יחזקאל מ"ד כ') כמו כסה
 יכסו ; כלם, מקורו הוא כל מ... ר"ל סגור מ... (עיין סוף
 הערה לערך כילי ומפזר) ; ובא על הבושה להורות על הסתרת הפנים
 בדרך המתבייש (כמו עזלא ע' ו'). ובוה יאורו לנו כמה כתובים
 בסה"ק, כמו (נמדנכ י"ג י"ד) : הלא תכלם שבעת ימים תסגר
 שבעת ימים, שבא הפעל כלם כנדרף עם סגר כי שרשו "כל"
 שממנו נבנה גם השם כלא. וכן נבין בזה באור, ואין מכלים דבר
 (סופטים י"ח ז') אשר לא התפרש עוד עד הנה כראוי, ולפי זה
 שאמרנו יהיה באורו כמו ואין מכליא מאיש דבר, וכמו
 שאמור בסוף הענין, אין שם מחסור כל דבר" (שם, שם, י' ; ועיין
 פי' רש"י על פ' זה). וכן ד"ה ב' ל', ט"ו : "והכהנים והלויים נכלמו
 ויתקדשו ויביאו עולות" אשר מלת "נכלמו" אם נפרשנה מענין בושה
 איננה עולה יפה לפסוק זה, ולפי מה שהקדמתי יתכן שיהיה
 ענינו פה כמו נסגרו ויתקדשו, ר"ל התבודדו ונבדלו מעל
 העם להתקדש.

וכן גם הפעל נקם מרכב הוא מן נקה מ... ר"ל נקה
 את עצמו או זולתו מחובת הנקמה המוטלת עליו, כידוע לכל יודע
 בינה בתכונת נפש בני הקדם עד כמה היה להם ענין הנקמה חשוב
 כחוב המוטל על בני משפחת הנרצח או המתבייש, חוב אשר לא
 ינקו ממנו, בלתי אם ע"י השבת הנמול לרוצח או להמבייש כדי
 רשעתו. ולכן נקראו בתורתנו קרובי הנרצח בשם גואלי הדם, ואמרו
 חז"ל : גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות כו' (נלכות ל"ג א') ; וכן
 תראה משירי הערבים העתיקים איך נחשבה הנקמה להם כאחת
 מחובות האדם לאדם הנכבדות, עד שהיה דרך גואלי הדם להגזר
 מן היין ומשאר תענוגים. או למנוע תנומה מעפעפיהם, עד מצאם
 מקום לצאת ידי חובת נקמתם :

„Große Last legt'er mir auf und schied,
 Fürwahr diese Last will ich tragen.

Nun ist der Wein wieder erlaubt,
 Der erst ver sagt war;
 Mit vieler Arbeit gewann ich mir die Erlaubniß."
 (Goethe, Noten zum West-östlichen Divan).

ולזאת יבוא במה"ק הפעל נקה תחת נקם, כמו:
 ונקיתי דמם לא נקיתי (יולל ד' כ"ח), ר"ל ונקמתי דמם אשר לא
 נקמתי עוד. ועוד יש שיבוא פעל נחם נרדף עם נקם, כמו:
 הוי אנחם מצרי ו אנקמה מאויבי (יטעיס ח' כ"ד); או שיבוא במקומו:
 והניחותי חמתייך והנהמתיי (יחוקאל ה' י"ג), כי ידוין ה' עמו
 ועל עבדיו יתנחם (דזכריס ל"ב ל"ו); ומעין זה נ"כ: הנה עשו
 אחיך מתנחם לך להרנך (זכאשית כ"ז מ"ב). וגם יש שיבוא להוראת
 נקם הפעל נוח בלי הוספת המ': ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם
 (אסתר ט' ט"ז); וזה ראייה למה שאמרתי, כי גם הפעל נחם הרכבתו
 היא: נחם... ר"ל הנתת הלב מעצב או מרוגז וכעס. וכבר התחקו
 גם חז"ל על שרש הפעל הזה, באמרום (ז"ר ה' כ"ה): נח זה ינחמנו, לא
 המדרש הוא 'השם ולא השם הוא המדרש, לא הוה צריך קריא למימר
 אלא נח זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו כו' (ועיין לזה רש"י, זכאשית ה'
 כ"ט). — וכן יש בפעל נחם נ"כ הוראת החרטה, שהיא נוח הלב משאון
 יצרו עד שהוא כוכשר למצוא חשבון ולשוב ממחשבתו הקודמת. —
 וכן הפעל שלם הרכבתו היא של מ... כמו שנמצא של נעלך
 וכלם ענינם שלילה, ואם יבוא על הנמול והתשלום תהיה הוראתו
 השליך מעליו את נמל החוב או הנדר (פסג' ומשלם עון אבות אל
 חיק בניהם, ירמ' ל"ב, י"ה), ובהוראה זאת נרדף הוא גם עם
 נקם כמבואר למעלה בזה: לי נקם ושלם (דזכריס ל"ב, ל"ה), ועוד
 רבים; ואם יבוא על התמימות יהיה באורו שלילות כל מום והעדר כל
 מפגע [פסג']: שלח ידו בשלומיו (תהלים ל"ה, כ"ח), מעשה הצדקה
 שלום (יטע' ל"ב, י"ז), ושלום המלחמה (ש"ב י"א, ז'). ואם יבוא על
 השלום והנחת יהיה באורו שלילות הצרה והיגון והעדר הרגז. [פסג']
 ולא יכלו דברו שלום (זכא' ל"ז, ד') ר"ל בלי רגז וקנאה]. — ואולי לזה
 כנו גם חז"ל (עוקצין פ"ג) את השלום בשם, כלי מתיק ברכה
 ולא

ולא קראו לו ברכה, כי לפי שאמרנו אין השלים ברכה במציאות אבל הוא רק שלילת הענינים המרגיזים ועוכריב את נחת החיים, וכפי שורה מקור שרשו. וענין כלי מה זיק ברכה הוא עד"א כלי ריקן מחזיק, והבן. (ועיין מה שכתב בעל יפה מראה על מאמר חו"ל הזה).

Cap. IX ט

אמונה אמן

(א) בקש אלהיך במשעול אמונה כי בנתיבת התבונה רב מקדך הדרדך. (ב) יש נשען אל בינתו כי חכמותליו יעזו בנגדל ללב לאמר: (ג) הן תרתי מלוא ארץ ושמים לפני אל ותמונתו לא נגדולי: (ד) אמנם כי לא תוך בפרות סחר ושמש תחזה מחזה שדי: (ה) אף לא בין ככבי שחק תביט פני אלה: (ו) וקנהראי גם הוא לא יראך תמונת אל מסתתר בחביון עזו: (ז) נגדו כל תכן מאפע כל מרחב ומדה אף הבל: (ח) אף אם זכר קדשו שמת בחותם על לך או אז גם לעיניך יגדה: (ט) ובקרב רוחך אם ישפון תראהו ביצוריו פלהם. — (י) קול אלהים למראה עינים ולא למשמע אזנים. (יא) קול אלהים מדבר בכל ועם בינות רואים את הקולות. (יב) אם תבט בפני שמש לא תוכל עיניך ראה דמותה בנחל בראי הקים: (יג) אם פהו עיניך מראות פני-שדי ראה דמותו ביקום כי שם חביון פבודו. — (יד) אף מאפל הליל יגל המקד מצבי צבאות שחק וכוכבי אור: (טו) נגה תשמש

אמונה אמן

יִכְחִידְמוּ לְאוֹר גְּרֵה יִתְעַלְמוּ: (טו) בֵּן הַחֲכָמָה נֵר אֶרְצֵנוּ אֶךְ
 לְקָרוֹב לָנוּ תִגִּיה אֹרֶה: (יז) אֹלָם תִּעְלִים מֵעֵינֵינוּ פְּנֵי עוֹלְמֵי
 עַד הַנְּשָׁקְפִים לְבַד לְאֱמוּנָה. — (יח) אִם בְּהִיכַל שָׁן אוֹ בֵּית
 חֹסֵר מוֹשְׁבֵךְ תִּנְחוּמֵי אֱמוּנָה שְׁעֵשְׂעֵים לְנַפְשֶׁךָ. (יט) יִרָא
 אֱלֹהִים יוֹצֵר הַכֹּל לֹא יִרָא מִרְבָּבוֹת יְצוּרָיו. (כ) אֵל תִּדְרוֹשׁ
 אֱלֹהֶיךָ בְּשִׁבְלֶךָ לְבַד וְאֵל תִּחְקְרֵהוּ אֶךְ בְּבִינְתֶךָ: (כא) כִּי בְּכֹל
 לְבָבֶךָ שִׁחַרְהוּ וּמְצֹאָתוֹ וּבְכֹל נַפְשׁ חִיתֶךָ וַיִּדְרֹשְׁלֶךָ. — (כב) לֹא
 יִקַּל הַשׁוֹחֵה עַל־פְּנֵי מַיִם בְּלִתֵּי אִם יִפְשׁוּט מֵעֲלוֹ בְּגִדָיו:
 (כג) בֵּן לֹא תִרוּמָם אֶךְ עַל רוּחֶךָ בְּטָרָם הַתִּפְרָקֶת מְאוּוֵי
 בְּשׂוֹרֶךָ. — (כד) הַלְאָדָם בְּנִי־תִמוֹתָהּ בּוֹא עַד תִּכְלִית שְׂדֵי
 הָאָחֵד בָּא לְגוֹר וַיִּשְׁפּוּט שְׁפּוּט. (כה) עַד לֹא לְמִדָּה לְשׁוֹנְנוּ
 לְבַקֶּשׁ־מָה כָּבֵר יַד אֱלֹהִים הִכִּינָה הַכֹּל. (כו) מְנַהֵנָּא מִסְפָּר
 חֲסָדֶיךָ אֶת בְּנֵי הָאָדָם אוֹ תִבִּין אִיךְ גִּבְרוּ חֲסָדֵי אֶךְ עַל יְצוּרָיו.
 (כז) נִגְה הַסֵּתֵר עֲלֵי קָרַח וּקְפָאוֹן בֵּן אוֹר הַחֲכָמָה בְּאֵין אֱמוּנָה.
 (כח) מִגֵּן וְשִׁמְשׁ לְבָרֵי לִבְבִּי אֱמוּנָה עִם לוֹיֵת חֲכָמָה. (כט) מַה
 כָּל יִפִּי הַגְּוִיָּה בְּאֵין נַפְשׁ חַיָּה וּמַה כָּל מַחְמָדֵי הַיְקוּם בְּאֵין
 אֱלוֹהִי. (ל) לְמִד לְבָבֶךָ דַּעַת אֶת נַפְשֶׁךָ וַיִּדְעַת גַּם אֶת אֶרְצֵיךָ.
 (לא) בְּחֶקֶר וְהִשְׁפַּךְ תִּכּוֹן חֲכָמָה וְתִכְלִית אֱמוּנָה אֶךְ רְדוּף טוֹב.
 (לב) בְּאַרְחוֹת חֲכָמָה תִּחְקֵר אֱמֶת וְאֱמוּנָה בְּרִדֶךָ צְדָקָה:
 (לג) בְּאֶפֶס אוֹת לֹא יִכּוֹן חֶקֶר וְכֹל טוֹב גַּם בְּלִי־מוֹפֵת יִכְשֵׁר
 וַיְקוּם: (לד) כִּי לֹא דָרְךָ אֶחָד לְהִמָּה שׁוֹנִים מֵעֲנִלֵיהֶם לְעַד
 לְעוֹלָם: (לה) עַל־כֵּן אֵל תִּרְבֶּה חֶקֶר בְּרִדֶךָ אֱמוּנָה כִּי עִמָּה
 מְקוֹר טוֹב וּמִמֶּנָּה כֹּל תּוֹצְאוֹת חֶסֶד. (לו) אוֹצֵר חֲכָמָתוֹ

ביראת

בִּירְאֵת שְׂדֵי לְעַד תִּחְסַן לֹא תִפּוּג נִצְחָה. (ז) בְּצִלְלִים עוֹבְרִים
כָּל עֲנִינֵי הַחַיִּים וְהָאֱמוּנָה לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת.

Gap. X

אֱמוּנֵי-שׂוּא

(א) לַעֲת יָנוּב חֵיל רָשָׁע גַּם צוּר יִלְדוּ יֵשִׁי וּכְיוֹם אִיד
וְנִכְבַּר גַּם הַבְּלִי-שׂוּא יִשְׁמַר. (ב) אֹזֶלֶת לְאָדָם לְעוֹג לְעוֹר כִּי
יִכְרַע לְשִׁתּוֹת מִמַּעֲיָן נִרְפָּשׁ: (ג) וְלֹא מַחְכְּמָה יָבוֹז אִישׁ לְבַעַר
לֹא לְמַד שׁוֹנֵג בְּאֱמוּנֵי הַבָּלוּ. (ד) אֱמוּנֵי-שׂוּא מְגַדְלִים אֶתְנוּ
בְּנַעֲוָרֵינוּ לֹא יִסוּר צֶלֶם מֵעֲלֵינוּ גַם אַחֲרֵי חֻקְרָנוּם וְנִדְעָם:
(ה) כִּי לֹא יִקְרָא לְאִסִּיר חֲפָשִׁי גַם-אִם יָבוּ בְּלִבּוֹ לְנַחֲשֵׁתוֹ.
(ו) נוֹרָא מִכַּחַשׁ אֶתָּה אֱמוּן שׂוּא וְאִיֹּם מִלֹּא-אֱמוּן כִּרְבָּה
לְהַקְיִל: (ז) בְּעַד גְּלוּלִיָּה תִלְחַם בְּלֵהֶב חֲרָב וּבְשִׁצְפָה קֶצֶף
תִּתְקוּמָם מוֹל יְרִיבִיָּה: (ח) לֹא תִשְׁקוּט עַד-אִם תִּשְׁפָּתֶם לְעַפְר
מּוֹת עַד-אִם תִּשְׁתַּהֲ דַמָּם לְשִׁכְרוֹן מִפּוֹם גְּדַגְלָתָם: (ט) אִף גַּם
תִּתְנַאֲה בְּאִבּוֹרֵיֹת חֲמַתָּה וּבְעַרְלַת לִבָּה תִתְנַשֵּׂא וְתֵאמַר
קִנְיָתִי: (י) וְאִם שַׁחוֹת אֲבַד נִצְחָה עוֹד תִּשׁוּב תַעֲטַף-שִׁית
גָּאוֹן לָךְ: (יא) לֵאמֹר נִדְבִיתִי בְּעַד אֱלֹהֵי וּבְעַד קְדוֹשֵׁי מְרִטוֹ
לְחַיִּי. (יב) הֵן אַף לְלִשׁוֹנוֹ יִגְבִּיר פִּחַשׁ וְנִלְאָה וּבְשִׁבְט פִּי
יִתּוּבַח לֹא-אֱמוּן וַיְדוּם: (יג) לֹא-כֵן אֱמוּן שׂוּא הַמֵּר וְהַנְּמַדָּר.

נִפְּשׁוּ נַחְלִים תִּלְהִי כְּלֵה וְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תִּוְקַד עַד שְׂאוֹל תִּחְתִּית :
 (י') לֹא יִגְוְהוּ שְׁלוֹם וְנַחַת כִּי כָּל חֶפְצוֹ אֵךְ מְדוֹן וּמְשֻׁמָּה
 סְלָה .

* * *

האמונה באלהים הנאמנה והמסכמת עם דברי תורתנו הקדושה והתמימה, ועם רוח אלהים אשר נוססה בנו, היא שנאמין שיש בורא הכל אשר אמר ויהי כל הנברא מאין, ומקיים את הכל בחסדיו וברחמיו הגדולים, ובחכמתו הנשגבה לאין חקר מחכמות אנוש, והנפלאה לאין תכלית מבינת בן האדם, באשר היא המקור והסבה לרוח מבינתנו, ונמנע הוא וחדל לעולם שיהיה המסוכב הזה יכול למצוא הקר מסבכו ולרדת עד עומק מחשבותיו. ורב לו אם הוא מכיר בנפשו את ישותו, וכי כשרון מדע לו להתבונן אל נפלאותיו ומשפטי צדקו הנשגבים, ככל אשר הוא מראה בכל היקום הגלוי לפניו. ואם תשריש האמונה הזאת בלב איש, אז יבין ליראה את השם הנכבד והנורא הזה ותשתוקק נפשו תמיד לדבקה בו באהבה, וללכת בדרכיו לעשות חסד ורחמים וצדקה וללכת במישרים. וכמו כל צבאות היקום כלם שומרים את החקים והמשפטים אשר חקק להם יוצר הכל העורך מערכות הטבע לקיומם ולמעמדם ותכליתם, כן ילמד לשמור גם הוא את חקות החיים אשר שם לנו על ידו נביאיו ומאלפינו הקדושים, למען הישיר ופלם מעגל רגלינו לטוב לנו ולבני האדם אשר כנילנו.

הנה זאת היא האמונה הישרה לכל הישרים בלבותם, והיא ראשית לכל חכמת בני האדם, באשר בלתי לא יכון אשרם והיא חיינו ואורך ימינו בנעימות החיים עלי ארץ, ומשאת נפשנו ותנחומותיה באור החיים הנצחיים. "דרכיה דרכי נעם" — כי היא תנהל את צאנה על מי מנוחות ותרעם במקל נעם, ולא תרדה בהם בפרך במקל חובלים; וכל נתיבותיה שלום" כל ההולכים בה בישר ובתמים יצניעו לכת בשובה ונחת, בהשקט ובבטחה, ולא ירגזו בדרך: לא יתקצפו בבני עם אחר אשר דרך אחרת להם בעבודתם את האל האחד, ולא בשצף קצף ותוכחות חמה ישתערו על כל שונג בעמם מדרך אמת, כי אך בשובה ונחת יטיפו תוכחותם על לבו, כי תוכחת כזאת אך היא לבדה נוראה עלילה היא

כב אמונה אמון אמוני שוא

על בני אדם להשיבם בדרך טוב. וכן אמר מורנו הרמב"ם ז"ל: „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם — הא למדת שאין משפטי התורה נקטה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוה (חלק ב' מהל' יוה"ב).

הישרים בלבותם ונאמנים בבריתם, המה יעבדו את אלהים אך באהבתם וביראתם אותו ובעשות כל משפטי חקיו, ובפעולות הטוב והישר, הצדק והחסד, אשר המה ראשי הפנה לתורת האלהים יוצרנו ומצותיו אשר שם בפי נאמני רוחו, ולא לבס ילך לשום כל עבודתם את השם הנכבד והנורא מצות אנשים מלומדה בדברים טפלים וחיצונים אשר אין להם כל שחר, לא בעניני הצדק והמוסר ולא ביסודי הדת ומשפטי התורה והכמיה. כי ענינים פחותים כאלה אך יתנו יד ושם להנפשה, ויעזרו עזר במתחסרים לשוא ומתקדשים לשקר ולא לאמונה, להתראות קדושים בעיני ההמון, על ידי כפיפת קומתם כאנמון, על ידי חגורם אשר במתנם ונעלם אשר ברנלם, וכדומה לזה מן הענינים החיצונים אשר אם הורגלו בהם בני העם על ידי מקרה במרוצת הזמנים וקורות העתים, ותהי לבני ההמון לחק, עד שכל המקל בו יחשב בעיניהם כמפר בריתו עם אלהיו. וסוף כל הענינים הפחותים האלה להיות למוקש ולאבן נגף, ולזרוע זרע הקנאה והמשטמה בעם ה', ולהפריד לבבות לאין מרפא.

הישרים בלבותם באמונתם ביוצר הכל אבי החכמה וארון השכל, המה לא יקשיחו לבם מכל דבר חכמה ומדע, אשר הם אבני חן לנפשנו המשכלת, ולכל בהם יקרתה וחיין ערכה, ולא לתהו וריק נטע הכורא יתעלה את כשרונותם ברוחנו, כי אך להתבונן ולהשכיל בעלילותיו הנשגבות, ולהשלים את הכשרונות היקרים האלה אשר חננו אלהים בדעת ובתבונה ובחכמה ובכל מחשבה, איש כפי כחו ויכלתו. כי נמנע הוא שיחפוץ יוצר עין ונוטע און שיהיה האדם תפארת יצוריו עור ועינים יש, חרש ואזנים לו, אם בעניני נפלאותיו הנשגבות בכריאה או בענינים המפיקים עזר ותועלת לתקון העולם; אבל כל הפץ ורצון בוראנו הוא, שתהיה יראתו ראשית לכל השכלתנו, כמו שאמר נעים זמירות ישראל בתהלותיו (רש"י י') והמושל החכם במשליו (משלי א' ז'), וכן תראה כל נביאינו הקדושים מעוררים בלי חשך את העם אל המדע ואל החכמה, וירימו בכח קולם נגד העוזבים את התבונה; אפס כי גם

גם יזהירו תמיד שתהיה יראת ה' כסיג ונדר לכל השכלתנו, ושתהיה נכח פנינו תמיד כבוד ה' הנכבד והנורא; כי הלא הוא ואין בלתו שם בלבנו כשרונות המדע והבינה אלה, והוא לבדו מקורם ונסבתם. אולם כאשר „אם אין יראה אין חכמה” — שהחכמה באין יראת אלהים מוטעת היא ומשחתה בה, כזרע שקר האומר לאביו לא ידעתיו, וצור ילדו ישכה. כן גם „אם אין חכמה אין יראה” — יען כי בלי מדע והשכל לא תהיה עבודת האמונה והיראה שלום ובטח ממעקשי המשנה ותעותעי הדמיון ומקסם כזב. ואם לא תהיה החכמה נר לרגלי אדם, הלא אז בצלם יתהלך בעינים עצומות, יצבור מכל הבא בידו באפלה ולא ידע במה יבשל, ולא יצלח לעולם לדעת האלהים הברה והאמיתית בכל עמלו ומאמצי כחו. הנה תראה את נביאנו ישעי' אומר (ל"ג'): „והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת” — והוא ההתבוננות בדרכיו ועלילותיו, ונפלאות מעשי גדלו ונבורתו בכל היקום; ואולם — „יראת ה' היא אוצרו” — כונתו שיראת ה' תהיה כסיג ואוצר לחסן ישועות חכמת ודעת העוצר בעדם מסכיב לבלי יחלפו חק, כמו האוצר הסובב ומנביל על הדבר האצור לבלתי יהרוס להפרד אנה ואנה; (וכנודע לכל מבין בשפתנו, שהשרשים אצר, עצר, אור, אנר, חנר, משותפים הם בהוראתם הנבלת דבר מה מסכיב, לבלתי יתפשט ויתפרד).

הישרים בלבותם באמונתם באלהי אמת לא יאמינו באותות בדים ובכל הבלי שוא ומקסם הבל, ויתרחקו מן הכעור כזה והדומה לו, כי אלה המה אשר שגא אלהים, והמתננדים תכלית נגוד לאזהרות התורה והנביאים אשר הזהירונו מהם השכם והזהר במקומות רבים מפורש ודי באר. וכן לא יתעו ולא יתעו להעמיד לבני יעקב לחק לבלתי למד לשון העמים אשר יחסו בצלם, לדע להם כל הימים. כי הלא זאת המכשלה אשר נתנה את ישראל לגרופים ולשמצה בקמיהם. וחרפה היא לאמר: שצדקה תהיה לנו אם נשמור לקיים את הכתוב „גוי אשר לא תשמע לשונו” (דברים כ"ה מ"ט) כמו שחרפה היא לאמר: שנצטוינו להיות מוכי שנעון ועורון ותמהון לבב (שם שם כ"ח) ושנחדל מחרפא מהם, אם יבואונו חלילה.

סוף דבר — יראי האלהים באמונה ובלבב שלם יתרחקו מן החנופה בכל אפניה ופרטיה, וכן לא יתנו יד ושם לכל איש מצטבע ומתחפש באדרת אמונה על ידי עניני הבל ורעיון רוח, אשר אין

אמונה אמן אמוני שוא כג

אין להם כל יסוד ושרש בעבודה אשר צונו הבורא יתעלה זכרו. כי החנופה הזאת היא תהר ותלד בעם כל זרע שקר, כל מרמה ותוך, כל דבה ושנאת חנם, ותרבה משטמה בבית אלהים. ובהתערב בעם רבים מבני נידהצבועים שוב אין אתה מכיר עוד בין טוב לרע, בין צדיק לרשע, בין עובר אלהים באמונה לאשר לא עבדו כי אם למראה עינים, לעשות לו יד ושם בהמון רק בענינים החיצונים לעבודת ה' האמתית. ובגלל הדבר הזה נעו מעגלות התום והצניעות, ומכסכו עיני הצדק והמוסר לפני בני ההמון, עד שלא יוכלו לבחון ולהבדיל בין הטפל לעיקר. ופעמים רבות יביאם זה לעקור את העיקר בהיותם מטפלים עד מאד עם הטפל. והנה לך משל אחד מני אלף המתהיים יום יום: אם ישמע איש ההמוני את רעהו ממאן להאמין ד"מ שפלוני המחבר מצא בנימטריאותיו את הרמזים והסודות אשר הסתיר המחוקק באותיות התורה, הנה קל מהרה נכון הוא לקרעו כדג ולשנאו תכלית שנאה ולתת דפי בו ולהבאיש ריחו בקרב אחיו בני עמו, ויחר אפו עליו לרדפו רדוף בלי חשך ככל אשר תמצא ידו — וכדי בזיון וקצף. ועתה צא וחשוב כמה מצות חמורות דש האיש הזה בעקביו, וכמה אזהרות גדולות ונכבדות, אשר העמידו המחוקק והנביאים וחכמי התלמוד ז"ל ברומו של עולם, השליך האיש הזה אחרי גוו בקנאו לענין שלא נוכח עוד צדקו ואמתו, ואין לו כל יסוד ושרש בעיני האמונה והדת. ולא ירניש ולא ישיב אל לבו לאמר: איך אעבור על החקים אשר חותם „אני ה'" התום עליהם: לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, לא תקום ולא תסור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך; אף לא יחשב דרכו לאמר: הן טרם אענה אני שונג; כי מי זה יוכיח ביני ובין איש עברתי, אולי אך רוח הקנאה הממני, ואך שקר בימיני, ולמה זה אזור לעבור על מצות אשר אדני התורה הטבעו עליהם, בעבור דבר אשר אין לו שחר ובירור, ואין אות ומופת מכריח אמהותו?

הנה כן דרך קנאת ההמון ההולך בחשך, מבלי דעת להבחין בין עקרי האמונה והמישרים, אשר עץ חיים הם למחזיקים בהם, ובין הענינים אשר רק נתלו באילן גדול זה במשך הזמנים ככחוש השערה. וסבת כל זה הוא ההרגל בתרדמת התבונה ועצימת עיני

עיני השכל בענינים כאלה. וזה שאמרו חז"ל (לכות פ"ב):
 אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד; ואמרו: אם אין חכמה
 אין יראה (טס פ"ג), ובדעת אלהים נאמר: השכל וידוע
 אותי וגו' (ירמיה ט', כ"ג).

Cap. XI. א'

ה ת פ ל ה

(א) נִשְׁמַת רוּחַ לְאֵפִים וּמַדְעִים לְתַבּוּנָה וְתַפְלָה זָכָה
 לְלֵב דַּבָּא. (ב) רוּחַ צַח יִתֵּן חַיִּי בְשָׂרִים וְתַפְלָה זָכָה מִרְפָּא
 לְנַפְשׁ: (ג) לְפָנֶיהָ תִּלְךְ אֱמוּנָה אַחֲרֶיהָ שְׁלוֹם וּנְחָת: (ד) מִבְּמַח
 עַז בְּיַמִּינָהּ בְּשִׂמְאֵלָהּ תִּקְוֶה וְהַשְׁקֵט. (ה) שְׁלֹשׁ הֵנָּה תַפְלוֹת
 הָאָדָם נְאֻדְרוֹת אִשָּׁה מִרְעוּתָהּ: (ו) אֲרֻשֶׁת שְׁפָתַיִם בְּקוֹל
 דְּמָמָה בְּקֶה בְּרִיחַ נִיחוּחַ יִרְצָנָה אֱלֹהִים: (ז) אֲנַקֶּת עֲשׂוּקִים
 וּרְצוּצֵי מִשְׁפָּט תִּקְרַע שָׁמַיִם לְהַמְטִיר פַּחֵי אֵשׁ עַל רֹאשׁ נוֹגֵשׁ
 וּמִצִּיק: (ח) נְאֻדְרָה מִשְׁתִּיהֶן שְׁוַעַת יִשְׂרָאֵל לֵב גְּרֻדָּפִים בְּעַד
 אֱמוּנָתָם: (ט) גַּם בְּרִיחֵי בְרוּל תִּגְדַּע תִּפְתַּח וּלְתוֹת נְחוּשָׁה:
 (י) עַד כֹּס אֱלֹהִים תִּגַּע תִּשְׁפִּיל מִמָּרוֹם שְׁבַתוֹ עֵין לְחֵי רֹאֵי.
 (יא) לְשִׁבְרוֹ יִקְוֶה עֶבֶד וְקוֹנֶה אֵל מִקְחוֹ יִשָּׂא נַפְשׁוֹ: (יב) אוֹלָם
 לֹא כְּעֶבֶד וְקוֹנֶה תַבּוּן לְקִרְאֵת אֵל קוֹנֶה: (יג) כִּי אֵךְ תִּשָּׂא
 לְבָבָךְ אֵל כְּפִיךְ וּשְׁפָתֶיךָ תִּפְעַנֶּה תַפְלָה: (יד) חַנּוּנֵי אֱלֹהִים
 בְּרוּחַק הַטּוֹבָה וְאֵל כְּפַעַל יְדֵי תַנְמַלְנֵי. (טו) בֵּין בְּנֵי הָאָדָם

היה

ה ת פ ל ה

כד

הִיָּה לְאִישׁ וּכְנֻמּוֹר עָלַי אִמּוֹ מִזֵּל הָאֱלֹהִים . (טז) תִּן־לִי הַמּוֹב
 אֶל שְׂדֵי גַם אִם לֹא אֲדַע אֲשֶׁאֲלֶנּוּ : (יז) הֲרַחֵק כָּל רָע מֵעַלַי
 גַּם אִם נוֹאֲלֵתִי וְשִׂאֲלֵתִיו . — (יח) רַחֵם בְּנִקְיוֹן בְּפִיךָ וּלְבַבְךָ
 בְּמַרְם מַעוֹן אֶתָּה הֵייתָ לְאֱלֹהֶיךָ . (יט) אִם בְּתוֹךְ גְּרִנָּךְ הֲחִבְּאוּ
 חֵלֶד וְעַכְבָּר שׂוֹאֲלֶיךָ בְּנוֹת חַיִּץ מִסְכִּיב לִי : (כ) אִם בְּגִדְךָ
 לֹא רַחֵם מִצְאָתוֹ לְמִשְׁעֵי שׂוֹא קֶטֶר וְהִרְבּוֹת רַקוּחֶיךָ עָלֶיהוּ :
 (כא) אִם בְּסֹתֵר לְבַבְךָ יִשְׂרָשׁ זֶדוֹן שׂוֹא תִשָּׁכֵם הַסְתּוֹפֵף בְּבֵית
 אֱלֹהִים : (כב) וּבְמַרְם זִכִּיתָ מַעוֹל בְּפִיךָ בְּדִירִיק תִּכְבִּיר תִּפְלֶה
 וְצוּם . (כג) יִקָּר לִי תִנּוּמוֹת יִשְׂרָיִם מִתְהַלּוֹתֵי פִי חֲנַפִּים כָּל
 הַלַּיְלָה .

* * *

חכמינו הקדמונים ז"ל קראו לתפלה עבודה שב לב ,
 והיא שפך שיח הנפש ורגשותיה לאל יוצרה . ואפשר שתהיה
 התפלה הגיון הלב בלי תנועת השפתים והלשון , אבל לא להפך ;
 רצוני לאמר : שסכלות רבה היא לקרוא בשם תפלה לאיזה תנועות
 השפתים והברות הלשון לבד , בלי שום כונת הלב והרגשתו .
 ואם מבטא שפתינו והברותיהן אינם מובנים לנו , אם כלם או רובם
 או מקצתם , הלא אז אך קול דברים נשמיע לפני האלהים ,
 וצלצל שפתים באין מערכי לב ; ואיך נחפוץ כי תרצינה
 נדבות פינו כאלה לפני השם הנכבד והנורא , הרואה אך ללב
 האדם ולמשאת נפשו אל אביו שבשמים . אי לזאת הוכיחו חכמינו
 הקדמונים ז"ל , הַשְּׁכֵם וְהוֹחִיחַ , וְהוֹחִירוּ הַתְּמִיד וְהוֹחִיר , שִׁיכִין
 הָאָדָם אֶת לְבוֹ בִשְׁעַת תְּפִלְתוֹ לְהַבִּין הַיָּטֵב מֵהַ שְׂוֹא מוֹצִיא
 מִפִּיו . הִנֵּה אָמַר מוֹרְנוּ הַרְמַב"ם ז"ל : קוֹרֵא אָדָם אֶת שְׁמֵע בְּכָל
 לְשׁוֹן שְׂוֹא מִבִּינָה , וְיִזְהַר מְדַבְּרֵי שְׂבוּש בְּאוֹתָהּ הַלְשׁוֹן ,
 וְיִדְקַק בָּהּ כְּמוֹ שְׂמִדְקַק בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (רמב"ם פ"ב מהלכות ק"ש ;
 וכן בש"ע א"ח סי' ס"ב , ועיין מש"כ מנן אברהם שם) , וּבִשְׁעַ
 א"ח סי' ק"א : יוֹכֵל לְהַתְּפַלל בְּכָל לְשׁוֹן שִׁירְצָה . וּבִמְנָן אֲבִרְחָה

שם סי' ס"ב: מוטב להתפלל בלשון שמבין אם אינו מבין לשון הקדש. ומי זה יתעקש לכחש ולא יודה שאין דבר הצריך לכונת הלב והרגשת הנפש והבנתה היטב את הדברים היוצאים מן הפה, כמו התפלה לארון הכל, בשפוך האדם לפני בוראו כל רוחו ונפשו, ובהתודותו לפני יוצרו על כל תעלומות סתרי לבבו, וכי רק תפלה כזאת נוראה עלילה היא על בני אדם להטות לבב, המתפלל אל אביו שבשמים, ליראה את שמו הנכבד והנורא ולעמוד לפניו כיציר לפני יוצרו. ומי יודע אם לא שבו חומאים רבים מדרך פשעם, לו למדו מנעוריהם להכין לבם ולהקשיב אזנם היטב אל הרנה ואל התפלה אשר תבענה שפתותיהם יום יום; כי בזה הלא כרו להם אזנים לשמוע כי כל עושה עול את נפשו יקלל בתפלתו, באמרו: ואת כל הרשעים ישמיד, וכל עושי רשעה כרנע יאברו, וכדומה, וכן גם בפני רבבות אחיו יהיה לקללה עשרת מונים בכל יום. וכמו כן הכין בזה לבו לשמוע שהוא עם רבבות בני עמו מתחננים לפני האלהים תמיד לתת שכר טוב וברכה ושלוש על הצדיקים ועל החסידים אשר דרכם הפך מדרכיו, ואז אולי פעלו דברי התפלות והתחנונים עליו להשיבו בדרך טוב. — אולם לא זו הדרך שילכו בו רבים מבני עמנו ההולכים אחרי ההיגל בעינים עצומות, ואין בינינו מישר ארחותיהם. כי במרם ידע הנער להבין אף מלה אחת מלשון הקדש המיוחדת לתפלותינו, ובמרם יוכל להבין עד מה לפני מי הוא מתפלל — והנה כבר עמלו מוריו בו והלאו אותו מתקלל רבה, עדי השנירם את דברי התפלות על דל שפתיו מבלי אשר יבין עוד מאומה מכונתם ובאורם. ואם גם אחרי איזה שנים ילמד להבין באור מלות שפת הקדש, הלא אז כבר הסכין לקרוא את כל התפלות בעל פה, מבלי הכין לבו, ומבלי הקשיב אזנו לשמוע מה ידבר; כי על כן גם אם ינדל לא תהיינה עוד תפלותיו רחמים ותחנונים לפני המקום, כי אם קול אומר ודברים כקול הסירים תחת הסיר, וגיב שפתיו יוצא רק משכמו ומעלה, ולבו לא יחם, כליותיו לא ישתוננו; ולא בלבבו ורוחו ישפוך שיחו לפני האלהים, כי אם בכח זכרונו ובהיגל לשונו ושפתיו. כי על כן גם לא יפלא עוד מדוע יעמוד המון העם בבית ה'

התפלה

כה

באין ענות הרוח הראויה למשכן השם הנשגב והנעלה, ובאין מורא וכבוד ורעדה והרדה הראויים למעון האל הנכבד והנורא; וגם נהפוך הוא, שגם רכיל ודבה ימצאו בית, וקנאה וצרות עין קן למו, אשר שתו אפרוחיהן אצל מזבח ה', וכמעט אין מקום שתהפרץ בו רדיפת הכבוד והתאוה להתעלות איש על רעהו כמו בתי האלהים משכן אלהי יעקב, אשר גבה עינים ורחב לב לא יוכל, וכל נאה והולך רכיל לא יכון לנגד עיניו. ואף גם זאת שגם נשי המון העם אשר שפת הקדש זרה להם כמעט כשפת הודו, גם הנה רבן תשמענה באזני אלהים את תפלותיהן בשפה הקרושה, אשר איננה מובנה גם לרבים מן הנכרים, מלבד אשר לא אחת בהנה אשר תדע את עקרי הדת ויסודי אמונתנו. הלא לזאת דמעות הנשים האלה בתפלותיהן לא מן הלב מקורן, כי לא תדענה ולא תביינה ממבטא שפתיהן כל מאומה. ומדוע זה אין איש שם על לב שהנשים הלא הן ראשי האומנות לילדי ישראל, ועליהם ינטשו עניי הצאן הרכים לנחותם בראשית ימי הייהם במענלי הצדק והאמונה; והנה, הלא רק איזה מכצות המעשיות תדענה, שתעודתן אך לעורר לעבודת ה', אבל עבודת ה' בעצמה, עבודת הלב שהיא התפלה הנובעת מן הלב, ועקרי הדת וחקי המוסר כמעט כמו זר נחשבו להן. לזאת תמצא בעמנו בבנות ההמון תהפוכות ודרכים מתנגדים זה לזה תכלית הנגוד בעניינים הנוגעים לעבודת השם. הנה תראה את בת ההמון נחפזה כל עוד רוחה בה, כי תדקף הפחד פן תוחר מעט מן הרנה והתפלה בבית אלהים, וחשבת בלבבך לפי ראות עיניך כי היא כל לבה אמונה, וכל רוחה אך יראת השם. אולם כבואה אל הבית אשר שם ה' נקרא עליו, וישבה לה אצל רעותיה להשתוחח בדברי בלע או בדברי הבל ורעות רוח, המחללים את כבוד הבית ומפריעים גם את סדריו. וכל זאת הלא רק באשר נסתם חזון התפלות ותרגומם בעד נשי העם, וחפס לא ישעם עדימה מנועם הזמירות והתהלות והתחנונים אשר סדרו לנו הכמינו הקדמונים בטוב טעם ודעת, ותהי להן כל עבודת ה' אך קול דברים וצפצוף שפתים וכל תפלותיהן לפניו אך מצות אנשים מלומדה שאין הלב מתחמם ממנה כל מאומה, וגם השפה האשכנזית המבולעה, אשר נעתקו דלית א

נעתקו אליה תפלותינו לתועלת הנשים, עלו בה מלות תפלות חסרי טעם לאין מספר, הזרות ובלתי מובנות עוד גם לאחד מבני דורנו זה. — סוף דבר רוב בני ההמון כנברים כנשים יהנו את תפלותיהן אך בנרונם ולבם רחק מהן, מבלתי דעתם את באור המלות משפת הקדש, ורבים מן הנברים יודעי ספר גם הם כבר הרגילו אותן על לשונם בעודם ילדים רכים; ובטרום הבין לבם אף מלה אחת משפת הקדש כבר היו התפלות ערוכות בכל ושמורות על דל שפתם, עד אם הסכן הסכינו לקרוא אותנה רק בנרונם וזכרונם, בלי שום שתוף הלב והרגשת הנפש; ותהי להם זאת למעוות לא יוכל לתקון להביע לפני ה' גם עד זקנה ועד שיבה רק אומר ודברים באין מערכי לב. ורבים מהמון העם מתאמצים למלאות את הסרון ההבנה והכונה והעדר רגשת הנפש בהרימם קולם כשופר בבית האלהים בקולי קולות ובנגינות זרות ותנועות מבהילות, המפריעות כל סררי הבית, ומחללים קדושתו לא לעזר ולא להועיל כי אך לבושת וגם לחרפה. התכון תפלת שפתים כזאת לפני האלהים בוחן כליות ולב? הכזאת תהיה תפלה אשר תרצה לפני ה'? הלא לזאת יאמר הנביא: „הקריבתי נא לפחתך הירצך או הישא פניך“. היש בתפלה כזאת, הנובעת רק מן הפה והשפתים, עוז ותעצומות לאמץ לב נשבר ונדכה, ולהשיב רשע מדרך רשעו ולחדש רוח נכון בקרבו. הלא זאת היא אשר יאמר הנביא ואין שומע לו: יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה וגו'. או איך נחפוץ כי יעמוד איש ההמוני במורא וכבוד וחרדת קדש בהיכל ה', אם נדבות פיו רחוקים מכליותיו וכל תפלתו אך קול דב'ים והברות שפה, באין כל מערכי לב ורגשות נפש? הן האיש אשר לא ידע ולא יבין את השפה אשר יתפלל בה, גם אם יתן בקולו קול עז, ויינע בקראו עד אם נחר גרונו, מה תועיל לו תפלתו, אחרי אשר לא ישתתפו בה לבו ורוחו? הלא בעד אלה יקרא נביא האלהים: נהמה כדובים כלנו וכיונים הגה נהגה — נקוה למשפט ואין לישועה רחקה ממנו.

עד אנה החרש יחרישו ראשי עמנו ומאלפינו, ועד אנה ישקמו שומרי חומות אמונתנו ולא יראו כי עת לעשות לה' למצוא תחבולות להמון אנשינו נשינו ומפנו לבלתי יחרסו עוד אל ה', בוחן כליות ולב

התפלה

כו

ולב, רק בקול דברים באין מערכי לב, ובלשון נלענ באין בינה. מי
יתן והיה ללב מאשרי עמנו להוכיח השכם והוכיח, ולהזהיר השכם והזהיר
כי לא טוב יעשו המורים בהשגירם את סדר התפלות בפי הילדים
בטרם ידעו הבין עד מה מכאור מלותיהן, ואיך נחוץ הוא שילמדו לנערים
קרוא עברית בספרים אחרים מיוחדים לזה, ואחרי כן יתלו את סדר
הלמוד עם בכאר להם תחלה את ראשי עקרי ויסודי דתנו, ובהבין
אותם את באור מלות התפלות וכונתן באר היטב מפורש ושום
שכל בטוב טעם ורעת, למען תשרש האמונה על לבבם הרך,
וידעו מה ולפני מי הם מתפללים, ולמדו להכין לבם ולהקשיב
אזנם אל הרנה ואל התפלה היוצאות משפתותיהם לאדון התפלות
ובעל הרחמים, ולא תהיינה עוד רק קול דברים מורגלים על
לשונם והברות באין בינה וכונת הלב, וכן נחוץ הוא עד מאד להכין
לפני בנות המון העם תרגום התפלות בלשון יהודית המדובר
בינינו, מנוקה מכל המלות הנושנות ושפת עלנים אשר עלו
בו בימים עברו, ובלתי טובנות עוד לנשי הדור הזה, ולהשתדל
לבלתי תשפוכנה עוד שיהן לפני האלהים בשפת הקדש הסתומה
וחתומה בעדן, כי אם בשפת יהודית המובנה להם, ואז לא
יהנה ולא יצפצף עוד פיהן כסים ענור בבית ה', באין הבין עד מה
מארשת שפתיהן ומבלי הרגיש בלבם את הגיון גרונם. וכן לא
תשיחנה עוד שיחות הבל וריק בכואן אל הקדש, כי יחס לבן
בתפלתן ויחוש תמיד את כבוד הבית ותעודתו, ובקרב נפשו
תרגשנה את חין ערך הרגעים המקודשים לתהלה ולתפלה לפני
צור חיינו, אשר בידו עתותינו אם לשבט אם לחסד.

יב. Cap. XII.

התנופה

(א) באדרת אמונה יתחפש נוקל ואיש תבונות יחקרנו:

כי

ד ב

החנופה

(ב) כי עין חדה למשביל לחקור נכלי חנף מפעד ללוט ללוט על פניהו. (ג) ילדי פשע לרוב הוליד העור וצדק פוזב שבועתים בכל אלה. (ד) גם החנופה תבשר תהלת צדק בדתחפשה באדרתו למען התהדר. (ה) שנים שלשה יונה איש וברביעי תגלה תרמיתו. (ו) רבים יפירו תרמית מתחסדים ומגלי נבלותם אך מעט: (ז) כי זה בהמה ימלא פיהו או בהמונם קרא לו שם: (ח) וזה יגור מפרך לב יחת מרבבותם פי עצמו: (ט) על בן תפרח פראש חנופה תשגשג בלענה על כל תלמי שדי: (י) על בן יאמר משל תקדמוני דבר נצב לעולם: (יא) ילדי פשע לאלפים הוליד רשע וכרך לב ובצע הולידום קרבנות. (יב) פכש תמים מתחסד קבל עם ובסתר לבבו דב שקול. (יג) טוב לצדיק שאת הרפה על ישר דברי אמת מהכבד על חנף ורעיון רוח: (יד) כי האמת למשביל שכר רב ישר ונבחות הזן עתק: (טו) לא יערבמו כבוד אלפי כסילים ותהלות כל מורדי אור. (טז) ירשה המה במורדי אור גנב וגואף והעמלף למינהו. (יז) ענות וצום לא יחשוף חנף כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה. (יח) אכול בשמחה לחמה את אחיך האביון ותישב ליי סאלפי ימי צומה: (יט) רשע ערום וחסיד אוילי מי יעמוד לפני שניהם. (כ) איש לא מצאת בו כל מאומה חטא איש תכבים הוא אל תאמן בו. (כא) אזי לגבר שנוא לכל ואוי לי מגבר רצוי לכל. (כב) בצאת השמש פנבורתו יחרדו עמלף ותנשמת: (כג) וחכמה בהלה נרה ואחזה רעה כל מורדי אור. (כד) תלל

צַעֲצְעֵי הַכֵּל בְּאֹזְנֵי הַיְלָדִים קוֹנִיָּהֶם וְנַחֲשֶׁבֶת כָּאֵל בְּעֵינֵיהֶם
 וְלַמּוֹכְרִים כְּמִלְאָךְ מוֹשִׁיעַ. (כה) יִקָּר לִי תְנוּמוֹת יִשְׂרָאֵל מִתְהַלּוֹת
 פִּי חֲנֻפִים כָּל הַלַּיְלָה. (כו) בְּגוֹל אֶח לֹא תִכְפַּר פָּנֵי אֱלֹהֶיךָ כִּי
 עוֹד תָּבוֹא לְהוֹכִיר עֲוֹנֶךָ.

* * *

החנופה היא הרשעה המסתתרת בהפכה, המתחפשת במעיל
 האמונה והצדקה למען כחש, ולצודר נפשות כל חסרי לב שומעי כזב,
 לעשות לה שם על פני חוץ, עד אשר בחוקה תקח לה קרנים
 להכניע גם הישרים בלבותם, ולהכריע למשמעתה גם נבונים וחכמי
 לב היודעים ומכירים תרמיתה. היא הרשעה אשר כנפים לה כנפי
 החסידה לכסות במ את שקוציה וגלולי לבה, ולהרקיע למראה עינים
 בנבחי מרומים, אם גם באמת תשפוק ברפש התאוות הנשחתות,
 וצעדיה עמקי שאול יתמוכו. הלא היא מימי קדם דורות עולמים תגול
 בשם אלהים קדושים, לשקר ולא לאמונה, ומתחת למדיה חרב נוקמת
 שואפת לדם, ותרב חלליה מחול הים, ותמלא מחשכי ארץ דמי
 נקיים. ובהיות החשך לבדו עליה לסתרה לכסות במשאון מחשבות
 אונה ולסתיר בצלמון מעשיה, זר מעשיה, על כן היתה מאז מעולם
 לנושאת הדגל לסורדי האור, כי לשכים האור בעיניה, אותו לא תוכל.
 ורעה היא עוד מן הרשעה הנלויה, כי היא תחלל קדשי שמים לשימם
 סתר פנים ומסכה לתרמית לבה, ומטמאת כל חמדות האמונה
 והצדקה להעבירן למאויי בצעה.

הרעות הבאות לכל עם ועדה להגלי החנופה לא יספרו מרוב;
 כי על ידה יתקלקלו המעשים ויסוכסכו עיני הצדק ויתעקשו נתיבות
 הישרים, עד שיכבד להכיר עוד צדיק לפני רשע, ונאמן רוח לפני
 איש תככים; וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (סוטה מ"א, ע"ב): מיום
 שנברה אנרופה של חנופה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים כו'. —
 ומאת החנופה תהיה גם כן נסכה לקנאה ולמשטמה ולפרור הלבבות
 ולחלול הדת. כי אחרי שמטבע החנופה, אשר במחשך מעשיה, להיות
 מואסת כל אור, על כן תתאמץ תמיד להוליד את ההמון תועה
 לחשוב

החנופה

לחשוב גם מאפל הסכלות לו ליתרון, והעדר כל מדע והשכל לגאון ולתפארת. ובראות ההמון כי נתן הסכל במרוטים, הנה כל הרוצה ליטול את השם ירא וחסיד בקרב העם, אין לו כי אם לעשות כמעיל קנאה, לירות בחצי לשונו כמו אופל לכל שוחר מדע, לרגל בכל העוסק בספרי הנביאים וחקר שפתם הקדושה, ולארוג במסתרים למשכילים במדעים ולשונות למצוא בהם איזה עון אשר חטא, למען יוכל להבאיש ריחם בקרב ההמון — וההמון יחשב לו זאת לצדקה, ושמה וצהל לקראתו. ובהתחזק הסכלות בתרמית מעוזה והיתה לפח ולמוקש לזרוע זרע המשטמה בבני עם ה', להרחיק הלבבות ולהפריד כל נדח, הפריד ואין אומר קֶשֶׁב — ורבה העזובה והמכשלה. סוף דבר זה המקום אשר בו תמצאנה החנופה וההתקדשות לשקר כר נרחב להפרות זרע רכיל ודבה ושנאת חנם. ואמנם אין לך דבר המרפה לבות בני האדם בעשית מצות התורה ומרבה מִסְפָּר הפורקים עול לפנות אל קצה האחר, כמו הַגְלוּת נגלות לרנעים פעולות האון מתחת מדי הצניעות הכוזבה. יען כי בראות איש, אשר נפקחו עיניו לראות, שיש בין העוטים מעיל הצניעות מתקדשים רק למראה עינים, ומנמת פניהם היא רק לבצעם, או לעשות להם שם על פני חוץ; הלא בזה ידל כבוד כל קדש בעיניו, ולא יאמין עוד כראוי גם בתמימי דרך ישרי הלב, אשר כל מעשיהם הם באמת לשם שמים. אי לזאת אמרו הכמינו ז"ל בקנאתם לכבוד הדת: מפרסמין את החנפים (יומא פ"ו ע"ג) ואמרו עוד: כת חנפים אינם סקבלין פני שכינה (סוטה מ"ג, ע"ה) ודומיהם רבים בדחז"ל. ובמקום אחד חשבו את החנפים עם האפיקורסין (ד"א פ"ב); כי כאלה כן אלה יסבבו חלול הדת וקלקול המעשים.

ומכל מה שקדם נוציא דבר אמת, שלא ההשכלה, אשר מטבעה לאשר רגלי אדם, ולהביאו לידי תקון המדות, היא המקור הראשי לפריצות בעם — כאשר יתאמצו בווי החכמה לדרוש לכבוד עצמם, — לא המדעים, אשר היו מאז מעולם חוסן ישועות לדעת ה' וצפירת תפארה למדות הנפש, יפרעו פרעות בעם בעניני התורה והמצוה; כי אך החנופה והצביעות מדי תגלה תרמיתן. אפס כי אמת הוא שעת הגלות נגלות תרמית אנשי כחש באה היא רק בהקצע כשחר אור דעה והשכל, אשר כל צבע שקר לא יעמוד נגדו, ואם יקרע איש עיניו בפורץ הצביעות וחם שמש ההשכלה מסביב לו וגמס. ויען זאת היו יהיו

החנפים

החנפים שבכל דור ודור ראשי הגדולים במורדי האור, והם ראשי הקנאים תמיד, החוגרים שארית חמות לערוך קרבות את ההשכלה ולעמוד על נפשם, בפחדם פן יתרופף טאפל הסכלות אשר בצלו יחיו, והוא לבדו סתרם ואילותם.

הנה אלה המה המעוררים תמיד בכל עדה קנאה ואיבה ותחרות, ומרבים פרוד הלכבות ורחוק הדעות בשלומי אמוני ישראל; והם המהבילים, אשר בהתאמצם להוליך את העם השך ולא אור כדרוש לחפצם, הפנו אותו לאט לאט עורף ולא פנים אל כל דבר מדע והשכל, ועקשו בנו את המישרים, וקלקלו את הסדרים, עד אשר היינו כיום הזה למשל ולשנינה לכל סביבותינו, הן לא אלמן עתה ישראל סמדות נעלות ויקרות הראויות לתתו לתהלה לכל העמים, ולא חסר הוא אנשי חסד ומהירי צדק ובעלי שכל ותבונה וכשרון דעת לרוב הראויים להיות לצבי ולתפארת לעמן ולדתן בימים האלה, לו רק חכמו השכילו לדעת מה הדור הזה שואל מאתם, ולשים אל לבם כי בהדיחנו מעלינו בדור דעה והשכל זה את כל המדעים והלשונות, אף כי לשון העם אשר אנחנו חיים בו, הלא בזה נהיה אנחנו בעוכרי נפשנו לחלל כבוד אומתנו לפני העמים שכנינו לחשוב אותנו לעם סכל ואין לב, ולנוי סורר לא יצלה עוד לכל. — וה' יאיר עיני עמנו וישיב שבותנו, כיפי קדם, בהלו נר התורה עם נר החכמה והדעת יחד על ראשי ישראל וקדושו, עד יכונן ועד ישים את עם יעקב תהלה בארצנו, וכל רואיהם יכירו כי באמת עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה.

Cap. XIII. יג

אַמֶּת וְשֶׁקֶר

(א) הָאֱמֶת לִי אֱלֹהֵינוּ וְהַחֶקֶר לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם.

(ב) הַכֹּל יִשְׁלִימוּ עִם אֱמֶת זִוְלָתִי הָעֵקֶשׁוֹת וְהָאֲוֵלֹת. (ג) אֵין

חֶפֶץ

אמת ושקר

חֲזִין לְמִשְׁפַּט־צֶדֶק בְּעֶרְמָה וְחִלְקֵת לְשׁוֹן כִּי הוּא מִשְׁנֹבֵב לְנַפְשׁוֹ :
 (ז) אֵד מִשְׁפַּט מֵעֶקֶל לֹא יָקוּם אִם לֹא יִשְׁנֹב בְּתַחֲבֹלוֹת מִרְמָה .
 (ח) אֱמֶת בִּי יֵצֵא כַּבָּרְק חֲצֵה וּמִלְאוֹ כֹל מִחֲשַׁבֵי שֶׁקֶר הָרֵם אִשְׁתּוֹלְלוּ
 שׁוֹגֵג וּמִשְׁנֵה נִתְעָה וּמִתְעָה יָחַד . (ו) גַּם עַד דִּבֵּר אֱמֶת וְצֶדֶק
 לֹא יֵאֱמָן דּוּבַר שֶׁקֶרִים . (ז) נֶקֶל לְאָדָם הוֹנוֹת נַפְשׁוֹ מֵהוֹנוֹת
 אֶת אֲחֵרִים . (ח) אִם אִמְרַת לְהוֹנוֹת כָּל אָדָם אֶת נַפְשׁוֹ אֵתָּה
 רַמִּית . (ט) רַב־אָדָם לֹא יִמְצֵא דַרְךְ יִשְׂרָעַד אִם שָׁגָה דְוִי
 בְּאַרְחוֹת עֵקֶלְקִלוֹת . (י) גַּם שֶׁקֶר גַּם מִרְמָה עֲשׂוֹ חֵיל וְאֵת
 אֱמֶת לְבַד יִכּוֹן כְּבוֹד . (יא) אֹזֶר אֱמֶת לֹא יִכָּקַע בְּהֶמְוֵן בְּלִיתִי
 אִם לְהִט זַעִיר שֵׁם זַעִיר שֵׁם זֶקֶן אִישׁ וְאֵדֶרֶת מִשְׁנֵהוּ . (יב) קוֹץ
 מִכְּאִיב הָאֱמֶת אֵךְ לְעֹזֵל מִימֵי עוֹזֵם וְשָׁנִים קְדֵמוֹנִיּוֹת . (יג) גַּם
 בְּרוֹב דְּבָרִים לֹא יִכּוֹן שֶׁקֶר וְאֱמֶת בְּמַעַט מְלִים תִּכּוֹנֵן . (יד) יִשְׂרִים
 כָּל דְּרָכֵי אֱמֶת וּבְאַרְחַ פְּתִלְתַּל לֹא יִחַדֵּל שִׁגְיוֹן . (טו) קַל בְּמוֹץ
 הַשֶּׁקֶר לָכֵן יִרְבוּ נוֹשְׂאָיו לְאִין חֶקֶר . (טז) בְּשִׁתִּים יִכַּר הוּבַר
 שֶׁקֶר תְּדִשׁוֹת וּנְצִרוֹת יִבְיַע פִּיו וְשִׁבְנוֹעֵי שְׁכָעוֹת עַד דֵּד שִׁפְתָיו .
 (יז) מְעִיל אֶחָד לְאֱמֶת לְמַעַן תִּכָּר וְשֶׁקֶר יִתְלִיף שְׁמִלוֹתָיו לְמַעַן
 הִתְנַבֵּר . (יח) פּוֹטֵר שִׁפְתָיו לְשֶׁקֶר כְּזָבִים יִרְבֶּה וְדֹא יִסּוֹף :
 (יט) כִּי דִבֵּר שֶׁקֶר אֶחָד לֹא יַעֲמוֹד בְּלִיתִי אִם יִתְמַךְ בְּחִבְלֵי
 שֶׁקֶרִים שְׁבָעָה . (כ) יִקֵּר לְמִצּוֹא דִבֵּר אֱמֶת בְּפִי אִישׁ לְשׁוֹן
 מִכְּפִיר מְלִים . (כא) אֱמֶת לְבָדָה הִיא מִשְׁנֹבֵה וּמִבְטַח שֶׁקֶר
 בְּפִתְיוֹת שׁוֹמְעִיו . (כב) הָאָדָם יִשְׁנֵה מַעֲמוֹ לְמַעַן הָאֱמֶת
 וְהָאֱמֶת לֹא תִשְׁנֵה לְמַעַן הָאָדָם . (כג) עָרַב לְאִישׁ כְּזָב מְרַגֵּעַ
 מֵאֱמֶת מַפְגִּיעַ . (כד) רְחוֹק מִפְּנִינִים מְכַר אֱמֶת וְשֶׁקֶר כַּחוֹל

יפרוץ

יִפְרוּץ : (כ) על בן לא ברבים תִּבְקֶשׁ אֱמֶת כִּי אַךְ בְּשָׂרִידִים
 אֲשֶׁר יִי קֹרָא . (כא) בְּרוּב לְדוֹרָשׁוֹ לֹא יֵאֱמָן שְׂוֹא וּבִמְעַט
 מִשְׁחָרְיָה לֹא יִקַּל כְּבוֹד אֱמֶת : (כב) כִּי מִקָּמָם חָלַק לְשׂוֹא מִתְּעָה
 וְאַחֲרָיו רַב־אָדָם יִמְשֹׁךְ : (כג) בְּחִלְקוֹת וְחִנְף יִקַּח לֵב יְצוּרְנוּ
 לְמִדְחָפוֹת : (כד) וּמִשְׂבִּילִים עַל דְּבַר אֱמֶת אָנוּשׁ מוֹעֵר כִּי לֹא
 לְפָנֶיהָ חִנְף יָבוֹא . (ל) אֵל לַחֲכָם לִכְבֵּ עֲצוּם עֵינַיִם וְלֹא לְשׁוֹחֵר
 אֱמֶת הַפּוֹת אַחֲרֵי הַרְבִּים . (לב) לְמוֹדֵת מְעַקְשִׁים עֲרֻמָּה בְּאַרְח
 מִישׁוֹר יָקוּט בְּסֻלָּה . (לג) עֵינַיִם רַפּוֹת לֹא תִכְיֻנֶּה אֹדֶר שְׁמֵשׁ
 וְנִעְוִילֵב אֹדֶר הָאֱמֶת . (לד) אֵל תְּהִי נִבְהָל לְהֶאֱמִין לְכָל דְּבַר כִּי
 אֵין קֶצֶה לְתַחְבְּלוֹת עֲרֻמָּה : (לה) וְאֵל תְּהִי אֵץ לְכַחֵשׁ כִּי
 אֵין חֶקֶר לְנִשְׁגָב מִבֵּינַת אָנוּשׁ . (לו) אָבֵן חֹן בְּנֵר יַחְפֹּשׂ וְאֱמֶת
 בְּמִשְׁרׁ וּמְלִיצָה . (לז) לֹא אֶקְצוּף עַל מִכְתָּבִי עֵמֶל וְאוּן כְּעַל
 דוֹכְרֵיהֶם : (לח) כִּי סִפְרֵי שְׂוֹא כָמוֹ הוּא אֲזָרָם וּמִדוֹכְרֵי כֹזֵב
 לֹא יֵאֲדַע הַזְּהָר . (לט) יָקָר לְאִישׁ תְּבוֹנוֹת מְרֻרַת אֱמֶת סִמְתָּק
 פְּרֵי שֶׁקֶר : (מ) כִּי הָאֱמֶת אִם תִּכְאִיב וְתַחֲבֹשׁ אִם תִּמְחֹן
 יִדְּיָה תִרְפִּינָה . (מא) תְּכָלִית שֶׁפֶק הֶרְחִיק שֶׁפֶק וְהֵצִל דְּבַר
 אֱמֶת מִמִּתְקוּמָמָיו . (מב) מִכְּטָן הַחֶשֶׁךְ יֵצֵא הָאוֹר וּמִמְעֵי הַשֶּׁפֶק
 תּוֹלַד אֱמֶת . (מג) הַשֶּׁפֶק סָלַם מְצַב בְּעַמְקֵי שְׂאוּל וְרֵאשׁוּ מִנִּיעַ
 לְמָרוֹם הָאֱמֶת . (מד) מִצְרָף לְפָסֶף וְכוֹר לְזָהָב וְשֶׁפֶק לְדְבַר
 אֱמֶת . (מה) זֶרַע מוֹדָמָן יִפְרֶה וְאֱמֶת מִשֶּׁפֶק יִצְמַח . (מו) אִם
 אוֹיְבֵי אִישׁ רַמְזוּהוּ אוֹ רְעוּ בְּזָב לוֹ וְהִתְקַצְּפוּ רַב קֶצֶף וְלֹא יִנְוֹחַ :
 (מז) וְאֵת נַפְשׁוֹ יוֹנֶה חֲדָשִׁים לְרַגְעִים וּלְכּוֹ שֶׁקֶט וְשָׁלוֹ .

אמת ושקר

בהיות שכל אדם מונבל מאד בעצמותו, וההתבוננות בענינים נשגבים איננה שווה לכל נפש, על כן יש אמתיות ראמות ונשגבות שתחויב בהם האמונה כמה שהורו בחיורי הקדמונים כמה שהגיע להם על ידי ההתנלות והמסורה, או כמה שנבלו ראשונים בהסכם הדעת כמה שיצא להם על ידי חקר והתבוננות רבה, כי כמו כן גם בעניני החכמה והמדעים שאפשר בהם הבחינה בבירור הדעת, יש דברים משפטים והקים אשר רוב בני אדם מוכרחים לקבלו מידי המעטים רק בדרך אמונה, כשרם בא להם האות והמופת על קיומם. וכמו שלא נסתפק, ד"מ: כמה שיורו לנו התוכנים בענין המרחקים שבין כוכבי הרקיע והמרחק שביניהם לבין ארצנו והדומה לזה, אם גם אלה אשר בחנו ונסו ונוכחו בזה בעצמם באותות ובמופתים הם רק מתי מעט. וכן נאמין בהנחות ומשפטים וגדרים אשר ישימו לפנינו חכמי איזה לשון המזור לנו, מבלי אשר תתקיים לנו אמתותם בבחינת שכלנו. וכן גם כמה שיוספר לנו כספרי ימות עולם — בכל אלה ודומיהם יהיו הרבים מוכרחים תמיד לקבל את המסור להם מידי המעטים, המצוינים באלה הידיעות, רק בדרך אמונה, מבלתי יכולת להגיע בעצמם אל האותות והמופתים המכריחים קיומם, אם מקוצר כח השכל וכשרונותיו, או מהוסר הזמן להתעסק בהם.

לא כן הוא אמנם בחקות החיים ועניני דרך הארץ, שבהם מחויב כל בעל נפש להיות עיניו פקוחות על דרכיו, לדעת לבחון בעצמו את אשר יבחר בשום שכל ובבירור הדעת, וסכלות רבה היא להתנהג בענינים כאלה בעצימת העינים, או לשרך דרך המורגל לו, או לשכניו מסביב לו, מבלי בחון אותו בעצמו בבקורת תבונתו; כי כל עושה אלה לא ימלט ממשנה ונוק, מכשולו וחרפה, כמבואר למעלה (הערה לערך "המסה").

אולם המון כל עם ועם אשר לא ננה עליו אור ההשכלה דרכו להיות נוהג גם בעניני החיים הנכבדים רק כפי שמצא מוכן לפניו מידי ההרגל; כי התרדמה הנסוכה על כשרונות התבונה בהמון מביאה אותו להיות נשען בכל דבר רק אל בינת אחרים, כן בעניני המדות והמוסר, וכן בעניני המסחר והמלאכה והנוך הבנים ודומיהם, עד שברוב הימים יש שחראה רבים הולכים ונגררים

זה אחר זה בדרך עקש ופתלתל, צלמות ולא סדרים, וממאנים לשוב. ואם הכו שרש בעם זרות ותהפוכות והיו לחק עולם לו ולזרעו לדורותיו: השוא יהיה לקו, והאולת למשקלת, ההדורים לסדרים השניון להניון, המשפח למשפט, המעקשים להקשישים, וההכלים לכללים בחקות החיים — ואין קצה לכשלוּן. ומה גם אם ימצאו בקרבנו אנשי כחש, היודעים להוציא לעצמם איזה תועלת מן השננות והתעתועים אשר יוקשים בהם בני ההמון, כי אז היחידים האלה יעשו בערמה לחזק עוד בלב ההמון את המדוחים האלה, ובקנאתם לאהבת עצמם יזעקו חמס ושוד על כל הבא לנגוע גם בקציהם.

יִדְעֵנוּ, ולא נִבְחַד מִמֶּנּוּ, שיש משאות שוא ומדוחים הולכים ונשרשים בקרב ההמון, הַעֲמֵק וְהַשְׁרֵשׁ. עד אשר אם יאמר איש לבטלם, ולהסירם מלב בני ההמון, יסתכן לערער בו גם את מוסדות האמת והמישרים, כי אמת ודמיון, נכוחה וּמְקַסֵּם כזב מיוסדים בלב ההמון על אבן אחת.

אולם האם עקב זאת נצדק להוסיף לו עוד חדשים לבקרים משאות שוא ומדוחים, אשר תסתכן האמת בהסירם ובטולם? האם עקב זאת נשים לחק עולם להוסיף חטא על פשע בהורות לפני ההמון, הרבות והורות, תעתועי הדמיון ומחזות שוא ותפל אשר ירופפו עמודי המישרים מכובד משאם? — ואמרתם: כמה נוסף להמון תעתועים? — הן כל איש יודע כי ללמד לפני העם ולבני הנעורים תורת ה' ודרך הצדק והמישרים, הוא דבר העומד ברובו של עולם המוסרי ותקון המדות, והממלא ידיו בעבודת הקדש הזאת מחויב שיתקבצו בו כמה מעלות טובות פנימיות וחיצוניות, אשר בלחם איננו ראוי לנשת אל הקדש, כמו: כשרון הדעת וישרת השכל ושפה ברורה, ושיהיה בעל מדות טובות ובקי בלמודים בטוב טעם ודעת ושום שכל. אבל לא כן אנחנו עושים היום. המלמדים לא יבחנו, והמוכיחים לא יתנכו בתחלה לפני זקני העדה חכמי התושיה. והיה כל איש אשר משה ידו מחסרון דעת ותבונה, ונפשו ריקה אין כל, בלתי אם שבט נוגש בידו ועבר עליו הרוח להיות מלמד לנערים תורה ומוסר ודרך ארץ (אם גם אין בו בעצמו גם אחת מְשֻׁלֵּש־אֱלֹהִים), והתנודד אל אחת מערי ישראל, בזרועו יקבץ סלאים מעניי הצאן, ונשא את העדר אל אַחַד החדרים הצרים, מקום צלמות ולא סדרים, לרעותם במקל חובלים, ולנחותם

אמת ושקר

ולנהותם בדרכי לבו, כפי ראות עיניו, הצופות רק לשברו כל היום, כדבר הנביא: הלא הצאן ירעו הרועים". — וכן כל איש אשר הסכין מעורו את מוח קדקדו לפלפל בהקישים עקשים ובסברות מזוזות, ולהרכיב הרכבות מדמיון וחדות ומשלי אפר, הרחוקים מן התורה הטהורה והישרה אשר צננו אלהינו כרחוק דבר מן הפכו — והיה מטיף העם הזה, מבלי אשר ישימו זקני העדה בקורת לדעת מה טיבו של אדם זה, ואם כדאי והגון הוא לפי ידיעותיו ומדותיו ומעשיו למשמרת קדש כזאת. ואם יהיו המאשרים תועים ומתעים, הלא יהיו המאשרים מבלעים; ואף גם זאת שבקרב הימים לא יתנכרו עוד המוכיחים והמלמדים הטובים והישרים לפני הריקים והנבערים; ונגרע בזה חלק וכבוד העובדים עבודת קדש זאת בדעת ובתבונה, ובתם לב ונפש.

ועד מתי ינמשו רבים מעניי הצאן על ידי רועים המשחחים כרמנו? ועד מתי ישוטטו תמימי ההמון לשמוע דבר ה', ותשמענה אזניהם לרוב רק חלום ברוב ענין, או חזות קשה, אשר יבואו בקרבם כעצמים בבטן המלאה, ונפשם לא תמלא מהם, וכאומה לא יקחו אִתָּם הביתה מכל אשר הוגד להם?

מי יתן והיה לבב גדולי העדה ונבונה לפקוח עינים לראות כי כבר באה העת לגדור בדעת ובהשכל את הפרצים האלה, לבלתי יהיה עוד העם בעינינים הרוחניים ככרם עוזב באין גדר לו, אשר כל הרוצה יבוא ויעשה בו כאות נפשו; וכלוח שיש באין אדונים, אשר כל התפץ יכתוב עליו את כל העולה על רוחו באין מוחה. מי יתן וראו כי לא עת עוד לפנות עורף אל כל סדר, ולתת כתף סוררת לכל משטר נכון; ומה גם בעינינים גדולים ונכבדים אשר בנפשנו הם, מי יתן וקראו עצרה לבחור מקרבם חכמי תושיה אנשי אמת ושונאי חונף, אשר לפניהם יבִתֵּן כל מוכיח בשער, ועיניהם תהיינה פקוחות לבלתי תת אילים מהבילים לנשת אל הקדש. וכן יבררו ויצרפו גם את המלמדים לילדי עמנו, ויבקשו תחבולות לשים סדרים טובים ונכוחים בדרך הלמוד, ולא נהיה עוד לשנינה בכל כתבי העתים, ולסגוד ראש לכל דורש שלומנו ומוכתנו הבא לראית, ויתנהלו ילדינו לתורה ולמוסר

ולמוסר ולדרך ארץ, וכל העם יתנהל לאמו באורה אמת ומישור
הרצוי לאלהים ואדם.

יד Cap. XIV.

הַנְּפִישׁ

(א) נִפְּשׁ אִישׁ וּגְוִיָּתוֹ כְּשֵׁתִים נְשִׁים צְרוּת אִשָּׁה אֶל אַחֻתָּהּ:
(ב) בְּמֵלֶאֶת סֶפֶק נִפְּשׁוּ יְכָאֵב עָלָיו בְּשָׂרוֹ וְאִם בְּשָׂרוֹ לְבַד
יִשְׁבִּיעַ תְּאָבֵר עָלָיו נִפְּשׁוּ. (ג) בֵּית כְּלֵא לְנִפְּשׁ גֵּו הָאָדָם
וְחַמֶּשֶׁת חוּשָׁיו הֵם חֲלוֹנוֹתֶיהָ. (ד) הַנְּפִישׁ רוּחַ חַיִּים לְגֻוִיָּה
וְהַחֲפִץ רוּחַ חַיִּים לְמַעֲשֶׂה: (ה) בְּכֹלֹת הַגֻּוִיָּה וְכֹתֶם הַמַּעֲשֶׂה
יִשְׁפּוּט רוּחוֹתֶם אֱלֹהֵי הַרוּחוֹת. (ו) בְּאֵין לֵב מִבֵּין מַה־תִּשְׁמַע
הָאָזֶן וּמִבְּלֵי נֶפֶשׁ מִשְׁכַּלֶּת מַה תִּרְאֶה הָעֵין. (ז) הֵנוּ בְּלִי־נִפְּשׁ
יִוָּרֵד לְשֵׂאוֹל תַּחֲתֵית וְעַמְּהָ עַד שְׁחָקִים יִרְקִיעַ. (ח) רַב־תַּעֲלָמוֹת
תִּגְלִינָה לְנֶפֶשׁ לֹא שָׁמַעְתָּן אֶזֶן וְעֵין לֹא רָאִיתָן. (ט) יָקָר
לְמִשְׁכִּיב הַלֵּךְ־נֶפֶשׁ אִם גַּם מִשְׁמֵן בְּשָׂרוֹ יִרְוֶה מְגִהוֹ: (י) כְּאִישׁ
יִהְרֹם בֵּיתוֹ הָרוּם וְלֹא יִחְמוֹל: (יא) אִם יִבְטַח לְמַצּוֹא שֵׁם
מִטְּמוֹן כְּרִי בְּנוֹתֵלוֹ טִירַת כֶּסֶף: (יב) וְכַמוֹשֶׁר אֲדִיר יִזְעַע
בְּקִרְבוֹת אֶרְצוֹ לְמַעַן תִּרְחִיב גְּבוּלוֹתֶיהָ. (יג) כֶּתֶם פָּרַח וְצִיץ
וְנִשְׁלַ אֶרֶץ אִזּוּ יִגּוֹב פְּרִי תִנּוּבָהּ: (יד) בְּנִוַע גִּוּוֹ וְנָרִץ בֵּית
חֲמֻרָנִי אִזּוּ תִפְרַח נִפְּשָׁנוּ כְּחַבְצֵלֶת. (טו) רוּחַ חַיִּים אֱלֹהִים לְרוּחוֹנֵנוּ
כִּלְתוֹ גַּם הִיא מֵאֵין וּפְעֻלָּהּ מֵאִפְּעַע. (טז) שָׁמֵן חֲמוֹר עַל שְׁמֵרֵי
הַנְּפִישׁ בְּבִשֶׁר הָאָדָם.

כל תפארת האדם וכבודו וחסן ערכו הם בנפשו, חלק האלהי ממעל, הכוללת את כל יפי העולם הקטן הזה בכשרונותיה וחמודותיה אשר אצל עליה אלהי הרוחות לכל בשר. ועל כן יכנה אותה המלך החסיד בתהלותיו בשם „כבודי“ או „יחידתי“ וכדומה. והנה פה מקום אתי להעיר על פסוק ב' ו' בתהלות מ"ו: „אִמְרַתְּ לַה' אֲדַנִּי אַתָּה טוֹבֹתֵי בַל עֲלִיךְ, לְקְדוּשִׁים אֲשֶׁר כו', אֲשֶׁר לִפִּי דַעַת רֹב הַמִּבְּאֵרִים יִחַסַר בַּפִּסְוֹק הַרְאִשׁוֹן נוֹשֵׂא הַמַּאֲמֵר, וְהוּא כְמוֹ אִמְרַתְּ נַפְשִׁי. וְהֵרַב הַמִּתְרַגֵּם הָאֲשֶׁכְנֹזִי מִפֶּרֶשׁ מִלַּת אִמְרַתְּ כְמוֹ אִמְרַתִּי. — וְאֲשֶׁר אֲנִי אַחֲזֶה לִי שֶׁהַפִּסְוֹק הַזֶּה מֵלֹא וְשֵׁלֵם לֹא תַחֲסֹר כָּל בּו, כִּי הַפֶּעַל אִמְרַתְּ, מוֹסֵב עַל הַשֵּׁם טוֹבֵי תִי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא הַמַּאֲמֵר אֲשֶׁר יִכְנֶה בּו הַמְשׁוֹרֵר אֶת נַפְשׁוֹ, בְּאֲשֶׁר הִיא הַחֶלֶק הַטּוֹב וְהַנִּכְבָּד בְּאָדָם, וְכוּלְלַת כָּל יִקַּר תַּפְאֲרָתוֹ וְחִסְן עֲרֻכּוֹ, וְיַעֲן כִּי בִשְׂרֵי הַזֶּה יִדְבַר בִּיקְרַת הַנֶּפֶשׁ וְרוֹמְמֹתֶיהָ וְאֲשֶׁרֶה בְּשִׁבְעָה שְׂמֵחוֹת אֶת פְּנֵי אֱלֹהִים חֲלָקָה וְנַחֲלָתָה, עַל כֵּן בָּחַר לִכְנֹתָהּ פֶּה בְּשֵׁם טוֹבֵי תִי וְכֵן בַּסּוּף מְזַמֵּר זֶה יִקְרָאנָה כְבוֹדִי, כִּדְרָכּוֹ לִכְנֹתָהּ גַם כֵּן „יחידתי“, „חיתִי“.

ונאווה מאד השם טובתי, לנפש אשר היא הנושאת לכל טוב האדם ויקרו. וכן יאמר המשורר הזה במזמור ק"ג: „לְדוֹד בְּרֻכִי נַפְשִׁי אֶת ה' — — — הַמְשִׁבֵּעַ בְּטוֹב עֵדִיךְ“. ולפי דברי זה יהיה איפו פי' הפסוקים וסדרם כך: אִמְרַתְּ טוֹבֵי תִי (ר"ל נפשי) לה' אֲדַנִּי אַתָּה — (פי' אתה אדון הכל) בַּל עֲלִיךְ (אין דבר נעלה ממך כי על כל נעלית) לְקְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וְאֲדִירִי (אִמְרַתְּ) כָּל הַפְּצִי בָּם.

[דוח טפריכסט, ויינץ בעסטט, לופ טוויגן דוח ביוט ויין הסר, ניכטט חיוט חיבער דיק. לוח דטן הייזיגטן חוץ ולנדט חונד (טעהלבעטן) (טפריכסט דוח) פון ויין זעהטן חיוט נאך מיהנטן]. —

מו. Cap. XV.

הָאָדָם

(א) בֶּן אָדָם בְּתוֹךְ הָעֵת בָּאתָ עָלַי אֶרֶץ וּבִקְרַב הָעֵת תַּעֲזֹבֵנִי: (ב) תָּבוֹא וְלֹא תִדְרַע רֵאשִׁיתָהּ תִּלְךָ וְלֹא תִבִּין אַחֲרֵיתָהּ: שְׁבַתְךָ

(ג) שִׁבְתֶּךָ בְּתוֹךְ הָעֵת כְּשׁוֹכֵב בְּלִבָּיִם בְּאֵין שָׁפָה וְחָף לֹו :
 (ד) לְפָנֶיךָ נִגְזָו וְעִבְרוּ גְלִים וְאַחֲרֶיךָ מִשְׁבְּרִים דְּכִים יִשְׂאוּ: (ה) תְּבִישׁ
 יָמִין וְשִׁמְאֵל וְאֵין מְגִיד אַחֹור וְקָדֵם וְאֵין מִשְׁמִיעַ: (ו) תִּשׁוּב
 תִּתְּפֵלֵא עַל־מָה שׁוֹא נִקְרֵאת תַּחֲתוֹר לְמִצּוֹא תַּחֲדָה וְאֵין פּוֹתֵר :
 (ז) לְעֵינֶיךָ יִרְמוּ גְלִים יִתְּנִלְגְּלוּ תַּחַת שִׁאָה וְאֵינִימוּ: (ח) עוֹד מְעַט
 וְגִרְפוֹךְ גַּם אֶתָה וְהַפֶּךְ לִלְהָ וְאֵינֶךָ: (ט) אֵל תִּקְנֵא בְּשִׁרְיָדִים
 בְּיוֹם הַלְקַחְךָ כִּי כְמוֹךְ לֹא יִמְצָאוּ פֶשֶׁר הַחַיִּים: (י) חֲכַמַת אֶרֶץ
 אֲמָרָה לֹא בִי הוּא וְתִבְנוֹנַת גִּבֹּר תִּקְרֵא אֵין עֲמָדִי: (יא) עַל־גֵּן
 שְׁכֵן־אֶרֶץ וְרַעָה אֲמוֹנָה כִּי הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יִרְאֵם בְּן־חֲקוֹף :
 (יב) קוֹמָה רֵאָה חַיִּים בְּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָךְ וְהִתְעַנַּג עַל־יְי כִּי עֲמוֹ
 מְקוֹר אֹור: (יג) אֲשֶׁר תִּנּוּחַ לְיוֹם צָרָה בְּקִדּוֹר עֲלֶיךָ שְׁמִים :
 (יד) אֵילַת אֶהְבִּים תִּקְוָה לְךָ תִּנְחוּמִיָה יִשְׁעִשְׁעוּ נִפְשֶׁךָ: (טו) כִּי
 לְמָה תִשׁוּטֵם עַד בּוֹא יוֹם פְּקוּדֹתֶךָ וְכִסֶּה עֲלֶיךָ פְּנֵי־תַהוֹם: (טז) מָה
 שְׁתִּיָה הוּא שְׁתִּיָה עֲלִיו לֹא תוֹסִיף וּמִמְנוּ לֹא תִגְרַע מְאֻמָּה: (יז) כִּי
 מִצּוֹת הַמֶּךָה הִיא יוֹצֵר הַכֹּל וְיִי אֲמַר לְשִׁכּוֹן בְּעַרְפֶּל: (יח) הָאֲמַת
 לֹאל מִסִּתֵּר וְהָאֲדָם בְּאֲמוֹנָתוֹ יַחִיה: (יט) שְׁכֵן־אֶרֶץ אִיפוֹ וְרַעָה
 אֲמוֹנָה כִּי בִרְתָה אֶךְ הַכֹּל כָּל אָדָם סִלָּה: — (כ) מָה קִטְנַת בְּכַל
 גְּדֻלָּה לְעַמַת הַכֹּל וְמָה גְּדֻלַּת אִם גַּם קִטְנַת אֶתָה חֵלֶק הַכֹּל. (כא) בֵּין
 בְּנֵי הָאָדָם הִיָה לְאִישׁ וְכַמּוֹל עַל־יֵאֱמוּ מוֹל הָאֱלֹהִים.
 (כב) קוֹמִמּוֹת הַצִּיב אֱלוֹהִם אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶץ רֵאֲמֵר הַבִּיטָה אֶל־עַל
 וְאֵל גְּבַהֵי שְׁמִים תִּשׁוֹר רוֹחֶךָ. (כג) בְּן־לִיָה תוֹחַל בִּיצָה וְאָדָם
 בִּיקֵר לְתִשְׁעָה יִרְחִים. (כד) הָאָדָם בְּרָצוֹנוֹ הוּא גְלוֹי עֵינָים וּבְרָצוֹנוֹ
 עוֹר מְגִישׁ קִיר: (כה) בְּרָצוֹנוֹ חֲפְשִׁי הוּא וּבְרָצוֹנוֹ עֶבֶד בְּרָצוֹנוֹ
 אִישׁ יִשֵּׁר וּבְרָצוֹנוֹ נָבֵל. (כו) רַב־מִתְנוֹת בְּאָדָם מֵאֱלֹהִים וְאוֹמֵן

סָכַל יִבְלַע כְּלֵהֲנָה . (כו) לִב־אָדָם כִּילֵד רַךְ רָנַע יִתְאוּנָן וְרַנַּע
 יִתְרוּנָן . (כז) הָאָדָם יֵשֶׁר עֲשֵׂהוּ אֱלֹהִים וְהוּא נְתִיבוֹתָיו עֲקֹשׁ
 לוֹ : (כח) עַל־כֵּן גַּם תּוֹרַת הָאָדָם מְלֵאָה מִסֵּד סִיגִים וְעַד־מִתִּי לֹא
 תּוּכַל נִקְיוֹן : (כט) עַל־כֵּן יִקְשׁוּ רַבִּים כִּי תַעֲתְעִים עַל כָּל אֶרֶץ
 וְרַבָּה מִכְשָׁה : (ל) אֲשֶׁר אִם תִּקְיֵן דוֹר רֵאשׁוֹן וְשִׁמְם לְאֲשֶׁר
 נְהִיָּה וְקַדְמוֹנִים אֲחֻזוּ שְׁעַר . (לא) רָשַׁע לְמוֹמָה כִּי יִתְחַבֵּר
 וְהוֹלִיד כָּל זֶרַע מִשְׁחִית דְּמִינָהוּ : (לב) עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים
 אֵין נוֹרָא לְאָדָם כְּאָדָם תַּחַת־כְּלֵה־שָׁמַיִם . (לג) אִם דַּעַת תִּקַּר
 מִעֲשֵׂי־חַפְצֵת הַבְּיָנָה לְפַעֲלוֹת אַחֲרִים : (לד) וְאִם לְפַעֲלוֹת אַחֲרִים
 חַפְצֵת הַבִּיָּן תִּקְרָא עַל־לוֹתֵיךְ אֶתָּה . (לה) תָּאִים וְלוֹלִים לְרֵאשׁ
 כָּל גֵּבֶר וְלִכְר לִבָּב חֲדָרִים וְזוּיֹת עַד־כֵּן בֵּין תְּבִין אֶת אֲשֶׁר
 לְפָנֶיךָ . (לו) הַתְּבוֹנָנְךָ בְּבְנֵי הָאָדָם תִּתְאַלְפֶּךָ דַּעַת יוֹתֵר מִסְפָּרִים
 הַרְבֵּה . (לז) הִיָּה בְּתוֹכֶם חֲרָשׁ שׁוֹמֵעַ עוֹר וְעֵינַיִם לוֹ אֵלֶם וְלוֹ
 לְשׁוֹן מְדַבֶּרֶת .

מיום אשר החל לב האדם לראות חכמה ודעת, החל גם לחקור
 על תוצאותיו ועל תכלית חייו על הארץ. וכבר נחפשו על ידו כל
 מרחקי ארץ, נבעו לו רבבות מצפוני הטבע אשר על כרובת ילד,
 נגלו לו תעלומות מהשכיח ומטמוני מסתריה עם חקיהם ומשטרם
 הנפלאים, — ובכל אלה לא הצליח עד כה לדעת למצוא פתרון החידה
 מה משפטו ותכליתו בניא החויון הזה, אם גם רוח סבינתו יענהו כי
 הוא הפותר ואין בלתו ביצורים. יודע הוא את תכונתו ואת תכונת
 הטבע סביבו; אולם החווה והחויון עומדים כמשתאים זה לעמת זה
 מבלי דעת והבין עד תכונתו יחס האחד אל רעהו, מאין בואו ואן
 לכתו? איזו היא המעלה אשר נועדה מכון לשבתו בסלם הטבע ומדרגות
 יצירה לרכבותם וחליפותיהם? בשכלו רמים כאל ישפוט, מאד נעלה

ונאדר הוא על כל סביביו, תחתיו שחחו רבבות ילדי הטבע כלם; אולם בחמרו קרוב הוא לכל בהמות שדי וחיתו יער, ועוד נגרע ערכו מאלה ברוב הדאגות והעמל, ובמצוקותיו הבאות לו גם מצד רוח בינתו, עד שהחליפו חכמי הקדם שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא. וכבר נלאו רבים חכמי חרשים לפתור החידות האלה, אולם דבריהם מתנגדים המה איש אל רעהו ורבה המכוכה. והיטיב מאד חכם אחד (Pascal) את אשר אמר: לא טוב הראות לעין אדם איך נמשל הוא כבהמות, מבלי הראות לו גם את רוב גדלו; ורע עוד מזה הוכיח לאיש את רוב גדלו מבלי הראות לו גם את שפלותו. ורע מזה ומזה להסתיר מעיניו גדלו ושפלותו גם יחד, אמנם טוב ומועיל מאד לאדם לדעת את ענין שני אלה גם יחד.

אולם זאת האחת היא נחמתנו אשר תשגבנו תמיד, כי החידות האלה אשר תתאמץ בינת אדם לפתור, הן הנה המוכיחות על גודל מעלת נפשו ורוחו. וכן התדמותו בעיני החמריים לבהמת השדה, גם זאת אות ומופת על יקרת נפשו שהיא נשגבה ולא בחלקי הגו והרכבתם תמצא מולדתה. כי סוף דבר הלא הוא האדם ואין בלתו אשר מימי קדם מלא פני תבל אורה והשכל, ומדורות עולמים הציב ציונים לפרי חכמתו, ותהלתו וכבודו מלא כל פני הארץ. הוא לבדו בנאונו ותכונתו ירכב על במתי הבריאה עד שכל צאצאיה נראים כמוכנים אך לצות לזה (נרכות ו' ע"ג). כמעט ירכב על כרוב השכל, ירא על כנפי החכמה — והנה הוא בודד בסרומיו, אין על עפר משלו, ומכל מלוא הבריאה אין אחד אשר יתחרה אתו, יחד תכו לרגליו כל צאצאי הטבע כלם!

האלהים ערך את מערכי הטבע וצאצאיה מדרגות מדרגות, הנעלות אחת על רעותה והולכות ומתקרבות אל מעלת האדם העומד ממעל לכלנה כשליט עליהן. בדומים — מן עפר המות עד הרוח הצה בעל הכנפים; בצמחים — מן האזוב אשר בקיר עד הארו החסון בלבנון; בחיים — מן הרמש הדק המחלק נחלה את רבבות אחיו באגל מים קטן עד השנהב הגדול הנערץ והנורא. ונשגב על כלם האדם, המכלכל ברוחו את כל הגלוי ומביט בעין שכלו גם שמץ מן הנסתר והנעלם, באשר הוא מרום קץ העולם החמרי וראשית העולם השכלי.

בנויתו כלילת יופי הוא מוצב ארצה כנבול ותכלית לממשלת
 השבע; בקוממיות עמדתו נצב הוא כציון מורה אל נבהי מרומים ואל
 גבוה מעל גבוהים השומר עליהם; ורוחו, נשמת שדי אשר תבינהו, היא
 הנבול בין הארץ ובין השמים, תכלית החשך וראשית האור, סוף
 ממשלת החומר וראשית ממשלת השכל. בכח הרוח בת אלמות הזאת
 נתנה לו היכולת להוסיף על שלימותו, לעלות במעלות הצדקה ולהתרומם
 על במתי הדעת והחכמה, ולהתקרב יותר ויותר אל מעלת האלהים,
 אלהי הטוב, מקור השכל, וארון הכל.

 Cap. XVI. טז

 הַחַיִּים

(א) כְּזֶרֶם עֹבֵר יְמֵי הַחַיִּים אֵין מַעְצוֹר לְשִׁטְףָּ שְׂבָלְתוֹ :
 (ב) עַל־כֵּן מְדֵי עֵבְרוּ שְׂאֵב וְאֵל תַּחֲשׂוּךְ וַיְרוּךְ מֵיִם נְאֻמָּנִים .
 (ג) חַיֵּי הַחַוָּה אֲךְ פְּרָגַע וְרַגַע הַחַוָּה אֲךְ הוּא חַיִּינוּ . (ד) הַזֶּקֶר
 רַגְעִיק מַכְתָּם כִּי כָל רַגַע בְּחוּט לְאָרֶג הַחַיִּים . (ה) אֵל הַתֵּן
 לְרִיק רַגְעִיק אִם לֹא לְקַחַת דֵּי־מַכְרָם מְחִירָם . (ו) אֲךְ צֵל יְמֵי
 אָנוּשׁ עַל־י אֶרֶץ וּלְבַד בְּתַבּוּנוֹת בְּפִי יִרְאֶה חַיִּים . (ז) מַעֲלִילִי
 אִישׁ וּפְרִי כְּפִיהוּ הֵם הַמָּה מֵדַת יְמִיהוּ . (ח) אָמְנָם כִּי הַחַיִּים
 הַמָּה הֶבֶל לְמַרְדְּפֵי רִיק וְהֶבֶל . (ט) תַּחַת הַתְּרַגְּוֶה לְלֹא־יוֹעִיר
 עַל יָמִים אֲבָדוּ בֵּין תְּבִין לְשִׁמּוֹר אֶת הַבָּאִים לְקַרְאֲתָהּ . (י) רַב־
 אָדָם חוֹלֵם לְיָמִים רְחוּקִים וַיְשׁוּשׁ יְמֵי הַחַוָּה : (יא) כִּי זֶה דְרַכְּנוּ
 כָּסֵל לָנוּ עֵתוֹתֵינוּ אֲתֵנוּ נִתֵן לְרִיק וַיְמִים עוֹד אֵינָם נִקְדִּישׁ לְחַכְמָה
 וְתוֹשִׁיָה

וְתוֹשִׁיָהּ. (יב) עַם זְכוּרֹן תִּימִים שְׁעֵבְרוּ נַחֲיָה מִשְׁנֵה חַיִּים.
 (יג) הַהוּא לְאָדָם הוּוּהוּ וְעָמַל וְהֶעֱתִיד מַחֲלַת תּוֹחֲלַת וּרְעִיּוֹן רוּחַ:
 (יד) עַל־פֶּן לֵב הָאָדָם לְעֵבֵר יִהְיֶה בְּאַהֲבָתוֹ יִהְיֶה תָמִיד:
 (טו) כִּי זָכְרוּ אֱלֹוֹי קוֹרָא בְּשִׁיר מְלִיל וּכְקוֹל אֱלוֹף נְעוּרִים מֵאַרְץ
 מֶרְחָק. (טז) הַחַיִּים כָּמוֹ קָרַב עִם הַמְּקָרָה וְהִפְנֵעַ וְצָבָא לְאַנּוּשׁ
 יָמָיו עָלֵי אֶרֶץ. (יז) הַחַיִּים פְּקָדוֹן בְּיַד בַּל אָדָם עָדֵי יִדְרֹשְׁמוּ
 אֱלֹהִים חַיִּים. (יח) אִם הַחַיִּים בְּעֵינֶיהָ בְּחַנִּים יִנְקוּפוּ הֵן לֹא
 כָּל הָאָדָם אֶל גִּיל נִקְרָאוּ: (יט) כִּי יֵשׁ קְרוּא לְחַג אֶף לְשֵׂאת
 מֶרְחוֹ וְאַחֲרִים בְּעָמְלוֹ יִמְלָאוּ נַפְשָׁם: (כ) הִנֵּה כִי כֵן צִהַל חַחְמוֹר
 כִּי נִקְרָא גַם הוּא אֶל זָבַח מִשְׁפָּחָה: (כא) אוֹלָם נִקְרָא אֶף
 לְשֵׂאת עַד שְׁכֻמוֹ רַב־אֶכָּל שְׁמֹן וְיִין: (כב) וַיְהִי עָמַל מְנַת
 חֲלָקוֹ וְכוֹסוֹ וְאַחֲרִים עַל יִגִּיעוֹ הַתְּעַנְגּוֹ. (כג) הַחַיִּים הַמְּיוֹנָם
 כִּי־רִיעָה אַרוֹנָה מֶרְקֻמוֹת שׁוֹנוֹת: (כד) גַּם מִזֵּב גַּם רַע יִשְׁתַּרְגּוּ כָמוֹ
 מִשׁוֹשׁ וְעֵצָב יִתְנַגְּשׁוּ יַחַד. (כה) אֶל מִסַּע עַל יָם נוֹרָא אֶעְרָכָה
 אֶת חַיֵּי הָאָדָם: (כו) יַד אֱלֹוֹהַ תִּאֲחִזוּ בְּמִשׁוֹמַת תִּנְהַג הָאֲנִיָּה
 סַעְרָה. (כז) כְּאֶל־בֵּין נִבְכִי־יָם נַחְתוֹר נַעֲבוֹר אֶת דְּרָף הַחַיִּים:
 (כח) לְאֵלֶּה יִשָּׁב אֵל רוּחַ נְדִיבָה וְרוּחַ זֹלַעְפוֹת לְאֵלֶּה: (כט) אֵלֶּה
 יוֹלִיף כְּעַל שְׁמֹן וְאֵלֶּה עַל מִשְׁבָּרִים יִקְלַעְמוּ מִרַעַם יָם וְשׂוּא
 גִּלְיוֹ: (ל) אוֹלָם אֶל חֶף אַחַד יִנְהַגְנוּ כְּלָנוּ אֶל חֶף מְנוּחַת עוֹלָמִים
 שָׁם יַעֲדְנוּ. (לא) בְּנֵי אָם עֲבוֹר חִפְצָתָ בְּשׂוֹבָה וְנַחַת אֶת יָם
 הַחַיִּים וְשׂוּא דְכִיוֹ: (לב) לְחַתוֹר לְשׂוֹב אֶל חִפּוֹ בְּהִשְׁקָמוֹ וּבְבִטְחָה
 בְּיוֹם מוֹעֵד: (לג) הַשְּׁמֵר לְבָלִי יִשִּׂיאָה גְאוֹן לְבָהּ עַת יַחְנִיף
 בְּחֻלְקוֹת לָהּ רוּחַ צַח עֲדָנִים: (לד) הַזֹּהֵר לְבָלִי יִרְף לְבָהּ

ה ח י י ם

בְּהִתְגוֹרֵר עָלֶיךָ סֵעָה וּסְעָר: (יה) הַשָּׁגַב בְּאֱלֹהִים תָּמִיד וַיְהִי
 צָדֵק לְמִשׁוֹט רַךְ תִּקְוָה גַם תִּרְנָנָה: (יז) הַמָּה חֲלִיפּוֹת יִשְׁאוּנָה
 יוֹבִילוֹךָ בְּטַח אֶל אֶרֶץ הַחֶפֶץ. (יח) הַחַיִּים לִבְנֵי הָאָדָם פְּשִׁיחָה
 הוֹרַע וְתוֹבוֹאֲתָם לְעֵתִידוֹת הַנֶּצַח. (יח) פִּילָדִים מִחַיִּים קִירוֹת
 חֲנִיזוֹת יִבְנוּ לָמוֹ בְּזַעַת אַפָּיִם: (לט) גַּם מִכָּרֶם גַּם קִנְיָנָם אֵךְ
 מִשְׁחָק לָמוֹ סִחָרִם וְאַתְנָנָם אֵךְ שְׁעֵשׂוּעִים: (מ) יִשׁוּבוּ לַעַת עָרֵב
 יַעֲזוּבוּ מִעֲבָדֵיהֶם וְכֹל כְּלֵי הַקָּמָן וְרַעֲבִים יִמְחֶרוּ הַבֵּיתָה:
 (מא) פָּכָה גִדְמִינוּ בְּלִנּוּ בִימֵי חַיֵּי הָעֹמֵל עָלֶי אֶרֶץ: (מב) פָּכָה
 נִשְׁלִיךְ אִישׁ אֶרְלִי חַיִּיהֶבְלוֹ בְּעָרוֹב עָלֵינוּ שְׁמִשׁ חֲלָדָנוּ.

* * *

אחר שהיום השביעי התקדש מאת האלהים, שבו כלה את כל
 מלאכתו בבריאה, על כן היה לבני האדם לחק עולם לדורותיהם
 לספור את ימי חייהם הכללי שבעה שבעה, וזכר לשבעת ימי
 המעשה. וכן בצאת ישראל מצרים והחל להיות לגוי וממלכה
 לברו, נצטוו מפי הגבורה על ידי מחוקקנו לספור גם את שנות
 חיי הגוי בכלל שבע פעמים שבע שנים, שהן השממות והיובלות,
 ולקדש את היום או השנה המנביל את המספר שבעה. וכפי
 הנראה מכתה"ק התחיל המספר שבעה להיות מקדש משבעת ימי
 הבריאה ומעלה, עד שנתגלגלה השיבותו גם לרבים עמים אחרים
 הקדמונים. כמו המצרים הערבים והפרסים (עין מה שכתבתי מזה
 הענין בכאור שבעה עינים שבזכריה נ' ט' בספר באורים חדשים
 לחותני הרב אד"ם הכהן יהיה, דף צ"ד). על כן בכל מקום
 שאתה מוצא בכתבי הקדש את המספר שבעה מוגבל לאיזה מצוה
 וחק, אין ספק שיש לו עוד כונה והוראה כללית חשובה ונכבדה
 בחקות החיים של הגוי המצווה. וכן גם ספירת ימי העומר וספירת
 השנים לשממות וליובלות במספר שבעה, יש לה בלי ספק גם
 כונה ותכלית כוללת אשר מפאת השיבותה הוגבל לה המספר
 שבעה

שבעה. והוא — ללמד את העם לספור את שנות חייהם אחת לאחת למצוא חשבון; והתכלית בזה שיהיה לנוכח עיני כל איש כי טפחות נתנו לו ימי החיים על הארץ ולא במתו יקה הכל, והונו לא ירד אחריו, אשר על ידי זה יתרחק מעושק, ונלוז, מגזל וקנאה, ודומיהם מן הפשעים שמקורם התאוה והבצע. וכן יעוררהו ענין זה למצוא חשבון הנפש, להיות מהיר לעשות צדק וחסד, ולהשלים את כחות נפשו להשכיל ולהועיל, איש כערכו וככשרונו אשר חננו ה', כעין שאמרו חכמינו ז"ל בדרך מליצה, היום קצר והמלאכה מרובה ובעל הבית דוחק (לכונן פק' ב' משנ' כ'). וכן יבוא על ידי זה להוקיר את רגעי חייו ולא יבלם לריק והבל, כי אך ישתדל תמיד לסכון במ אם לחכמה או לתועלת.

אמר חכם אחד בשם חכמי הטבע, שכל הגופים הנמצאים בכדור הארץ, גם היותר קשים בכללם, כלם ספוגיים המה במאד מאד, עד שאם היה ביכולתנו לצרף ולצמצם את כלם יחד עד התלכדם להוטר מוצק, מבלי השאיר כל נקב וחלל דק ואויר מבדיל בין חלקי הרכבתם, כי אז היו נקבצים כלם ברבוע קטן (קוביק) אשר יכול במדתו רק איזה רגלים. הנה כן הוא בעולם החמרי, וכן נוכל לומר גם על עולם המוסרי, על חקות חיי האדם ועניניהם כלם: שאם נברר משנות חיינו שעברו עלינו רק אלה. הזמנים והמועדים אשר ראינו בהם היים נאמנים וטובים, חיים של תועלת כראוי לחי בעל נפש משכלת, ונצרף אותם כאחד, אזי אבלה עלינו נפשנו לראות, כי אך שנים או ירחים או רק ימים אחדים חיינו עלי ארץ לטוב ולמועיל, וכל יתר החמון הרב משנות חיינו כלו ישא רוח יקה הבל!

אי לזאת צָנוּנו מחוקקנו אבי הנביאים לספור את כל חיי אומתנו בכלל, הימים והשנים, ולהציב לנו ציונים על דרך החיים אשר יזכרונו חובות נפשנו הנאצלת עלינו משמים למצוא חשבון, והנביל לזה הענין הנכבד מפאת תוצאותיו, את המספר שבעה החשוב ומקודש לבני האדם בזכר שבעת ימי הבריאה, וצונו עוד לעשות את הזמן המשלים את המספר הזה מקרא קדש — לשבתות, אשר בהן יהדל האדם ממלאכתו ועסקיו בעניני התבל ויוכל להפנות לכבו

לבבו אל עניני הנפש ולחשוב דרכיו ועלילותיו בענינים יותר נכבדים, המוכרחים לו באשר הוא בעל נפש משכלת. וכן דבר השמטה בשנה השביעית שבת שבתון לארץ ושוכניה, לקרוא את כל דברי התורה באזני כל עדת ישראל האנשים והנשים והטף, להפיק מחיה לאביוני אדם וגם לבהמת וחית הארץ ולשמוט יד לבלתי נגוש איש את אחיהו על חוב. וכן השנה אשר תמלא את המספר שבע פעמים שבע שנים נתקדשה בעמנו לקרוא דרור וחופש לכל יושבי הארץ ולהשיב כל איש אל אחותו ואל משפחתו.

ואולי לזאת נתיחס השיר הצ' מספר התהלות למשה מחוקקנו, באשר בו יבואר ענין ותכלית ספירת ימי החיים, כאמרו (פסוק י'): "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון". ואחרי תארו לפנינו את קוצר ימי החיים אשר נתנו טפחות לנו, יפלל לאלהים שישים לנו כח עינינו תמיד את מדת ימי חיינו, למען נדעה נרדפה לדעת למצוא חשבון ולעשות את כל המופל עלינו, ויאמר (פסוק י"ב): "למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה". כי הבערות והסכלות הן על פי הרוב רק תוצאות העצלות ורפיון ידים והעברת המועד מיום ליום לעשות את הנדרש מאתנו לקנות חכמה ולהשתלם וללמד ידינו לכשרון המעשה. וכמו שאמר אחד מחכמינו הקדמונים ז"ל בדרך מליצה: "חסוף ואכול חסוף ושתה דעלמא דאולינ מניה כהלולא דמיא" (עירובין כ"ד).

יז • Cap. XVII.

מִיב וְרַע

- (א) רַבִּים יִתְאַוְּנוּ עַל מַר גּוֹרְלָם וּבְנַפְשָׁם עֲזָרוּ לְרַעָה :
- (ב) לָכֵן אִם בְּמוֹקֵשׁ בָּזָה בְּנֵי נִקְשֶׁת עֲשֵׂה זֹאת אִיפּוּא וְהַנְּצֵל :
- למה

(ג) למה תבלה עתה בעצבת לא-תועיר קרבה אל נפשך גאלה:
 (ד) לכל מקרה ופגע יערכוך שים גא ידך על לבך: (ה) ושאל
 לך מי סבב הרעה והשב אמרי-אמת נפשך: (ו) אם בא
 במהלך רישך שאל מאין באו: (ז) אולי התרפית אהבת
 עצרה נהנת הליכות ביתך בשגיון בשפלות ידים: (ח) עורה
 למד ידיך לעמל וכשרון המעשה ונאזר משחת נפשך כי אתה
 הנואר: (ט) אם איש מכאובות נהיית ונגוע-חלי שאל מה-
 זה ועל-מה-זה: (י) אולי רדפת תאוה וחשק ותפתח פיה לכל
 מותר: (יא) כי אז שים גא מעצור רוחך וכלכל צרכך במשפט:
 (יב) גאל נפשך ונושעת כי גואל זולתך לא אדע: (יג) אם נרדף
 הגך שנאה תלמוש עיניה לך ורבה משטמה: (יד) חקר-נא
 על-מה-זה אולי מהיר-חמה הגך איש-תכבים או נבהל לנגמם:
 (טו) קומה וגאל נפשך כי אין זולתך לגאול: (טז) שמר אמונים
 אף תצור שלום בפר ותכפר עונתך גם אתה: (יז) ראה כי
 חליתי פניך שלישים במועצות ודעת: (יח) שים ידך על לבך
 לכל איד ומפגע ומנפשך אל תבחד דבר: (יט) ובטחת כי יש
 תקוה לאחריתך כי תשבור פה ונמלמל: (כ) כי פעמים רבות
 נבקש נסבה לאיד מחוץ והיא בקרבנו יושבת פנימה: (כא) נחנו
 נוארנו סלף דרבנו ועל אחרים יזעף לבנו. (כב) אם נצתה אש
 בביתך הלא היא תאיר לך לכבותה: (כג) בעותי אלוה כי יערכוך
 המה יורוך דתקן עונתך. (כד) הטוב בכל רע והרע בכל טוב
 הוא שלעמת שבאו כן ילכו למו. (כה) יתרון לרעה עוברת מן
 הטוב אשר בצל ולא יעמוד. (כו) יתרון לרע יוצא מסקור הטוב

מן הטוב שיוצא ממקור הרע. (כו) אם לא תאנה אליך רעה
 אשריך כי רב טוב מצאת. (כח) לרעה נקלה הט שכבם
 שאנה דומם: (כט) פן תכעים לבך תמרוגים ומררות תמצא
 בה חדשות לרגעים. (ל) מרעה מגלה אל תחת ואל ירך לבך:
 (לא) אולם מרע נעקם הוהר ושמור נפשך מאד. (לב) ביום
 טובה ירא הרעה אולי אורבת אחר כתלך. (לג) דמי אוי למי
 אבוי לאיש רפה כחלב מישאת בידו. (לד) אמלל שבעתים
 איש יכף ראשו פאנגמן אל כל מקרה ופגע: (לה) מאין פת
 לו הרקקראתם לב סבל ועצר רוח. (לו) צפון בכל רעה שמץ
 טובה ימצאוהו כל חכמי לב. (לז) טוב לאדם רעה חולה
 מרעה נשקפת לבוא: (לח) כי לשוד שכבר בא יש מדה וחק
 ואין קצה לפחד משכר. (לט) יש שמח לדבר שמור לרעתו
 ומפחד מדבר ומובתו בו.

יח. Cap. XVIII.

עֲצֵלָה וְחָרִיצוֹת

(א) מרים רגליו ממשכבו לאחת אחת לא יגדיל גם בודיו
 תושיה. (ב) מחר מחר יקנה עצל חכמה ותיום עוד ישנה
 באולתו. (ג) מחר מחר יום עבודה לעצל ותיום יום שבתון
 יום מרגוע. (ד) למשא על נפשו עצל והוא רובץ תחת משאו.

(ה) כֹּל יְמֵי עֲבוּדָה יַחְלֹשׁ עֲצָל וּבֹא מוֹעֵד וְשִׁבְתָּ וְשָׁב לְאִתְּנוּ .
 (ו) אִם תִּסְבֵּין בְּעֲצָלָה וּמַרְדַּ גְּזֵף בָּךְ וְשִׂאֲרָךְ לֹא יִסּוּר לְמִשְׁמַעְתָּךְ :
 (ז) הֵן גְּבִיר שִׁמְתָהוּ לָךְ וּלְךָ אִיפּוּא מִה אַעֲשֶׂה בְּנִי . (ח) לְפִי
 זֶה יָדַיִם לְעֲצָל לַעֲשׂוֹת תוֹעֵלֹת וְחִפְזֵי אֵינִי . (ט) מִזֶּב שׁוֹר חוֹרֵשׁ
 וְעֵגְרָה דָשָׁה מֵאֲדָם חוֹבֵק יָדַיִם . (י) חוֹבֵק יָדָיו בְּחָרִישׁ חָג לֹו
 כָּל שְׁבַעֲוֹת קָצִיר . (יא) פּוֹרֵשׁ לְחֻמוֹ לְעֲצָל רוֹדֵף רוֹחַ זָרְעוֹ יִתֵּן
 אֶל צָחִיחַ סָלַע . (יב) אִם מֵרַדְפֵי רִיק הִשְׁבַּעְתָּ לַחֵם גְּדֻלַּת
 וְרוֹמְמַת בָּנִים כְּחָשִׁים . (יג) בְּעֲבוּדָתָה תִּמְרַט וְתִיף מִחֲרָשֶׁת
 וּבְנוּחָה בֵּן תִּרְבַּ חֲלָאָתָה . (יד) עֲצָלָה צוֹעֲדֶת לְאִטּ עַל בֶּן
 יִשְׁגוּוֹה חֶסֶד וּכְפֵן . (טו) בְּדֵי רִיק לְעֲצָל אֹרֵחַ הַיּוֹם וּמַהֲרֵה
 יִשְׁאֵל אֶל מוֹעֲדָיו . (טז) לֹא יִסְפֵּן הַיּוֹם לְחוֹבֵק יָדָיו בְּלִילָה לְנוֹדֵד
 בְּאֵין תְּנוּמוֹת עַל מִשְׁכָּבוֹ . (יז) אֲרוּכִים לְעֲצָל יָמָיו וְחַיָּיו לְמֵאֵד
 קָצְרוּ . (יח) אֵינִי עֲצָה לְשִׁנָּה וְתַחֲבִלָּה לְתַנוּמָה פְּעַמַּל פְּפִים וּבֹר
 לְבָב . (יט) עֲמַל יַחֲבֵק צוֹר וְנִרְדָּם וְעֲצָלָה תִּשְׁבַּע נְדוּדִים עַד
 מִרְבָּקִים . (כ) בְּרַכַּת יְיָ בִּיגִיעַ פְּפִים וְנַחֲלַת מִתְּנָה עֲדֵי רָגַע .
 (כא) מִרְפֵּא לְנַפְשׁ יִגִיעַת בְּשָׂרִים עָלֶיהָ יִתְעַנְּנֵי אֲבִיוֹנֵי אָדָם .
 (כב) לֹו הַסְּפִין כָּל עֲנִי עִם עֲבוּדָה וְסַפֵּק כִּי אִזְ חֲדַל בְּךָ
 נִבְקָם מִקֶּרֶב הָאָרֶץ . (כג) עֲמוּל וְשִׁמּוּחַ בְּפָרִי עֲמָלוֹ זֹאת נַחֲלַת
 אֱלֹהִים לְאָדָם . (כד) גַּם לְחֲרוּץ יֵאָרֹז חֶסֶד אֹוְקָם לֹא יִתְנַנּוּ בּוֹא
 תְּפִיֹת . (כה) בְּכָל קִנְיָנֶיךָ קִנְיָה לְךָ שְׂדֵה כִּי שֵׁם צִוָּה יְיָ אֵת
 הַבְּרָכָה . (כו) עוֹבֵד אֲדָמָתוֹ יוֹנֵק שְׂדֵי אֲמֹו וּמֵרַדְף מִסָּחַר בּוֹמֵחַ
 עַל שְׂדֵי אִמָּה מִיִּנְקַת . (כז) תְּפָאֲרַת אִישׁ נַחֲלַת שְׂדָהוֹ

עצלה וחריצות

וְתַפְאֶרֶת שְׂדֵה רַב־תְּבוּאָתוֹ: (כח) וַיִּתְרוֹן נַחֲלָה בְּכָל הָאָדָם
 אֲדוֹנֵיהָ לֵּה נַעֲבָד. (כט) בְּלֶלֶל עֲבוֹדָתָךְ בְּמִשְׁפָּט וְאֵל תַּעֲמֹל
 יִתֵּר מִכֶּחַ הַסֶּפֶל: (ל) הַנֶּפֶשׁ לְרַגְעִים הִרְגַע וְהִחֲלַף בָּח וַיִּכְלַת
 עֵמֶד: (לא) פֶּן יוֹגִיעַ הָעֵמֶל וְהִרְגִיעַ עַל עֵרֶשׁ הָיוּ: (לב) אִז
 תִּחַג גַּפְשֶׁךָ חֲנִיָּה וְהִרְצַת אֶת שַׁבְּתוֹתֶיךָ: (לג) כִּי הָאֱלֹהִים שֵׁם
 חֶק לְכֶחַ גָּבֵר וְלֹא יִחְפוֹץ בְּעֲבָרוֹ גָּבוֹל. (לד) אִם בְּשִׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה
 קִנִּיתָ לָךְ אֵל תִּהְיֶה אִיץ לְהַשְׁלִים מְלֹאכְתֶּךָ: (לה) כִּי כָל אָדָם
 יִתְבוּגֵן אִיךָ נַעֲשֵׂתָה וּבְכַמָּה יָמִים לֹא אֶחָד. (לו) בְּעֵמֶל וַיִּגִיעַ
 יִרְבֶּה הוֹן וּבְלֵב מִבִּין וּמִשְׁפִּיל פֶּן יֵאָרֶיךָ. (לז) בְּמָרָם הַתְּמָךְ
 מְלֹאכְתֶּךָ תִּהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּמוֹ לֹא הִחֲלוֹתָהּ. (לח) לְאִישׁ חָרוּצִים
 לְבַד יוֹכֵר הָאִשֶּׁר הוֹשִׁיעַ. (לט) מְעוֹן־גֵּד בְּמָרוֹם סָלַע בּוֹ יִרוֹץ
 חָרוּץ וְנִשְׁגָּב. (מ) כָּלֵב עַל רִבְצוֹ יִתְמַרְמַר אֶל פְּרַעֲוֵשָׁיו
 וּבִשְׁחָרוֹ לַמָּרָף לֹא יֵשִׁים לֵב לָמוֹ. (מא) רָחוֹק עֵזֶר מִחוּבֵק
 יָדַיִם וּמֵאָדָם עֲצֵל נִדְחָה כָּל תּוֹשִׁיָּה. (מב) אִישׁ רַב פְּעָדִים
 כִּי הוֹשִׁיעַ גַּם הוּא בְּלִילָה לֹא יָבוֹא לוֹ שִׁמְשׁ: (מג) יֵשׁ מְצַפֶּה לַעֲזֹרָת
 שָׁמַיִם לְמַעַן יוֹכֵל שָׁבֵת בְּעֲצֵלְתָיִם. (מד) חֲקָפָה קָךְ עֲצֵל עֵת
 הַפְּלָאוֹת וַיִּמְיֶנֶךָ אַתָּה תוֹרֵךְ נוֹרָאוֹת. (מה) רָאֵדָם הַמַּעֲשֵׂה
 וְתַחֲבֹלוֹתָיו וְלִי הַיְשׁוּעָה.

* * *

אוֹשֶׁר כָּל עַם וְעַדָּה וּמוֹבֵם תְּלוּאִים הֵם רַק בַּמִּסְפָּר אִישִׁיהֶם
 הַעוֹשִׂים בַּמְּלָאכָה וּמִתְפַּרְנְסִים בְּאִמּוֹנָה בִּיְגִיעַ כְּפִיהֶם וְעֵמֶל נַפְשָׁם, בְּאִשֶּׁר
 אֵךְ הֵם הַמְּחֻזְקִים אִישׁ אֶת רַעְהוֹ וְנַעֲזוּרִים אִישׁ בְּאִחִיו, וּבֵהֶם יִכּוֹנוּ
 עֲמוּדֵי הַחֲבֵרָה עַל אֲדָנֵי הַצַּדֵּק וְהַיֹּשֶׁר, כְּנֹדַע שֶׁהַמְּלָאכָה מִשְׁכַּחַת עוֹן
 וּמִרַחֲקַת מַעֲוֹשׁ וְנִלְוֹז, עַד שֶׁאִמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (בְּרַכּוֹת ח', ע"ב): גְּדוֹל

הַנְּהַנָּה

עצלה וחריצות

הנהנה מיניע כפיו יותר מירא שמים. וכן אמרו ביסודי המוסר (לזנות פרק ז', ז'): כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ונורת עון. ולהפך, כמו שלא יצליח איש בכל עמלו ויגיעו אם רבו בביתו האוכלים מכדי תבואות עניניו וקניניו, ובהשתכרו ישתכר אל צרור נקוב, בלתי אם הרוח בעסקיו עולה למעלה מדר הסדר, כן לא יכון גם אושר עם או עדה אשר ירבו ויפרצו בקרבם הבטלים העצלים, אשר בעמל אנוש אינימו, אם גם יש לאל ידם לעשות תושיה, והם משליכים יהנם אל אחרים בצפיתם לחמלת לבנם, וממשמני המדינה יאכלו חנם, אכול מבלי הַשֵּׁב; כי יש בכלל מה שיש בכל פרט. והנה ההבדל שבין המשא המוטל על היחיד מילידי ביתו האוכלים ואינם עושים, ובין חלק המשא המגיע על חלקו שנה בשנה מן העול העמוס על עדתו כלה מאישיה הבטלים, זה הוא: שהשני נסתרה דרכו מעיניו ואינו מורגש לו כל כך כמו הראשון, על כן יש שהיחיד ישא על שכמו נטל רב מהבטלים בעדתו ולא יחוש, וזרים רועי רוח יאכלו שנה בשנה חלק לא מעט מכחו והוא לא ידע; אעפ"י שהדבר גלוי מובן ומוחש מאד, אחרי שהבטלים חיים וקיימים ומוציאים כל צרכיהם חנם מידי הכלל, ומתם אין כל תושיה מוצאת. וכמפל בר אשר יפול על צחיח סלע, כן חלק יגיע העדה ותבואתה הבא לידי הבטלים הנעזרים ואינם עוזרים לא ישוב עוד עד עולם להצמיח כל מוצא תועלת ועזר לזולתם. והדמיון לזה כאיש המתפלא מדוע שלח רזון ומנערת בתבואת גרנו ולא יכלכל ספקו, והוא לא ידע כי קננו בנקיקיו ומחבואיו חָלַד ועכבר האוכלים ומרוששים דגנו בכל פה.

ואחרי שלפי חקות החיים שחקק היוצר לבני האדם תעודתם היא לשבת חברים ולהעזר איש ברעהו אם בחרושת המעשה או בכשרון הדעת שלכל אחד ואחד, הנה יצא לנו מזה, שכשם שמצוה וחובה היא על כל אדם לתמוך כפי יכלתו את כל אלה אשר הָשֵׁם אלוה יכולת לעבוד עבודה, ממום, מחולי או מזוקן, ולשחוד בעדם מכחו; כן עברה נדולה היא בידו לא יוכל כפרה, אם יתמוך ביגיע כפיו בידי הבטלים הבריאים והשלמים, אשר די כח להם להתפרנס מעמל ידיהם, והם מעבידים את אחרים בעדם ומכבידים אכפם על זולתם לנהלם בכל צרכיהם. כי מלבד אשר יקפח בזה חלק העניים הבלתי ראויים לכל מלאכה מטבעם, עוד יעזור ברועי רוח לבלוע חיל העמלים, ויסבב היותם הם ובניהם אחריהם נרפים ועצלים אשר לא יצליחו לכל

כלאכה

מלאכה, לרע להם לנפשם, ולננע וספחת לעדתם כל הימים. כי תכלית האדם עלי ארץ לעזור בישובו של עולם, ובמה איפו יצדק האחד מרעהו, להיות הוא חובק ידיו ואוכל יגיע חברו העמל בערו? — ומדי דברי בזה חרפה שברה לבי על שבר בת עמי, אשר התלאות והמבוכות שעברו על נפשה הרחיקה מן הדרך, אשר תפלים לנו הדת ויורו לנו חכמינו ז"ל ותצוה אותנו התבונה הישרה והנצחת לאהוב את העמל כי לכך נוצרנו ולכבד את המלאכה שהיא מכבדת ומחממת את בעליה (גדלים מ"ט, ע"ג; גמין ע"ז, ע"ב) ותנן עלינו מחרפה וקלון, ותרחיקנו מן העושק והגזל! וגם היום הזה עוד רבים וכן שלמים ובריאים בעם אשר יבחרו לאכול לחם העצבים, לחם של חסד, ולחבק חיק המנוחה והעצלות, או לדרוף על כנפי רוח אחרי לחם כזבים, מלמד ידיהם מלאכה וכשרון מעשה להתפרנס מיגיע כפיהם. וביותר גדלה אשמת אלה ההורים, אשר אם ימצאו למו איזה תואנה להתגדר באבותיהם שכבר היו לעולמים, או אם תרוממם יד איזה מקרה אך כשעל אחד מעל דלת העם, או מחרפה וקלון היא בעיניהם לחנך את בניהם בחרושת מעשה או בכשרון מדע המחיים את בעליהם, באמרם כי בבוא לבניהם עת דודים ומצאו להם מנוחה בבית הותנם להתכלכל שתיים שליש שנים על שלחנם באין מכלים דבר, או יהיה להם עת מצוא לחשוב ולבחור להם חית ידם. אולם זאת לא זאת; כי כמעט צעדו רגלי הבן על מפתן בית הותנו, והנה הוא בעל אשה נער ורך. המטרה אשר אליה נשא עיניו כל ימי ילדותו לפי דעתו כבר הושגה, לחמו נתן, מיטיו נאמנים, ומה יעשה הבן הזה אשר עצמותיו מלאו עלומיו, אם לא להתעלם באהבים את רעיתו ולהשתעשע את בניו הילודים לו זה אחר זה. בין כה וכה תחלופנה כמו הגה שני פתכנו, או יחוש כי לא עת עוד חשוב מחשבות, כי כבר בא באנשים, ואליו ישאו נפשם אשה וילדיה הצאצאים והצפיעות; גם בצרור כספו, אשר שחדו אבותיו בערו משארית כחם, שלח רזון, או נסוג וילך והלום, והצרכים הולכים וגדלים מיום ליום, או תדחפהו יד ההכרה לבחור חית ידו באשר יבחר: לא יבקר ולא יבחן הרבה בין ענין לענין ובין עסק לעסק, כי כלם כאחד שווים לו בחסרון ידיעתו.

ויש שיהיה בנו הפך מסדר העולם: הנברים אשר שקם אלהים

אלהים למטות עוז לנשיהם וצאצאיהם הרכים, ויאזרם חיל ויתר עוז להנן על החלק החלש במין האנושי, שהם הנשים והילדים הרכים, לתמוך בימינם, לנהלם בכל צרכיהם ולשמרם כרועה עדרו — הגברים יש בהם מחבקים חיק המנוחה והעצלות המפסידות כל כשרונות המעשה והתושיה אשר נטעו במידי היוצר; ונשיהם חלושות הטבע, אשר כל כבודן לשבת בית, ותעודתן לפקח על הליכותיו וסדריו פנימה, לאמון ולגדל את עולליהן — נשיהם תסובבנה על כל היום מן הבוקר עד הערב בשוקים וברחובות, תשקודנה על כל דלתות ומבואי פתחים, משחרות לטרף לכלכל את בעליהן ואת ילדיהן הרכים העוזבים כצאן באין רועה. האף אין זאת, אחי בני עמי? האם לא היה בנו הפך מן הסדר הראוי וחקות החיים הנכונים אשר לכל העמים סביבותינו? הכזאת נזהר לבלתי לכת בחקות הגוים, שאם היו כל העמים הולכים לפנים נלכה אנחנו לאחור? אם המה ישמרו הליכות עולם וסדריו, אנחנו נעקש דרכנו ללכת צלמות ולא סדרים? שימו לכם עליה, אחי, כי היא מן הדברים אשר בגללם היינו לשכים בעיני שכנינו ולמשל ולשנינה בפי עם הארץ אשר אנחנו חוסים בצלו. — והנה רבו מאד אזהרות חז"ל בענין זה, הגלויות וידועות לכל יודעי ספר, על כן אביא פה רק אחד ממאמרי מורנו הרמב"ם ז"ל בענין הנזע למאמרי זה: „דרך בעלי דעה, שיקבע לו אדם מלאכה „המפרנסת אותו תחלה, ואח"כ יקנה בית דירה, ואח"כ ישא „אשה, שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא הללו, מי האיש „אשר בנה בית חדש ולא הנכו, מי האיש אשר ארש אשה ולא „לקחה. אבל המטפשים מתחילין לישא אשה, ואח"כ אם תמצא ידו „יקנה בית, ואח"כ בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן „הצדקה. וכן הוא אומר בקללות: אשה תארש, בית תבנה, כרם „תטע, כלומר יהיו מעשיך הפוכים. ובברכה הוא אומר: ויהי דוד „לכל דרכיו משכיל וה' עמו". (רמב"ם הלכות לעות פרק ה' הלכה ה').

עֵשֶׂר וּמִסְכְּנוֹת

(א) מֵאַחַד יִקַּל אֵל אֶת עַל סִבְלוֹ וּלְמִשְׁנֵהוּ יִתֵּן שְׂאֵר-
 פֶּחַ לְשֵׂאתוֹ. (ב) לֹא בְחִיל וּרְב־עֵמֶל יַעֲשֶׂר אִישׁ כִּי אִם בְּהִצְלִיחַ
 אֲדוּמִים הֲרָכוּ. (ג) זֶהָב אָבִי כֹל חֲנֹף וּמִרְעַע יִלִּיד עֵמֶל וְעִצְבַּת :
 (ד) מוֹצְאֵיךָ יִשְׁיֵנוּ עֵמֶל וְרַעֲיוֹן-רוּחַ וּחֲסִרֶיךָ יִגֹּון וְכַעַם .
 (ה) אַךְ קִנְיֵנִי הַנֶּפֶשׁ נֶאֱמָנוּ יַחְדָּו מִנְעַמֵיהֶם כְּמַעֲנֵן זֶךְ לֹא
 יִכְזָבוּ מִיָּמָיו : (ו) בְּלֹתֶם הָעֵשֶׂר אַךְ שְׂחֹזֵק מִהוֹדֵד יִתֵּן שְׁעֵשׂוּעֵי
 הַבֵּל תַּחַת גִּילַת נֶפֶשׁ. (ז) אַבְנֵן בּוֹחֵן הָעֵשֶׂר בּוֹ יִבְחֹן לֵב בְּעֵלָיו
 אִם טוֹב וְאִם רָע. (ח) כָּרֵב לְכֶסֶף יַעֲשִׂיר אִישׁ וְאַךְ כָּרֵב
 תִּבְנֹנְתוּ יִאֲשֶׁר. (ט) אֵל תִּתְרַע הֲרֵבָה אֶת הוֹן עוֹבֵר וּלְכֶסֶף
 תּוֹעֲפוֹת אֵל תִּתֵּן נֶפֶשְׁךָ. (י) לָעֵת יָנוּב חִילְךָ הַסֶּכֶן עִם חֶסֶד
 וּבִיּוֹם עֲשָׂרְךָ תִלְמַד לְדַעַת מִסְכְּנוֹת. (יא) מִחֶסֶד כְּאִישׁ מִגֵּן
 לְשִׁמּוֹר בֵּית מִסְכֵּן חוֹפֵף עָלָיו כֹּל הַיּוֹם מִתְחַמֵּת כֹּל שׁוֹדֵד .
 (יב) דֶּרֶךְ הָעֵשֶׂר כְּאִשֶׁת זְנוּנִים תִּיטִיב פְּנֵיהָ אַךְ לְעִשְׂרֵי-עַם .
 (יג) פְּנֵי רֵישׁ מוֹעֲדוֹת לְבֵית הַמִּסְכֵּן וּמִגִּמַּת פְּנֵי הָעֵשֶׂר לְצֵל הַכֶּסֶף* .
 (יד) הַשֶּׁכֶד הוּא הַמְלַח עַל יַם הַחַיִּים וְהַמְקַרָּה הוּא רֵב הַחוֹבֵל .
 (טו) גַּם זֶה רְאִיתִי בְיָמַי חֲיֵי הַבְּלִי וְרֵבָה הִיא בְּאָדָם : (טז) כִּי

האיש

* פֶּסֶקֶט, (ב"ק ס"ב ע"ח) : "בֵּית עֵינָא חֲזַלָּא עֵינוֹתָא", וְסָ (ס"ג)

ע"ח) : "בֵּית מֵרָא נְכֵסֵי לִיבֵי מִשְׁךְ".

הַאִישׁ אֲשֶׁר אֵתוֹ הִנְחִלָּה לוֹ מִשְׁפַּט הַצְדָּקָה: (י) וְאֶבְיוֹן כִּי
 אֲשַׁדְּדוּ עֲרִיצִים רַבְצוּ גַם מְעִיל צְדָקוֹ מֵעָלָיו הַפְּשִׁיטוֹ. (יח) בְּמוֹט
 עֲשִׂיר מְקִימֵי רַבִּים וְאֶבְיוֹן כִּי יוֹטֵל מִי יִקְיַמְנוּ. (יט) בְּרַבֵּר
 עֲשִׂיר אֲוֹן וְהַחֲרִישׁוּ אֵלָיו רַבִּים וְלִתְבוֹנוֹת פִּי אֶבְיוֹן מִי יִשָּׂא
 אָוֶן. (כ) קָרְעִים תִּלְבָּישׁ מִסְכְּנוֹת לַבָּשָׂר וְגַם לַנֶּפֶשׁ. (כא) אִם
 תֵּאֵר הַצִּלְחָה פְּנִיָּה לֶךְ וְאַהֲבֹךָ אָדָם וְאוֹרֹה: (כב) אוֹלָם אִם
 דְּלוֹת אוֹיְלֶךָ כִּי מִי יִתְּנָה לָּךְ עוֹד אֲהַבִּים: (כג) כֹּל הוֹבִישׁ
 עָלֶיךָ לְמִצּוֹא עֲוֹנֶךָ וְרַבָּה מִשְׁטֵמָה: (כד) וּבַהֲסִתִּיר הָאֲשֶׁר
 פָּנָיו מִמֶּךָ חִישׁ תִּמְוִר לֶךְ הָאָרֶץ כְּלָה. (כה) הָעֲשִׂיר יִתְקַן
 חֲסְרוֹנוֹת רַבִּים שֶׁכָּל תַּחֲפָלוֹת חֲכָמָה לֹא יָכֹלוּ לָמוּ. (כו) גִּמּוֹל
 הָעֵנִי יוֹסִיף יִסְתַּבֵּר כָּל־עוֹד יִרְבוּ נוֹשְׁאָיו. (כז) פְּדָאִים גָּפְלוּ
 לְכַנֵּי הָאָדָם חֲבָדִים עַד־אֲדָמוֹת: (כח) אָפֶס לְאֶבְיוֹן וּמַעֲט
 לְמַסְכֵּן וַיִּתֵּר לְעֲשִׂיר וְלֹא לְאַחַד דָּיו. (כט) לֹא יִקַּר כָּל קִנְיָן
 בְּעֵינַי בְּעָלָיו וְאֶבֶד לוֹ אִזּוֹ יִגְדַר עֲרָפוֹ. (ל) גָּקַל לְעֲשִׂיר עֲשׂוֹ
 טוֹב וּכְבֹד מֵאִישׁ אֶבְיוֹן גַּם סוֹר מֵרַע. (לא) אִךְ תִּבּוֹזוּ לַגּוֹנֵב
 לְמַלְאֵא נַפְשׁוֹ כִּי בַחֲסֵר־לֶחֶם תִּלְכֹּד גַּם עִיר גְּבוּרִים. (לב) אָב
 הָעֵנִי לְכֹל־פֶּשַׁע וְרֵאש־אֲבוֹת לְכֹל חֲכָמָה וּמְלֹאכֶת מַחֲשַׁבֶּת.
 (לג) גִּמּוֹל מִסְכְּנוֹת תִּקְוָה וּשְׁנֵת מִתּוֹקָה וּפְרֵי הָעֲשִׂיר
 נְדוּדִים וּפְחַד מַחֲסֵר. (לד) מֶלֶח אֵין לְעֲשִׂיר לְהַעֲמִידוֹ יָמִים רַבִּים*.
 (לה) עֲלָמָה סִרְתָּ הַצִּלְחָה בּוֹגְדָה וּנְצוּר־תֵּלֵב: (לו) הַיּוֹם לְשִׁיר
 וּנְגִיד תִּתְּנָה אֲהַבִּים וּמַחֲר תַּחֲבֹק אֶת קַמֵּן עַבְדֵּיו. (לז) טוֹב רָשׁ
 נֹלַחַם

* לדעתי זהו הבאור האמתי למשל הקדמוני המובא בדחז"ל: „מלח
 ממון חסר" (כחובות ס"ו, ע"ב), וכפי שזכרה שם מהענין.

עשר ומסכנות

נלחם בתחבולות עם רישו מעשיר שירא מלפניו: (לח) פי
 בתקותו ישגב רש ירוע מדי יגבר על אויבו: (לט) והפחד לעשיר
 איננו מניחלו להתענג על טובו בידו. (מ) מעטים אויבי
 עני ומעטים מאלה אוהבי עשיר. (מא) מסכן חכם ישקוד על
 דלתות פסיר-עשיר והעשיר מונע מבית-חכם רגליו: (מב) פי
 האחד ממחסורו פניו לא יתורו ולשני מחסורו קלון וגדופה.
 (מג) מעט מעט תבואתך טובה והמחסור פחתך יבוא. (מד) כל
 עוד לבבי-חכמה לפליטה קך עוד חשכת רב-טוב ליום איד וחסר.
 (מה) בלב סבל ימצא תושיה איש נדחה ממנו כל תושיה. (מו) מתי
 מעט הזר עשיר אנשי מופת והמסכנות יגדתם לאין-מספר.*
 (מז) לא מהיכלי-ענג זרח אור לעמים פי אך מבתי חמר מאז
 מעולם: (מח) זכרו תבת-גמא על-פני היאור ותחי לכם דמופת
 אחד מני-אלף.

* *

בהיות האות הבצע מאז מעולם לצור מכשול לבני האדם לענות
 בה, על כן הכבירו המשוררים וחכמי המוסר מלים לעצור בה ברוח
 שפתם, וביתר עז ותעצומות התאמצו להוכיח כי אולת רבה היא לאדם
 להיות עיניו ולבו רק לצבור כסף ולבצוע בצע. עד כמה פעמים ישפנו
 בוז וקיקלון על השואפים להון וקניני העושר מבלי ידעו שבעה, עד
 כמה פעמים יתארו את הנדודים והחתחתים הבאים לרגלי העושר והון
 כביר

(* פסוקי חזקוני, הזכירו כנני עייש שמהם תלח תורה" (נדרים
 פ"א, ע"ח).

כביר. ויש שנם היו להם השמות רשע ועושר כשמות נרדפים כמו שהם שוים באותיותיהם, — כזאת וכזאת השתדלו בכל מאמצי כח הדבר לשרש מלב האדם את התאוה הזאת ולהבאיש ריחה בקרב ההמון. — והנה רבים אומרים בלבבם: מה יושיעונו אלה בדבריהם ותוכחות מוסרם? הלא התאוה לבצע העמיקה הכתה שרשיה בקרב כל איש ולב עמוק, עד שלא יכלו לה גם רבים מהמוכיחים האלה בעצמם. השופכים עליה לעג לשונם, לשרשה מקרב לבם המה. ומי יודע אם הצליחו מעולם בדבריהם הנאמרים בהשכל ובמליצות חידות לעורר גם אחד מן בני האדם לנעור חצנו מהון ועושר בהיות לאל ידו להשיגם? או מי זה האיש אשר ישליך אחרי נוו את רכושו וקניניו, באשר ימנעו הנחת והמרנוע מנפשו, ויבחר לבקש לו מנוחה בסתר המדרגה בחיק המסכנות שאנן מחמת הקנאה? הן גם אם יקרה לפעמים שיחדל איש מרדוף אחרי ההון והעושר והיה זה רק מפני העצלות ורפיון ידים, אבל רחוק הוא מאד שיתעב איש כל חמורות העושר רק באשר ימליך עליו לבו ונוכח כי נאמנו דברי חכמי מוסר, שטוב ארוחת ירק בהשקט ושלוה ממעדני מלך בהיכלי שאון.

אולם, אם גם כן הוא שמעולם לא עלה על לב איש למלא אחרי דברי חכמי המוסר בענין שאנו בו, לנעור כפיו מעושר שיש לאל ידו להשיגו או גם להשליך את קניניו ורכושו אשר רכש לו, עוד יש באמרי מוסרם אלה צד אחר, אשר ממנו תצמח תועלת רבה אין ערוך לה לקוראיהם ולהוגים בהם.

כי אחרי שרוב בני האדם מכון שבתם בשפל המדרגה, ומוכרחים הם מצד מצבם להביט תמיד בעין מלא קנאה אל הגבוהים עליהם בעושר ונכסים, על כן טוב ומועיל מאד להכין להם רפאות תעלה ולחבש לעצבותם, בהראות להם, הראות והוכיח, כי העושר הוא רק דמות האושר למראה עינים אבל לא האושר בעצמו. וראויים הם כל אלה המתאוננים בשפל מצבם על אשר לא נצפנו למו משדי הון ועושר לשלם נחומים להם ולהזכירם תמיד יושר דברי אמת שהטוב אשר אליו תערוג נפשם איננו כי אם מדומה, וכל תענוגי ההון נחמדים רק למראה עין, ומותר העשירים מן השמחים בכמת גורלם אין, כי הכל תלוי רק במראי הלב. הנה כי כן בני דלת העם בהמון, אשר אינם יודעים לעמוד על אמתות הדברים אשר מחוץ למסכות

עשר ומסכנות

חיהם יחשבו בלבבם שאין אושר ונחת כי אם בעושר, והסכינו לראות בעשירי-עם יצורים נשגבים, נעלים ומאושרים מהם. ויען כי לא ידעו עניי הצאן אלה דאנות ומצוקות אחרות בלתי אם החוסר והכפן, על כן כבד מהם להשיג ולהבין היטב שגם במקום העושר תמצא הדאנה בית, והיגון קן לו, ושגם יש רבים בעשירי עם אשר ישוּחו תחת עקת דאנות ומצוקות, אשר לא שערום מעולם אביוני אדם.

בשבת עשיר על חלון היכלו, נשען על כר הארנמן, כל רואיו בחוץ מקצות העם יביטו יראו בו, וקנאתם תאכלמו לראותו יושב שלאנן ורענן ושלו, בהיותם הם נודדים ללחם איו. אולם מי יתן לכם, עניי עמי, עין חודרת עד חדריו לבו, כי אז מי יודע אם לא אז שבתם וראיתם את הדאנה הנדולה החודרת לו עד נפש פן יקומו נושכיו וייקצו מזועזעו המתעתדים לבוא בכל מבוא פתחיו; מי יודע אם לא אז שבתם וראיתם את המועקה במתניו על כבודו כי ננעו בו זעיר שם זעיר שם לחללו, או את המצוק אשר תציק לו איזה תאוה וחמדה אשר ידו קצרה מהשיג; מי יודע אם לא אז שבתם וראיתם איך הוא שב ומקנא בכס לראותכם שוקדים להביא ברנה את אלומותיכם אשר קצרתם בזעת אפיקם ועמל כפיכם, ולראותכם רחוקים מן החלום ברוב ענין המציק את נפשו ועוכר את נחת חיתו.

ואף גם זאת ישים האדם אל לבו כי העושר בלתי אפשר להיות מצוי לרבים; כי להיות עשיר הוא להשיג מן ההון והנכסים יותר מכדי הצורך ושיאסוף האחד אל ידו קנינים הנמצאים בידי רבים: אשר על כן אי אפשר שיהיה ענין זה טבעי למין האדם. וכאשר יורה הנסיון שהנחת ושובע נעימות החיים נמצאו יותר אצל בני האדם המתפרנסים מיגיע כפיהם מאשר בין עשירי עם אשר תאוותיהם הולכים ומתרבים מיום ליום, וצרכיהם גדולים, נרחבים ושונים לבלי תק, ועניני תענוגיהם הנדרשים להם רובם יוצאים מדרך הטבעי השוה לכל נפש.

על כן איפו סכלות רבה היא לאדם לעזוב את האושר האמתי, שהיא השמחה במנת גורלו, ולהאדיב נפשו בגלל החמדה

החמדה לאושר מדומה, הנחמד רק למראה עינים כמקסם כזב המבטיח על שקר לאמר שלום שלום — ואין שלום.

אי לזאת, מדי יעבור עליך רוח קנאה ותאוה להון ועושר, שא נא עיניך מסביב, וראה והתבונן היטב באלה אשר אנה המקרה לידם עושר ונכסים, ובחן אותם בלבב חכמה, ושבת וראית כי יש ויש שמנת כוסם תפארת באין תענוג, גאון וגובה באין משוש נפש, מנוחה ומרפה באין מרגוע ושלוח, קנאה תלפוש עיניה למו, משטמה ורכיל ישימו עליהם ארבים, חנף וחלקות יסובבו כזבובים את הנפת לעור עיניהם ולהוליכם תועה. אז תדע והשבות אל לבבך כי אם ל ב ש ר — העושר לא יתן משוש ועדן, ולא יבריה עצב ויגון; ואם ל נ פ ש לא ראינו מעולם שיתן העושר לבעליו יתרון הכשיר חכמה וחריצות: אז תדע והשבות אל לבבך כי במלאת ספק צרכך אין שוה לך להאדיב נפשך באות המותרות ולהשתוקק אל עינים אין מועיל בס בדאנת לב ובמפה נפש, ושמת בחלקך ובמנת גורלך אשר חננך ויצרך, והודית לו.

Cap. XX. כ

הַשְׂמִיחָה בְּחֻלְקוֹ

- (א) בְּהַמְעִיטָה בְּנֶאֱדָם מֵאֹיִקָּה בְּנִי יִצְעֵרוּ גַם מִחֶסֶד וְרֵיָהּ.
 (ב) בְּנִי אִישׁ אֶךְ הֶבֶל יִרְדּוּפוּ אֶךְ עֵמֶל וְרַעֲיוֹן רֹחַ: (ג) וּמֵאֹיִי נַפְשָׁם בִּי עֲצֵמוּ וַיְהִי רֵיב וּמְדוֹן וְאִין קֶצֶה לְקִנְיָה וּלְמִשְׁמָחָה:
 (ד) וְאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָשָׂה הָאָדָם לְבִלִי יִצֵר לוֹ בְּמִלְאֵת סַפְקוֹ: (ה) אֶךְ הוּא יִבְקֵשׁ חֲשִׁבוֹנוֹת לוֹ עַד בְּלִי־חֵק. (ו) אִם לְפָה לְבַב חֲכָמָה לֹא יִחְפוֹץ בְּעֵשֶׂר וְאִם נִבְהַל לְהוֹן לֹא יִשְׁפּוֹק לוֹ כָּל עֵשֶׂר.

(ו) בְּבָאָב שָׁנָיו יִשְׁאֵל אִישׁ מַחֲלַת רֹאשׁ תְּמוּרָתוֹ וּבְמַחֲלַת רֹאשׁוֹ
 יֵאָבֵה שָׁן רַעָה תַחֲתָהּ. (ח) רָשִׁים בְּעֶשְׂרָם רוּדְפֵי-בְּצַע וְשִׂמְחָה
 בְּמִנַּת חֲלָקוֹ לֹא-יֵדַע רִישׁ. (ט) חֶסֶד נִפְשָׁה מִכָּל מוֹתֵר וְלֹא
 תַחֲסֹר כָּל. (י) אִם תִּבְנוּנְתָהּ שָׁרְרַת עַל יִצְרֵי לְבָבָהּ אִזּוֹ נַחַת
 שְׁלַחְנָהּ יִמְלֵא דָשֵׁן. (יא) לֹדֵי אֹת הַמוֹתְרוֹת בְּבִנֵי הָאָדָם
 מִלְּאָה הָאֶרֶץ בְּרָכָה וְיוֹשְׁבֵיהָ מְשׁוֹשׁ. (יב) אֹת הַבְּצַע בּוֹר
 נִשְׁפָּר לֹא-יֵדַע רוּיָה וְהַסֶּפֶק מַעֲיֵן בְּרָכָה לֹא יִכְזָבוּ מִיָּמָיו.
 (יג) חַיִּים וְחֶסֶד יִתֵּן אֱלֹהִים לְבִנֵי הָאָדָם : (יד) וּבְעַד כָּל אֱלֹהֵי לֹא
 יִחַפְּזוּן בְּלִתֵּי אִם לֵב בְּחֲלָקוֹ שִׂמְחָה. (טו) שְׂוֵא תַחֲפּוֹשׁ נַחַת מַחוּצָה
 לָהּ אִם לֹא נִמְצְאָת הִיא בְּקֶרֶב נִפְשָׁה. (טז) לֹא-יִנְעַם וְלֹא יִמַּר לְאִישׁ
 גּוֹרְלוֹ כִּי-אִם כְּפִי אֲשֶׁר רוּחוֹ הוּא יַחֲזֹהֲלֵוֹ. (יז) כְּעֵדֶר צֹאן
 תִּתְחַשֵּׁב לָהּ כְּבִשְׁתֶּהּ הַיְחִידָה אִם הִיא תִמְרִיפָהּ לָחֶם חֶקֶה. (יח) לוֹ
 נִתְּנוּ לַחֲתוּל כְּנַפְיָם אִזּוֹ תִמּוּ כָּל עוֹף שָׁמַיִם : (יט) לוֹ נִתֵּן לְכָל
 אִישׁ כָּל חֲפֻצָּהוּ מִי הוֹתִיר מְאוּמָה לְרַעְהוֹ. (כ) רֵאִיתִי כִּי אֵין
 שִׂמְחָה לְבִנֵי הָאָדָם בְּקִנְיָנֵיהֶם בְּתֵבֵל אֶרֶץ-הָ : (כא) כִּי זֶה יִדְאָג
 לְאֱלֹהֵי שִׁפְכָר מִצְאָה יָדוֹ וְזֶה נִבְהַל לְחַדְשִׁים וְלֹא יֵדַע שְׁבַעָה :
 (כב) וּמִנַּת כּוֹסֵם גַּם שְׁנִיָּהֶם אֵף עָמַל וְרַעִיוֹן-דָּוָח. (כג) אִישׁ
 נִבְהַל לְרִבֵּי-זֶהָב קַל-מְהֵרָה יִתְפָּרֵק גַּם נִזְמִי-כֶסֶף. (כד) אִם
 אֹרֶךְ הַשֶּׁמֶשׁ אֵין אִזּוֹ אֹרֶךְ הַסֶּהַר יִנְעַם לְעֵין. (כה) אֵל-נָא יִבְעֹלוּךָ
 אֲדוֹנָיִם זִמְתָּהּ כָּל-עוֹד יִכְלַת הַיּוֹת אֲדוֹן לָהּ לְבָבָהּ. (כו) כְּנוֹשִׁים
 נוֹגְשִׁים לְאָדָם מִכְּאוּבֵי-כֶטֶן כָּל עוֹדֵף יוֹרִישׁוּ מִבְּטָנוֹ בְּמַרְבִּית
 וְנִשְׁךְ. (כז) מַעַט מוֹעֵר חֶלֶק אֱלֹהֵי לִיבִשְׁתַּת בְּתֵבֵל אֶרֶץ-וֹ : (כח) לְבָלִי
 יִרְבוּ אֶרְצוֹת לְאֻמִּים וְרַבּוּ מְדִינִים וְקִנְיָנָה. (כט) לוֹ הַזְרִיתִּי

לאל

לַאֵל כְּעֶלְטוֹב גְּמֻלָּהּ כִּי אִזּוֹ לֹא־תִשְׁפּוֹק עֵתָהּ לְהִתְאוּנָה רַע
 בְּאַזְנוֹי. (ל) לְפִי מִדַּת קוֹמַתָּה הֵכֵן לָךְ בְּגֵד וּלְפִי מִצַּע מִפְּתָהּ
 כִּן הִשְׁתַּרְעֵ. (לא) נָעִים דְּחִמּוֹר מְלֹא־כֶף שְׁעוּרִים קָרְבָּהוּ מֵאֲלֹפֵי
 כְּכָרִי זָהָב עַל גְּבִהוּ. (לב) חוֹב וּכְאֵב בְּטָן בְּסֶפֶק יוֹסְרוּ גַם
 שְׁנֵיהֶם. (לג) אֲשֶׁרֶיךָ יוֹנֵק כִּי כָּבֵד גִּרְחֵב לְפָנֶיךָ רַחֵב הָעַרְשׁ:
 (לד) הִיָּה לְאִישׁ וַיֵּצֵר לָךְ מְלֹא־רַחֵב הָאָרֶץ. (לה) מְכַלְכֵּל בְּהַשְׁכֵּל
 בֵּיתוֹ כְּבָר מִצָּא צָרְפוֹ לְמַחְצִיתוֹ. (לו) קָטָן וַצַּר חוֹר עֵין־אָדָם
 וּמְלֹא כָל־הָאָרֶץ לֹא יִמְלֹאָנוּ.

* * *

יש אושר אמת וטוב קיים ונאמן שאין על עפר משלו, ארמנות
 תפארת אמרו לא בנו הוא, ואוצרות זהב וסגולות כל חמדה אמרו
 אין אתנו, כי אך באהל חכמי לב יבקש וימצא, ובלב חכם משכיל
 על דבר, אם גם מסכן הוא, ימצא קן לו. האושר האמתי הזה
 הוא־הספק במנת גורלו, וכמו שהנבילו לנו חכמינו באבות ליסודי
 המוסר: „איזהו עשיר השמח בחלקו“ (לכות פ"ד).

אין דבר שנותן משרה לאדם על זולתו, ומבטיחו רוחה
 ורחבה, כמו ההון והעושר; שעל כן רוב אדם ישימו כל מעינם
 ושקירתם להשיגם. ולעומת זה אין ענין רע בעיני בני האדם כמו
 המסכנות, המפחדת אותם בבעותי המחסור והדאגה. והנה ראשית
 מנמת כל איש למצוא לו די צרכו אשר ישפוק לו למלט נפשו
 מפחד החוסר והמצור. אולם, זה דרכו כסל לו, שאחרי מצאו
 די מחסורו עוד יוסיף יתאן לו מן ההון יותר ויותר, למען הרחיק
 מעליו יותר הרבה את המסכנות האורבת לו מאחוריו. דמיונו כאיש
 הנס מפני הארי, אשר לא ישקוט ולא הונח לו בלתי אם הרחיק לברוח
 מרודפו הנורא מרחק רב, וגם סגר בערו בכריח ודלתים, עד שידע
 שאי אפשר עוד לרודפו לנגוע בו לרעה.

אולם, איך שיעלח האדם להתרחק מן המסכנות, עוד לא יבוא

השמה בחלקו

בזה אל המנוחה ואל הנחלה, אשר יוכל לאמר ראה זה מצאתי אשר נאמן וקיים, בלתי אם הביא אתו לבב חכמה היודע לשמוח בחלקו ולהסתפק בדי צרכו; ואדם בעל לב משכיל כזה לא ילאה למצוא לו אושר ונחת, אם מעט ואם הרבה קניניו.

אולם לא רבים יחכמו, ובני האדם ברדפם באין מעצור אחרי האושר, בשמף תאותם יעברו המטרה, ולא יחושו כי כבר עברו אותה ולא ימצאונה אחרי מתי עוד. כי התאוה והחמדה הולכות וסתרבות באדם כרבות קניניו, וחדשים לבקרים תולדנה בקרבו תשוקות חדשות לענינים חדשים אשר לא השיגם עוד, כמו אַנְת התענוג, השררות והכבוד ודומיהן, והתשוקות האלה תציקנה נפשו, מדי יתגנפו רגליו במונעים, המפריעים אותו ממלאת חפצן, עד אם תשכחנה אותו משמוח גם בטובה אשר כבר השיג, כי תשימינה תמיד לנוכח עיניו את כל הטוב אשר הוא חסר עדנה, ותסיתינה אותו לרדוף אחריו בכל מאמצי כח ובלי מרגוע. נמצא שאחרי שיחליף האדם את הגבול התיכון, שהוא הספק, הנהו שב לרדוף אחרי המחסור, תחת פרנח ממנו, ויהיה רק כמחליף את מחסוריו במחסורים חדשים לדע לו; כי מחסור המתרות ידיו רב לו לענות נפש העשיר ולהציק לו, כמו מחסור דיי־הצרך לאביוני אדם, ובין כה וכה רחוק איש כזה מן האושר בעשרו, כאשר בימי עניו ומרודו.

והנה הראית בזה לדעת שהמקור לרדיפת בני האדם אחרי רוב ההון והבצע, ונסבת יגונם ודאבון נפשם מבלתי יכולת להשיגם, הוא רק באשר עיניהם תראינה אַשְׁרָם רק בנעדר מהם, ובהשגם כי טובם תמיד מהם והלאה:

„מה שפרה נחלת כל רואי אור ומה נעים גורלם!“ — יקרא העוֹר בחֶשֶׁכוֹ, והפקחים יסבוהו לאלפים ולרבבות, ולא אחר בהם יחוש את עונג ראות עיניו.

„מה רב אֲשֶׁר הבריאים והשלמים, ומה שפרה נחלתם!“ יקראו המתהפכים במכאובם על משכבם; ואם החלימם אלהים, ישכחו ימי הרעה, ואשר בריאותם לא יחושו עוד — העתיקו מהם מלים כמו אלה.

בעמדנו על ארץ המישור ונדמה לנו תכלית ראות עינינו מסביב

מסביב כנפת רקיע נטווי ונשען על סביב הארץ. ואם נחליף עמדתנו ממרכז המעגל ההוא והלאה, אז גם חוג השמים יתהלך אתנו והמרחב ההוא יסובבנו כאשר בתחלה.

כל נער לא למד יחשוב בלבבו כי בלכתו הלאה כן יקרב אל פאתי החוג ההוא, ויגיע עד מקום השענו על הארץ; אולם כל מבין ויודע ישחק למשוגתו וחסרון דעתו.

הנה כן הוא גם בענין אֶת בני האדם לבצע וחשוקיהם כסוף לאסוף ולכנוס, כל אחד יראה תמיד אשר ונעימות החיים אך ממנו והלאה, יאמין כי יש גבול, אשר אם יצליח להגיע עדיהו אז לא יתאו עוד יותר, וישתעשע בחיק המנוחה והנחת. ואולם שנו ברואה, ולא יבינו כי הגבול ההוא הולך ומתרחק לעמֶתם מעליהם כמו שקדם לנשת עדיהו, כי כרבות הטובה והרוחה כן תרבינה התאוות ותהיינה לצרכים, וכהוסיף איש להתהלל את אלילי כספו וזהבו, כן יוסיף יתנה אהבים אתם, עד שאות הבצע בקרבו תפער פיה לבלייחק ולא תשבע אחרי מתי עוד. ככה יגדל בלב האדם הוש המחסור והצורך מיום ליום, ותאוות חדשות, לא שערים רוחו מאז, תולדנה בקרבו חדשים לבקרים, וכן תשנינה בקרבו שתי בנות העלוקה, והן הקנאה והחמדה לנחלת זרים, ופערו פיהם לבלי חק לקרוא כל היום הב הב ולא תדענה שבעה, וברוח עוועים זה ישכח האדם כי כבר נמלא ספקו למדי, וכי עת לשים מחסום לאות המותרות, אשר אין גבול וקצה להן, ולשמוח במנת גורלו וחלקו בשלוח ובמנוחת נפש, ולהודות ליוצרו כעל כל טוב נקלו.

אי לזאת אין דרך אמת וישר לפני איש לברוח ולהמלט מפחד המחסור, המשביעו נדודים כל ימי החיים, כמו מדת ההסתפקות: שיבון כל עמלו ויגיעו למצוא די ספקו ולשמוח במנת גורלו ולאכול בשובה ונהת בטובה אשר כבר השיגה ידו, מבלי האדיב נפשו בגלל הטוב החסר לו; כי אין איש בארץ אשר לא יחסר כל מאומה, ובאין הסתפקות אין מקום לאושר, ובהמצאה אין חסר ומצוק נפריך.

ואף גם זאת, מלבד שמדת ההסתפקות מתת אלהים היא באדם

השמחה בחלקו

באדם, המעשרת ומאשרת את בעליה יותר מכל עושר ונכסים לאיש נבהל להון, עוד גם זאת כבר הורה הנסיון שבכל איש שאתה מוצא בו המדה היקרה הזאת, תמצא בו עוד כמה ממדות הנפש היקרות הכאים לרגלה, כמו ענוה ותום, ישר, בר לבב ונקיון כפים ודומיהן, וכן להפך: שהמדות היקרות האלה לא תכוננה במקום העדרה, יען כי אות המותרות היא המקור לקנאה ורדיפת הכבוד, ולכל עושק רשע ונלוז, ולהתפשטות כל התאוות החמריות, המביאות את האדם לידי כל חטא ופשע, והמכאיבות כל חלקה טובה בנפשו המשכלת, כמו שאמרו חז"ל: „הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם” (אבות ד' כ"ח).

Cap. XXI. כא

כִּילִי וּמְפִיז

- (א) כִּילִי רַעֵב מִכִּלְתִּי אֶכְלוּ וּמְפִיז מִכִּלְתִּי דָעִתוּ שְׂכַעָה.
 (ב) יְכַלֵּת לְכִילִי וְתִאָוֶה אֵינִי וּמְפִיז יִתָּאוּ עֲדֵתָם יְכַלְתּוּ.
 (ג) כִּילִי יוּכַל שׁוֹב אֶל דֶּרֶךְ תַּתְּוֹךְ וּמְפִיז כִּי יַעֲבֹר גְּבוּל לְשׂוֹא יִנְחָם. (ד) כִּילִי יַצְבֹּר וּמְפִיז יִזְרֶה וּשְׁנִיָּהֶם לֹא־
 הוֹעִיל. (ה) כִּילִי לֹא יִשְׁמַח בְּעַמְלוֹ וּמְפִיז לֹא יוֹעִיל לוֹ בְּשִׂמְחָתוֹ.
 (ו) כִּילִי יִרְבֶּה אוֹיְבָיִם לוֹ וּמְפִיז יִקְנֶה לוֹ רַעִים רַעִים מֵאוֹיְבָיִם.
 (ז) עֲנֵשׁ הַכִּילִי פֶחַד וּדְאָגָה וְשִׁלְמַת מְפִיז שְׂמִמּוֹן וְעֶצֶב. (ח) מְפִיז
 הוֹנֵן חוֹמַם יוֹרְשָׁיו וְכִילִי חוֹמַם גִּפְשׁוֹ. (ט) יֵשׁ דֶּרֶךְ נַעַם לְפָנַי אִישׁ
 וְאַחֲרֵיתוֹ שָׁחָה אֶךְ מְצוּק וְחֶסֶד: (י) מְפִיזִים יִלְכוּ בּוֹ וְכִשְׁלוֹ
 וְנִפְלוּ. (יא) מַעֲנֵל מְפִיז עֲפָרוֹת זָהָב וְאַחֲרֵיתוֹ לְחֶבֶק אֲשֵׁפְתוֹת:

לבקר

(יב) לַבָּקָר יֹאכַל מֵעֵדְנִים עִם מוֹתֵר קָחַם הַצֹּהֲרִים יִרְחֹם אֶת חֶסֶד וְלַעֲרָב הוּא קָרוּא אֶל מִשְׁתַּה לְעֵג. (יג) כָּלֵב שׁוֹמֵר אֲמוּנִים כִּילֵי אֶת הוֹן יוֹרְשָׁיו יִטּוֹר. (יד) חֲזִיתָ כִּילֵי מִרְכָּה מִצּוֹק וְדֹאגָה מִשְׁנֵה שְׂמֵחָה יִרְשׁוּ יוֹרְשָׁיו. (טו) כִּילֵי עוֹכֵר נִפְשׁוּ וְשֹׂאֲרוּ וְאִיךָ יַחֲוֹן פְּנֵי אַחֲרִים. (טז) מִבְּקֵשׁ מִכִּילֵי מִתַּת מִשְׁלֵיךְ חֶכְהָ עַל צַחִיחַ סָלַע. (יז) כִּי יִישֵׁן כִּילֵי הַמּוֹתָה יִקִּיצוּ אוֹצְרוֹתָיו וְיִצִּיצוּ מֵעִיר כְּעֹשֵׁב הָאָרֶץ. (יח) כָּל-יּוֹדְעֵי כִילֵי יִשְׁטַמּוּ הוּ וְקֹדְבוֹ אֶל מוֹתוֹ יִשְׂאוּ נַפְשָׁם. (יט) אִישׁ כִּילֵי וְתִישׁ שְׁמֹן שְׁנֵיהֶם לֹא יוֹעִילוּ בְלִתֵי בְמוֹתָם. (כ) עֲשִׂיר לְיוֹרְשָׁיו אִישׁ כִּילֵי וְלַנִּפְשׁוֹ עֲנֵי וְדָל. (כא) הוֹן כִּילֵי כָרוּא בְמֵאֲסָר כִּלְאָ בְמוֹת אֲרוֹנוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ כְּנַפִּים. (כב) מֵעֵין חֲתוּם יַעֲלֶה בְאִשָּׁה וְהוֹן כִּילֵי קִנְיָה וּמִשְׁטֵמָה. (כג) אוֹהֵב הוֹנוֹ בְּכָל נִפְשׁוֹ וּמֵאֲדוֹ לֹא אֲצִל עוֹד אֶהְבֶּה לְבְנֵי-אָדָם. (כד) אֲכֹל כִּבְשָׁתְךָ לְבִדְךָ בְּטָרָם הַזֶּה יִטְרַפְּנָה טְרָף. (כה) מִה יוֹעִילוֹ לָךְ אוֹצְרוֹת כֶּסֶף אִם לֹא בִידְךָ אוֹצֵר הַחַיִּים. (כו) מוֹשֵׁל בְּהוֹנוֹ אִישׁ נִדְרִיב וְכִילֵי קִנְיִן כֶּסֶף. (כז) חֲזִיתָ נַעַר מִפְּזֹר הוֹנוֹ לְזִקְוֹנוֹ יִהְיֶה כִילֵי. (כח) מֵעַט מֵאֲבוּס יֹאכַל חֲזִיר וְשַׁחַת אֶרְצָה אֲכָל לְמַכְבִּיר. (כט) אוֹכַל יִרְוִעֵי עַד לֹא גִמְרָה נִצַּתָּם רַב־לוֹ בְּקִצִּיר כִּי יִמְצֵא קֶשׁ. (ל) אוֹהֵב נִפְשׁוֹ לְבַד לֹא יִחַסֵּר תּוֹאֲנוֹת לְמִנּוּעַ חֶסֶד מִדּוֹרְשָׁיו. (לא) מִתַּת לֶחֶם רַעֲעֵינָ יִגְרַם כְּחֻצֵינָ שְׁנָיִם. (לב) תִּכְנֵן עֲשֶׂר אוֹ עֲשָׂרִים שֶׁקֶל לְשֵׁנָה יִנִּיחַ שְׁמֹךְ לְנִדְרִיב אוֹ לְכִילֵי. (לג) הַכִּילוֹת תּוֹלִיד פִּשְׁעִים רַבִּים תְּחַלֵּל חֲטָאִים גְּדוֹלִים : (לד) אֲכֹרְיוֹת לֵב וְקִנְיָה צֹאצְאֵיהָ עֶשֶׂק וְגוֹל יְלִידֵי בֵיתָהּ. (לה) טוֹב לְגַבֵּר כִּי

כילי ומפור

יִדְאָג וְחָשׂוּךְ לַעֲתִידוֹת לַיָּמִים יָבֹאוּ: (יז) אַךְ קִבַּלְתִּי אֲשֶׁר
 יִשְׁכַּח מֵאֲכֹל בְּטוֹבָה גַם בַּיָּמֵי הַהֵוָה: (יח) כִּי לֹא מִחֲמַמָּה
 יַעֲנֶה אִישׁ נַפְשׁוֹ הַיּוֹם בְּתוֹחֲלָתוֹ לֵאֲכֹל מִשְׁמַנִּים לְמַחֲרָתוֹ.

* * *

רוב עניניהם ומחשבותיהם של בני האדם מקורם הוא אחר משני אלה: או הרדיפה אחר התענוג, או הבריחה מן המחסור. ואם תגבר באדם הראשונה, תטהו אל מדת הפְּנִירוֹן; ואם תפרץ בו השניה, תטהו אל הכילות. ושתי המדות האלה הן שתי הקצוות הרעות והנשחתות בענין הנהגת האדם עם קניניו והליכות ביתו. והנה מנמת פני שתי המדות האלה מועדת אל מטרה אחת שהיא החפץ הנטוע באדם מידי יוצרו לדרוף אחר קיומו וכלכלת בשרו; אפס כי הכילי יפריז עד מאד להוקיר את האמצעים שבם יושנו קיום הבשר ותענוגיו, עד אשר לא ידלג לא יתן את אחרים לגעת בם, כי גם את נפשו יחסר מהם, וישכח מאכול בטובה שבידו בדאגו לעתידות, ונהפוך ממנו המפור, אשר באָתו הנפרזה למלאות תאוות לבבו לא נחשבו בעיניו האמצעים לזה למאומה; והחפץ לתענוג ההוה איננו מניח לו לדאוג לעתידות עד שלא יחוס גם בבלע זרים את חילו.

אולם אם גם הפורון משחתו בו לכלות את בעליו מנפש ועד בשר, ולצוד אותו למדחפות המחסור והקלון, עוד רעה ממנו הכילות, באשר היא לא לבד שתעבור את נפש בעליה למנוע הטוב ממנה, כי גם תהיה למפגע לבני האדם זולתו, ותוליד חטאים גדולים העומדים לשמן ולאבן נגף לחקות חיי החברה ושלומה, כי על היקה תולדנה קנאה וצרות עין, אכזריות לב ושנאת הבריות, ודומיהם מן פשעי האדם. וכן רחוק הוא שיהיה הכילי בוחן את הדרכים המוליכים להשגת ההון, מהמד כל נפשו, ושיהיה נוער כפיו מעושק וגזל, אם בגלוי או בסתר, אם בדעתו או שלא בדעתו, אחרי שאין עיניו ולבו כי אם להבקיע אליו את כל אשר בידי אחרים, ואין מעורר העינים ומסלף הצדק לאדם כמו תאות הבצע.

תְּאֹוֹה וּבְצֵעַ

(א) רֵאשִׁית תְּאֹוֹה כְּפֶטֶר מִי־אֲפְסִים וְאַחֲרֵיתָהּ בְּגֶרֶם קִיר .
 (ב) תְּאֹוֹה כִּי תִקְנֶן בְּסִתֵּר לְבִבְךָ וּבִקְעָה וְדִגְרָה בְּצִלּוֹ עַד אִם
 אֲפְרוּחִיהָ יַעֲלֶעוּ דָמָךְ . (ג) בְּטָרֶם לָדֵת בְּקִרְבְּךָ תְּאֹוֹה לְמִצּוֹא
 חֲפִץ בְּחֹנֶנָּא אֲשֶׁר הָאִישׁ שָׁכֵבֵר הַשִּׁינוּ . (ד) לֹא נִצְתָה כְּאִשׁ
 תְּאֹוֹה בְּלִבֵּב הָאָדָם לוֹ יָדַע שֶׁרֶשׁ דְּבַר חֲפָצוֹ עַד תִּכְלִיתוֹ .
 (ה) אוֹיְבֵי הַסּוּם רִגְלָיו וְשׁוֹמְנֵי הָאָדָם עֵינָיו . (ו) מִרְצֵעַ בְּשֶׁק
 לֹא יִטְמֵן וּמִים בְּכִבְרָה לֹא יִתְחַבְּאוּ : (ז) בֶּן חֲשֶׁק נֶפֶשׁ־אִישׁ
 לֹא יִטְמֵן בְּחָבוֹ וְכֹל סֵתֵר פָּנִים לֹא יִכְסֶנּוּ . (ח) עַד אֲרֻגֵיעָה
 יִגְלוּ מַאֲוֵי לֵב־אָדָם צוֹפְנֵיהֶם צָפֵן רוּחַ בְּחַפְנָיו . (ט) הַיְלָדוֹת
 שְׂאֲנָנָה מִפְחַד אוֹיֵב מְחוּץ אֶף אוֹיְבֵיהָ בְּקִרְבָּה יִצְפְּנוּ לְנַפְשָׁהּ .
 (י) רוֹכֵב עַל סוּם שׁוֹטֵף מִתְהוֹלֵל אֶל רַפְּאִים יִמְהַר יִרְדֵּף מוֹתוֹ .
 (יא) בְּאִזְכָּרְתָּהּ תִּבְחֶן תְּאֹוֹה נִהְיָה הַטּוֹבָה הִיְתָה אִם רָעָה .
 (יב) בְּרוֹב חֲשֶׁק אִישׁ וְשִׁמְחָתוֹ בְּחַפְץ בֶּן חִישׁ תִּקַּע מִמֶּנּוּ נֶפְשׁוֹ .
 (יג) עֹזֶרֶת עֵינַיִם תְּאֹוֹה וְתוֹלֵךְ שׁוֹלֵל פְּקָחִים . (יד) כּוֹס זָהָב
 הַבָּצֵעַ בִּיד הַזְּמָן מִשְׁפָּרֵת כָּל הָאָרֶץ . (טו) מְשַׁל־נָּא בְּרוּחְךָ מִמְּשַׁל
 רֵב וְלֹא יִתְעַמְרוּ זָרִים בָּהּ : (טז) כִּי עֶבֶד לְכָל רוּדֵף תְּאֹוֹה וַיִּתְרוֹן
 גָּבֵר בְּכָל הוּא חֲפָצוֹ לְשִׁכְלוֹ נֶעְבֵּד . (יז) בְּעֹזוֹב אוֹתֵנּוּ תְּאֹוֹה

וּתְפֹרֵהוּ אֲבִיוֹנָה נִתְפָּאֵר בִּי עֲזֹבְנָה נַחֲנוּ * . (יח) לַעֲת הַלְאֵת
 תְּאֵנִים רוּחַנוּ נִתְהַלֵּל עַל צְדָק וְאֵם הָעוֹה נִלְאִינוּ נִתְנַאֵה בִּישָׁר .
 (יט) קְצוּץ רִגְלִים לֹא יִדְגֵג שׁוֹר וְכֹתֶם תְּאוֹה אֹז נִחְדֵל מִחַטָּא .
 (כ) אִם תְּאוֹה רַדְפֵת וּתִסְכֵן בָּהּ שְׂאֲרָה הִרְבַּבְתָּ לְנַפְשֶׁךָ . (כא) אִין
 אֲבִיוֹן כְּאִישׁ נִבְהַל לְבָצַע וְאִין עֲשִׂיר כְּבוֹרַח מְנַהוּ . (כב) כָּד
 הַנְחָלִים יִגִּיחַ יָם אֵל פִּיהוּ וְכָל צְדָקוֹת אֲנוּשׁ תִּבְלַע אוֹת הַבָּצַע .
 (כג) אֲרַבְעָה רֵאשִׁיתֶם נֶזֶק וְאַחֲרֵיתֶם עֲדֵי אוֹבֵד : (כד) עֶבֶד
 מִתְפָּרֵץ סְבִית אֲדוֹנָיו וְסוֹס שׁוֹטֵף בְּאִין רְסוּלוֹ : (כה) אֲנִיָּה
 סְעָרָה וּמְשׁוּט אֲנִין וּתְאוֹת אֲדָם בְּאִין תְּבוּנָה . (כו) יֵלֵב הָאָדָם
 בַּתִּבְלֵל אֲנִיָּה בְּלִבָּיָם וְחִפְצוֹ כְּמוֹ רוּחַ הַלְאֵה יִשְׁעֲרָנָה : (כז) תְּבוּנָה
 כְּמִלְחָ צוֹפִיָּה הִלְכוּתֶיהָ כָּל מַעֲגֵד יִשְׂרָתְפָלֵם : (כח) לוֹלֵא הָרוּחַ
 עֲמָדָה תַחֲתֶיהָ וּבְאִפְסֵ מִלְחָה הַתְּפוּצָצָה אֵל שְׁוֹן־סִלַּע . (כט) גַּחַר
 בְּלִיעַד הַתְּאוֹה מִימּוֹ מִי־מִלְחָ : (ל) מוֹעַמּוֹ צְמָאוֹן יִדְלִיקֶם
 לֹא יִכְבוֹהוּ כָּל מַיִם רַבִּים : (לא) שׁוֹתָיו יִתְגַּעְשׂוּ וְהִתְהוּלוּלוּ
 בְּשִׂאוֹן גָּלְיוֹ יִמְצָאוּ קְבָרִים לָמוֹ . (לב) רוּחַ אֵל יִמְרִיחַ עֵבִים מִמַּעַל
 יִרְבוּ אַף יִגְאוּ יִתְנַגְּשׂוּ יָחַד : (לג) אַף יִשְׁלַח אֵר קָדִים וַיִּמְסָם
 יִשֵּׁב תִּימָן וְנִפּוּצוֹ כְּעֵשֶׂן גְּמִלְחוֹ . (לד) הֵלֵא לְאֵלֶה גְדָמוֹ כֶּךָ
 אֲדָם הַמּוֹן מְאוּיִי לְבָהּ : (לה) רוּחְךָ יֵאֱסָפְמוֹ אַף הוּא יִגִּיסְמוֹ
 וְהוּא יִנְחֵם סִלָּה .

* * *

יצרי לב האדם המה נטיותיו הטבעיות לרוחו מצד הושיו
 בו והרכבת גיותו. ונכללו בשם הזה כל רעיוני הלב ומאוויו

הנוצרים

(* ע"ד משל הקדמוני המוצא בדחז"ל (סנהדרין כ"ג ע"א) : „חסריה לגנזא
 נפשא לשלמח נקט” .

תאוה ובצע

הנוצרים בקרבו חדשים לרגעים, אם מצד חושי פנימה, או על ידי חליפות המקרים המעוררים אותם בקרבו מחוץ: כמו אהבה, חמלה, שנאה, תאוה, כעס, יגון, קנאה, ודומיהן. ולפי התגלות נשיות האדם אלה וצאתם אל הפועל ביחס אל זולתו, ולפי אשר תוכר בהן ממשלת כח השכל אם הרבה או מעט נגביל את תכונת האדם אם טוב הוא או רע, אם צדיק או רשע.

מלחמה לשכל האדם עם יצרי לבבו פנימה מדור דור, אין מרגוע לאדם מהמון תאוותיו הסוערות בקרבו כים נגרש בכל אשר יעמול למלאות ספקם, ואין מנוח לו מרוח השכל המחרפו ונשפטו אתו בסתר לבבו על כל הבל ועול, רשע וכסל שהדיחווהו במ תאוותיו אלה. ובכן תקלע נפשו בלי חשך כבתוך כף הקלע ותשבע נדודים תמיד — ואין נחת.

וכבר חקרו חכמי דור ודור למצוא הדרך שיבור לו האדם בחקות החיים למען הניח לו משאון יצרי לבבו ומעקת הנחם הבא לרגלם. אלה מזה יוכיחו בכל מאמצי כח תדבך שאין טוב לאדם בלתי אם לַיָּאֵשׁ את לבו מכל תאוות החומר, ומתאמצים להושיבו עם בני האלהים. ואלה מזה יוכיחו שאין טוב לאדם בלתי אם ליֵאֵשׁ את לבו מן השכל ולשוות עם בהמת השדה. אולם ללא יועיל עמלו מֵאֲלֵפֵי אדם אלה גם יחד, כי יצרי הלב הולכים וסוערים גם בקרב אלה אשר יתאמצו להלחם נגדם ולהכחידם בכל מאמצי כח השכל, בשגם בשר המה; וכן לא יחדל השכל מדבר קשות גם את השוגים במאווי לבבם וישביעים נדודים ורוגו על כל דבר הבל ורשע כסל, אם גם יתאמצו בכל מאמצי כחם להתנגד לו, עקב כי רוח ה' נפש משכלת, נוססה במ, ומי זה יבוא לפשר ביניהם, ולהורות לבני האדם את הדרך התוך, או מי יתכן לרוח משקל ויבנה חיץ ונדר ליצרי לב האדם לאמר עד פה תבואו ולא תוסיפו! ?

זה חלק כל אלה המוכיחים המתאמצים להוכיח אמתת חזון רוחם ומראי לבם לפני העם בכל מאמצי כחם כי יצברו כעפר הוכחות ומופתים למשפטי פיהם עד יערערו בנפשם את מבנה חקר חכמתם, ועמדו ירופפו מכובד משאו, כי לא ימלטו מהיותם מערבים

מעריבים בו גם טיח שוא ותפל לרוב. וכן היא גם דרך כל אלה ממטיפי העם ומוכיחיו אשר לא יסתפקו להלחם ולכונן במיתריהן על התאוות המתפרצות יתר על המדה הנכונה לאדם באשר הוא בעל נפש, ולסול מסלות ליצרי לבב שומעיהם, למען ילמדו להפנות אותם לעומת הטוב והמועיל; כי עוד קרבות יחפצו גם עם כל חוש ורגש אשר עליהם יחיה האדם, בשגם הוא בשר, ויריקו חרב כליון בתוכחות חמה גם על המדות הטבעיות בו. כי על כן יאבד נצחם ושומע אין להם בכל ההמון הרב.

אולם כבר ידוע שגם יצרי לב האדם תועלתם רבה היא למאד לקבוצ החברה, עד שנוכל לאמר: שכל ישובו של עולם תלוי בהם כי כל פעל ה' למעננהו: אלה לקיום המין ואלה לתועלת החברה כגודע. ד"מ: לולא תאוות ההון שהיתה באדם והחמדה לאסוף ולכנוס יתר מכדי מחיתו, לא היו אנשי הקבוצ יכולים להעזר זה בזה, והיו חסרים כל המדות ונעימות החיים אשר לא יושגו בלתי אם על ידי עמל ושקידה רבה. וכן לולא קנאת איש מרעהו בקנינים השכליים והחמריים היה כל איש נשאר על מעמדו אשר העמד עליו על ידי המקרה, ולא התעורר לקנות לו כל יתרון הכשיר חכמה או כשרון המעשה, בלתי אם עד כדי מלאת ספקו. וכן הוא גם ביתר יצרי לב האדם, אין קצה לתועלת כל אחד מהם בטועדו ובמשפטו כתועדתו.

אולם בעמדנו לפלס לנו מעגל ישר וטוב בעניני מדות הנפש נחוץ לנו מאד לדעת למצוא את המדה הראשית ושרשית לכלהנה. כי על ידי זה נשכיל לדעת איזו המדה אשר עליה נשים כל מעיננו להיטיבה ולתקנה עד שתהיינה תוצאותיה פונות כלן אל מטרת הטוב והמועיל, כי האדם אין שליט ברוחו להלחם נגד המון יצרי לבו הצרים עליו לאַחַד אַחַד, או לסול לכל אחד מסלה לברו, אבל יותר נקל לו לשים עיניו ולבו על אחד מהם ולהתאמץ להעבידו לרצונו; ואם יהיה האחד הזה המקורי כבר קנה לו שלטון על כלם בהיותם נכללים בו. וביותר תהיה לנו דעתנו את המקור לכל יצרי הלב מועלת למאד מאד בענין גדול ואמון הבנים, שעל ידי הידיעה הזאת נשכיל בענין זה היקר והנכבד, העומד ברומו של עולם, לקבץ את פעולותינו לאחדים אל מרכז אחד, שהיא המדה השרשית המוטבעת בלב הילדים

ואשר

תאוה ובצע

ואשר ממנה תסתעפנה כל יתר המדות הטובות והרעות, ובכך נדעה נרדפה להשתדל להטותה אל אשר נחפוץ.

והנה אם נתחקה על שורש יצרי לב האדם ומדות נפשו לדעת מוצאם, נמצא שמקור כלם, כטובים כרעים, היא אהבת עצמו המוטבעת בכל החיים מידי היוצר לקיומם, וממנה תסתעפנה כל יתר המדות לארחות ולגדרים שונים, והנה רבים יחשבו לשקר כי בקחתנו את אהבת האדם לעצמו למקור ושורש לכל יצרי לבו ונמיותיו ועלילותיו נגרע בזה את חין ערך מעשי הצדקות גם היותר נשגבות, אחר שלפי זה גם כל מעשה הצדקה והחסד אשר יעשה האדם לא יעשה כי אם מאהבתו לעצמו, אם לנחול לו כבוד ונעימות בעולם הנה או להכין לו נמול ושכר רב לעולם הבא. אולם באמת משנה הוא אתם, כי המדה הטבעית הזאת של אהבת עצמו אין בה בעצם לא טוב ולא רע. וכמו שלא נוכל לאמר על חומר הברזל המוצק במעבה האדמה שהוא חומר רע, באשר ראינו כי ממנו יעשו כל כלי משחית לחבל: הרב וחנית, כידון ורומח; יען כי לעומת זה הלא נשוב ונראה שממנו נוציא גם כל כלי למענהו: ממנו מגן, ממנו אֶת, ממנו מחרשת וכל יתר המכונות המפיקות רוב עזר ותועלת לבני האדם. וכן הוא באמת גם בענין המדה הטבעית של אהבת עצמו, שאין בה בעצמותה לברה לא טוב ולא רע, לא צדק ולא רשע. ורק בהחלה לצאת לפעולות אדם, אז נוכל נבחין אל מי משניהם תפנה, אם לטוב אם לרע, אם לחסד אם לשבט, אם לצדק או לרשע.

האיש אשר קנה לו שכל טוב ומנעוריו הביא לבב חכמה ודעת יראת אלהים, והשכיל לדעת כי לא טוב היות האדם לבדו, וכי כלנו בני אב אחד נחנו היושבי בשמים, אשר בראנו לשבת יחדו ולהעזר איש ברעהו — איש אשר כזה לא תפרץ בו אהבתו לעצמו לחלוף הקות הטוב הכללי ולנתק מוסרות משפטי שלי ושלך, אשר עליהם תכון החברה, ולכל בהם חיי רוחה טובה ואשרה ויוהר באהבת עצמו שלא תפגע עד מאד באהבת עצמו של זולתו שלא במשפט וישר, כי אך ינחנה במעגלי צדק לדרוף הטוב הנעים לה ובלתי מזיק ונצב לשטן לאחרים — והיא מדת הצדק והישר; או שתניע למעלת השלימות לחוות לה עוד מחוות עונג ונעם גם בהפיק טוב ותועלת לזולתה — והיא מדת החסד. וזה שאמרו רבותינו ז"ל: „כל שרוח הבריות נוחה הימנו" ר"ל שברדפו אחר קיומו

קיומו והנאתו איננו מפריע את נחת הכלל וטובו — „רוח המקום נוחה הימנו“ (לכות פ"ג). ונהפוך הוא שיש איש אשר מחסרון שכל טוב, או כי אין פחד אלהים לנגד עיניו, אין עיניו ולבו תמיד כי אם אל בצעו לבדו, עד שאהבתו לעצמו תטהו רק אחרי הנאת גופו ותועלתו, מבלי חוס על הפסד וקלקול זולתו, כאלו לא נברא העולם כי אם בשבילו, והוא עוכר את החברה, ונצב לשמן מפריע לטוב ונחת היו הכלל, והרי הוא פוגע תמיד באהבת עצמו של בני האדם זולתו; כי על כן ישנא בעון בצעו כפושע ובוגד בתורת האדם ובהקות החיים, ומפר ברית האחוה שבה תלוי כל אושר וטוב הקבוץ. ובדרך האחרון הזה תהיה המדה של אהבת עצמו למקור משהת שיגדשו מימיו כל רפש הפשעים, השננות והזדונות למדרגותם.

ממוצא הרברים האלה נשכח שמת אהבת עצמו מוטבעת היא בכל החיים לקיומם מידו היוצר. והיא אין בה בעצמותה לבדה לא טוב ולא רע, לא צדק ולא רשע, כאמור במה שקדם. והנער בעודו באבו ובטל ילדותו עומד הוא על פרשת הדרכים, דרך הצדק ודרך הרשע; ורק הגדול והאמון ויתר מסכות החיים ומקריהם יפעלו על אהבת עצמו המוטבעת בו להטותה ימין או שמאל, אל הטוב או אל הרע, ר"ל או שיטו אותה בעקלקלות התענוגים החמריים לבד, המוליכים אותה שולל מבחירתו החפשית, שהיא השכל, ומדעת ידאת האלהים, ומורידים את בעליה פלאים ככהמה בבקעה, עד שלא יחדל גם להרע לאחרים בעבור חושו ותאותו בו, והוא דרך הבווערים, רודפי התאוה והכצע ואנשי האון למדרגותם; — או שימצא נחת רוח והנאת עצמו רק בענינים שיסכים עמם גם השכל, והם נרצים לו ולאֵלהים, ואינם פוגעים שלא במשפט באהבת עצמם של אחרים זולתו, ואינם מפסידים להם; או שגם יהוה לו עוד רוחו מהזוה עונג ונעימות בענינים המבטיחים לו כבוד ויקר הן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, ועל ידי זה יתעורר להועיל ולהיטיב גם לזולתו. והכל תלוי בבחירת האדם ובמראי לבו והענינים אשר יהוה לו בהם מחוות הנאתו ונחת רוחו.

זמן ההנחה הזאת נכוא לדעת איזה הדרך אשר נפלא לנו בענין אמון וחונק הילדים, אשר חנן אותנו אלהים, בעודם רכים באביב עלומיהם. כי אחרי שנדע המקור הנפתח לכל יצרי לב

יין א האדם

תאווה ובצע

האדם הטובים והרעים, אין לנו בלתי אם לשים כל מעיננו במדה הראשית הזאת המוטבעת בלב הנער, ולהשתדל להטותה לדרך אמונה והשכל, ולהפנותה להתענג רק על צדק ומישרים. ומאד מאד מחויבים האבות והמורים לפקוח עיניהם בדעת והשכל על הדרך שתבור לה אהבת עצמם של חניכיהם, ולשמרה לבלתי תטה עקלקלותיה לנשיות משחתות, כמו: עושק ואכזריות, נתינת דפי ברעהו, והשמחה באיד עמיתו. כי המדות המשחתות האלה, אם הכו שרש פורה ראש ולענה על תלמי לב הנער בענינים פחותים וקטנים, גם אם יזקן לא יסור מתן. וכאשר אמר המושל החכם (משלי כ"ב, ו'): חנוך לנער על פי דרכו גם כיהיזקין לא יסור ממנה. ואמר: גם במעלליו יתנבר נער אם זך ואם ישר פעלו.

כג. XXIII. Cap.

הַקְנָאָה

- (א) אֶלֶף עֵינַיִם לַקְנָאָה וְלֹא אֶחַת מִתְּהַנָּה תַחֲזוּ נִכְחָה .
 (ב) מִמְקַנָּא תַחֲשׂוּךְ שֶׁבֵט מוֹסְרֵךְ כִּי שְׁלוֹם אַחֲרִים יִיפְרְנוּ כְּרִי רִשְׁעָתוֹ :
 (ג) כִּי נַחַת רַעְהוּ עוֹכְרַת רוּחוֹ מֵעֲנֵג עֲמִיתוֹ נִגְעֵלֹו :
 (ד) בְּאִשֶּׁר מִיִּדְעִיו יִרְאוּ עֵינָיו כִּיִּדּוּ מִשְׁלוֹמָם מִרְלֹו מֶרֶד :
 (ה) מִמְשָׁמֵן זָרִים יִרְוֶה יֶאֱכַל חֲצִי בְּשָׂרוֹ : (ו) מִכָּל מוֹתֵר זוּלְתוֹ יִרְבוּ עֲצוּבוֹתָיו מִתְהַלְתּוֹ לוֹ נִגְעַ וְקַלּוֹן : (ז) שְׁכִימֵי בְּעֵינָיו אִישׁ שָׁשׁ וְעוֹשֶׂה צְדָקָה וּבְשָׂרוֹן מִשְׁכִּיל לְצַנִּינִים בְּצַדִּיו : (ח) לְמִרְאֵה יְלָדוֹת וְשִׁחְרוֹת זָרְקָה שִׁיבָה בּוֹ מְאוֹר פְּנֵי רַעְהוּ יַעֲטוּ פְּנֵיו קִדְרוֹת

קְדָרוֹת: (ט) וְאִם כְּשֶׁרוֹן מַעֲשֵׂי חֲבֵרָיו יִזְכּוֹר וְצִמְתָּתְהוּ קִנְאָתוֹ
 וּכְדֵי מְמוֹרָרִים וּבָעֵם: (י) וְלֹא יָשִׁיב אֶל-לְבָבוֹ דִּהְצִיל נַפְשׁוֹ
 לֵאמֹר: (יא) אֶתְאַמֵּץ הַיּוֹת אֶהְיֶה כְּמוֹהוּ הֵן בְּיַדִּי טוֹבִי.
 (יב) אֲמַרְתִּי אֲשַׁמְרֶה דְרָבִי מִחֶרֶע דְאִישׁ וְאוֹכֵל: (יג) אוֹלָם כְּבִלִי
 הֶקְנִיא אִישׁ בְּיִתְרוֹנִי לֹא אוֹכֵל וְלֹא אוֹכֶה תִּזְהַר. (יד) עַל אֹן
 וְהֶבֶל יִשְׁטַמוּךְ שְׁבַעָה וְעַל צֶדֶק וְהִשְׁפֵּל שְׁבַעָתִים. (טו) טוֹב
 לְגֹבֵר שְׁנֵאת מְקַנְאֵו מֵאֲהַבֵּת אֶלְפֵי מִנְחָמִיו. (טז) אִם תֵּאֱכֹל
 וְתִשְׁלִים כָּל אוֹיְבֶיךָ אֶתְךָ לְבַד אֶת מְקַנְאֶיךָ תִּינַע לְרִיק. (יז) חֲזִיֵּת
 אִישׁ הוֹקֵד־תָּם וְאוֹיְבָיו רַבִּים בְּפִדְהוּ כִּי בִרְכַהֲבֵו. (יח) לוֹ
 הַכִּיר אִישׁ אִישׁ עֲרָבוֹ וְיִתְרוֹן רַעְהוּ לֹא כַחַד וּפְרַח בְּאֶרֶץ
 שָׁלוֹם. (יט) אֶךְ רַבַּע אֶחָד חֶלֶק אֱלוֹהִי לִיבִישֵׁת בְּתַבֵּל אֶרְצוֹ:
 (כ) פֶּן יִרְבוּ גְבוּלוֹת עַמִּים וְרַבּוּ מְדִינִים וּקְנָאָה. (כא) מְקַנְא
 בְּרַעְבוֹן יִשְׁפִיעַ נַפְשׁוֹ וּבְצַמְאוֹן יִרְוֶנָה. (כב) מְקַנְא וְכִיֵּרִי לֹא-
 יֵאמְרוּ הֵזֶן וּבְחִיל תִּמְוֹרְתָם לֹא יַעֲלֶסוּ גַם-שְׁנֵיהֶם.

* * *

וְרֵאִיתִי אֲנִי אֶת-בַּל-עֵמֶל וְאֵת בַּל-
 כְּשֶׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה כִּי הִיא קִנְאֵת-אִישׁ מְרַעְהוּ
 (קהלת ד', ד').

מכונת הקיסור אם אתה יודע ומבין להזהר בה לעבדה
 ולשמרה, לערוך אשה במדה ובמשורה ולעצור בחמה לבלתי יתפרץ
 יתר על הראוי, או תפיק לך רב תועלת, ותפליא מעשיה לברכה
 ולתושיה לבני האדם. אולם אם נתנה המכונה אל אשר לא ידע
 להזהר בה, ולא קנה לו כשרון המעשה והמדע להשתמש בה, קל מהרה
 יפתח במקום הראוי לסתום, ויסתום בראוי להפתח, ויהי מה? — עד ארניעה
 יתפרץ ויתלקח החום העצור בקרבה, יחצוב להבות אש והמס גלגל
 המכונה

ה ק נ א ה

המכונה כסופה להשחית ולנפץ כל, הבא לעומתו, נקה לא ינקה כל הקרב אליו וגם נפש בעליו יחבל — וחבל נמרץ.

הנה כן הוא האדם הזה שנתן האלהים בלבו התשוקה המעוררת תמיד את כחות נפשו להתאמץ להרהיב גבולותיהם ולהעפיל עלות מעלה מעלה אל מרום ההשלמה, והיא הקנאה, קנאת איש מרעהו, אם בעושר ונכסים, או בחכמה וכבוד. וכן נטע יוצר האדם בלבו כשרון דעת טוב ורע, לדעת את אשר יבחר ולשלום בכחות נפשו, להעבירם במדה הנכונה איש בזמנו ובמועדו. ואשרי אדם עזו לו בה, ומסלות בלבבו לרוח החפץ הזה לנהותה באורח מישור, ולב משכיל ומבין לעצור בה ולנצח על מלאכתה. כי המדה הזאת היא המעוררת את כל כחות הנפש ולא תתן דמי להם, ותסיתמו לדרוך בלי חשך אחרי השלימות להשכיל ולהועיל לו ולזולתו, והיא המביאה את האדם לידי זריזות ועיון ושקידה בעניני המדע והחכמה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (נבא נהלא כ"ל, ע"א): „קנאת סופרים תרבה חכמה“. וגם קנאת איש מרעהו בענינים חמריים טוב ומועיל מאד לבני האדם, מפאת היות היא המעוררת גם את החפץ לעסוק בישובו של עולם, והיא תמסוך בקרבם רוח החריצות והשקידה בעניני המסחר והרושת המעשה, להיות איש מתחרה ברעהו להעבירו, לסול לו מסלות חדשות לקנות לו יתרון על זולתו ולמצוא תחבולות שונות והמצאות חדשות וטובות אשר לא שערום קדמונים, ובין כה וכה תצמח מזה תועלת רבה אין ערוך לה לקבוץ החברה; כי אין נפתל במעשי האלהים ובל פעל ה' למענהו.

והנה לו הולידה הקנאה בלבב האדם רק החמדה להשיג גם הוא את היתרון אשר יראה ברעהו ולהשתוות לו גם הוא, או גם לעלות למעלה ממנו ולהעבירהו, או לא היתה במדה הזאת כל מאומה רעה, כי אם טובה ותועלת; וגם אחרי שרוב בני האדם אינם מכירים ערכם וגבול כשרונות נפשם, וחושבים עצמם ראויים ומוכנים לכל עתידות כבוד ויקר, היתה הקנאה בלמס מעוררת אותם תמיד לנבך הילים להשלים את כל כשרונות נפשם עד תכלית השלימות, איש כבדת ה' אשר נתן לו, והיא מדרגת הקנאה אשר יכנה הלועז בשם (נאמייטש), ואשר על רכיה יולדו וישתלמו חרשים לבקרים כל יקר ונשגב בהכמה ובחרושת

ובחרושת המעשה, והיא הקנאה אשר שבהוה חכו"ל במאמר
הטובא למעלה בזה.

אולם באמת מעטים המה בבני האדם אשר ידעו לפלס
מענל רגליהם בדרכי המדות, וביותר אלה אשר דרכם כאפלה
בעקלקלות הסכלות והבערות ולא ידעו במה יכשלו, ובאין הבין
לבלום במתג ורסן את קנאתם לשים חק לה, וגבול ולא תעברנהו.
כי אלה — אם תקנן בנפשם הקנאה, ובקעה ודגרה בסתר לבבם
זרע מרעים: כילות ורוע לב, משטמה, עושק ונלוז וצרות עין'
והיא הקנאה הנודעת בעלילותיה הנשחתות, והנקראת בשם ניד, וויסגוסט.
וכאשר נראה תמיד כי המקנאים ברדפם אחר קנין ההון, קנאתם
ואות בצעם תקשיח לבם עד אשר לא יבחן עוד אם ישוניהו
בישר או בעושק, ולא ינערו כפיהם ממצוא חפצם גם בפעולת און
וגזל אח, וגם לא יסתפקו במצאם רב עושר, כי עוד תרע עינם
בקניני זולתם, ויצר להם בראותם את עמיתם עולה ומצליח,
ותטמו קנאתם זאת להתיצב לשמן לו ולתת מכשול לפניו באשר
יוכלו. וכן המקנאים בכבוד אחרים יראו בכל מכובד איש נוגע
בחבל נחלתם ופוחת מערכם וכבודם המה. ואם מטה ידם, או
כי נרפים המה בעצלותם, להשיג את שלימות החכמה והמדע או
כשרון המעשה שבם קנה לו האיש המכובד את הוקר והתפארת,
או יחרשו תהפוכות בלבבם לתת דפי בו, לבקר אחרי מוטיו
ומחסוריו ולמצוא עונו לשנוא, ובכל עלילות רשע, מרמה ורכיל
יתחכמו לו לגדע קרניו לבל ירום עלימו, בפחדם פן יועם כבודם
לפני כבודו, ובחשבם להתכבד בקלון חברם.

והנה אם נתבונן למקנא כזה נמצא דרכו נהפוך מדרך
כל ישרי לב: כי הוא צרה ויגון ימצא בכל ענין ובכל מעשה
זולתו, הראוי שיתן שמחה בלבו. צדקת רעהו, חכמתו ודעתו, תעוררנה
שנאה בלבבו, והין ערכו כעם וממרורים ומשטמה. תנחומות המקנא
אשר ישעשעו נפשו הם כל מעות וכל מום קטן, אשר יחפש וימצא באנשי
השם והכבוד. אין שמחה גדולה למקנא כזה כמו בראותו איש נכבד
ונשוא פנים עושה דבר שלא לפי כבודו, או בשמעו שהעלילה הטובה
והנשנבה של זולתו נגרעה מערכה על ידי איזה נסבה; או גם אם תקח
אזנו שהכבוד אשר אמר אחד לקנות לו בעלילה יקרה ונכבדה, נתחלק

הקנאה

מאיזה נסבה לרבים, ותהי זאת נחמתו כי בכבוד אשר נחל זולתו יקחו גם אחרים חלקם. כל אלה ודומיהם מן הענינים הגרועים והפחותים יתנו שמחה מסתרה בלב המקנא רע העין.

והנה בהתרחב הקנאה באדם עד מדרגה כזו אין בכל המדות כמוה לרוע; כי קל מהרה יגלו על ברכיה ילדי פשע לרוב, כי הביא את האדם לידי רכיל ואות הבצע והעושק, בהיות עיני המקנא תמיד להבקיע אליו כל אשר בידי אחרים. וכן תרגיל אותו לצמיד טרמה, למען שפך בוז וקיקלון על כבוד זולתו, ולגרוע מערכו לכלי ירום עליו. וכן לא ימלט מקנא כזה ממדת החנופה, באשר יתאמץ תמיד לכסות על חרפת קנאתו ורוע לבבו ומעורמי תרמיתו במסוה הצדק והישר, ובדברו און ודפי על רעהו יליט פניו באדרת אמונה ואהבת אמת למען התנכר. וכאשר שמענו כן ראינו חדשים לבקרים בצאת כל חדש לאור רבים קמים עליו לתתו לשמצה, יטיקו וידברו ברע, ובלשונם יחרצו משפט עליו גם חדלי אנשים, אשר לא ידעו ולא יבינו שמץ מחין ערכו, כאשר הוא חוץ מנדר, דעתם ותבונתם, והמה דמיונם כעורים מלדה ומכטן נדברים ונשפטים בענין הצבעים — ולרוב אין זאת כי אם קנאה ורוע לב.

הנה זאת היא הקנאה היוצאת גם לקראת כל ספר חדש רב התועלת בעניני המדע והחכמה, אשר כמעט יראה אור קל מהרה יסבוהו כדבורים גם אלה מן הקנאים בעם אשר גם הבין תכונתו וחין ערכו לא יוכלו וישפטו שפוט, וכמעט נגב אליהם דבר או חצי דבר, ותקה אונם שמץ מנהו, יחפשו עולות למצוא מום ומשחת בו: זה ימצא כי חטא בלשונו נגד כבוד אומתנו, וזה יוציא דבת-שוא כי חטא נגד עניני הדת, ובסתר לבבו ישיש כי מצא לו מקום להראות עצמו כמקנא לכבוד התורה, אם גם רק קנאת כבוד עצמו אכלתהו, וזה, אם כל יגיעיו לא מצאו בספר כל עון אשר חטא ינקר ויבקר למצוא מומים אחרים במחברו, בתקותו אולי יבנה מהם לתת דפי בכבודו ולגרוע מערכו — ולרוב אין זאת כי אם קנאה ורוע לב, כאשר לא יוכלו או יתעצלו להגיע אל הכבוד הזה אשר הביא רקב הקנאה בעצמותם, ומפחד לבבם פן יועם קרן כבודם המה לקראת כבוד זולתם. ואוי אוי לה לחכמה ולתושיה ולשוחריהן כאלה המקנאים רחוקים מדרך תבונות, אשר כל כבודם ימצאו רק בכלמות זולתם, וכל

וכל תפארתם הוא רק בקלון רעיהם; ולו חכמו השכילו לאשר גם הם בדרך בינה, כי אז לא תרעו ולא השחיתו לא להם ולא לזולתם, ומלאה הארץ דעה ותושיה. ועל כלם היה בן זומא אומר: משלך יתנו לך, ובשמך קורין אותך, ובשבחך משיבין אותך, ואין שכחה לפני המקום, ואין אדם גונע במוכן לך" (ירושלמי יומא מ"ג ע"ה).

כר Cap. XXIV

כבוד ותהלה

(א) גם אל־בין קוצים פי נטע הדם שמו לא ישנה וריחו לא נמר. (ב) לא יתן סרפד כל ריח ניחוח אם גם בין דודאים ישתק. (ג) כבודת תהלה בעלילות בעליה בלעדן אפס ותדו נספה. (ד) לא בפי תפיק תהלה ומעשר לא יצמח כבוד: (ה) פי מצדק הפרח תהלה וכבוד מתבונות נשקף. (ו) תהלה באשת זנוגים קך אם־לא ארשתה בצדק בתבונות ודעת. (ז) לא־נאווה לנמד בנדענק ומעטה תהלת איש פרב גדלו. (ח) לתולדות־איש אל־תחקור לאבותיו שפבר היו לעולמים: (ט) אומר לחכמה אחותי את ואם לפינה יקרא: (י) הוא רם היחש הוא לו יאתה תהלה. (יא) אף שוא התהלה ככבוד בית אביך אם לא יוכלו התהלל בך יוצאי חלציה. (יב) מה יתרון לענף יבש מגפן פוריה הלא לאש יתן לאכלה: (יג) ומה לנבער התהלל בכבוד בית אבותיו אם הוא לא יתן כל פרי דברכה. (יד) טוב ותלו בך כד כבוד בית אביך מתלות כל

כבודך

כְּבוֹדָהּ אֶתָּה בְּאֲבוֹתֶיהָ וּזְקִנֶיהָ. (טו) אִם נִפְשׁ כְּבוֹדָהּ תִּגְדֹּף
 פְּגִימָה אִז תִּבּוּ לְכֹל כְּבוֹד מְחוּזִין. (טז) יֵשׁ מְהַלֵּל וְנִכְבֵּד וְאִין
 יֵשׁ לוֹ עַל פְּנֵי חוּזִין: (יז) וַיֵּשׁ אִישׁ תְּהַלְתּוּ מִלְּאָה הָאָרֶץ וְנִפְשׁוּ
 רַקָּה אִין פֶּל. (יח) אִם הִלְלוּהָ עַל צְדָק לֹא נִמְצָא בָּהּ תַּחַת
 מַעֲמָה תְּהִלָּה תִּכְסֶּה בּוֹשָׁה. (יט) רַבִּים יִתְפָּאֲרוּ בְּלִבְכֶם כִּי
 גְדוֹלוֹת עָשׂוּ בְּאָרֶץ: (כ) וְהֵם אֵךְ פְּמִלְקָחִים הָיוּ כַּפְטִישׁ וּמַעֲצֵד
 לְהוֹצִיא כְּלִי לְמַעֲשָׂהוּ. (כא) רַבִּים יִתְהַלְלוּ בְּעֲלִילוֹת נְשֻׁגָבוֹת
 אִם גַּם אֶצְבַּע הַמַּקְרָה הֵן וְרוּחוֹ הוּא קַבְצָן: (כב) וְכִמוֹ יִתְפָּאֵר
 יֵלֵד כִּי נִגְנַן בְּחִלְלֵל אִם אֵךְ יֵשֵׁב בּוֹ רוּחַ פִּיהוּ. (כג) בְּמִזְמוֹת חֲכָמָה
 לֹא יִהְלֵל אִישׁ כִּי אֵךְ בְּדַעְתּוֹ בְּלִפְלֵל אוֹתָנָה בְּמִשְׁפָּט.
 (כד) הַכְּבוֹד אֵינְנוּ נַחֲלֵת אֲבוֹת אֵף לֹא קִנְיָן כְּסָף: (כה) כִּי עֲרוּף
 מֵאֲתָמוּד הוּא קָל אֲנֹשׁ גַּם לְמַסְבֵּן וּבוּז מִשְׁפָּחוֹת: (כו) כָּל
 מִשְׁחָרְיוֹ יִמְצְאוּהוּ וּבוּזוֹ אֶתְבוּ קָדוֹן. (כז) כְּבֹד אָבִן לְאָדָם
 כְּבוֹד אִם לֹא נְאוּהָ לְרֵאשׁוֹ צִפִּירַת תְּפָאֲרָתוֹ. (כח) קָדוֹן לְאִישׁ
 לֹא יִמְצָא כְּבוֹד וְאֶפְדוּ בְּלִמָּה שְׁבַעֲתִים. (כט) לֹאָה יוֹתֵר מִכְּבִּדֵי
 נִכְסָיו פְּתָאוּם לְפִתַּע יִיקְצוּ נוֹשְׁכֵיו: (ל) וְאִישׁ גְּבָרָה תְּהַלְתּוּ
 עַל צְדָקוֹתָיו אַחֲרֵיתוֹ קָלוֹן יִמְצָא וְנִגַּע. (לא) הַתְּהַלְלָה בְּגִדֵיכוֹת
 אֶת פֶּל הָאָדָם וְכְבוֹדָהּ אֵל תִּשְׁפִּיל גַּם לְאַחַד דְּהַחֲלוֹ. (לב) הֵן
 טוֹב לְאָדָם רְאִי מִמָּרֵט רוּחַ נְשֻׁבָה בּוֹ וְהַשְּׁבִית מִטְהָרוֹ.
 (לג) אִם קִטְמִינֵיעַם כְּבֹד כְּבֹדָהּ אֵל עוֹד תִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֵאשׁ:
 (לד) וְאִם הִלְלוּהָ צְעִירֵי דַעַת אֵל תִּתְחַרְהָ אֶת גְּדוֹלִים וְטוֹבִים
 מִמָּךְ. (לה) בְּטָרָם הַתְּאוּיָה לָהּ תֵּאוֹת גְּבַעַת תְּהַלְלָה הֵכֵן לְכָךְ
 לְשֵׁאת מְחוּזִין הַקְּנָאָה: (לו) כִּי בַעֲקֵב הַכְּבוֹד תֵּאוּהוּ מִשְׁטָמָה

וקנאה

וְקִנְיָאָה רַבַּת עֵינַיִם תָּשִׂים עַל תְּהִלָּה מִשְׁמֵךְ. (לז) תַּעֲלֹמוֹת חֲשׂוֹךְ
 תִּנְדְּרִינָה לְאוֹר שֶׁמֶשׁ וְצַפּוֹנֵי מַעֲלֵלֵי אִישׁ לַעֲת יְרוּסָם. (לח) תְּהִלָּה
 תְּהִלָּה-אוֹר עַל כָּל דְּרָכָי וְכָל טוֹם טָמוֹן בְּךָ תִּחְשׂוֹף לְעֵין
 כָּל. (לט) קִיקְרוֹן כְּבוֹד לְאִישׁ לֹא יֵדַע שְׁמֵרוֹ וְחֵן-טוֹב לְקַלְסָה
 לֹלֵא יֵדַע הַזֶּהָר בּוֹ. (מ) פְּרֹכֵד וְשֵׁהָם אִם גַּם נִגְאָרוּ בְּכִסֵּם
 וּכְרָגַע יִשׁוּבוּ יִזְהִירוּ. (מא) עַל פְּרוֹב תְּהִלָּה יְרוּסָם צָדֵק
 עַל אֲבֵרֶתָה יִרְקִיעַ לְשִׁחְקִים. (מב) גַּם חוֹשֶׁךְ מֵאִישׁ תְּהִלַּת
 צָדֵקוֹ אֵחַ הוּא לְשׂוֹקְדֵי אָוֶן. (מג) רְבִיבִים יִפְרוּ זֶרַע וְתִהְיֶה תְּנוּבָב
 צָדֵק. (מד) לְתוֹכְחוֹת הַחֲמוֹן לֹא נֹאכָה שְׁמוֹעַ וּבְמַהֲלֵי פִיהוּ
 נִתְפָּאֵר. (מה) רַב-אָדָם לֹא יִהְלֵל רַעְהוּ בְּלִתִּי אִם לְמַעַן יִהְלֵל.
 (מו) יֵשׁ חֲרָפָה וְאַחֲרִיתָה תְּהִלָּה וְתִהְיֶה וְחֲרָפוֹת הִיא כְּלָה.
 (מז) יֵשׁ אוֹמֵם אֲזוֹנוֹ מִשְׁמוֹעַ תְּהִלָּתוֹ וְאֵל הַשְּׁנוּתָה יִשָּׂא נַפְשׁוֹ.
 (מח) יֵשׁ שְׂלֵא יִשְׁגִּיא אִישׁ פֶּעַל רַעְהוּ בְּלִתִּי אִם לְהַשְׁפִּיד
 כְּבוֹד מִשְׁנֵהוּ. (מט) כָּל תְּהִלָּה רֵאשִׁיתָה צָדֵק וְהַשְׁבֵּר אֶף לֹא
 אַחֲרִית כָּד צָדֵק וְהַשְׁבֵּל תְּהִלָּה. (נ) לְפִי שְׁמֵלְתוֹ יִקְדְּמוּ אוֹרַח
 כְּבוֹאוֹ וּלְפִי שְׂכָרוֹ יִלוֹוְהוּ בְּצֵאתוֹ. (נא) אִישׁ לוֹ יֵאָתֶה תְּהִלָּה
 לֹא תִשְׁפִּילְנּוּ כָּל חֲרָפָה וּגְדוּפָה: (נב) וְאִישׁ נִקְלָה כָּל הַיּוֹם
 יִפְחַד פֶּן יִמְצֵא קְלוֹן וּכְזוֹ. (נג) לֹא יִכְבֵּד אִישׁ בִּי הַפְּלִיא
 לַעֲשׂוֹת כִּי אֶף אִם הֵיטִיב לַעֲשׂוֹת. (נד) כָּל מְהַלְלֵי יֵאָהֵב אִישׁ
 וְלֹא כָּל מְהַלְלֵי. (נה) פְּהֵנֵת אִישׁ לֹא תְרוֹמְמֵנוּ אֶף לֹא
 תִשְׁפִּילְנּוּ וְאֶף הוּא יִשְׁפִּילְנָה אוֹ יְרוֹמְמָנָה. (נו) נַחְפוֹ עֲלוֹת
 תְּרָה מְבַלִּינּוֹחַ בְּעֲזוֹתוֹ לֹא יָקוּם מִקְצֵר רוּחַ. (נז) אֵל תְּבוּז
 לְסִתֵּר הַמְּדַרְנָה שְׂפָה עֲלִית לְמָרוֹם שְׁבִתֵּךְ. (נח) גְּרָגֵר כְּרֵאשׁ

כבוד ותהלה

אמיר נפל חבדו קרוב לרעם ונפץ מכל בני גילהו. (נט) אם
 חרפוה על בלי־פֿשע אל תחר אפֿה ואל תתקצף חרֿבֿה; (ס) כי
 פֿעמים רבות ידע לבֿה כי גם בֿבד בֿבדוה על בֿלי־מֿה. (סא) כֿד
 תהלת אדם מנחה בלולה מאמת ושקר יחד. (סב) יש שיתן
 איש קיקרון על כבודו בריבו את ריב כבודו. (סג) זלות לאיש
 חרוץ התפאר בקטנות ומתהלל על שקר אחריתו כרמה.
 (סד) יש כורע לחפש אשפֿתות והרים אגורת פֿספֿ סיגים.
 (סה) אין מהלל ומחרף לאדם בלכבו ורוחו קרבו. (סו) אין
 כבוד לכסילים וחדל לעולם בלתי אם בהקלות לעיניהם משביל.
 (סז) כרצח בעצמות איש נבך שמוע תהלת ישרים. (סח) קוץ
 מכאיב תהלת חכם באזני בער בדעתו כי נפלאת היא ממנו.
 (סט) עד לא תמצא באיש עולתה כבדהו כאיש צדקות.
 (ע) חין ערה משביל לא ידע חליפות עד נצח לא ידעך נרו:
 (עא) הנהדבן נביט כמורא וכבוד אך היכלי תפארת גם אחרי
 נשמו: (עב) הדר גאונם כבד חלף ואיננו אך זכר תפארתם
 עוד נצב לדר דר.

* * *

אחרי שהאדם מוכרח מטבעו לחיות חיי החברה, ותכונת
 גפשו ומעללי ידיו יפעלו פעולות שונות גם על זולתו לחסד או
 לשבט, לטובה או לרעה, לרצון או לרוגז, לנזק או לתועלת,
 על כן נטע בלבו החפץ והתשוקה לכבוד ולתהלה; ועל ידי החפץ
 הזה יהיו בני האדם תלואים זה בזה בעניני אשרם ונחת רוחם:
 שיהיה כל אחד לשופט על זולתו ועלילותיו, וכייתהו בזה לכשרון
 המעשה ולתקון המדות, ולשמור הדרך הטוב והישר הרצוי לכל.
 וכאשר

וכאשר נודע שתשוקת הכבוד והתהלה רבת העלילה היא על בני האדם, לנדל ולהפרות ביניהם זרע החכמה וכשרון המעשה למעולם ועד עולם.

התהלה היא ננה הצדק, וקרנים מידו לבעליו; שעל כן יאמר המושל החכם (משלי כ"ג, ה'): נבחר שם מעושר רב מכסף ומוזהב שם טוב. ורבותינו אמרו (פ"ה ז', ה'): קנה שם טוב קנה לעצמו, קנין גדול קנה לו זה. אולם כל יקרת התהלה וחינו ערכה הוא רק כפי ערך הענינים שבאה היא בשכרם, וכדי תבונת המהללים ודעתם להעריך את המדות והמעשים. כי יש מתהללים במתת שקר ובענינים שאין בהם מועיל; וכן יש מהללים לאין-נכון לו מבלתי דעתם להכיר את הענינים הראויים לכבוד ויקר: ועל כן לא תכון כל תהלה, בלתי אם מפי חכמי-לב ונבוני דבר מוצאה, אבל התהלה הבאה מאת המון העם רובה מוטעת היא; כי דרך ההמון לראות את צדק הצדקה כצדקה, ורבים מדרכי צדק והשכל הנשגבים נפלאו מבינתו ולא יכירמו. ולזאת הורו לנו חכמי המדות שכל שוחר צדק והשכל מחויב להיות אוטם אזנו האחת משמוע מה ידבר ההמון בו. כי האיש, אשר לבו ומעשיו תלואים עד מאד במשפט אשר יחרצו עליו בני העם, עובד הוא עבודתו בלב קנן וחרד, ונורע עינו מן האמת, ומשעבד עצמו למזמות חורשי און ולדבת מקנאים מאריכי לשון, עד שיהיו נחת רוהו ומעשיו מתמוטטים לרנעים כהמוט דעות ההמון, אשר לא יעמוד טעמן בהן יום או יומים. הן אמנם שהתהלה קנין גדול היא לנו; אולם במה נחשב לנו קנין כזה אשר יוכל אחד הנבלים לתתו לבז ולמרמס. ידע נא זאת איפו כל רודף צדק והשכל, שקל אשר ידברו או יחשבו עליו לא יוסיף על חין ערכו ולא יגרע ממנו מאומה; אבל חין ערכו וכבוד נפשו הפנימים הם לבד צפירת תפארתו וכבודו ותהלתו אשר אין ביד איש זולתו לקחתה מעליו. ובשפתנו הקדושה מוטבע הענין הזה בעצם הוראת שני השמות: כבוד, תהלה.

ההוראה הכללית של שרש "כבוד" הוא רבוי המשקל או המספר בעצמים. והושאל גם כן להורות על הרבוי הרוחני במדות הנפש

כבוד ותהלה

הנפש היקרות, בבנין הכבוד, פֶּבֶד. וכן נִכְבָּד מְכָבֵד ענינם: ויִכְבֵּיג,
 מינהסוסמריד. וכן השם כבוד הוראתו: ויִכְבֵּיגקייט, טנוסהנויזקייט. והפכו
 „קֶלוֹן” משרש קל, גצנינגֶיגקייט, וכמו שנמצא (הושע ד' ז'): כבודם
 בקלון אמיר, וכן (ישעיה כ"ג ט'): להקל כל נכבדי ארץ, ודומיהם
 רבים, ובוה תבין המליצה, (הושע ט' י"ח): אפרים כעוף יתעופף
 כבודם, ר"ל כבודם יִקַּל כעוף הפורח באויר.

והנה בזה מקום אתי להעיר על פסוק (משלי כ"ו ח'): כצנור
 אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד" אשר פי' המבאר אינו מתקבל על
 לב כל מבין משכיל; ולחנם עוב את פי' רש"י ז"ל אשר גם בזה לא
 החמיא את המטרה. הנאמנה במליצת הכתוב כדרך תמיד, כי אחרי
 שהשם כבוד הוראה אחת לו עם שרשו כבוד, ומורה על קבוץ רבי
 המדות היקרות בעצם אחר, הנה הנותן כבוד לכסיל הנקלה
 אשר לא ידע שמרו יתכן להמסילו לנותן כבוד האבן במרגמה
 הקלה, אשר בטרם רגע תוטל האבן הלאה והמרגמה תשאר
 בקלותה כקדמותה. וכל מבין דבר לאשורו יבין כי זאת הכונה
 האמתית במליצה הזאת. וכעין זה שאמרנו בשרש כבוד נוכל
 לאמר גם על שרש יקר הנרדף לו (ישעיה מ"ג, ד'), שנס הוא
 הוראתו הכללית כו בד ורבויו במנין או במשקל, כמו: ולי מה
 יקרו רעיק אל מה עצמו ראשיהם (תהלות קל"ט, י"ז), וכן:
 ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם (שם מ"ט, ט'), וכן גם
 בארמי (דניאל ז', י"ח), ומלתא די מלכא שאל יקירא, ר"ל כבוד;
 והושאל גם שרש זה להוראת הנדולה והכבוד, שהם הכובד
 השכלי והרוחני.

והשם תהלה שרשו הלל הנרדף עם זרח, כמו
 (איוב כ"ט, ג'): בהלו נרו עלי ראשי וכן: הילל בן-שחר (ישעיה
 י"ד, י"ז). ויורה על האור הרוחני המכתיר את נפש המשכיל,
 והפכו כהות הנפש, וכאמרו (שם ס"ח, ג'): מעטה תהלה תחת
 רוח כהה, שמלת „כהה” מתנגד לעמת השם „תהלה”. ואולי מזה
 (תהלות כ"ו, ה'): באלהים אהלל דברו, וכן (שם י' וי"ח): זה ידעתי
 כי אלהים לי, באלהים אהלל דבר, בה' אהלל דבר. ר"ל שכל
 דבר טוב הבא עלי לעזרתי הנני מאיר אותו לי באלהים ומוצא אני
 פתרוני בהופך מסבות החיים.

הנה תראה מזה שהשמות תהלה וכבוד הונחו בשפת הקדש לתאר את שלימות הנפש הפנימית וכשנאמר על איש שהוא מהולל נבין בזה שתוכו נאור, וקרנים לו מאור נפשו ושכלו ובר לבבו (גולקמייד). וכן אם נאמר על איש שהוא מכובד יהיה כונתנו לתאר את רבוי מדותיו היקרות ועצמת חין ערכו הפנימית (וויכטיג, מנופהפנייד, מינהפוטטסייד); וכמו שאמרנו שכל יקרת התהלה והכבוד היא לבד ביחס נסבותיהם, והמתהלל או מתכבד יותר מכדי חין ערכו אחריתו כלמה וקיקלון. וכן אם נבוא לשפוט את תכונת נפש איש רק לפי שמע תהלתו וכבודו בפי החמון, אז קרוב מאד שיצא לנו משפט מעוקל. וכאשר אמר ווייס חכם המדות: „אל תחפזו להאמין באיש שכל החמון ידבר טוב עליו, כי קרוב הדבר שהוא מצעירי השכל ופחותי המדות; כי כל איש החמודות ובעל נפש יקרה, גם שונאיו אנוש לא מעט, ושומניו לזהמים. ויותר מאלה הזהרו ואל תחפזו לשפוך בוז על איש אשר שנאה תלמוש עיניה לו מסביב, כי קרוב מאד שיש באיש הזה איזו מדה טובה ויקרה, אשר בגללה יעיר על נפשו חמת מקנאים ומאריכי לשון, המתאמצים להקדיר נהו מרוע עין. כי גם על כל עול ועושק יסלה האדם לרעהו, אולם נקה לא ינקה את כל הנוגע באהבת עצמו (Weiss, Principes Philosophiques T. I. p. 42).

כה. Cap. XXV.

גִּאֹהַ וְעֵנָה

- (*) יִשְׁחַעֲיָנִים יִכְסוּ מוֹמִיּוֹ וְעַל כָּל חֶסְרוֹן תִּכְבֵּר עֵנָה.
 (ב) גְּבַהֲלֵב בְּיּוֹם יוֹדַע קְלוֹנּוֹ וְשָׁפוּ מוֹמִיּוֹ לֹא רָאוּ. (ג) הִרְחַק מִגִּאֹהַ וְהִצָּנַע לִכְתּוֹ וְרָאוּ רַבִּים כָּל טוֹב נִמְצָא בָּךְ: (ד) אַף יִשְׁנֹתִיךְ

שנגותיך כמים עברו לא יעלו על לב איש להבחין: (ה) כי
 רבים מומם לא נראה באשר שחו עיניהם בגדולות לא
 הלכו: (ו) ורבים קבלעם נגדה קלונם תחת רדפם כבוד
 ברנל גאווה. (ז) ענוה צדק בעין רענן כוסה פריו בכפותיו.
 (ח) רהב איש וחין ערפו בכפות מאזנים בעלות האחת
 תשפיל רעותה. (ט) נשר קצוץ כנפים ודל גאה יגון וכעם
 מנת פוסם. (י) אם נבחי שמים הרימות ראשה אל תשכח
 הארץ עמדתך. (יא) אבן חפץ רובץ בפוך לגית חכמה את
 ענוה צדק. (יב) בני אדם בתבל זרעונים על מים הכבד ירד
 וחקל יעל. (יג) אל תרבה גאון ואל תהי ענו הרבה: (יד) כי
 לא גאווה לגווה בלה תלבשת גאווה ולא לנפש משבלת
 פלויי סחכות. (טו) בעקב החכם תלך ענוה ולפני כסילים
 תדוץ גאות. (טז) אדר תיקר לחכמה ענוה צדק. (יז) פי
 רהב למהלמות יקרא וענוה צדק תכניע שאונו. (יח) אם
 גאות תלבש או תעט ענוה לא יפחד ערפך מבני דורך.
 (יט) יש מתראה ועין לא תשורנו ומסתתר והוא נמצא
 מאד. (כ) בהעפילך עלות אל רום גבה ממך בן תעמיק
 מפלתך באחריתך. (כא) כרוב לפריו ישח העץ וכהוסיף
 איש חכמה בן תרב ענותו. (כב) כסיל גאה כשבולת
 דקה וצנומה תוכו נעור ורק על בן ירים ראש. (כג) דודאי
 בשם בסתר נגים בן צדקת עני רוח. (כד) טוב איש נקלה
 מרוב ענותו ממכבד לתתו על כל פחדתו. (כה) אם גם
 מוסר בלמתו ישמע איש בענות רוח אך אז ענו הוא ועל

ענוה

עֲנוּה יָקוּם. (כז) עֲנוּה כִּי תַחְלוֹף חֹק אֵין זֹאת כִּי אִם גְּאוּה
מִסְתַּרֶת. (כח) לְכֹל אָדָם יֵאָתֶה עֲנוּה וּדְאִישׁ תְּרוּמוֹת הִיא
צְפִירַת תְּפִאָרֶה. (כט) גִּדֹל הָאָרֶז יִמַּד לְפִי צִלּוֹ וּגְדֹל אִישׁ
תְּבוּנוֹת דְּפִי עֲנוּתוֹ. (ל) אָרֶז לֹא יִשְׁפֹל בְּסִתֵּר הַמְּדֻרָגֶה
וַיִּזּוּב לֹא יִרְוּם גַּם עַל הַר נִשְׁפָּה. (לא) בְּגֵאוּתוֹ יֹאמֵר
אִישׁ לְכִסּוֹת כָּל מַעֲוֹתָיו וּכְבֹד יַעֲטֶנָה לְהַסְתִּיר מוֹמָיו.
(לב) גִּדֹה בִּבְקִבּוֹק תִּשְׁתַּקְּשֵׁק בֵּין שְׂמִיז דַּעַת כִּי גִבּ אֶל
דָּב נָכוֹב. (לג) גְּאוּה יִגְאוּה כְּסִיל מִבְּלִי דַעְתוֹ עֲרִפּוֹ וְאוֹת
יֹדַע גִּפְשׁוֹ הַגְּלוּן עֲנוּה. (לד) צִל הַתְּמוּנָה יִכְלוֹל יִפְיָהּ
וְהַעֲנוּה כִּשְׂרוֹן נֶפֶשׁ בַּעֲקִיהָ. (לה) מִגֵּן לְאִישׁ חֶכֶם עֲנוּת
רוּחוֹ תִסְדֵּךְ לְרֹאשׁוֹ מִקְנֵאוֹ וּקְלִסָּה. (לו) עֲנוּיִם כְּפוֹכְבִּים
יִשְׁפִּילוּ קַרְנֵי אוֹרָם אֶרְצָה: (לז) וְרַחֲבֵי גַּאִים בְּגֵאוּת עֵשֶׂן
יִתְאַכְבוּ וְנִמְלְחוּ. — (לח) לוֹלֵא הַגְּאוּה כְּמוֹ דְּבִנּוֹ אֲזִי לֹא
קִצְפְּנוֹ עַל גְּאוּן לֵב עֲמִיתָנוּ. (לח) לוֹלֵא הַגְּאוּה שְׁחִיתָה לָנוּ
אֲזִי רַבּוֹ תוֹעֵבוֹת הָאָדָם: (לט) כִּי מִשְׁמֶרֶת כְּבוֹד אָדָם
גְּאוּה וְחִסּוֹת לְצִדְקוֹ בּוֹשֶׁה כִּי כֹל פֶּעַל יִי לַמַּעֲנָהוּ.

* * *

הַגְּאוּה מְקוּרָה הִיא חוֹקֶת הָאָדָם לַנֶּפֶשׁ, אִם עַל יִתְרוֹנוֹת
נִכְבוֹדוֹת אִשֶׁר יֵשׁ בּוֹ בְּאֵמֶת, וְהוּא מְכִירָם וּמְתַנְשֵׂא בָם עַל זוּלָתוֹ,
וְגֵאוּה כּוֹאֵת יֵשׁ בַּה תוֹעֵלַת לְבַעֲלִיהָ אִם לֹא תַחְלוֹף הַגְּבוּל הַנְּאוֹת
לָהּ, בְּאִשֶׁר הִיא תִרְחִיקָהוּ מִן הַפְּחִיתוֹת, וְלֹא תִתְנַנֵּנוּ לְעוֹלָל בַּעֲפֹר
קִרְנוֹ וְלַהֲתַחֲבֵר עִם נְבוּזִים וּשְׁפִלִים וּמְרַדְּפֵי רִיקִים; וְעַל זֶה הוּא
שְׂאִמְרוֹ חו"ל (סוֹפָה ה') : תַּלְמִיד חֶכֶם צָרִיךְ שֶׁתְּהִיָּה בּוֹ שְׂמִינִית שְׁבַשְׂמִינִית
גְּאוּה — אוֹ שֶׁתְּהִיָּה מְקוֹר הַגְּאוּה שְׂקֵר, ר"ל : שִׁיקַח לוֹ אִישׁ קִרְנִים
עַל לֹא דָבָר, כִּי נִפְתָּה לְהֵאֱמִין שִׁישׁ בּוֹ יִתְרוֹנוֹת וּמְדוֹת תְּרוּמוֹת
שְׂרָאוֹי

גאווה וענוה

שראוי לנחול כבוד רב בגללם, אם גם נפשו רקח אין כל, והגאווה הזאת היא תוליד חטאים גדולים, כי תוליד את בעליה תועה להשען אל בינתו ועצתו לבד. נפשו זכה בעיניו ורוחו מטוהרה אם גם הרבה עול והכביר און. ואחרי אשר השע עיניו בגובה אפו עד אשר לא יוכל להכיר מומיו ומחסוריו, אין תקוה עוד כי ישתדל לתקנם ולשוב אל הדרך הטוב.

כל הרודף אחר הגדולה והכבוד בגלל גאווה ראוי שיתן אל לבו שהכבוד אשר הוא מבקש לא בידו הוא, כי אם בידו בני האדם זולתו, ואחרי שגם בלב כל זולתו מוטבעת אהבת הכבוד אם מעט או הרבה, על כן לא תמלט הגאווה מהיות מעוררת קנאה ומשטמה. וכל גבה לב תחת רדפו כבוד ויקר, ימצא לרוב בוז וקיקלון, כי יעורר את כל זולתו לקנא לכבוד עצמו ולבקד אחר מומי המתנאה עליו למצוא עונו וחסרונותיו למען גדע קרניו. ונהפוך מזה איש שה עינים בענותו, אשר תוצאותיה מדעת האדם את נפשו למצוא השבון להכיר מחסוריו בהכמה או בכשרון המעשה, והמדה הזאת יקרה. ונכבדה היא לאדם במאד מאד: האחת באשר לא תתן דמי לך ותדריכהו בלי השך לעלות מעלה מעלה על סלם ההשלמה; והשנית שבהיות הענו הולך והכין צעדו ומשתלם מבלי התנשא על זולתו לא יעורר בלבב זולתו קנאה וקצף. ואף גם זאת שכוף סוף יכירו בני האדם טוב מדותיו וכשרון מעשיו והתרחקו בכל זאת מן הגאווה, ואז יאהבוהו ויכבדוהו הכל. נמצא שאיש עני ושה עינים קרוב להשיג השתלמות הנפש וגמולה, שהם הגדולה והכבוד, כמו שרחוק מכל אלה רם העינים וגבה הלב. וכאמרם ז"ל: כל הרודף אחר הכבוד וכו'. וכבר גם הראינו לדעת במסות ובמופתים שרוב הגדולים אנשי השם, אשר הגיעו להכמה וגדולה כאחד, המסכנות ילדהם והענוה בהיקה טפחתם ורוממתם.

אָרֶךְ אַפִּים וְכַעַס

(א) עוֹ וּמַר לְאָדָם אָרֶךְ אַפִּים וּפְרִיזוּ כְדָבֶשׁ לְמַתּוֹק.
 (ב) בְּרוּחַ נְדִיבָה תִּמְשׁוּךְ אַבִּירִים אַחֲרֶיךָ תִּכְנִיעַ אִיתְּנִי אָרֶז.
 (ג) עַד לֹא יִדְעַת מִשׁוּל בְּרוּחְךָ לֹא תִפּוֹן לְמוֹשֵׁל בְּאָדָם.
 (ד) סוּפָה עַל קִנְיָה תַחֲלוּף קָלֶלֶת חֲנָם לְאָרֶךְ אַפִּים. (ה) רַב־
 מַכְאֹבוֹת לְמַהִיר חֲמָה וּשְׁבַע נְעִימוֹת אִישׁ רָצוֹן. (ו) חֲמַת
 גָּבַר הַיִּסְרָנוּ עַל־עוֹן אַחֲרִים מִפֶּשַׁע רַעְהוּ נִגַע לוֹ. (ז) רֵאשׁוֹנָה
 יִכְאִיב בְּעַסָּה אֶת לִבָּהּ אֶתְהָ בְּמָרָם תִּדַע אִם יִמְצֵא אֶת
 אִישׁ עֲבָרְתֶךָ. (ח) כַּעַס בְּלִב־אָדָם גַּחְלִי אִישׁ שִׁפְנֵי־פִיחַ
 מְנַשְׁמַת רוּחַ יִתְלַקַח וַיְהִי לְלֶהֱבָה. (ט) גִּבּוֹר יִבְחַן בְּיוֹם־קָרָב
 וְהַחֲכָם לְעֵתוֹת בְּכַעַס. (י) שְׁבַע יָבוֹא כַּעַס בְּלִב חָכָם וְחִלְפ־
 לוֹ וּבְלִב כְּסִילִים יִתְקַע אֶהְלֹו. (יא) כַּעַס בְּחִיק כְּסִילִים כְּפִתּוֹן
 בְּמֵאוֹרְתוֹ וּכְשִׁפְיוֹן צִדָּה עָלֵי אָרֶח. (יב) יוֹרֵד הַיְבֵמָה בְּתַתְּחֹלֶל
 סַעַר מְנַסֶּה לְאִישׁ דָּבָר בְּחֵרוֹת אַפְהוּ. (יג) אֵד תִּבְהַד לְהַרְגִיעַ
 אִישׁ בְּחֵרוֹת אַפְהוּ כִּי שָׁמֵן אֶתְהָ שׁוֹפֵף עַל אִשׁ עֲבָרְתוֹ:
 (יד) כִּי יִשְׁתּוֹק מוֹזַעְפוֹ אִזוּ תִדְבֵּר וְלֹא יָבוֹז לְשִׁכְל מְלִיךָ.
 (טו) אִם חֲרָפָה קִשְׁה־יּוֹם אֵל תִּתְקַצֵּף הַרְבֵּה כִּי גִפְשׁוּ
 מְרָה לוֹ הַצִּיקְתְּהוּ רוּחַ בְּמִנּוּ. (טז) כַּעַס גְּמָהִרִים בְּצַפּוֹר

אֲרֵךְ אַפַּיִם וְכַעַס

לְגוֹד וְכַעַס נּוֹעְצִים מְרַבֵּה לְהַקִּיל. (י) בְּכַעֲסֶךָ לֹא תִנְקַם
 מִשׁוּלְמֵךְ רַע כִּי אַף עוֹד תִּעְזוֹר לוֹ לְהַרְעֶלְךָ. (י"א) יֵשׁ הַדָּבָר
 שְׁלוֹם וּבִסְתֵר לְבֹר רַעַם וַיֵּשׁ לְבֹר יִהְיֶה אֲהַבָּה וְעַל לְשׁוֹנוֹ
 זָעַם. (י"ב) יֵשׁ עוֹצֵר בְּרוּחוֹ לְעֵת יִתְקַצֵּף וּמִזְמוֹת לְבֹר רַעוֹת
 מֵאֲמָרֵי פִיהוּ: (י"ג) וַיֵּשׁ אִישׁ כַּאֲשֶׁר נִתְּכַת עֲבָרְתוֹ וּמִרְשֵׁי לְבֹר
 מוֹכִים מִזָּעַם לְשׁוֹנוֹ. (י"ד) יֵשׁ אִישׁ רַבֹּ דְבָרָיו מִשִּׁמְן
 וְעֲבָרְתוֹ כְּמוֹקֵד בְּמוֹכְלֵיזוֹתָיו: (י"ה) דְּמִיּוֹנוֹ כְּהַר שְׂרָפָה כְּסוֹ
 פָּנָיו שׁוֹשְׁנִים וְקָרְבוֹ גַחְלִים יִלְהַט: (י"ו) וַיֵּשׁ מוֹצִיא כְּלִירוֹחוֹ
 בְּקִצְפוֹ וַחֲמָתוֹ תִּלְהַט לְהַבָּה: (י"ז) עַד אֲרֻנִיעָה יִשְׁתּוֹק
 מִזָּעַפוֹ וְעֲבָרְתוֹ כְּמִים עֲבָרוּ יִזְכּוֹר.

* * *

הַכַּעַס הוּא הַתּפַּעלוֹת הַנֶּפֶשׁ וּרְתִיחַת הַלֵּב בְּאִדָּם מְרַבֵּר חִיצוֹנִי
 מִתְנַגֵּד אוֹ נִרְאָה לוֹ כְּמִתְנַגֵּד לְרִצּוֹנוֹ וְחַפְצוֹ. הַמִּדָּה הַרְעָה הַזֹּאת הִיא
 אַחַת מֵרֵאשֵׁי הַעוֹכְרִים נַחַת חַיֵּי הַחִבְרָה וְשְׁלוֹמָה. כִּי הִיא כַּעֲשֵׁן לַעֲיִנֵי
 הַשָּׂכֵל לַעֲוֹר עֵינֵי פַקְחִים וְלַסְלַף מִשְׁפַּט חַכְמִים; כִּי תוֹלִיךְ שׁוֹלֵל אֶת
 רוּחַ שְׂכֵלְךָ לְהִרְאוֹת לְהֵם צֶל הַהַרִים כְּהַרִים, אִף הִיא תִנְתַּק מִסִּרְתוֹת
 הַיְדִידוֹת וְאֵת כָּל הַיִּשְׂרָה בְּאִדָּם תַּעֲקֹשׁ. וְגַם אֶת בִּשְׂרוֹ וְשִׂאָרוֹ תַחֲבֵל —
 וְחֵבֵל נִמְרָץ. וְאָמַר מִשׁוֹרֵר אַחַד:

"עַל לֹא־אֶן בִּי הַתְּעַבְרֶתָּ —

"וּמַה־רָזָה הַסִּיתְךָ בְּנַפְשְׁךָ לְעֵנּוֹתַי בְּאִבְזָרֵי־חַמָּה?"

אוֹי לְבֵית אֲשֶׁר הַשְׂפַחָה תוֹרִישׁ גְּבִרְתָּהּ מִמֶּנּוּ, וְאִבּוֹי לְנֵבֶר
 אֲשֶׁר הַסְכִּין כַּעֲסוֹ לְקַחַת לוֹ תְּמִיד מִמְשַׁלַּת עַל רוּחַ שְׂכָלוֹ, אֲשֶׁר שְׁמָהוּ
 אֱלֹהִים נְגִיד וּמִצּוּהַ לְבֵית חֲמָרוֹ וַיִּצְרֵי לְבַבּוֹ; וְאִין לֶךְ מִדָּה בְּאִדָּם
 הַדּוֹרֶשֶׁת שִׁימְשִׁיל עֲלֶיהָ רוּחַ הַשָּׂכֵל לְחַסוֹם וְלַעֲצוֹר בַּעֲדָה לְטוֹבַת נוֹפוֹ
 וּנְפִשׁוֹ, כְּמוֹ הַכַּעַס, אֲשֶׁר כַּעַס הוּא אֵל שְׁלִימוֹתוֹ הַחֲמִרִית וְהַשְׂכֵּלִית.

מִהִירוֹת

מהירות החמה עדות נאמנה היא באדם על רפיון כחות נפשו ומעוט השכלתו ותבונתו בו והעדר הנסיון; כמו שארץ אפים יעיד באדם כי כביר כח-לב הוא, ושתכונת נפשו מתנהלת תמיד בתבונה, ונועצת בדעת ושום שכל, ונעזרת בנסיון, לכבוש את יצר לבו ולסבול את יצרי לב עמיתו, בשגם הוא בשר. כי המשכיל אל בני האדם ומבין אל עלילותם יכיר וינבא שרוב חסאתיהם ופשעיהם אינם כי אם תוצאות הפתיות וחסרון ההשכלה, או ילידי העני והפגע, ולא ממקור רוע הלב או תשוקת הרשע בהחלט ובמתכון. וכבר אמר החכם (קהלת ז', ט'): כי כעס בהיך כסילים ינוח.

Cap. XXVII. כו

הַמְלָה וְאַכְזָרִיּוֹת

(א) קוֹל שְׂדֵי הַחֲמֵלָה בְּלֵב גִּבּוֹר כָּהֵר זְמַרְתִּיהָ בְּעִבּוֹר
 חֲרֹף: (ב) לֵאמֹר לְנִדְכָאִים הֲרַפְּאוּ וּלְיֹשְׁבֵי חֶשֶׁךְ וְצַדִּימוֹת
 הַגְּלוּ: (ג) לְשֹׁנֵי קוֹדְרִים מִחֶסֶד וּכְפֹן וּלְפִתַח חֲרָצוֹת אֲסִירֵי
 עֹנִי. (ד) אֵל תִּרְבֶּה לְבַקֵּר אַחַר הָעֵנִי וּלְמַהֲדָה תִּשְׁאַל
 לְתוֹלְדוֹתָיו רַב לוֹ בְּאִשֶׁר הוּא אָדָם. (ה) מִרְחֲמִים רַבִּים
 לְאֲבִיוֵנִי אָדָם וְעוֹזְרִים אֵף מְעַט. (ו) מוֹנֵעַ חֶסֶד בְּחַיּוֹת לֵאמֹר
 יְדוּ קַל מִחֲרָה יִדְרָשְׁנוּ וְאִין עוֹנָה. (ז) בְּאַכְזָרִיּוֹת וְחִמָּה
 תִּכְנִיעַ פְּנֵי אִישׁ וּבְרָצוֹן תִּקְנֶה כְּלִיזְמוֹתָיו וּלְבוֹ. (ח) חֲדַל
 בְּנֵי מַדְבַּר קִשּׁוֹת בְּתַתֶּךָ זְרַעַךָ מְאוֹמָה: (ט) פֶּן תִּחַבֵּל
 מַעֲשֵׂה יְדִיךָ וְנִדְרַת לִבֶּךָ תִּחַלֵּל. (י) יֵשׁ אֲמָרֵי רָצוֹן יִיטִיבוּ
 מִמַּתַּת כָּל נְדִיב־לֵב. (יא) לוֹ נָתַן עֵט סוֹפֵר לְכָל חַיְתוֹ שְׂדֵי

וְרִיבֵי נַפְשָׁם עַל סֵפֶר יוֹחֵקוּ : (יב) כִּי אִזּוּ מְלֹאוֹ פָּנָיו תִּבְלֶה
 שְׂמֹנֶה וּמְרוֹזוֹת עַל רַעַת הָאָדָם וְאֶכְזָרִיוֹת לָבוֹ . (יג) אִם
 לֹא תִדַע לָךְ נֶפֶשׁ הֶעָשׂ בְּהִרְמֹסוֹ תַחַת רִגְלֶיךָ : (יד) הִבְנִיהָ
 לְנַפְשֶׁךָ אֲתָהּ לוֹ הוֹדֵשׁ מִפְּרָסוֹת הַפִּיל בְּשַׂרְךָ . (טו) מִה־
 תוֹעִיל לָעֵנִי מִפֶּת מְאוּמָה לֹא נוֹדַע בִּי בָאָה אֶל קִרְבּוֹ : (טז) תִּמְכְּהוּ
 עַד אִם תוֹשַׁע לוֹ יִמִּינוּ הוּא וְהָיָה פֶּעַל חֲסֵדְךָ שְׁלָם . (יז) רַבִּים
 יִבְחָרוּ חַת לְעֵשִׂיר מִתֵּן מִהֲלוֹזוֹת אֶת אִישׁ אֶבְיוֹן . (יח) אֲשֶׁר־
 יָד הֶעֱלִינָה וְאִי לָךְ יָד הַתַּחְתּוּנָה . (יט) בְּיוֹם הַכּוֹתֶךָ הֲלֹא
 תִכְאַיֵּב וּבְיוֹם כְּלֻפְךָ לָמָּה לֹא תִשְׁבִּיעַ . (כ) כְּמוֹ הַרְעִים עֲלֶיךָ
 הֶעֱנַן כֵּן יִנְיֵף נַפְשָׁם נִדְבּוֹת : (כא) וּכְמוֹ הַכְּאֵבָת בְּעֵבְרַתְךָ לְבַר
 אִישׁ כֵּן תִּפְרִיא לוֹ חֲסֵדְךָ . (כב) דָּרָךְ גֵּרִים הִתְרַעַע וְאֶת דִּבְאֵי
 רוּחַ הַתְּנוּהָ חֲמָלָה : (כג) כִּי לֹא יִבְנִנוּ שְׂאֲנָנִים אֶל דָּב הָאֶבְיוֹן
 וְשִׁלּוֹי עוֹלָם לֹא יִדְעוּ נֶפֶשׁ דָּךְ נִכְלָם : (כד) אֲשֶׁר בְּדַאֲבוֹן
 אָנוּשׁ אֵינִימוֹ אַךְ שִׁמַּע אָזְנוֹ לְמוֹ מְצוֹק וְחֶסֶר .

 Cap. XXVIII. כח

 נָקָם וּסְלִיחָה

- (א) רֵאשִׁית נָקָם בֵּינָן עֲתָק וְאַחֲרִיתוֹ מְרוֹת פְּתָנִים .
 (ב) בְּהִנָּקָם אִישׁ מִרַעְהוֹ יִשְׁוֶה לוֹ וּבְעֵזְבוֹ חֲמָה וְנִשְׁנָב עָלָיו .
 (ג) טוֹב וְנִשְׁנָבֶת מֵאוֹיְבֶךָ בְּרוּחֶךָ מִהֲתִנְבְּרֶךָ עָלֶיהוּ בְּיָדְךָ .

- (ד) גומל לרשעים רשע ולבוגדים בוגד גם הוא לא טוב מהקמה .
 (ה) בהנקמה מאויבה הכרעת האחר ובכפרה לו נצחת שנים .
 (ו) בפעלות צדקה ותושיה יקום צדיק אויביו . (ז) כי תפיל
 שונאך עוד יוכל קום ואם השלמתו אתך אוראז נצחתו .
 (ח) אחרית סליחה שלום ונחת ופרי נקמה נחם ותונה .
 (ט) נקמני אלהים ויראו שונאי באשרי ואל אנכי ברעתם .
 (י) אם תסלח לרעה בהעותו נגדה כל תשא עון אז ינוח לך: (יא) כי
 אם תשאיר מחמתך כמר מדלי עוד תפרץ והיתה פנחל גפרית .
 (יב) על נקלה יסלח איש גם זדון רעהו אם אף בו לא ינע
 לרעה . (יג) גם שאת פני רשע לא טוב בהבאות לב צדיק חנם:
 (יד) כי אם תסלח לחטאת העושק ופקדת עונו על עשוקיו .

Cap. XXIX. כט

חבת ארץ מולדת

- (א) יונה נכספת אל ארבתה ולב גבר הומה אל ארץ
 מולדתו : (ב) רוחו בקרבו ישחרנה מקצוי ארץ וים רחוקים :
 (ג) גם אבניה יחונן באבניהן עפרה עפרות זהב לו ושמיה
 ספיר ונפך : (ד) לשמע שפתה יתרוגן על ארץ נכריה יהמו
 מעיו

חבת ארץ מולדת

מַעֲוֹ בַּחַיִּים: (ה) וְזֶה הִיא אֶרֶץ מוֹלַדְתָּ וְאַהֲבָתָה מֵאֵין
מוֹצְאָה: (ו) עֲפָרָה אָמַר לֹא בִי הִיא רוּחַ נְשֻׁבָה בִי וְתִשְׁעֲרֵנִי אֶל
אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם: (ז) מַעֲיֵן וְנַחַל אָמְרוּ לֹא יִדְעֶנּוּהָ כָּלֵנוּ
הַיָּמָה פָּנִינוּ אִישׁ מִקְצֵהוּ: (ח) נְהַרֹת יִשְׁקוּ אֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ רַגַע
יִזְרְמוּ אֶל אֶרֶץ לֹא יִדְעָתָ: (ט) עָנָן מִפְּעַל אָמַר אֵין עֲפָדִי
תִּמּוֹל בּוֹאֵי וְהַיּוֹם יִנְיַעֲנֵי רוּחַ אֶל יִרְבְּתֵי שָׁמַיִם: (י) מְאוּרֵי אוֹר
בְּמִרוּמִים עַל מִי לֹא יָקוּם אוֹרֵם הֵן תַּתִּת כָּל־הַשָּׁמַיִם אֶהֱלֵ
לָמוּ: (יא) אֶף לֹא בִשְׁפַת עַמָּה תִמְצָא מוֹצְאָה וּבְקוֹל מִדְבָּרָה
מוֹלְדוֹתֶיהָ: (יב) כִּי יֵשׁ גַּם בְּנֵי עַם אֶחָד יִנְצוּ יַחַד וּבְנֵי שְׁפָה
אַחַת אִישׁ בְּאַחִיהוּ יִקוּמוּ: (יג) וְזֶה הִיא אֶרֶץ מוֹלַדְתָּ וְאַהֲבָתָה
מֵאֵין מוֹצְאָה: (יד) אֲשֶׁר עָמָה גְדֻבוֹת בְּיוֹם חִילָה וְחִית נִפְשָׁם
יִתְּנוּ כַפָּרָה: (טו) אוֹלָם שָׂאֵל נָא יוֹנֵק שָׂדִים וַיִּזְרַק וְגִמְזוֹ עָלַי
אִמּוֹ יַחֲוֶה דַעַת: (טז) כִּי בְּאֲשֶׁר נִפְלְאֹת אֶהֱבֵת אִישׁ לְקְרוֹבָיו
מֵאַהֲבָתוֹ לְבְנֵי עַמּוֹ כֵּלָם: (יז) כֵּן תִּיקַר נִפְשׁ עַמּוֹ לוֹ מִכָּל
הָאָדָם וּמְלוֹא רֵחַב אֶרְצוֹ מִכָּל רַחֲבֵי הָאָרֶץ: (יח) כִּי הָאָדָם
עַץ הַשָּׂדֶה מְרִיחַ מִי אֲדָמְתוֹ יִפְרִיחַ יִשְׁשֶׁגַע עַל עֲרֵגוֹת מִטְעֵוּ:
(יט) וּבְאֶרֶץ גְּבֻרָה יִשְׁפּוֹן חֲרָרִים וְעֵרִירֵי פְּעֵרָעַר פְּעֵרָבָה:
(כ) וְכָל גְּדַח מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ גַּם בְּגֵן הַעֲדָן לֹא יִמְצָא מְרֻנֶעֱ.
(כא) שְׁלֹשׁ-אַלֶּה יִזְכּוֹר מֶלֶךְ יִשִּׁים בַּחוּתֵם עַל לְבָבוֹ: (כב) כִּי מוֹשֵׁל
הוּא בְּאָדָם כְּמוֹהוּ וּלְצַדִּיק וּמִשְׁפָּט יִשׁוֹר וַיְמִי מִשְׁלוֹ לֹא לְעַד
יִמְשִׁכּוּ. (כג) אֲלֵפֵי שָׁנִים יַעֲבְרוּ עַד אִם תִּפּוֹן מִמְּלָכָה וַיְמִי
מִסְפָּר יִהְרָסוּהָ עַד הַיְסוּד פָּה. (כד) עוֹדְנוּ בְּכַטָּן אֶסְרוּ יְדֵינוּ
וּכְמוֹ יִצְאָנוּ הַחֲתָלְנוּ אֶסִּירֵי תִקּוּהָ: (כה) הִנֵּה כֵן הַתְּעַתְדְנוּ
מִכַּטָּן לְשֵׂאת מוֹסְרוֹת חֲקוֹת הַחַיִּים. (כו) בְּאֵין חוֹל לְגִבּוֹר-לוֹ

ס חבת ארץ מולדת
 ירעשׁים וּבְאֵין חֶק לְזוּבוֹל-לוֹ יִגְעַשׁ-עִם. (כז) רַב־בְּשׂוֹן בְּנֵת־יֵבֶת
 חֶפֶשׁ וּבְמִשְׁעוֹל הַחוּבָה מִבְּמַחֲעֵזוֹ. (כח) אֲשֶׁר־יֶזֶד אֶרֶץ שְׂמֵלֶכְךָ
 לְצַדֵּק וּמְלוֹךְ יִשׁוּר לְחֶסֶד בְּרוּחַ נְדִיבָה: (כט) גַּם אֲבִנְךָ תִּתְּנֶה
 פְּרִי וְצוּרֶיךָ יִטְפוּ נֶפֶת. (ל) יָקָר מִכָּל עֵדֵי רַמְלֶךְ צַדֵּק לֹא
 יִסְלֶה בְּכֶד אֲבִנֵי נָזוֹ. (לא) אֵין שְׂטָן לְאִשֶׁר אֶרֶץ וְמוֹבָה
 כְּאֹת בְּנֵיהָ אִישׁ לְבַצְעוֹ. (לב) תִּיאַמֵּר רַחוּם רְאִישׁ גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ
 אוֹ לַעֲמֵל לוֹ קִבְדּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ: (לג) בֵּן לֹא יִקְרָא גְבוּר
 אִישׁ יִסְךָ קִרְאֵשׁוֹ קִבְדּוֹ כִּיּוֹם נָשֶׁק: (לד) כִּי אַךְ נִלְחַם מִבְּלִי-
 חַת בְּעַד עַמּוֹ וְאַרְצוֹ גְבוּר הוּא וְאִישׁ חָיִל. (לה) מִהוֹמָה בְּעִיר
 תִּשְׁמַח רַקִּים וְחֶרְדַּת עִם מִשׁוֹשׁ נַפְשׁ דְּרוּעֵי רוּחַ: (לו) כִּי בִגְזֵק
 אָנוּשׁ אֵינִימוֹ מִחֶסֶד כָּל וְלִמְעַשְׂקוֹת בְּמִדְיָנָה מִהַ מְנַהֵם יִהְלוּךָ:
 (לז) אַף כִּי בַחֲצֹנֶם עוֹד יִשְׂאוּ חֵיל זָרִים וְחוּרֵי בְנֵדָם יִמְלָאוּ
 מִרְף. (לח) יִשְׁלֶשֶׁה אֱלֹהֵי יֶאֱהָבוּ שְׁלֵשׁ מִבְּלֵי בִקֵּר בֵּין טוֹב לְרַע:
 (לט) גְּבַר אֶת יוֹצְאֵי חֲלָצָיו וְאֶמֶן מְלֹאכְתּוֹ חֵית יָדוֹ וְאִישׁ אֶת
 אֶרֶץ מוֹלְדָתּוֹ.

* * *

אהבת האדם לארץ מולדתו איננה תלויה בהנאת הגוף שימצא
 בה, כי באהבה היא ישוה יחד שוכן האי איסלאנד, הנאבק
 תמיד עם הקור והקרר, ויליד אפריקי המתאבק בחול הקורח
 תחת רגליו; וכל שוכני תבל והאיים הרחוקים, בכל אשר יד
 המקרה יעדם שם, ירצו את אבני ארץ מגוריהם, ואת עפרה
 יחוננו, אם טובה היא אם רעה, אם שמנה אם רזה. וגם בזה
 נראה אצבע אלהים בורא קצות הארץ, אשר בהשגחתו הנפלאה
 נתן חן המקום על יושביו, למען תפקד הארץ וכל קצותיה במין
 האנושי

חבת ארץ מולדת

האנושי המיועד לעבדה ולשמרה, והארמה לא תשם: כי לא תהו בראה, לשבת יצרה.

החבה הטבעית הזאת למקום מולדת תמצא גם ביתר בעלי החיים. צב אחד (סילוקקטס) אשר הביאו אתו אחד הנוסעים מהאי אססענסיאן (Ascension) לאירופא נחלה מאד. אז שם לו בעליו אות על שריונו ויטילו הימה. ויהי מקץ שנתים ימים וימצא הצב הנמקן על האי ההוא, במקום אשר לקח משם, שלם ובריא, אחרי נסעו דרך מאתים פרסאות במצולות הים. (מיוגמטינג סילוקקטסדיס עקן פ ר ט מונד ג ר ו ב פ ר , פ ר ט ' ה י י ו ו ס פ ה) .

והנה לבני האדם, אדוני הארץ, היתה החבה הזאת לראש פנה לתקון חיי החברה ושלומה, כי היא הביאה אותם בכרית האחוה להרחיק מקרבם עול ועושק, ולהיותם מתנהלים במעגלי צדק על ידי משרה וממשלה אשר תנחם בשנט מישור ובתבונות כפים; וקבלו עליהם כל בני ארץ וגריה בלכב שלם ונפש חפצה לבלתי נטות ימין ושמאל מן החקים והמשפטים אשר תשים לפניהם כמשלת ארצם, השוקדת לשמור תמיד את נחת הכלל ושלומו, לבלתי יגע איש ברעהו לרעה, ולבלתי יפגע כל אויב בעמה וארצה מחוץ. ולכן חובת קדש היא על כל אחד מאישי החברה להתנדב בכל נפשו ומאורו בפרוע פרעות בקבוץ המדיני, ולשמור פי מלכו ופקידיו מבלי כל תהפוכות ערמה ונכלי מרמה: כי שבועת ה' תהיה ביניהם, וברית עולם אשר יסודתה בהררי קדש. וכמו שאמר החכם מכל אדם (קהלת ח', ז'): "אני פיי-מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים". ואמרו רבותינו (אבות ג', ז'): "הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו"; ואמרו עוד: "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע". וכמו שאין לנו להרהר אחרי מעשיו של הקב"ה בכל אשר יגזור בתבונתו הנשגבה מבינת אדם, כן אין לנו לבהל על פינו להתאונן על דבר מלך שלטון אשר לצדק ימלוך, אם גם נראה לפעמים כמתננד לחפצנו; כי המשרה אשר יסודתה על אדני המישרים, היא רמים כאל תשפוט, ולא תסתפק לשים מכסה בהוה לבד, אבל עיניה צופיות עד למרחוק, ולא אל טוב הפרט מנמת פניה כי אל שלום הכלל ואשרו וטובו. וכבר אמרנו (הערה לחסד ולדקה), שמחקות הצדקה האמתית

האמתית היא שידחה תמיד טוב היחיד מפני טוב הרבים, ושיש בחקות הצדק והמשפט שתהיה החמלה על איזה פרט חסאה גדולה ונמרצה לשלום הכלל וטובו. וכבר העיד החכם אשר לפניו נגלו עמוקות החכמה המדינית, לאמר: „שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר“ (משלי כ"ה ג').

ומדוי דברי בזה עצור במלים לא אוכל מהזכיר את חסדי ה' רב טובו לבית ישראל, אשר חבלים הפיל לנו בנעימים לחסות בצל מלך אדיר ורב חסד והרבה עמו פדות. הנה משח אותו ה' לבשר לענוים ישע ולאסירי עוני פקח-קוח. שמעו נא אחי בני עמי והסו אזנכם לקול אבי ארצנו הקורא אליכם באהבתו ובחמלתו כאב אל בניו, ומה הוא דורש מכם כי אם להשכיל להיטיב ולפנות פנים ולא ערף לכשרונות המדע והמעשה אשר הם כל תפארת אדם ובלעדם לא יכון איש להקנות בין אזרחי הארץ. הנה מלככם משיח אלהים מבטיחכם על שדי אמונתכם ודת תורתכם בחקים נאמנים ומשפטים צדיקים, רק חזקו והיו לאנשים: אהבו את ארץ מולדתכם בלב שלם ותמים, כי בנים אתם לה ככל יתר תושביה, ויש לה צדקה לארץ אשר אתם אוכלים מסוכה לדרוש מידכם כל עזר ותושייה ותועלת אשר יתחייב בהם כל עם ועם לארצו ולמלכו. וכבר חשף מלכנו את זרוע כבודו הנדיבה ויפתח לכם את אוצרו הטוב, את בתי הספר ובתי מדרש החכמה לכל אשר להם כשרון הנפש לשמוע כלמודים, וכל שערי ארץ רוסיא הגדולה לאלהים — לכל יד עמל במלאכה וכשרון המעשה. ואתם קראיתם לדעת כי עוד ירו הנדיבה נטויה לרומם קרנכם לתור כל יתר אזרחי ארצנו. ובמה יודע איפו כי ראויים אנחנו לכל הטוב הזה אשר לא שזפתו עיננו זה מאות בשנים? ובמה יודע איפו כי שוקדים אנחנו מצדנו לטובת המשרה וארצה, כאשר היא שוקדת לחיותנו לטוב לנו כל הימים?

אחי בני עמי! הן לבכם לא טח מהבין כי הנכם היום כאבר מן גוף הקבוץ בארץ מולדתכם, וכטבעת ברתוק הכלל נחשבתם בה, וחובה היא על כל איש מהכלל לשמור את חקות החיים ולהסכים הליכותיו בענינים המדיניים להיותם מתאימים עם דרך הקבוץ המדיני, בשנם הוא עצם מעצמו ובשר מבושרו. וכל הפונם בכשרונות

חבת ארץ מולדת

בכשרונות נפשו אשר חננו אלהים לעזר ולהועיל לו ולחברה אשר הוא חי בה, עוכר חייו וחיי החברה; וכל המתרפה במלאכתו להשלים כשרונות נפשו, אם כשרון המדע או כשרון המעשה, לטובתו ולטובת ותועלת החברה שהוא בה, אח הוא לבעל משחית, ומכשיר את נזקו ונזק הכלל. וכמו שיש לכל בעלי דת להבדל מתוך הכלל בדברים הנוגעים לו לבדו ולברית אמונתו עם אלהיו, כן מחויב הוא להשתתף עם הכלל בחובות החברה המדיניות, שכל בני הארץ משותפים בהן ובחובן. וכל המוציא עצמו מן הכלל בענינים כאלה, ומטה עקלקלותיו בדרך אהרת, הרי הוא חסא ואשם לקבוץ המדיני, וגם את נפשו הוא חובל — וחבל נמרץ.

ועתה הנה הרהיב ה' לכם, אחי, בחדר מלכנו האדיר ומהיר צדק, אשר פתח כל שערי ארצו רחבת ידים לכל יד עמל בכשרון המעשה, ולכל המוכשרים בכם בכשרון מדע והשכל פתח דלת לכל הכהונות בממשלתו — ואנחנו עודנו מסתוללים בדרך המורגל לנו מימי החשך והמצוק והרעה. ואם גם כבר שנה הזמן עלינו את טעמו תכלית שנוי, והחליף את מצבנו לטוב תכלית חלף, לא נראה ולא נתבונן כי לא עת עוד תלאות את כל בני הנעורים כלם, כמוכשרים כבלתי מוכשרים, רק בחדודים ופלפולים בעומקן של הלכות, כאלו היו כל בני הדור הבא עתידים ומוכנים להיות כלם חכמים ומורים, כלם דיינים ודרשנים; וכאלו אין חלק ונהלה וצורך לכל עם ישראל בכל צרכי העולם ותקונו וישובו. ומי זה יתעקש לכחש שפמו שנחוץ וראוי דרך החנוך והלמוד הזה לילדים המוכשרים בכשרונות הנפש ועתידים להיות למורים ולמאשרים בעמם, כן נחוץ וראוי הוא שיהיו הנערים הבלתי מוכנים ומוכשרים לזה אמונים יותר על ידיעת עקרי הדת ויסודי המוסר ודרך ארץ, ומחנכים ידם לכשרון המלאכה והמעשה; כי החרודים לנערים כאלה בתורה שאין עמה מלאכה ודרך ארץ, סופם בטלים ומבוטלים, עד שיגדלו הנערים נעורים ורקים מזה ומזה גם יחד. וכבר החלו גדולים וכן שלמים מתופשי התורה נבוני דבר להכיר כי לא טוב דרך החנוך והלמוד הזה לילדי העם הבלתי מוכשרים ומוכנים להיות תורתם אוכנתם; כי הדרך הזה

חבת ארץ מולדת

סב

גורם להם (כמה שהתרעם כבר הרב בעל חובת הלבבות בכמה מקומות בספרו, ורבים מאנשי השם כמוהו) להתעלם ממה שאין להם רשות להתעלם ממנו — מידעית עקרי הדת ויסודי המוסר ודרך ארץ באר היטב בטוב טעם ודעת.

שאלו נא לדורות ראשונים וראו והתבוננו מאד אם היו בני ישראל באיזה זמן מן הזמנים רובם תורניים מפלפלים ומחדדים זה את זה בעומקן של הלכות, אבל מצאנו תמיד ההפך שנים קדושי העם ובחיריו, יחידי סגולה, כמו האבות והנביאים וחכמי התלמוד עסקו גם הם בישובו של עולם ותקונו: מהם היו עובדי אדמה ורועי צאן, מהם חרשי ברזל וסנדלרים, מהם עושי שקר ועושי מלאכה על האבנים, וגם אדירי התורה אלה יחידי סגולה העידו בעצמם לאמר: הרבה עשו כרשב"י (לעסוק בתורה שאין עמה מלאכה) ולא עלתה בידם (נרכוס ל"כ ע"ג). ואמרו עוד: כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון (פ"א ז', ז'; ז'; אבל מעולם לא מציינו שיהיו רוב בני העם עוסקים בעומקן של הלכות ומתחדדים בפפוליהן וסודותיהן גם בהיותם על אדמתם בימי ממשלתם, איש תחת גפנו ותאנתו, ואף כי היום אשר חיינו תלואים לנו מנגד, ועינינו נשואות כל היום אל חסדי מלכנו ופקידיו ושריו, וקיומנו וקיום אומתנו דורשים ותובעים מאתנו להשתדל בכל יכלתנו ובכל כשרונות נפשנו למצוא חן וחסד בעיני הממשלה הדורשת שלומנו וטובתנו, ולהפיק רצון ואהבה מבני הארץ שכנינו אשר בהם אנחנו חיים כלנו היום!

עוררו נא, אחי בני עמי, והקיצו מן התרדמה הגדולה והנוראה אשר נסכו עליכם ימי החשך והרעה! הנה עת הזמיר הגיע לכם, מכנף הארץ שמעתם קול מלככם רב חסד הפודה נפש עבדיו, משמיע שלום מבשר ישועה חדשים לבקרים. רק החישו וחוסו נא על נפשות ילדיכם בעודם באביב עלומיהם לעתקם ולהכינם להיות לאנשים שרוח המקום והבריות תהיה נוחה מהם, איש ככשרונות נפשו אשר חננו אלהים. הטרם תראו איך יפקוד הזמן על הבנים את עון האבות, אשר יעצמו את עיניהם ויוליכו את ילדיהם הרכים בדרך המורגל לשכניהם מסביב, מבלי בהון אם יבשר הדרך הזה להם, ומבלי הועץ את רוח מבינתם לאמר:

במה

חבת ארץ מולדת

במה ימצאו בני חית ידם? ובמה ימצאו חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם בדור דעה והשכל זה? הן לא בענינים כאלה להשען אל המקרה. הלא שמעתם את המשל האמתי אשר ימשלו בני אשכנז: „אם אמינון לא שנה, אמנון מנא ליה“; אם לא יחנך הנער על פי דרכו בעודו באבו לטוב ולהועיל, לא ירפא אחרי מתי עוד.

מי בכם, אחי בני עמי ישרי לב יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, שיכו לבבכם על דרכיכם, ואל נא תרעו לילדים המוכנים יותר לעסוק בישובו של עולם ומשא ומתן לענות כחם בדרך לא יצלח בגלל חמדתכם להתגדר ולהתפאר גם אתם בחדודם ופולפולם; כי אין החמדה הזאת שוה בנזק הבנים, אשר נתנו על ידיכם לשמור, ואין הנאווה הפחותה הזאת ראויה להקריב על מזבחה את כל עתידות ילדיכם אלה, ולהציגם כלי ריק בכוא עתם לבוא באנשים, וגם אין רוח המקום נוחה מזה: כי לא התלמוד עיקר אלא המעשה. על כן למדו היטב את בניכם דרך ה', אולם גם ככשרון המעשה ויסודי המוסר ודרך ארץ בל תניחו ידכם; נטעו על לבכם את שתילי הדת והתעודה, אולם חשבו מחשבות בעודם בנעוריהם לתת אל ידם גם משען ומשענה לדרך החיים אם באיזה מדע או במלאכת מחשבת, לאיש ככשרון נפשו: ואז יהיו ילדיכם נאמנים בברית אלהיהם, ועושים רצון מלכם לטוב ולהועיל להם ולארץ מולדתם כל הימים, ואתם תראו ושש לבכם, בדעתכם כי עשיתם הטוב והישר בעיני אלהים ואדם — כי באלה חפץ מאד יוצר האדם.

ל Cap. XXX.

הַיְדִידוֹת

(*) נְחִלַת נְעִימִים מֵאֵל הַיְדִידוֹת בְּכָל מִתְנֹת בְּאֲדָם

מֵאֵין

מֵאֵין כְּמוֹהָ : (ב) בִּימִינָה תִגְדִּיל כָּד שְׂמַחָה וּבִשְׂמֵאלָהּ תִקְטִין
כָּל אֵיד וְשֶׁבֶר . (ג) בְּחֶבֶר רַע נֶאֱמָן תַּחֲזֹקְנָה יִדְיָהּ וַיִּמְיֶנָּה
תּוֹרָה נּוֹרָאוֹת . (ד) אָהֵב אֶת הַכֹּל וְהָאֵמִינָה בְּמַעַט כִּי כְרַפִּים
לֹא יִחַדֵּל בְּגֵד . (ה) אִם בְּחַנְתָּ רַעְיָהּ וְנִמְצָא נֶאֱמָן חֻבְלִים
בְּנֻעִימִים נִפְלוּקָהּ : (ו) כִּי־לֹא־יָדַע הָאָדָם וְרַב שְׂיָהִיו מִיָּדַעִיו
אִם־לוֹ אֶחָד בָּהֶם נֶאֱמָן רוּחַ . (ז) בְּהַפְרֵד הַחֶבֶר וַיָּבֹא פָּחַד
אֲזַ נִבְיִן מִהַטּוֹב שְׁבַת אַחִים גַּם־יִחַד . (ח) אִם־תִּזְלֵל מְאֹד
לְבַקֵּשׁ אֶהְבֶּה מִכָּל אָדָם גַּם בְּאֶחָד לֹא־תִמְצָאנָה . (ט) זָהֵב כִּי
יִדַּק יִתְאוּנֶן חֲרָשׁ וּבְרוּל יִזְעַק מְרָה : (י) כִּי כְּפָלִים לְפָאֵב אִם
יִכְאִיב גֶּבֶר שְׂאֵרוֹ . (יא) בְּרַבּוֹת הַטּוֹכָה יִרְבוּ הַרְעִים וּכְאֵ רִישׁ
וּחֶסֶר וַיִּפְחָנוּ . (יב) אִישׁ יִתְרַע אֶתְךָ לְמַעַן בְּצַעֲוֹ עֲזֹבְהוּ בְּטָרָם
יִמְצָא מִזְמָתוֹ וַיִּשְׁלִיכֶךָ . (יג) גַּם בָּאֵחַ אֵל תִּאֱמִין בְּטָרָם קִנִּיתוּ
דְּאוֹהֵב וְרַע . (יד) הוֹדִיעַנִי אֶת חֲבֵרְיָהּ וְאִדְעָה גַם אֶתְּהָ .
(טו) טוֹב שְׁבַתְךָ וְשׁוֹמֵם כְּצַפּוֹר עַל גֶּגֶז מִהַתְּחַבְּרָה לְחֻבְרַת
לְצִיִּים . (טז) בְּטָרָם תִּקְנֶה הַבַּיִת הַתְּבוּנָה לְשִׁכְנִיָּה סְבִיבוֹ . (יז) אִם
רָגְלִי אֶתְּהָ טוֹב לְכַתֵּךְ בְּדָד וְאֶת רוּכְבִּי עַל סוּס אֵל תִּתְחַרְרֶה .
(יח) בְּהַתְּהַלְּכֶךָ אֶת הַהֶמוֹן שְׁבוּעוֹת שְׁבַעֲהָ וְהִנֵּךָ כְּכֹל הַהֶמוֹן .
(יט) תוֹר וְזָמִיר לְמִינָם יִתְחַבְּרוּ וְכֹל הָעוֹרֵב לְמִינָהוּ . (כ) אִךְ
תִּפְצֹר בְּמוֹנַע מִבֵּיתְךָ רָגְלוֹ וְאִישׁ נִפְרָד מֵעֲלִיָּה אִךְ תַּעֲצֹרְהוּ .
(כא) בְּרוֹב אוֹיְבִים לֹא יִחֶסֶר פָּחַד וּבְרוֹב אוֹהֲבִים לֹא יִחַדֵּל
בְּגֵד . (כב) אִם הוֹלְלִים לְכַבְּרָה קְרָאוּךָ הַכְּבֹד וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ .
(כג) יְדִידוֹת בְּלֶב־אִישׁ מַעֲדָנִים לְנַפְשׁוֹ וּמִמְרוֹרִים וְרָגְזוֹ שִׁנְאוֹהָ .
(כד) כְּזָהֵב תִּבְחַן מֵעֲלִיָּה וּמֵעֲלִי עֲמִיתְךָ אִךְ כְּכֶסֶף . (כה) מִשְׁנָיִם

הַזֶּהָר וְשִׁמּוֹר נִפְשָׁךְ מֵאֵד מְאוּהָב אוֹיְבֶךָ וּמְאוּיָב אוֹהֶבְךָ .
 (כו) אֵל תּוֹחִיל לְמִצּוֹא אֶהְבֶּה בְּאִישׁ לֹא אֶהְבּוּ לְפָנֶיךָ : (כז) כִּי
 כְּאִשׁוֹר לֹא יִנְטֶה הַצֵּל בְּאִין מִצֵּל כֵּן שְׁנֵאת הָאָדָם לָאָדָם .
 (כח) גְּבוּר לֹא יוֹדֵעַ בְּהִשְׁקִיט אֶרֶץ מִלְחָם וּכְיוֹם טוֹבָה לֹא
 יִבְחַן הָרַע . (כט) כְּיוֹם טוֹבָה לֹא יִבְחַן אוֹהֵב וּכְיוֹם אִיד וְנִכְר
 לֹא יִתְחַפֵּשׂ אוֹיֵב . (ל) רַע חֲדָשׁ דְּמִיוֹנוֹ כִּיִּין מִנֵּת אִם עֵתֵק
 וַיִּנְעַם לְנִפְשָׁךְ . (לא) קֵךְ מִנְגֵד לְשֵׁנֵי אֱלֹהִים לְאִישׁ שׁוֹנֵא נִפְשׁוֹ וְאוֹהֵב
 נִפְשׁוֹ לְכָד . (לב) בַּד נִכְרַת מִנְוָה לֹא יִחְיֶה עוֹד וּבִן־אָדָם בּוֹדֵד־לוֹ
 לֹא יִצְלִיחַ . (לג) אִם רַעֲךָ עַל חֲפָאֲתֶךָ לֹא יוֹכִיחֶךָ הֵלֵא יִתְנַקֶּה
 לְחִרְפָּה לְפָנֵי אוֹיְבֶיךָ . (לד) כִּין בְּרוֹל וְנִחְשֶׁת יִשְׁרַט זֶהָב
 חֲכָם גְּלוּה אֶת הוֹלָלִים וְנִגְרַע חִין עֶרְפוֹ . (לה) טוֹב לָאָדָם
 אוֹיֵב לֹא יִרְעֵלוֹ מְאוּהָב לֹא יוֹעִיל־לוֹ . (לו) מִמִּיר רַעִיו הִישְׁנִים
 בְּחֲדָשִׁים מִחֲלִיף פְּרִי בְּנִצְנָנִים . (לז) שְׁלֹשָׁה הַמָּה רַעִי הָאָדָם
 שׁוֹנֵים אִישׁ מֵאֲחֵיהוּ : (לה) מֵהֶם כְּלָחֵם יוֹמוֹ בְּלָתָם לֹא יַעֲמוֹד :
 (לט) מֵהֶם בְּרַפְּאוֹת תְּעַלֶּה תִדְרֹשׁ לְעֵתִים מְזֻמָּנִים : (מ) וּמֵהֶם
 נַעֲתָרִים בְּסַפְּחַת לְבָשָׁר בְּסוֹרָה וְנִרְפָּא הַנִּגַּע .

Cap. XXXI. לא

הָאִיבָה

(*) אוֹהֵבִי יוֹרְנִי יִתְרוֹנִי וְאוֹיְבִי יוֹדִיעֵנִי חֲסָרוֹנִי .
 אוֹיֵב

(ב) אויב אַחד יִרְבֶּה רָעוֹת מִטּוֹבוֹת רַעִים שְׁבַעֲהָ.
 (ג) אַהֲבָה בְּלֵב-אִישׁ תִּרְחִיב לוֹ מֵעַד נִים הִיא לְנַפְשׁוֹ:
 (ד) וְהַשְּׂנֵאָה תִּשְׁבִּיעַ בְּעֲלִיָּהּ מִמְרוֹרִים רֹאשׁ פִּתְנִים תִּנְקֶהוּ.
 (ה) בְּהִתְרוּעַע אַחִים יְרוּעַ עַר וּבְהִתְקוּטְטֵם יִרְעַע. (ו) טוֹב
 הַלְחָמְךָ נֶגֶד פְּנֵי אוֹיְבֶךָ מִהִתְנַפְּלֶךָ עָלָיו מֵאַחֲרֶיהוּ. (ז) מוֹל
 אוֹיְבֶךָ הִתְעוֹדֵד בְּנֶגֶד רַב-אוֹנִים הַסִּיתָר מִרְךָ לְבֶךָ מִנְהוּ
 בְּכָל מְאֻמְצֵי-כַח. (ח) אַל תִּבֹּז בְּלִבְכֶךָ לְכָל אוֹיֵב גַּם אִם
 דָּל הוּא וּרְפָה כַח מִמֶּךָ: (ט) כִּי שָׁבִיב אַחַד יִפּוֹל בְּאַרְמֹן
 וְאַחֲרָיו תִּלְהַט לְהִבָּה. (י) אָבֵן מֵעַמְסָה הַשְּׂנֵאָה כָּל עוֹמְסִיָּה
 שְׂרוּט יִשְׁרָטוּ. (יא) אַל תִּבְטַח בְּאוֹיֵב הַשְּׁלֵם לָךְ כִּי הַחוּט
 הַנֶּתֶק לֹא יִקְשֶׁר עוֹד בְּקֶדֶם. (יב) אַל תִּבְטַח בְּאִישׁ אוֹהֲבֶךָ
 כְּלִי דַעַת כִּי גַם שְׂנֵאָתוֹ תִּבּוֹאֶךָ בְּאֵין הֶבֶן. (יג) שְׁלַחן אֱלֹהִים
 עָרוּךְ לְכָל לֹא נִבְרוּ עָלָיו אוֹהֲבָיו לְפָנֵי שׁוֹנְאָיו.

 Cap. XXXII. לב

 אַמּוֹן וּבְגָד

(א) אַל תִּבְטַח הַרְבֵּה וְלֹא תִכְנֹד בְּגָד אַל תִּבְטַח הַרְבֵּה
 וְלֹא יִבְגְּדוּ-בְּךָ. (ב) מֵאוֹהֲבֵי תִנְצְרֵנִי אֶל וּמֵאוֹיְבֵי אֲשַׁתְּמְרָה
 אָנִי. (ג) אֲנִישֵׁי כַחשׁ יִתְגוֹדְדוּ וּשְׂקָמִי אַמּוֹנִים יִתְרוּעְעוּ. (ד) אֲרַח
 יָקָר הָאֲמוֹן לֹא-נִפְרָץ אַל תִּרְפְּהוּ בְּהַמְצָאוֹ לָךְ. (ה) גַּעַר בְּפִיָּךְ
 מִמֶּנֶת חַנּוּפִים כִּי לֹא יִתְנוּ אִם לֹא יִקְחוּ שְׁבַעֲתָיִם. (ו) כְּהִתְמַךְ
 לַשְּׂתוֹת

לַשְׁתוֹת יַיִן יִקְבֵּיךָ אִז תִּדַע מִסֵּפֶר אוֹהֲבֶיךָ . (י) כֹּל עוֹד דְּבַשְׁךָ
 תֵּן רֵיחַ יִהְיֶה חַיִּי וְכוּבִים עֲלֶיךָ כְּמֵבֹא עִם : (יח) וְרִיחוֹ כִּי
 נָמַר וּמְקוֹרוֹ יִבּוֹשׂ תִּקְרָאם וְאִין מִפְּנֵה . (ט) אִם קְרוּאֵי מִשְׁתֶּךָ
 נֶאֱמָנֵי רוּחַ הָלֵא יִשְׂאוּ פְּנֵיךָ גַם בְּאֵרוּחַת יָרֵק : (י) וְאִם בּוֹגְדִים
 וְאֲנִשֵׁי כַחֲשׁ הֵן לֹא יִשּׁוּ גַם אוֹתָהָ . (יא) אִם יָדָךְ שֹׁמֵת
 בְּמֵאוֹרֵת פֶּתֶן רַב־לֶךָ אִם נִפְשֶׁךָ הֵיחָה לְשַׁלֵּל לָךְ . (יב) יֵשׁ
 מִבְּטִיחַ לְחַדְשִׁים וּבְיוֹמִים יַעֲשֶׂנָה וְיֵשׁ אוֹמֵר הַיּוֹם וְתִסְפּוֹר יָרְחִים
 וְלֹא יִמְלֶאנָה . (יג) יֵשׁ מִבְּטִיחַ בְּשׁוֹם יָדוֹ עַל לְבוֹ וְהֵנָּה הוּא
 מוֹרֶה לָךְ מְעוֹן הַשֶּׁקֶר . (יד) אֵל תִּדְרוֹשׁ הַרְבֵּה מִבְּנֵי הָאָדָם
 וְנֶאֱמָנָה אֶתֶם רוּחֶךָ . (טו) גַם הַשֵּׁנָה פֶּרַע בּוֹגֵד בְּצַר לָנוּ תִתְחַמֵּק
 אֶף תִּדַד מְנוֹ . (טז) סִפְחַת לְבַנֵּי הָאָדָם חֲנֹף דּוֹבֵר שְׁלוֹם עַל
 שֶׁקֶר : (יז) כִּי לֹא כְּאוֹיֵב נַחֲשִׁבְהוּ וְנִסְתֵּר מִנְהוּ וְיִדִידוֹת נִפְשָׁנוּ
 נִתֵּן אֶל כְּפוֹ : (יח) וְכִסּוּי בְּגַד אֶהְבֶּה נֶקֶל לוֹ לְצִמִּיד מְרָמָה .
 (יט) לֹא דְבַר מְזוֹדֵן יִכָּבֵּד יִבְגּוֹד אִישׁ בְּרַעְיוֹ כִּי גַם מִרְפִּיזוֹן רוּחַ .
 (כ) יֵשׁ נוֹתֵן רַעְיוֹ לְבוֹגֵד לְמַעַן הַצְּדִיק נִפְשׁוּ בְּבִגְדוֹ-כּוֹ . (כא) עֶבֶד
 וּמִטְּאֵמָא עֲבוֹדְתֶם אֶמְוִנָה אֶךְ בְּעוֹדֶם חַדְשִׁים . (כב) יֵשׁ יִתְרוֹן
 לְעוֹבֵד בְּעָלָיו מִיִּרְאָה מִן הָעוֹבְדוֹ מֵאֶהְבָּה : (כג) כִּי הָאֶחָד
 יַעֲמוֹל מִדְּאָנָה לְנִפְשׁוֹ וּמִשְׁנֵהוּ עֵמֶל דּוֹזְנָתוֹ . (כד) אֵל תִּבְטַח
 בְּאוֹיֵב כְּפֶרֶת פִּנְיָו וּבְאוֹהֵב קִנְיֵן כְּסֵף . (כה) הָאֱמוּן עִם נִפְשֶׁךָ
 אֶתָּה אִז תִּצּוֹר אֱמוּנִים גַּם לְאַחֲרִים . (כו) סִמָּל הָאֱמוּן הַשְּׁפִירוֹ
 קְדְמוֹנִים לַעֲשׂוֹתוֹ כְּתִבְנִית אִישׁ לְבִנְתָּ בְּגָדוֹ פֶּשֶׁתֶּן : (כז) בְּשָׁנִים
 נִקְדַּת שְׁחֹר פֶּדָק תִּחַלֵּל יַפְעָתוֹ . (כח) מִפֶּעַ יֵי יִדִידוֹת נֶאֱמָנָה
 גַּם בְּשָׁנַת בְּצוֹרֵת לֹא-תִמִּישׁ מֵתַת פְּרִיָּהָ . (כט) מִבְּטַח אָדָם

מקור

מקור אכזב ועם אלוה מקור חסד נאמן. (ל) באהבה יתחברו
הלבבות ובאמון יתלכדו.

Cap. XXXIII. לג

גמול ותודה

(א) יד אלוה תתן כל טוב והיא מסתתרה נעלמה מעין
ראי: (ב) היא מופתה בן אדם להורותה ארחות חסד ודרך
צדקה תאלפה. (ג) אם עשו חסד חפצת הפלה לרבים חסדה:
(ד) אולם אם תודה חפצת פרום לחמה לאחד. (ה) נוכח עיני
איש פעלת חסדו תמיד וגמול רעהו עליו עד מהרה ישפחנו.
(ו) רבים מיחלים לקציר תודה וזרעי לצדקה אנוש מזער.
(ז) מאן לקחת ברבת אובר מכלים רעהו הוא בגאון לבבו.
(ח) נירה קה ניר לצדקה למענה ואל תוחיל לקציר תודה.
(ט) דורש תודה פעל פר גמוליו מזכר ממכר הוא ולא חונן:
(י) פי רחוק עוד מצדקה איש נבהל לתודה רודף שלמונים לפי
חסדו. (יא) אם היטיב אמרת את אנשי כחש זאת עשה וירצו
לה: (יב) תרב חסדיך עמם והאמן בעפר פי שפים בעיניהם
פני גומדם חסד. (יג) רחוק מלב גאים תודה ואת רהבים לא
תמצא: (יד) אשר ידמו פי כל הפשר משמעתם וכל גמוליו
למו עבודת עבד. (טו) אל תודע זרועיך על חלמיש סלע ואל

תגמול טוב את שכחי חסד. (טז) פגוש דוב שפור באיש נבל ואל גומלו חסד. (יז) נושה נוגש בחוב רעהו מאחר לשלם נשיהו. (יח) אל תתן בספק לאיש מרבה לך נשך כי גם ראש חזבו לא ישיב. (יט) גם נבהל לגמול לרעהו על חסדו אח הוא לשכחי חסד. (כ) בפעלת חסד יקום צדיק מאויביו ובשלמת טובה יגמול רעת משנאיו. (כא) דמעות תודה פאר תעלינה שמים להניף נשם ברכות על ראש איש חסד.

 Cap. XXXIV. לד

 מרמה וחלקות

(א) מאין חכמה באיש ללכת מישרים יחזיק בתרמית ובתודה יתמוך. (ב) פה חלק ושפתי מרמה מלאו פני תבל דם נקיים. (ג) רבה בארץ רעת מרמה וכחש מרעת רשע מגלה. (ד) פרח הדר עלפי חור פתן אמרי נעם על שפתי איש תככים. (ה) חנה פמו חתול ילקק ידי איש ובאחריתו ישרוט שרמט. (ו) אבנים שוחק דלף טורד וברב חלקות יפתה גם חכם. (ז) כשפל ראש החנה לפניה כן גבה אפו מאחריה. (ח) אל תבטח ברע לא ימצא כל דפי בך כי רשעה וצדקתה במאוניו ישאו יחד. (ט) איש לא ימצא חכם וטוב מפנה ראה כי על פניה יהתל בך. (י) בלשון תרמית יוכיח השועל

השועל צדקו וזנבו יצב לעדלו. (יא) רבתוצאות למאורת
 שועלים ואחריתם למלכדת. (יב) אם פי הזאב לשלום יקרא
 מהרה העז את מקנה. (יג) לולא התניף האדם לנפשו בחלקות
 לא ערבו לו כל מנעמי החיים. (יד) לולא השיאף בחלקות
 לבקך לא המית למחליק לשון אונף. (טו) השמר מאיש מחרפק
 על לא-און ויותר עוד ממהלקך על לא-צדק. (טז) חזב ישיב
 מהיל צדק ושפת חלקות מתת-שוא. (יז) בדבר ירום איש
 עד כל חיתו ארץ ובפי מרמה נגרע הוא מבלהנה.

* * *

כבר זכרתי למעלה (הערה לערך תלוי ונלע) שהמדה של
 אהבת עצמו נוראה עלילה היא על בני אדם, ועל ידה יעזרו
 איש ברעהו לטובה או לרעה, לחכמה או להבל. כי על כן
 כל פועל צדק יש לו מעוררים לדרך צדקה, וכן גם כל שונג יש לו
 משנים ומתעים לרוב. אם תראה איש מתפאר בעניני ריק והבל ומתהלל
 במתת שקר, חקור אחריו ותמצא כי רבים עזרו בו עזר לא
 מעט להבלי לבו אלה בפה חנף ושפת חלקות, וגם מאתם היתה
 נסקה לגדל ולחזק אותם בלבבו. אם נראה איש שואף כל היום
 אך לצבור הון, ומעביד כל כשרונות נפשו לבצע כסף, הלא
 נמצא רבים סביביו מעוררים במ תמיד יותר ויותר את החמדה
 הזאת, ומאזרים במ זיקות התשוקה לענינים אלה, בתתם בשפתי
 מרמה וחלקות כבוד ויקר לאיש אך כפי רוב הונו ונכסיו, ולא
 כפי צדקתו וחכמת לבו. או אם נראה איש נבוב וריק מקשיח לבו
 מכל חכמה ומדע וכשרון המעשה, ומחבק חיק העצלות והבטלה,
 באשר ישליך יהבו על כבוד אבות אבותיו שכבר היו לעולמים,
 ועל ידי זה נעשה דל נאה, עני בדעת ובנכסים, נעור ורק
 מכל — מי נרם לו כל זאת? אם לא אלה ממודעיו, אשר
 בחונף וחלקות שמו קטורה באפו, ויפתונו בפיהם לשים כבוד
 תהלתו

מרמה וחלקות

תהלתו, אם גם ידעו בנפשם כי הבל הוא אין בו מועיל, והתעלמו מהוכיח על פניו משונתו, ובכך הוליכו תועה את אהבתו לעצמו להטותה אחרי הריק והבטלה והבלי שוא, לרע לו כל הימים.

אי לזאת כל הבל וענין רע ומשאות שוא ומרוחים אשר יוקשים בהם בני האדם לא יאשמו רק הנתעים, כי גם המתעים ישאו עונם אתם, וכמו שאמרנו שכל שונג יש לו משנים לרוב. וכל המרבה להלל ולפאר קבל עם עניני תהו וריק והבלי שוא, אח הוא לבעל משחית דרך הטוב והמועיל, וחבר הוא למרסי יסודות האמת והחכמה, ורע למעקשי הישרה בבני האדם להטותם עקלקלות בתהו לא דרך. וכמו שחובה היא על כל בעל נפש לעבוד עבודת הצדקה והחכמה והאמת, להכין אותן ולסעדן בדברים ובמעשה, כן גם חובה עליו לשמור דרכו מחטוא בלשונו להתעות את זולתו, בהלל לפניו דברים אשר לא יועילו ולא ייטיבו, ובפאר עניני הבל ורעות רוח אשר לא יסכנו ולא יצלחו למאומה.

סוף דבר — במדה הזאת של אהבת עצמו כל בני האדם ערבים זה בזה, ואין קצה לפעולה אשר יפעל על ידה איש ברעהו להיטיב או להתעות, להחכים או לההביל. כי אהבת האדם לעצמו תטהו תמיד להאמין שכל דבריו טובים ונכוחים, וכל מעלליו צדק ומישרים; ואם לא ישמע את רעהו מאַלף עונו ומשונתו על פניו, ומה גם אם יהיה עוד רעהו מחליק לשון לו להללו על עניני הבל שאין כל תועלת מוצאת מהם, קל מהרה נכון לבו בטוח שראוי הוא לרשת משנה כבוד ותהלה, וישנה באולתו, ומשונתו תלין אתו כל ימי חייו; והרי זה רעהו ממחטיאי אדם בדבר, כי יקשיח לבב עמיתו מדעת את עצמו להיטיב דרכיו, ומרפה ידיו מבקש את הטוב והמועיל באמת — ונשא גם הוא עונו.

וכמה שאמרנו בזה יביאנו לשני ענינים שמחוייב במ כל שוחר אמת צדק והשכל: הראשונה שיהיה נזהר עד מאד מכל דרך חנף וחלקות; כי יש שיסכב בזה התעותעים לזולתו שלא מדעת ויערער יסודי האמת. והשנית שיהיה מאריך אפו גם לכל שונג ופושע, ולא

ולא בתוכחות חמה ושצף קצף יתנפל על כל נתעה מדרך המישרים, כי אך תול כטל אמרתו על לבו להשיבו מדרך פשעו. וכמו שכבר אמרנו שהמשכיל אל בני האדם ומבין אל שגנותם ופשעיהם יראה ויכיר שרובם הם רק תוצאות המקרים והנסכות אשר היו לרסן מתעה על לחייהם, ובסורם ונרפאה משובתם. ועל כן צוה אותנו מחוקקנו (ויקרא י"ט, ט"ז): לא תשנא את אחיך בלבבך. הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא".

לה. XXXV. Cap.

ה ס ו ד

(א) סוד רַעַף אַל תִּגַּל וְיְהִי לְבִבְךָ לֹו קִבֵּר. (ב) סוד פְּמוֹם עַמְּךָ הוּא שְׁבִיבְךָ וְאִם גִּלִּיתוּ וְהִיִּית אֶתְּה שְׁבִיּוֹ. (ג) לְמַלְתּוֹ נִעְבֵּד אִישׁ יִשְׁחַנֶּה וְחוֹשֵׁה דִבְרָתוֹ אֲדוֹן לָהּ סִלְהָ. (ד) רַבִּים יִדְעוּ דִבְרַר וְהַחֲרִישׁ אֶךְ מְעַט. (ה) גַּם צַפּוֹר שְׁלַחַת עוֹד תִּשׁוּב תִּצּוֹדְנּוּ וְדַבֵּר נִמְלֵט מִפִּיךָ לֹא יִשׁוּב עַד עוֹלָם. (ו) אִם שְׁמַעַת שְׁמַעַתְלָךְ וְאִם דִּבְרַת עֲרַבְתָּ לְאַחֲרִים. (ז) אַל תִּתֵּן פִּיךָ לְכָל מוֹרְשֵׁי לִבְךָ אֶךְ לֹא לְכָל מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ יָדִים. (ח) תִּנְה אֲזוּנָה לְכָל אָדָם וְאֵת פִּיךָ לְמַתִּי מְעַט. (ט) מְדַבֵּר זוֹרַע זֵרַע וְשׁוֹמֵעַ יִקְצוֹר אֲחֲרָיו. (י) גַּם מִרַעַף שְׁמֹר סוֹדְךָ כִּי אִיךָ תִדְרֹשׁ סִנּוּ אֲמוֹנִים לֹא נִצְרַתָם אֶתְּה. (יא) אִם אֶתְנֵן יָבִיא קָךְ אִישׁ דִּעָה כִּי בָא לְקַחְתָּ: (יב) וְסוֹד אַחֵר אִם גִּלְה לָךְ רֵאָה כִּי בָא רִתּוֹר מִסְתְּרִיךָ. (יג) מוֹב שְׁמֵרְךָ לְבִבְךָ

סוּדָהּ מִתְתּוֹ לְאִישׁ אַחַר לְשֹׁמֵר . (י) נֹקֵשׁ בְּרִגְלוֹ יִפּוֹל וְקָם
וְנִלְכַד בְּלִשְׁוֹנוֹ מִי יְקִימֵנו . (יט) גַּם הַד הָרִים יִאֲלַפֶּה לְבִלִי
עֲנֹת בְּמַרְס קְרָאוּךְ . (כ) אֹמֵר לְכָל כִּי סוּד כְּמוֹס בְּחִפּוֹ
כָּבֵד הַגִּיד חֲצִיו וַיִּתְרוּ יְגִיד לֹא יֵאחָר . (יז) עַד מְהֵרָה נִבְעוּ
מִצְפוּנֵיךְ אִם נִכְרוּ אוֹתוֹתֶם בְּעֵינֶיךָ . (יח) בְּשָׁנִים יִסְתַּר סוּד
וּבְשִׁלְשָׁה נִבְעוּ מִצְפוּנָיו . (יט) עָמוּק בְּקֶרֶב טָמוּן דְּבַר סֵתֵר
וַיִּצֶף מִמַּעַל עָלֵי יוֹן . (כ) חֲסוֹת לְצַב שְׂרִיוֹנוֹ וּמַחְבֵּא לְאִישׁ דֶּלֶת
שְׁפָתָיו וּלְשׁוֹנוֹ . (כא) מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר לְבִלִי יִפְרִץ חוּצָה :
(כב) מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר לְבִלִי יִשׁוּב רִיקָם . (כג) מוֹצֵא לְרֵב
מוֹקְשָׁיו פִּי אִישׁ וּמְבוֹא לְרֵב תִּתְחַלּוּאָיו .

Cap. XXXVI. לו

דְּבַה וְרַכִּיל

(א) זְבוּבֵי מָוֶת אַחַר בָּל פָּצַע יְדָרוּשׁוֹ וְלֹצִים יָכְרוּ עַל
מוֹמֵי רַעִיָהֶם . (ב) שְׁפָתֵי רַכִּיל חֲצִים מְרַעְלִים נְאֻמָּנִים פְּצָעוּ
לְעַד לְעוֹלָם . (ג) נוֹתֵן בְּרַעְיוֹ דִּפִּי לְפִנְיֶךָ שְׂמֵחַ מֵעֲלוֹי וְעֵבֹר :
(ד) כִּי־כֵן יִגְלֶה לְאַחֲרִים אֶת קְלוֹנֶךָ גַּם אֶתָּה . (ה) אֵץ דַּהֲאֻמִּין
לְכָל דְּבַה וְרַכִּיל כִּי־זֶנֶה פּוֹתָה לְבוֹ אוֹ לֹא־טָהוֹר גַּם הוּא .
(ו) נְקִיִּים מִכָּד אֲשַׁמָּה מֵעַט מוֹזְעַר וּמַדְבַּת־עַם לֹא אַחַד . (ז) אִם
הִתְרַחֲצֶתָ בְּמֵי שֶׁלֶג וַתָּרֵב לָךְ בּוֹרִית לֹא תִנְקָה מַדְבַּת עָם .

כבוד

(ח) כבוד לאיש הנקות מדבת־עם ויש גם קלון: (ט) כי מדב־ה
 ינקו אך גדולים אנשי מופת או בערים בעם שאין בהם כל
 חפץ. (י) אם מחץ החץ עוד יכאיב גם אחרי הוצאתו מן
 הכֶּשֶׁר: (יא) כן מחץ שוט לשון לא תרפא על־נקמה בצרי
 כל־שפתי רצון. (יב) רבים חללים הפילה אבחת חרב ועצומים
 מאלה שוט לשון. (יג) קוריו יארוג עבביש חרש ועינו אל
 טרפו תצפִינה. (יד) הפשעים חפרו אל עמק רשע מלכם גם
 לחום נלחמו יחד: (טו) לאמר למי יתר אמונ בעבודת מלכם ותעזו
 יד רכיד עד בלמו. (טז) שוט ושבט יכאיבו בשר ושוט לשון
 נוגע עד נפש. (יז) לא אקצוף על מלשני בסתר כי מסתיר
 פנים הוא ממני: (יח) אך לוחש באזני דבת עמיתו אותו לא
 אוכל כי לא יבוש לאלה על פני רשעו. (יט) נותן דפי ברעהו
 משחתו בו על־כן כל יגיעו למצוא טום גם בעמיתו. (כ) לאל
 נגרו כל תעלמות רשע ויכס עליהן במשאון: (כא) והאדם
 יש שלא ראה און בעמיתו ובדא מלב דבת שקר: (כב) אהה אר
 ראי לו ראו בני האדם את כל תראינה עיניך: (כג) כי אז לא
 שקמה הארץ מדב־ה מקול מחרף ומגדה סלה.

הָאֱהָבָה

(א) בְּמַעוֹן הָאֱהָבָה יִשּׁוּ רֵם וְשִׁפְלָ וְכֹאדוֹן כְּעֶבֶד בְּנוֹה
הַיְדִידוּת . (ב) אִם רַע נֶאֱמָן לָךְ וְאִשָּׁה נֶאֱמָנָה אִזּוּ שְׁלוֹם שְׁלוֹם
לָךְ מֵחוּץ וּמִבֵּית . (ג) נֶאֱוָה חֵן שְׁפָתַיִם לְכָל יָקָר וְנִשְׁגָב
וְאֱהָבָה בְּאֵין מְלָה עוֹד תּוֹסִיף חֵיל . (ד) אֱהָבָה וַיְדִירוּת אֲבָנֵי
חֵן וְאֵךְ בְּאֲבָנֵי חֵן כְּמוֹהֵן תִּקְנִינָה . (ה) חַיֵּי הַבֶּשֶׂר נֶפֶשׁ וְחַיֵּי
הַנֶּפֶשׁ אֱהָבָה וַיְדִירוּת . (ו) כִּיִּין חֲדָשׁ הוֹמָה אֱהָבַת נְעוּרִים
וְכִמוּ עֵתְקָה בֵּן תִּזְקַק וְתִשְׁקוּט עַל שְׂמֵרִיהָ . (ז) עַד אֲרֻגִיעָה
תִּלְכַּד בְּחֻבְלֵי הָאֱהָבָה וְאַחֲרֵי מָתִי עוֹד לֹא תִמִּישׁ צְוֹאֲרֵךְ
מִנָּה . (ח) אֱהָבָה מוֹלֶדֶת הַתְּאוּוֹה בְּקִבְרוֹת הַתְּאוּוֹה תִקְבֵּר .
(ט) רַבִּים בְּאָדָם לֹא יִדְעוּ אֱהָבָה מֵהֵיחָא רֹלֵא שְׁמַעוּהָ לְשִׁמַּע
אֲזֵן . (י) רַב־אָדָם יִשִּׁיחַ בְּאֱהָבָה נֶאֱמָנָה וְאִשָּׁר יִדְעוּהָ אֵךְ אֲנוּשׁ
מִזְעֵר . (יא) אוֹהֵב יִדַּע נֶפֶשׁ רַעֲיָתוֹ יַעַן יֶאֱהָבָה וְרַע אוֹהֵב
נֶפֶשׁ יְדִירוּ יַעַן יִדְעָנָה . (יב) כּוֹס יֵין הָאֱהָבָה מְשַׁבֵּרַת בְּעֻלְיָה
וְהַיְדִירוּת מִים קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה . (יג) גַּם בְּאֵלֶה שׁוֹנִים
בְּרַכֵּי הַיְדִירוּת מִדְּרַכֵּי הָאֱהָבָה : (יד) רִשְׁפֵי הָאֱהָבָה רִשְׁפֵי
אִשׁ מִתְלַקַּחַת וְרִשְׁפֵי הַיְדִירוּת שְׁפָנֵי דָשָׁן : (טו) קוֹל הָאֱהָבָה

חוצב להבות והידירות פיונה הגה תהנה: (ט) חמת אהבה
 פענן בקר והידירות עברתה שמורה נצח: (י) האהבה תצא
 לשחר פניך והידירות לא תמצא בלתי למשחריה: (י"א) האהבה
 נחפזה ומבהלה והידירות צעדיה בשובה ונחת: (י"ב) הידירות
 מולדת הנפש והאהבה מולדת הגויה. (י"ג) האהבה הולכת
 הלוך וחסור והידירות כמו עתקה בן תוסף אונים.

Cap. XXXVIII. לח

ה א ש ה

(א) בחונא היטב בחירתך רצתה נפשך: (ב) בי המשנה
 עד ארבעה והנחם לארץ ימים. (ג) רד מעלה אחת וקח
 אשה לך עדה אחת וקנה קה רע. (ד) תן בכוס עיניך עד לא
 תשתנה ראה לך אשה במרם תקחנה. (ה) גבר ורעיתו נפשו
 שמש וירח נשקו ואחריהם צבא הכוכבים. (ו) נגה ירח משמש
 וצבי גאון אשה בעלה. (ז) אם ארשת לך אשה רמה מערבך
 מספר קרוביה יהיו אדוניך. (ח) אם אשתך תמה וברה
 עלמה זה תשמרנה ואם סוררת עדימה שוא תשמרנה.
 (ט) לוקח אשה למען עשרה ספר בריתות כתב למנוחת נפשו.
 (י) אם אשתך לא תצף הליכות ביתך שוא עמלו בו רב עבדיך

והמון

והמזון שפחותיה. (יא) יפי הנגברים שכלם ושכל נשים יפין.
 (יב) בא ריש ויבוא ריב וכל צבא המדנים מתדפקים על
 הדלת. (יג) צבא המדנים ישמור משמרת במקום אשה
 על אישה שררת. (יד) טוב גור את פתן במאורתו ואר את
 אשת מדנים וכעס. (טו) אשת מדנים כזאב ערבות שערו
 יחליף דוקוניו ותאנתו לא ימיר. (טז) גם שאול ותפתה ינוחו
 כיום שבת ואין שלום מאשת מדנים. (יז) עוצר ברוחו את
 אשת מדנים ארף אפים הוא מאין כמוהו. (יח) אכל הוכן
 ממבשרים שנים מרוח הוא כפלים או תפל מפני מלח:
 (יט) בית שתי נשים צופיות הליכותיו צלמות ולא סדרים בו.
 (כ) ברית הנשואים דמיונו ברשת מזרה גרגרים לפני בעלי
 כנף: (כא) העומדים מחוץ יתאוזו לה תאוה והבאים אל תוכה
 יוחילו למצוא מפלט. (כב) לא לקח האדם אשה לולא הפיל
 אלהים עליו תרדמה. (כג) החדל מקחת לו אשה לא ימצא
 גם טוב גם רע. (כד) בשלום תרחב נות צדקה ובמדון יצרו
 לה רחבי טירותיה.

* * *

מודעת זאת לכל מבקר בהיכל לשון הקדש שהאות צ' וק'
 דרכן להתחלף ולבוא זה תמורת זה (כמו שהוא גם בלשון יוגית
 ורומית) כמו: „בדוד או בקלח ת“ (שמואל א' ב', י"ד); „ובדורים
 ובצלחות“ (ד"ה ב' ל"ה, י"ג); „ההרים תרקדו“ (סלום
 קי"ד, ו'), „למה תרצדון הרים“ (סס ס"ח, י"ז: עיין רש"י נסס
 מנחם), ודומיהם רבים. ובוה יתבארו לנו כמה מקומות בספרי
 הקדש, אבל אין בזה מקום להאריך בם. ובמקום אחד בא החלוף
 הזה בפסוק אחד בזה אחר זה (מ"ו ל"ד): שני צלעים הדלת
 האחת גלילים ושני קלעים הדלת השנית גלילים. — ובוה

נראה לי לבאר מאמר חז"ל (נדפס מ"ס ע"ב): „ויבן ה' אלהים את הצלע ונו' מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם, שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא", אשר לכאורה ישאל השואל מה ראו חז"ל לדרוש רק ויבן זה לשון קליעה, ממה שיש לו עדות בכרכי הים? אבל ממה שהקדמתי בזה נראה בבירור שעיקר הדרוש סמכו חז"ל על מלת „הצלע" הבא בפסוק שהוא בחלוף אותיות כמו „הקלע" פי' מקלעת שערו וכמו שנמצא בחלוף זה בפסוק (מ"א ו', ל"ד) המובא למעלה בזה. וא"ת מה ענין הפעל ויבן אצל קלע, על זה אכרו שגם ויבן יש בהוראתו לשון קליעה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא, והבן. ונפלאת היא בעיני שנעלם זאת מהמפרשים שראיתי עד כה למאמר זה. —

פסוק י"ב משער זה, הוא ע"ד משל הקדמוני המובא בדחז"ל (כ"מ ל"ט, ע"ח): „כד משלם שערי מכדא נקש ואתא תנרא". ולרדת לעומק המשל הזה נראה לי: כדא הוא הסל אשר ממעל להרחים, שממנו יורד הבר מעט מעט על האבנים הטוחנות. ובסל הזה תחוב חבל שתלוי עליו פעמון קטן (כמו שתראה גם ברחים שלנו), באופן שאם יורק ויכלה הבר מן הסל יתרפה החבל והפעמון משתמט, ויורד ומקשקש על אבני הרחים, ואז ידע הטוחן שכלה הבר שבסל. ובוה תבין היטב מליצת „נקש ואתא תנרא", כלומר הריב מקשקש כפעמון הזה המשמיע קול בכלות הבר מן הסל.

Cap. XXXIX. לט

יגון ויששון

(א) כּוּם שִׁשׁוֹן בְּיַד יי מְלֵא מִסְךְ יגון לְהִשְׁקוֹת כָּל־
בְּנֵי־הָאָדָם. (ב) אֵין נְקִי מִדְּאָנָה עֲלֵי אַרְצָא וְאֵין נְמֻלְט
מִדְּאָבָה

יגון וששון

מִדְּאָבָה תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם: (ג) וְאִישׁ יִמְעַט עֲצָבוֹ מֵעֲצָב בְּגִי
גִּילּוֹ לוֹ מֵאֲשֶׁר יִקְרָאוּ. (ד) גַּם חֲדוּל מִיָּגוֹן דֵּי שִׁשּׁוֹן לְאָדָם
וּבְאָפֶס צָרָה נַחַת לְמַכְבִּיר. (ה) מוֹנֶה נִפְשׁוֹ בְּכָל עֲצָב אֲוִיל
וּבוֹטַח וְלֹא יִדְאָג לְכָל עֶרְלֵיב הוּא נֶחְסֵר תְּבִינּוֹת. (ו) שְׂמַחַת
אָדָם שְׂמוּחַ בְּטוֹבוֹ וְשְׂמַחַת אֱלוֹהֵי שְׂמַחַת יִצְרוּיוֹ. (ז) מֶלֶח לְכָשֶׁר
וְשֹׂאזֹר לְבִצֵּק וּמִסָּךְ עֲצָב לְמִשׁוֹשׁ הַחַיִּים. (ח) מְקוֹר שְׂמַחַת
הַחַיִּים מִימְיוֹ מִי־מֶלֶח לְשׂוֹתֵיהֶם יוֹסִיפוּ צְמָאָה. (ט) הַשְּׂמַחִים
לְלֹא־דְבַר קָל מֵהֵרָה יִתְעַצְבוּ מֵלֹא־דְבַר. (י) אֶת־מִי יִגוֹר עֲצָב
יִבְחַר יָגוֹן שְׂבֵת. (יא) אֶת אִישׁ יִסֵּל לוֹ מַסְלוֹת בְּלִבְבוֹ תַּחַת
הַלָּחִים נִגְדוּ. (יב) לַעַת שְׂמַחַת גִּילּוֹ יִתְנַפֵּר גָּבֵר כִּי אֱלֹהֵי יִפְתַּח
כָּל חֲרָרֵי לִפּוֹ: (יג) עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַכּוֹשְׁטִים מִפְּתַח זֶהֱבַת הַשְּׂמַחָה
אֶל סִנּוֹר לֵב בְּעֵלֶיהָ. (יד) שְׂמַחַת אֱלֹהֵי־גִיל רַעְיוֹ כַּפְּלִים מִשׁוֹשׁ
חַיֵּיהוּ. (טו) אֶל חֵיק נִנְגִים תִּשְׁפּוֹף תִּנְגַּתְךָ וְלַחֵיק שְׂמַחֵי־לֵב גִּילַת
נִפְשֶׁךָ: (טז) כִּי לֹא יִבִּין הָאָדָם לְדַעַת הַיָּטֵב בְּלֹתֵי אִם חוֹשׂוֹ
כּוֹ. (יז) מַחְלָה עַל עֶרֶשׂ אֲנוּשָׁה שְׁבַע־תַּיִם בְּשִׂדוֹחַ הַשָּׁמֶשׁ
מִסְבִּיב קַרְנָיִם. (יח) שְׂמַחַת אֲנוּשׁ כְּמוֹ הַגֵּה וְגִילַת נִפְשׁוֹ עַד
אֲרָגִיעָה: (יט) עַד־כֵּן לִפְנֵיהַ תִּלְךָ תִּקְוֹתֶיהָ וְאַחֲרֶיהָ תִּמְשׁוֹךְ
אֲזַכְּרֶתָהּ. (כ) לֹא לְשַׁחֵק עֲשֵׂה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל־כֵּן גַּם
בְּשַׁחֵק נִגְרָה עֵינָו דְּמַעָה. (כא) בְּאֲגָרוֹף יִנְפֵץ חָרֶם לְרַסְיָסִים
וְאֲבֹן־חַן לֹא תִבְקַע מִמֶּהֱלֵמוֹת כַּיִּלְפּוֹת אֶלְפָה: (כב) כֵּן אִישׁ
נִלְכָּב מִשְׁכִּיל יַעֲצֹר־כַּחַח לֹא יִחַתְנוּ כָּל מִקְרָה וּפְנַע. (כג) עֲצָב
וְדֹאָנָה בְּמִבּוֹאֵעַם יְבֹאוּ לֹא יִנִּיסֶם לֵהֵב חֲנִית וּמִשְׁקֵךְ נִשְׁקֵךְ:
(כד) גַּם עַד אֲרַמְנוֹת מִקֶּדֶךָ יַעֲפִילוּ עֲלוֹת יִתְחַרוּ לְכַלִּי־חַת אֶת

רוֹזְנֵי אֶרֶץ: (כה) כִּי כָאֵין וּכְאֶפֶס לְמוֹ עֶשֶׂר וּכְבוֹד רָאמוֹת
 וּגְבִישׁ הֶבֶל וְרִיק. (כו) גַּם לְעֵתוֹת בְּצָרָה אֶל תִּכְבִּיר בְּכִי וְאֶל
 תִּמְסָה בַת־עֵינֶךָ בְּדַמְעָתֶךָ: (כז) פֶּן תַּחֲשַׁכְנָה הַרוּאוֹת בְּאַרְבּוֹת
 וְסִבּוֹת בְּעֵנֵי יגון לֶךָ מִהֵבֵט שְׂמִימָה. (כח) חֲדַל לֶךָ מִהִכְבִּיר
 נְחוּמִים לְאִישׁ בִּיגוּנוֹ יִתֵּן עֵינָיו מִיָּם וַיִּנּוּח־לוֹ: (כט) כִּי אִךְ
 מְנוּד רֹאשׁ אוֹהֵב יִרְפָּא לְשִׁכּוּרֵי־לֵב וְהַחֲלוֹת רַע עַל שְׁבָרִים
 יִחַבֵּשׁ לְעַצְבוֹתָם. (ל) נַחֵם אִישׁ עַל אֲבֵדוֹן עֶשְׂרוֹ עַל תְּאוֹת
 נַפְשׁוֹ כִּי גִשְׂאָרָה מְעַל: (לא) וְאֶל בַּת־נְחוּמוֹתֶיךָ תַחֲלִל דַּאֲבוֹן לֵב
 גָּבַר עַד מָתוֹ. (לב) בְּלִכְתָּךְ לְנַחֵם נַפְשׁ נְוִגִים הַבּוֹן בְּשִׁפְתַי
 דַּעַת וְאֶל תִּכְבִּיר מַלְיָם: (לג) פֶּן תּוֹנֶה נַפְשָׁם בְּאִמְרֵי נוֹאֵשׁ
 וְהֵייתָ אִךְ לְמוֹרַח מְרֵבָה לְהַכִּיל: (לד) כִּי כְאִישׁ יִשְׁרוּט בְּפִצְעַע
 רַעֲהוֹ אַחֲרֵי קָרֵם עָלֵיהוּ עוֹר: (לה) בֶּן מְנַחֵם עָמַל לְנַפְשׁ נְוִגָה
 עוֹד יוֹסִיף יגון עַל מַכְאוֹבָה. (לו) הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֶּלֶד אוֹלָם
 לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם נַחֵם וְנַח. (לז) גַּם אֲשֶׁר וְמוֹב בְּלִיחֶשֶׁךְ לֹא
 תִכְיֵל נַפְשׁ בְּן־תְּמוּתָה: (לח) כְּעֵבוֹר עֵנִי וּגְשָׁם יִמְתַק אוֹר
 שְׁמֶשׁ וּכְשֶׁךְ הַרְעַם יִנְעַם הַשֶּׁקֶט: (לט) וּלְבַד אֶת מִסְךְ תִּמְרוֹרִים
 יַעֲרְבוּ מִנְעַמֵי הַחַיִּים. (מ) שִׁשּׁוֹן וְנֶה מִסְךְ אֲרוּזָה וַיִּחַבְרַם חֲבֵר
 וַיְהִי לֵב גָּבַר. (מא) רַחוּק מִנְדַבָּאִים מְשׁוּשׁ וּמְאִישׁ נִסְעָה
 תִקְוֹתוֹ חֲדַל הוּא לְעוֹלָם. (מב) נִקְלָ לְאִישׁ הַסֵּתֵר עֲצָבוֹ בְּחֻבּוֹ
 מִכִּפּוֹת עַל שְׂמֵחַת לִבּוֹ. (מג) נֶהַר זָכוֹ מִימְיוֹ דִּגְתוֹ לֹא־כְבִּיר:
 (מד) וּבִסְתֵר פָּנִים צוֹהֲלִים תִּמְיֵד מְזוּמוֹת וְתִבְנוֹת אִךְ מְזוּעַר.
 (מה) צָרוֹת לִבָּב אִישׁ בֶּן תִּרְחַבָּהּ כְּהַרְבּוֹתוֹ לְשִׁיחַ וְלִהְנוֹת בָּם.
 (מו) שְׁחַפֵּת לְגוֹ וְרַקֵּב לְעֵצִים וְתוֹנֶה לְנַפְשׁ גָּבַר. (מז) בֵּין

שפתותיך

שְׁפֹתֶיךָ וּשְׁפַת כּוֹס מִשְׁתֶּךָ יִגְדְּרוּ חֲתָחִתִּים אֶלֶף. (סח) דְּאִנָּה
 קָמְנָה בְּלֵב־אִישׁ יִשְׁיַחֲנֶנָּה וּמִמְחָתָה נִוְרָאָה תִּאֲלַמְנָה שְׁפֹתַיִם .
 (מט) מִרְצַע לְאֶזֶן כָּל חֶכֶם רַב צָחוּק מְהוֹלֵל בְּקוֹל שְׁאוֹן .
 (נ) אֵין שְׁמָחָה לְאִישׁ נִבָּל כְּשִׁמְעַע אִיד עֲמִיתוֹ .
 (נא) כּוֹס שְׁמָחוֹת בְּיַד בְּנֵי הָאָדָם שׁוֹקֵטֵת עַל קִבְעַת שְׁמֵרִיָּה :
 (נב) שׁוֹתִיָּה מְעַט מְעַט יִרְוֶה נַחַת וְנִמְחֵרֵי לֵב יִמְצוּהָ עַד הַיּוֹסוּד־
 בָּהּ : (נג) לְשִׁכְרוֹן יִשְׁתוּהָ עַל קִבְעַת שְׁמֵרִיָּה וְנִהְפְּכָה לְתוֹנָה
 עֲלִיצוֹתָם . (נד) עֲקָמָה סֹרֶרֶת שְׁמָחָה קֵלֶת רַגְלִים וְלֹא תַעֲמוּד :
 (נה) תִּשְׁקָה אֶף תִּצְהִיל פְּנֵיהָ קָדָּ וּבְמִרְם רַנַּע חֲמֻקָּה עֲבָרָה :
 (נו) אֶךְ עֲצָבַת בְּזֻקְנָה צָרוּ צְעָדֶיהָ לְאִמָּה תִתְנַהֵל בְּכַבְדּוֹת :
 (נז) תִּאֲחֻזֶּךָ וְלֹא תִרְפָּךָ תִּחְבֶּקְךָ וְלֹא תִחַפּוּז לְלֶכֶת .
 (נח) לְהוֹלְלִים שְׁחוֹק וְהוֹלְלוֹת וּדְיִשְׁרֵי לֵב שְׁמָחָה .

* *

היגון הוא שפלות הרוח בעת הצר לו מעקת רעה ודאנה,
 כמו שהשמחה תסבב הפכס: התפשטות הרוח ורוחב הלב. ואולי
 נבנה שם יגון משרש גי שהוראתו שפל, ויתיה באורו: דיוקק, גמביגהייס,
 לווחוחפנוינקסן דמר וסטלס.

והנה כל רנשות הנפש המרניזות את מצב האדם הפנימי
 נופות הן בעצמם מטבעם לצד רפואתם ותכליתם, בעוררן את
 בעליהן למלאת ספקן. ד"מ: הפחד יעורר את בעליו לברוח מן
 הנוק; התשוקה — להשיג את ענין תשוקתו; הכעס — לנקום מן
 המתנגד לרצונו, וכן כלן. ואם גם יש מן רנשות הנפש אשר לא
 תדענה שבעה, ואחרי מתי עוד לא ימצאו בין, כמו אות הבצע
 והכבוד; אולם גם אלה מנמת פניהן מועדת תמיד לתכלית מבוקש
 אשר יש לו שחר בעולם המציאות. הרוךף בצע ידמה בנפשו כי
 יש מספר כסף ונכסים אשר לו תשיגנו ידו כי אז אמת בצעו
 ונמלא

ונמלא ספקו למדי. וכן הרודף אחר הכבוד יחשוב בלבו כי יש מעלת כבוד ותהלה אשר אם הצליח להגיע עדיה או בחר לנוח מעמלו ושאונו לבלות יתר ימיו ושנותיו במרנוע ומשוש. הלא תראה כי כל מרגיזי אדם אלה כלם הולכים ושואפים אל מקום מטרתם, לא כן אמנם העצב כי הוא האחד במרגיזי הנפש אשר על פי הרוב אין לו כל תכלית ומטרה, ואין צרי ורפאות תעלה לו מידי הטבע אשר אליה ישים מנמת פניו. כי פעמים רבות תהיה נסבתו ענין מקרי אשר לא יוכל עוד לתקן, והוא מרגיז את רוח האדם בגלל דברים אשר כבר אבדו או שנו את עצם היותם וירעימהו באפס תקוה, ויכעיסהו גם כעס מדוע לא ישתנו בשבילו מדרי הטבע וחקותיה, או מדוע קצרה ידו להפוך את העבר להוה ואת המות לחיים.

א' לזאת נאמר כי עצבות הנפש לא תצדק בלתי אם באחד משני דרכים אלו: (א) אם מוצאו הוא הנחם והחרטה על רוע המעללים או על העצלות ורפיון ידים: ויגון כזה נסע בטבע האדם לטובתו והוא מן היסורים של אהבה למען יתעשת ויתן אל לבו להיטיב דרכיו ולתקן מעלליו או לאזור כנבר חלציו לכשרון המעשה. ולא לבד כי יגון כזה כסמים מרים למרפא תעלה הוא, כי גם הולך הוא ונגרע מעצמו מרגע לרגע במדה אשר נתאמץ לתקן עותתנו אשר היתה נסבתו. (ב) אם נסבתו היא המן מעינו ואבל רוחנו על מות לבן או על אבדן אחד מיקרי נפשנו. אולם גם ליגון כזה נתן חק וזמן נגבל, אשר במלאת ספקו חובה היא על האדם להרחיקו מעל פניו ולשים לבו אל משמרתו ועבודתו לשמור את דרך חקות החיים. ולכן חקקה לנו גם תורתנו חק וזמן קצוב לאבל כזה, יען כי חטא וסכלות הוא לאדם לעכור רוחו ובשרו על חסרון לא יוכל להמנות, ועל אבדן דבר שלא ישוב עוד. ובמה יזכה אנוש לאבד עתותיו היקרות בעצב אין בו טועיל, ולחבל ימי חייו, אשר מנו לו למשמרת חקות החיים לריק ולבהלה?!

דמיון העצבות היא כמו חלודת הנפש וחלאתה אשר לא תסור ממנה בלתי אם על ידי הפרה והשקידה בעבודה. והנפש בבטולה דמיונה כאנם מים עומדים, אשר קל מהרה יעלו רקבון ובאשה, ולא יטהרו בלתי אם על ידי השקידה והתנועה. וכבר נקה גם בתן ליודעי

ליודעי בינה בתכונת נפש האדם שאין מזור ותרופה נאמנה לעצבות הרוח כמו העבודה וחריצות ידים. כי על כן אלה אשר ידיהם מלאות עבודה ועמל תמיד רחוקים הם ביותר מעקת העצב והתונה. יען כי משמרת פקודתם ושקידתם בה איננה מנחת להם לדאוג הרבה לדברים אשר אין להם שחר, או לנוע ולהתגודד זמן רב על מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות.

Cap. XL. מ

הנעורים והזקנה

(א) לשכור ולא טעין גבר בימי נעוריו. (ב) הזער צפירת שושנים והשיבה עמרת חוחים. (ג) עוד תכלינה עיני גבר לעדן ידותו נוה הצדק וכלי נקיון: (ד) אולם הדעת תברייחהו אחר בלחט חרפה תמתהפכת. (ה) לא ברוב ימים תחשב זקנה ולפי מספר שנים שיבה: (ו) כי אף תכונות ודעת הן זקנת גבר ולבב חכמה תפארת שיבה. (ז) אגיד קך אדם מהטוב למשפיל אך חיי תבלו: (ח) פל עוד אור משחר זרח על מל ילדותך והגות לבך נכבדות ונשגבות: (ט) קומה ראה חיים ויטיבך לבך במנת גורלך: (י) כי לא שנית ישובו נעוריה לך ובתם יפרח עלומיך לא עוד ישוב לאבו: (יא) עוד מעט ובא זקן כמתלך וכשאה יאתה יאחזך אף ירעך קדקד: (יב) ולמה תזקן בלא עתך ותהי כמת לזקונה בארצות החיים. (יג) מי יפתח לזקן דלתו לא אחד עד כן פשאה יאתה יפרו

יִפְרוּץ גַּם יַעֲבוֹר שָׁעַר . (י"ד) פְּתוּחַ חוֹתֶם עַל אֶבֶן שֵׁשׁ תּוֹרֶה
 וְלָקַח בְּיָמֵי הַנְּעוּרִים : (ט"ו) וּמִדְרָשׁ חֲכָמָה בְּיָמֵי הַזְּקֵנָה פְּתַבְתָּ
 קַעֲקַע עַל פְּנֵי חוֹל . (ט"ז) אֵל הַתְּפֹאֵר בְּבַחֲרוּתָהּ וּבְעֵלּוּמֶיהָ אֵל
 תְּבַטַּח הַרְבֵּה : (י"ז) כִּי רַבִּים בַּשְּׁנָקִים גַּמְלִים וְקִנְיָם מְעוּנֵי
 עוֹרוֹת עֵינָיִם . (י"ח) עֵץ הַחַיִּים כֶּךָ וְעֵנַג כִּי יִזְקֵן לֹא יִשׁוּב
 יִפְרִיחַ . (י"ט) יֵשׁ יִשְׁיֵשׁ יִנְעֵם־לוֹ זְכָרוֹן יָמִים עָבְרוּ מִשְׁנֹת חַיֵּי
 הַהוּוֹה לְנַעַר וְרֶךְ . (כ) לֹאט לֹאט תִּגְמַלְנוּ הַזְּקֵנָה מִן הַחַיִּים
 כְּהַעֲתִק אִם אֶת עוֹלָה מִשְׁדָּיִם . (כ"א) שְׁחוּחַ בְּמַחֲפָז יִהְיֶה זְקֵן
 מְנוּחַ יִתּוֹר לוֹ מִנְטֵל הַחַיִּים . (כ"ב) אִם שִׁיבָה זְרָקָה בְּךָ עוֹרָה
 וְרֵאָה כִּי אֶלְהֵיךָ קוֹרֵא לְךָ לֵאמֹר : (כ"ג) קוּמָה הִשָּׁע עֲבָדֵי
 מַהֲבֵלֵי תִבֵּל וְהַבּוֹן לִקְרֹאת הַנְּצִחַ .

 Cap. XLI. מא

 הַמּוֹת

(א) מַעֲבֵר אֶפֶל הַמּוֹת לְבָנֵי הָאָדָם לַעֲבוֹר מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה
 לְנוֹה הַשְּׁדוּם . (ב) הַמּוֹת הוּא קֵץ הַחַיִּים וְתַחֲלַת חַיִּים הַלְדַת
 הַמּוֹת : (ג) עַל כֵּן יֹאמֶר הַמּוֹשֵׁל מִזֶּבֶד אַחֲרֵית דְּבַר מֵרֵאשִׁיתוֹ
 וַיּוֹם הַמּוֹת מַיּוֹם הַזֶּה לְדוֹ . (ד) רַע וְמוֹד הַמּוֹת וְנִבְחָר מִמָּאֵת שְׁנֵי
 חַיֵּי הַבָּד . (ה) תְּהוּם נוֹרָא הַמּוֹת בֵּין חַיֵּי אֶרֶץ וְשָׁמַיִם וְצַדִּיק
 בְּאִמּוֹנָתוֹ יַעֲבֹרָהּוּ בְּרִגְלָהּ . (ו) לֹא תֵם חַיִּינוּ הוּא הַמּוֹת כִּי אֵף

תם עֲצוּבוֹנֵנוּ וְעַמַּל נַפְשֵׁנוּ . (ז) חָלוּם נֹרָא הַחַיִּים וְחֻזֹת קָשָׁה
 וְהַמּוֹת יַעִירֵנוּ מִנְהוּ . (ח) מוֹת יֵאָחֵז בְּעַקֵּב הַחַיִּים בְּגִיחַם מִרְחֵם
 תְּאוּמִים יֵצְאוּ . (ט) עוֹד מְעַט וְשִׁבְחָתָּ אֶת כָּל עוֹד מְעַט
 וְשִׁבְחוּךָ הַכֹּל . (י) מַה־יִּחְתָּךְ מוֹת הֲלֹא עוֹד חֵי הִנֵּה וּבָיוֹם
 בּוֹאוּ הֲלֹא כִּבֵּר אֵינְךָ . (יא) מַה־יִּחְתָּךְ מוֹת פֶּן יְבוֹאֲךָ וְשִׂאתוֹ
 תִּבְעֶתְךָ תִּמְיֵד : (יב) הֲלֹא כָּאֵח מִבְּטָן נוֹלַד אֶתְךָ וּבְטָרָם גִּיחָךְ
 מִרְחֵם שָׁם עָלֶיךָ מִשְׁמֵר . (יג) הֵן צָבָא לְאַנוּשׁ חֲלָדוֹ וּכְמוֹ
 קָרֵב וְלַחֵם עָלֵי אֶרְצֵי* : (יד) כָּל יְמֵי הַחַיִּים כְּלוּחֵם יִלְהַצְנוּ מוֹת
 לְהַכְנִיעַ בְּשָׂרֵנוּ לְהַשְׁבִּינוּ לְעַפְרָ : (טו) וְיֵמָּה יוֹם קָצְנוּ אִם לֹא קָצוּ
 הַמְּלַחְמָה יוֹם הַתֵּם מוֹת נִצְחוּ בִּי עַל כָּל יִתְגַּבֵּר . (טז) כָּל־כָּל
 בְּשָׂרְךָ לְיְמֵי הַחַיִּים וּנְפִשְׁךָ הֵכֵן לְיוֹם הַמּוֹת . (יז) אֶת יוֹם
 מוֹתְךָ אַל תִּשְׁכַּח וְהֵאֲרַכְתָּ יָמִים עַד הָאָרֶץ . (יח) שׁוּב יוֹם אַחַד
 לְפָנֵי מוֹתְךָ אֶךְ מִי יוֹדֵעַ אִם לֹא מִחֵר תִּשְׁיֵב לְאֱלֹהִים רוּחֶךָ .
 (יט) מִחֲפָה לַמּוֹת וּמִפֶּחַד מִנְהוּ שְׁנִיחָם לֹא טוֹבוּ בְּעֵינֵי יי .
 (כ) רֵאֵה חַיִּים לְנַפְשְׁךָ אַף הַבּוֹן וְאֵל תַּחַת לְקִרְאֵת הַמּוֹת :
 (כא) בִּי מִבְּקִשׁוֹ חוּטָא וְחוּמָס נַפְשׁוֹ וּמִמָּאן בּוֹ אוֹיֵל וְחֵסֵר לִבָּב .
 (כב) כָּל יְמֵי הַחֵכֶם מוֹתוֹ נִגְדוּ תִּמְיֵד לְמַעַן יִדַּע הַתְּחִלָּה בַּחֲקוֹת
 הַחַיִּים . (כג) בְּזַעַת אֶפְיָנוּ נִטּוּהָ אֶת תַּקּוֹת חוּט הַחַיִּים וְהַפְּנַע

כרנע

* כל ענין בני האדם בחיי הכלב הוא כמו מלחמה עם מוקשי המות :
 עם הרעב והאמא , עם הקור והחום ויחר פגעי הזמן , כמו שאמר איוב (ז' א')
 „הלא צבא לאנוש עלי הרץ וכימי שכיר ימיו“ , ושכיר הוא המשכיר עצמו
 לעבודת הצבא לזמן קצוב (יְאֹדֵיכֵךְ) , וכן יאמר המשורר האנגלי יונג :

„He that is born is listed, life is war ;
 „Eternal war with woe“ .

בְּרַגַע מִדְּלָה יִבְצָעֶנָּה . (כד) אַחֲזֹת קַמְנָה לַמּוֹת הַשְּׁנָה בְּחִיקָה
 תִּלְךָ תָּמַס מַחְצִית חַיֵּינוּ . (כה) הַטְּבַע מִדֵּי עָרַב מִישָׁן אֶת
 הַחַיִּים לְהַרְגִּילָם לַמּוֹת . (כו) הַשְּׁנָה תִּרְגִּיעֵנוּ מֵעַט מֵעֲצָבוֹן
 הַחַיִּים וְהַמּוֹת כָּלָה יִגְרָשְׁנוּ . (כז) בְּקוֹל אֶחָד יִדְפּוֹק הַמּוֹת עַל
 פֶּתַח עֵשִׂירֵי עַם וּמוֹזוֹת אֶהֱל רְעִי . (כח) חַי הָאָדָם הֵם חֲלוּ
 אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וְהַמּוֹת יִרְפְּאוּהוּ מִנְּהוּי . (כט) אֵל תִּכְבּוּ לְאֵלֶּה
 שֶׁהָרְכוּ לַמְּנוּחַת עוֹלָמִים : (ל) כִּי אֵךְ לְאֵלֶּה כָּבוּ כָּבוּ לַיִּרְאִים
 יוֹם יוֹם כֵּן יְבוֹאֲמוּ הַמּוֹת . (לא) לְמָה תִּנּוֹד לָרַע כִּי סִתַּר
 עֲלִיּוֹן אֶסְפָּהוּ : (לב) לֵךְ הֲלֹאֶה דְרָכָךְ חַיִּשׁ תִּכּוֹא אַחֲרָיו גַּם אֶתָּה .
 (לג) כָּבוּ כָּבוּ לְאוֹבֵד בְּרִשְׁעוֹ וְאֵל תִּילִילוּ עַל מוֹת לְצַדִּיק כִּי
 נִכַח הַשְּׁלוֹם דְּרָכּוֹ . (לד) לֹא יָמוּת אִישׁ מוֹתִיר זָכְרוּ בְּלִבְבְּ
 מְאֵהָבִיו כִּי אֵךְ רַגְלָיו הוֹבִילוּהוּ מִרְחוֹק לְגוֹר : (לה) וְאִישׁ נִשְׁפַח
 זָכְרוּ מִכָּל אֵךְ הוּא מֵת סָלָה . (לז) אֵל תִּרְפֶּה לַמֵּת כִּכִּי וְאֵל
 תֹּאמַר נוֹאֲשׁ : (לח) רְאֵה בְּיַצַּת זָבוּב בְּדַק תַּעַד רַקְמַת נוֹצָה
 וּמַחְבִּיּוֹן כּוֹס מִשְׁבַּצְתָּהּ תִּאָּבֵר לְשַׁחֲקִים . (לז) לֹא לַמֵּתִים יִסְפּוֹד
 הָאָדָם כִּי אֵךְ לְתַקְנוֹתוֹ שִׁירְדָה עַמָּם קָבֵר . (לז) קוֹל קוֹרָא לְכָל
 גָּבֵר מִמְּקוֹם שֵׁם קָבֵר : (לח) כִּי הַחַיִּים הֶבֶל מִנְעֵר וְעַד שִׁיבָה
 עַד הַגֵּל הַזֶּה וְעַד הַמִּצְבָּה . (לז) בְּמְקוֹם הַחַיִּים אֵין מִרְגּוּעַ
 וּבְאֲשֶׁר מִרְגּוּעַ אֵין חַיִּים . (ט) לוֹלֵא הַבְּפוֹר וְהַקָּרַח אִזּוּ פָּרַח
 רֹאשׁ לְנֻצַח עַל כָּל תְּלִמְי שְׂרִי : (מא) לוֹלֵא הַמּוֹת שֶׁהָיָה לָנוּ אִזּוּ
 פָּרַח זָרוֹן מְדוּר לְדוֹר . (מב) בְּאֶסְוֶף שְׁמִישׁ נִגְהוּ יִכְסּוּ הָרִים
 אֲנִלִּי־טוֹל : (מג) וְגַר צִדִּיק כִּי יִכְבֶּה וְכִסּוּ כָל פָּנִים נִמְפִּי דַמְעָה .

(* ע"ד מלח"ל (תמיד נ"ב ע"ה) : מה יעניד חניש ויחיה כו' .

הַתְּקוּהָה

(א) מראה הקשט בתוך הענן אור התקנה במעוף צוקה.
 (ב) התקנה בדבורה אוספת כל נפת וללב בעליה תוריד דבשה.
 (ג) מתחולל משמחה ביום טובה ונואש מתקנה ביום איד
 ופגע תועבת יי גם שניהם. (ד) תקנת עני אל תוביש ומלב
 אביון אל תשדד תוחלתו: (ה) כי לחם יומו הן ולכל בהן תני
 רוחו. (ו) תקנה בעץ הנפן מבבר לחדשים פרו: (ז) פתם
 פרח אחד ויבול חיש פתח הסמדר למשנהו. (ח) רוחנו
 בעפביש תארוג קוריה תתלמו בין הארץ ובין השמים.
 (ט) תקנה במשורה תרוף כי פן תפר האביונה בבוא חפצה.
 (י) יקר כל חפץ כל עוד יקנה ונמצא יזל מחירו: (יא) כי
 בבוא החפץ וחילה התקנה מהללו בחלקות פיה. (יב) ביד
 חרוצים תקום תוחלת ומבלי עזרתה אחריתה תונה. (יג) טוב
 גזל אחד בידים מאלף תדים ברקיע השמים. (יד) טוב ביצה
 אחת היום משבעה אפרוחים למחרתו. (טו) תוחלת נמחרים
 מבטחם ולבב נועצים יבין לאחריתה. (טז) תקנה לפתי כבוד
 והון גם כסף מקנתו יתן מחירה. (יז) ביום טובה תנחה

מְשַׁמֵּרֶת וּבִימֵי הַרְעָה תִּשְׁיַחֵךְ תִּקְוָה. (יא) כּוֹס זֶה־בַּתְּחִלָּתָהּ
 מֵלֵא מִסֵּךְ עֹנֵעִים מִשְׁפָּרֵת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: (יב) יִשְׁתּוּ וַיִּתְהוֹלְלוּ
 וַחֲשׂוּ עֵתִידוֹת לָמוֹ מְנַמֵּת פְּנִיָּהֶם אַךְ לְאוֹתִיּוֹת: (יג) וְלֹא יִרְאוּ
 בִּי אֲזֻלַּת עֵת חַיֵּיהֶם בִּי יִכְרוּ יָמֵי חֲלָדָם כְּמוֹ הַנֶּגֶה.
 (יד) לֹלֵא הַתְּחִלָּתָהּ שֶׁהִיָּתָה לָנוּ בְּחַיֵּי הַבְּלִנּוֹ עוֹבְרִים כְּצֵל:
 (טו) אֲזִי לֹא עֲצָרְנוּ כִּי לְרֹאוֹת בְּאַבְדָּן רִגְעֵי חַיֵּינוּ: (טז) עַל־
 בֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים כְּחִלּוֹם בְּהַקִּיץ תִּקְוָה לְבְנֵי חֲלוֹף
 לְהַשְׁבִּיחַם חֲלִיפּוֹת חַיֵּיהֶם. (יז) גֵּר הַחַיִּים יִדְעָה וּנְעִימוֹתֵיהֶם
 כְּחֲצִיר הַמְּלָנָה: (יח) מִכָּל חֵיל תִּמְוֹרְתוֹ אֵין שָׂרִיד לְבָן־
 תְּמוֹתָהּ זוֹלָתִי הַתְּחִלָּתָהּ. (יט) תִּקְוָת אָנוּשׁ לֹא תִמְצָא סִפְקָה
 פֶּה עָלֵי אֲדָמוֹת: (כ) עַל־כֵּן דּוֹפְקֵת עוֹדֶנָּה גַם עַל פְּתַח־
 הַקֶּבֶר וְשַׁעֲשׂוּעֵיהָ גַם אֶת שׁוֹכְנֵי עֶפְרָיִם. (כא) חֲלוֹם חֲזוֹת
 קָשָׁה אֹת לְטוֹבָה הוּא יֹאמֵר מִשַּׁל הַקְּדֻמוֹנִי: (כב) עַל־כֵּן
 יִמְצָא שְׁבָרְנוּ בְּחֵן שְׁפָתָיו שֶׁבֶר חֲלוֹם חֲלָדָנוּ בְּנְעִימוֹת
 הַנִּצְחָה. (כג) שְׁאֵנָן תִּפְקִיד וְרוּעֵיהָ עֵמֶל כְּפִיָּה בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה:
 (כד) וּבְטַח בְּיָי כִּי יָבוֹא אָבִיב וַיִּחִי מִעַפְרָ יִצְיָנוּ וַיִּפְרְחוּ.
 (כה) מִסְּכָה נְסוּכָה עַל פְּנֵי הָאוֹתִיּוֹת לְהַסְתִּיר רַע וּלְהַגְדִּיל
 תִּקְוָה וַיִּי אֹמֵר לְשִׁכּוֹן בְּעֶרְפֶּל.

אֲבֵנֵי חֶפֶץ

(א) רֵאָה וְהִתְבּוֹנֵן שְׁמַע וְהִחְרַשׁ שְׁפוּט מְעַט וְהִרְבֵּה
 שְׁאַלְהָ. (ב) אֵת שְׁנַיִם אֶל תִּתְחַבֵּר וּמִן הַשְּׁלִישִׁי תִרְחַק הַלְּאָה:
 (ג) אִישׁ מִהֵלֶל הַכֹּל וְאִישׁ יְבוּז לְכֹל: (ד) וְיִוָּתֵר מֵאֵלֶּה הַזֹּהָר
 מֵאִישׁ הַשֵּׁעַ לְבוּ מִכֹּל. (ה) בְּיָפִי תִתְהַלֵּל וּבְחִכְמָה תִּכְבֹּד
 וּגְמוּל אֶהְבֶּה תִקְצוֹר אֶךְ לְפִי־חֶסֶד. (ו) אִם לִזְמַת אֲוֵלֵת
 תִּתֵּן פִּיךָ קִלְמִתְּהָרָה לֹא תְבוֹשׁ תֵּת לָהּ גַם יִדְּךָ. (ז) אֶל תְּהִי
 בּוֹ לְקַטְנוּת אִם לְחֶסֶד אִם לְשִׁבְט: (ח) כִּי רֵאִשִׁית הַכֹּל אֲבָק
 דֶּק וְאַחֲרֵיתוֹ יִשְׁגָה מְאֹד. (ט) לֹא תֵאָנֶה לְנִזְוָר שְׂאֵת פִּתְאוּם
 וְלוֹעֵג לְכֹל פֶּח בְּקוֹרֵי עַפְבִּישׁ יִלְבֹּד. (י) אֶל תִּבּוּ בְּלִבְךָ
 לְלוֹחֲמֶיךָ כִּי תִגְרַע. עֵינֶיךָ מֵהֵם וּנְכַשְׁלֵת. (יא) לֹא כֹד הָרוּחִין
 בְּמִים יִטְהַר וְטוֹבֵעַ בְּפִין הַנְּאֹל יִגְאָל: (יב) כֹּל הוֹלֵךְ
 אֶת חֲכָמִים יִחְכֵם וּמִתְחַבֵּר לְהוֹלְלִים נִקָּה לֹא יִנְקָה. (יג) מֵאֲנָשִׁי
 כַּחַשׁ שְׂטֵמָה וְעִבּוֹר וְאֵת נְאֻמֵּי רוּחַ לֵךְ וְהִזְהָר. (יד) כֹּלֵל
 בְּמִשְׁפָּט. עֵתֶךָ אֶהְבֵּתְךָ וְהוֹנֵךָ אֲזוּ תִשְׁבִּיל בְּכֹל דְּרָכֶיךָ.
 (טו) הִישָׁבוֹר אֲרִי בְּבָלִיל חֲמִיץ רַעֲבוֹנוֹ אוֹ אִם יֹאכֵל לִישׁ
 בְּבִקְרָתָבֶן: (טז) כֹּן טוֹב לְחֲכָמֵי־לֵב שְׂאֵת חֶסֶד וּכְפֵן מְהִיזֹת
 נַעֲבֹד

נֶעְבַּד לְאֹיְלִים . (יז) יִקַּר בְּעֵינֵי אִישׁ אֲדוֹן לְרוּחוֹ וְנִשְׁגָּב בְּרוּחוֹ
 עוֹד יִקַּר מְנַהֵג . (יח) פְּחֻזוֹת אָדָם יִתֵּן מִשְׁנֵה וּפְחָדָתוֹ תִּרְבֶּה
 תִּתֵּן זֶדוֹן . (יט) מִפְּחָד בְּנָשִׁים מִכָּל מִקְרָה וּפָגַע גַּם כִּמוֹ
 אִשָּׁת לֹא יַגְדִּיל תּוֹשִׁיָה . (כ) לֹא בְּלִבֵּב הָאָדָם מְקוֹר הָאֱמִץ כִּי
 אֵף בְּדַעְתּוֹ הִרְוָה אֶת אֲשֶׁר לִפְנֵיהָ . (כא) לֹא יִקְרָא אֲמִיץ לֵב
 אִישׁ עוֹצֵה עֵינָיו מִרְאוֹת הַפְּחָד : (כב) רוּאָה חֲתַת וְנִשְׁגָּב
 בְּרוּחוֹ אֵף הוּא כְּבִיר כְּחֵלֶב . (כג) אִם תִּשְׁאִיר לְלַעֲנָה שְׂרֵשׁ
 עַד־מִתְרָה יוֹצִיא חֲטָר . (כד) הוֹכֵחַ לְרַעָה וְאֵל תִּמְנַע מוֹסֵר
 בְּהַעוֹתוֹ נִגְדָה : (כה) כִּי אִם יִשְׁמַעְךָ וְשָׁב וּרְפָא לְךָ וְאִם לֹא
 יֵאָבֶה לְךָ אֶת נַפְשְׁךָ הַצְּלִלָתָ . (כו) נִקְלָ לְאִישׁ נִקְלָה שְׂאֵת
 קָלוֹן וּמְקַנָּא לְכְבוֹדוֹ אִישׁ נִכְבָּד . (כז) אֵל תִּתְנַר בְּכָלֵב נוֹשֵׁף
 בְּטָרִם הַכִּיֹּן לְךָ מִקַּל חוֹבְלִים . (כח) אִם אִישׁ מְרָמָה חֲבִיבָה
 וְנִשְׁקָה הַחִישָׁה לְפָקוֹד שְׁנֵיהָ . (כט) כָּל הַיּוֹם יִפְתַּח אִישׁ
 תְּכִכִּים פֶּן יִלְכַד בְּמוֹקְשֵׁי מְרָמָה . (ל) בְּהַעֲפִידָה עֲלוֹת אִין
 תּוֹמֵךְ בִּימִינָה וּבַיּוֹם רִדְתָהּ כָּל אִישׁ יִהְיֶהֱפֶךָ . (לא) בְּלִכְתָּהּ
 אֵל אֶרֶץ שְׁתוּמֵי הָעֵין נִקוֹר לְךָ אַחַת אֶף־אַתָּה .
 (לב) בְּמַחַת הַכְּסִיל הוּא מִלְכָּדָתוֹ עָלֶי נְתִיב וּשְׁלוֹתוֹ לְמַדְחֵפּוֹת
 תִּצְוֹדְנוּ . (לג) הֵעֵת הַנְּחֻפְזָה תִּשְׁרָף לְאֵט לְצוּפָה הַלִּיכוֹתֶיהָ
 בְּשִׁפְלוֹת יָדַיִם . (לד) מַה יוֹעִיל סוּס אֲבִיר בַּיּוֹם מִדְּחֻמָּה אִם
 כָּלֵב רוֹכְבוֹ יִלִּין מִרְךָ . (לה) מִחֲרָף בְּנָיו עַל לֹא־אֱמוּן בָּם
 חֲרַפְתּוֹ אֵל חִיקוֹ תִּשׁוּב . (לו) בִּיר יִשְׁבוֹר צְמָאָה אֵל תִּדְלַח
 מִימּוֹ בְּרִגְלָהּ . (לז) מִתְנַוֹת בְּאָדָם מֵאֵל לְאֲשֶׁרוֹ וְהוּא בְּתֹארוֹ
 יִבְלֵן וְרַעִיוֹן רוּחַ . (לח) מְרִשִׁיעַ הָעֵהוּ בְּטָרִם יִבְחָנְנוּ וּמִצְדִּיק

עמיתו עד לא יחקרנו שניהם לא טובו בעיני יי. (לט) אם
 לילה לך מחזון עמוד עד יבואך אור ואל תתן
 לבוט רגלך.

מד. XLIV. Cap.

אמרות מְהֵרוֹת

(א) אם תשים עבד נפשך איש לא יגוד לך ואם ארון
 חמת קנאה תאכלך: (ב) ואם על עמדתך תשארו וקראוך
 חסר-לב לא יצלח לכל. (ג) בטרם תכלא חסדך מרעה לא-
 תדע פליותיו ולבו. (ד) די לשני אותבים בדמשק ערש
 וצר לשני אויבים מלוא רחב הארץ. (ה) שטים הנה למפח
 נפש ושלש מרבה להקיל: (ו) התגודד על ערש ואין תנומה
 יחל לטוב ואין עבוד באמונה ואין מכיר. (ז) ראשי המוקשים
 לכל ענין בני האדם עצלה וחפזון. (ח) פרחוק הקוף מן
 האדם פן רחוק הכסיל מן החכם. (ט) כסיל אחד יצר לחכם
 ביתו ושנים יאלצוהו לברוח. (י) אל תוחל בוא עד קצה
 החכמה רב-לך פי תמעיט חסרון דעתך. (יא) קיטור ועשן
 יחשיך אור נגה ואמוני שוא גר חכמה ואור תורה. (יב) הכל
 ראיתי ונתון אל לבי במעט שני חיי הבלי: (יג) יש רבים
 בהמון רואים באזנים תחת הכף נכחה בעינים: (יד) יש
 כסיל

כְּסִיל שׁוֹאֵל לֹא יִמְצָאוּ לוֹ מַעֲנֶה שְׁבַעַה מְשִׁיבֵי מַעַם :
 (ט) יֵשׁ הוֹלֵךְ אִם וְחַיֵּשׁ יָבוֹא לְמַחֲזֵז חֲפָצוֹ וְאֵין בְּרַגְלָיו
 יוֹחֵר הַמּוֹעֵד : (י) יֵשׁ נִשְׁדָּח אֶךְ אֶרֶץ גְּזֵרָה כִּי נִמְצָא
 בְּמַחְתָּרֵת וְיֵשׁ גּוֹנֵב קְבֻלָּעִם וַיִּנְחַל תַּפְאֲרֵת : (י"א) יֵשׁ שׁוֹנֵה
 בְּמוֹ רִגְעַ וּמִתְנַחֵם כָּל יְמֵי חַיָּו . (י"ב) יֵשׁ מְכַבֵּד בְּיַחְשׁוֹ
 כִּי לֹא נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב וְיֵשׁ נִקְלָה בְּגִלְלוֹ כִּי
 אֵין בּוֹ כֹּל רָע . (י"ג) נִקְלָה לְהִזְנוֹת אֶת הוֹלֵךְ תָּם
 כְּהַמִּית אֶת אִישׁ נִרְדָּם . (י"ד) מִתְאוֹנֵן בְּדִיל לֹ
 לָחֶם וּמַיִם לֹא יִרְעֶנּוּ גַם גֵּרֵן וַיִּקָּב . (י"ה) שְׁלֹשָׁה הֵמָּה
 גְּבִיעֵי יַיִן בְּקֶרֶב שׁוֹתֵיהֶם תְּנוּדַע אַחֲרֵיהֶם : (י"ז) בְּרֵאשׁוֹן
 יִמְצָא עֲגֵג וְנָעַם בַּיָּשׁוּבִי שֶׁבְרוֹן וְתִמְהוֹן לֵב וּבִשְׁלִישֵׁי חֲרָפָה
 וּבְרִשְׁמֵה* . (י"ח) אֵין קָשָׁה לְאֹזֵן אִישׁ כִּשְׁמוֹעַ דְּבַר אֲמֵת
 הַמוֹעִיל לוֹ עַד־מָאֵד . (י"ט) לֹא בְּכַבּוֹד יַחְשׁוּ יְכַבֵּר אִישׁ כִּי
 אֵךְ בְּיַחֲשׁ כְּבוֹדוֹ . (כ) תַּפְאֲרֵת הַמַּעֲשֵׂה בַחֲכָמָה וְעַטְרַת
 הַחֲכָמָה מַעֲשֵׂה .

(*) הוּא מֵאמֵר ה' סְפִיקֻטָּט , אֲשֶׁר חַי לִפְנֵי י"ח מֵאוֹת שָׁנָה בַעֲרֵךְ ;
 וְדוּמָה לְזֶה סַמָּאָה בַמִּדְרָשׁ תַּחְמוּמָא פ' נח סו' י"ד ע"ל פְּסוּק : וַיִּחַל
 נח אִישׁ הַבָּדָמָה .

תְּפִיחֵי זָהָב

(א) לָכֵל חֲלִיפוֹת וְתַמּוּדוֹת עַל־אָרֶץ וְהַתְּמוּדָה לְבַד
 עוֹמֶדֶת לְעֵד. (ב) יִשְׁלֹוּ הָעַנְנִים כָּל עֵצֵי הַיַּעַר וְכָל עֵץ פְּרִי
 לְמִינֵהוּ מִמִּשְׁהָ וּמִמָּט. (ג) כָּל הַנֶּתֶן עַל־נִקְלָה אֵין שׁוֹה
 לְאִישׁ לְקַחְתּוֹ. (ד) מִזֶּב מְלֵא בַף מִשְׁמֶרֶת מִמְּלֹא חֲפָנִים
 רַפּוּאוֹת תִּעֲלֶה. (ה) רָגִים יִמְצְאוּ אֲשֶׁר וַיּוֹדְעֵי שְׁמְרוּ אֲנוֹשׁ
 מְזַעַר. (ו) בְּנִפּוֹל הָעֵץ וְנִסּוּ צִלְלֵיו וּבְמוֹט עֲשִׂיר וּנְחָפּוּ
 חֲנִפָיו. (ז) כָּד יִשְׁעַר יִפְתַּח לְפָנָי הַכֶּסֶף וּזְלָתִי יִשְׁעַר הַשָּׁמַיִם.
 (ח) רוֹדֵף אַחַר שְׁנֵי שׁוֹעֲלִים כְּאַחַד לֹא יִשָּׂיג בָּם הָאַחַד.
 (ט) אוֹכֵל בָּלִילוֹ מִבְּלִילוֹ בְּנִשְׁהָ וּמִרְבִּית יִשְׁלַמְנוּ. (י) אֱלֹהֵי
 בָרֶכֶב וְאֱלֹהֵי בַסּוּסִים יִגִּיעוּ לְמַחֲזֵי חֲפָצָם: (יא) וְהַמִּסְכָּן
 בְּאַלְהֵיו יָרִים פְּעָמָיו וּמִלְאָכָיו עַד בַּפִּים יִשְׁאוּהוּ. (יב) אֲשֶׁר
 יִתֵּן אֱמִין וְאֱמִין יַחֲוִל אֲשֶׁר. (יג) אֲנָל לְאֲנָל יִרְדּוּ וּנְקִוָה
 פִּלְג: (יד) וְקִשִּׁיטָה דְקִשִּׁיטָה תַחֲשֶׁה וּנְקִבִין חֹן. (טו) לְמָה
 זֶה עֵין וְלֵב לְפָתִי מֵאֱמִין לְכָל דְבָר. (טז) אֹר חֲכָמָה זְרוּעַ
 מְלֹא אָרֶץ וְשָׁמַיִם וְאִישׁ בְּעַר מִבֵּית בְּעִין־עֲגָלִים. (יז) כְּבֵד
 עַל הַחֹלָה בּוֹא הַכֶּסֶל מִכָּל מְדוּי בְּשֶׁרֹו הַרְעִים. (יח) שִׁיר

לַמַּתִּים